

DACIA LITERARĂ

Revistă de reconstituiri culturale • Anul XXIX (serie nouă din 1990)

Nr. 4(151) / iarnă 2018-2019

Editori:

**MUZEUL NAȚIONAL AL LITERATURII ROMÂNE IAȘI
ASOCIAȚIA „PATRIMONIUL PENTRU COMUNITATE”**

Partener:

**DIRECȚIA PENTRU CULTURĂ, CULTE ȘI
PATRIMONIUL CULTURAL NAȚIONAL IAȘI**

MUZEUL NAȚIONAL AL LITERATURII ROMÂNE

Editura Muzeelor Literare

Iași, str. Vasile Pogor nr. 4

Contact: Tel. 0232.213.210

E-mail: edituramlriasi@yahoo.com

Director: Lucian Dan Teodorovici

Redactor șef: Călin Ciobotari

Secretar general de redacție: Iulian Pruteanu

Redactori asociați: Amelia Gheorghită, Monica Salvan

Georgiana Leșu

Layout/DTP: Anca Bîrliba

Corector: Roxana Drugescu

Copertă: Anca Bîrliba

Marketing: Alina Aron

Serie nouă (1990)

Fondatori: Val Condurache

Daniel Dimitriu

Lucian Vasiliu

**Pentru abonamente sau informații suplimentare
ne puteți scrie la adresa dacialiterara@yahoo.com**

**www.muzeulliteraturiiiasi.ro
www.emliasi.ro**

**Opiniile exprimate în revistă aparțin autorilor
articolelor și nu reprezintă neapărat
punctul de vedere al redacției**

DACIA LITERARĂ

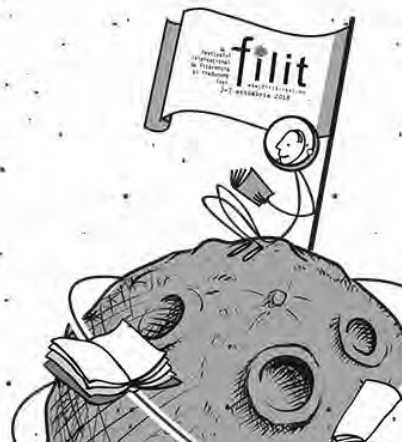
Revistă de reconstituiri culturale Anul XXIX (serie nouă din 1990)

Nr. 4 (151) / iarnă 2018-2019

festivalul
internațional
de literatură
și traducere
iași

filit

www.filil-iasi.ro
3-7 octombrie 2018

FILIT 2018, povestea unei ediții memorabile

Ediția din 2018 a Festivalului Internațional de Literatură și Traducere Iași, a șasea, a consolidat poziția Festivalului ieșean în topul celor mai prestigioase evenimente de gen din lume. Nu mai puțin de 300 de invitați, 34.000 de spectatori, 130 de puncte ale unui orar dens și tentant pentru orice iubitor de cultură, personalități de vârf din literatura lumii și o atmosferă despre care mulți dintre cei prezenți spun că este unică – toate acestea au însemnat FILIT 2018.

„I FILIT. Am simțit că a fost excelent” (Veronica Roth), „Este unul dintre cele mai mari evenimente de gen din Europa. E minunat să stai de vorbă cu atât de mulți cititori și scriitori (Tomáš Zmeškal), „Un festival pentru cititori – se simte pasiunea lor” (Jón Kalman Stefánsson), „Un proiect grozav, cred că se face treabă bună aici” (Eduardo Caballero), „A fost o primire călduroasă. Este un festival minunat” (Sylvie Germain), „Este, fără îndoială, cel mai bun și mai dorit festival de literatură și așa zice că e chiar un model în România. Este tânăr și autentic” (Gabriela Adameșteanu) – sunt doar câteva dintre reacțiile ce confirmă recunoașterea universală de care se bucură Festivalul.

În cele ce urmează, publicăm o serie de opinii, interviuri, articole apărute înainte, în timpul și după încheierea Festivalului Internațional de Literatură și Traducere Iași, selectate din mii de pagini care au avut FILIT 2018 ca temă principală.

Andrei MIHAI

Sylvie Germain și Gabriela Adameșteanu au vorbit despre cum își construiesc romanele

Primul din seria de evenimente „Serile FILIT” s-a desfășurat seara trecută la Teatrul Național, invitatele speciale, Sylvie Germain și Gabriela Adameșteanu, vorbind despre modul în care se raportează acestea la realitatea din jur, la persoanele și personajele care le înconjoară, dar și despre cum își construiesc și planifică textele.

În debutul serii, Lucian Dan Teodorovici, directorul Muzeului Național al Literaturii Române Iași, a declarat seria de evenimente deschisă și a mulțumit tuturor celor implicați în proiect.

De asemenea, pe scenă a urcat și Maricel Popa, președintele Consiliului Județean Iași, instituție care finanțează festivalul. Acesta a oferit o plachetă pentru eforturile pe care voluntarii și organizatorii le depun pentru realizarea celui mai important festival de literatură din Europa de Est și a ținut un discurs despre importanța literaturii și a lecturii.

„Prin intermediul personajelor, scriitorii pot fi sfinți, dar și ticăloși”

Cele două invitate ale serii au participat la o discuție moderată de către Simona Modreanu

despre modalitatea în care acestea își imaginează personajele și cum își construiesc textele. Polifonia narativă a reprezentat firul roșu care a fost prezent în întreaga discuție. Astfel, cele două scriitoare recunosc că își imaginează mereu dialoguri cu persoane pe care le cunosc, dar își imaginează și noi personaje.

În ceea ce privește modalitatea în care acestea se regăsesc în personajele cărora le dau viață, Sylvie Germain afirmă despre sine că „nu există niciun personaj despre care să spun că mă reprezintă în totalitate, iar ca romancier ești în situația în care scrii și despre personaje care îți sunt chiar antipatice”.

Astfel, scriitoarea afirmă că, de fapt, scriitorii se pun, prin intermediul personajelor lor, atât în pielea unui sfânt, dar și în pielea unui ticălos, iar aceste personaje nu sunt decât niște „alter ego”-uri ale scriitorului.

Dacă Sylvie Germain are o grijă mai mare pentru personajele sale, după cum afirmă aceasta, Gabriela Adameșteanu mărturisește că descoperă parcursul unui roman pe măsură ce acesta este scris.

SERI DE FILIT

„Pe măsură ce scriu, uneori descopăr cartea. Nu prea reușesc să am un proiect inițial. Chiar și *Dimineața pierdută*, mi-am dorit să fac o fiziologie așa cum învățasem să fac la Facultatea de Litere că erau fiziologiile scriitorilor din secolul XIX, dar am ajuns la ceva ce aveam să descopăr după 2000, într-o cronică a Sandrei Cordoș, că de fapt în *Dimineața pierdută* sunt două romane. Prin urmare, despre partea reflexivă anterioară cărții nu prea am ce să spun”, a afirmat Gabriela Adameșteanu.

Seara a fost întregită de scurte lecturi din cărțile celor două autoare, de mărturisiri și rememorații, iar la final, publicul a avut șansa să se alăture discuțiilor adresând întrebări celor două autoare.

(www.ziaruldeiasi.ro, 4 octombrie 2018)

Simona Modreanu, Sylvie Germain și Gabriela Adameșteanu
Serile FILIT
Foto: Andi Spot

Dana MISCHIE

Gabriela Adameșteanu, Sylvie Germain și istoria care orientează scrisul

Serile Festivalului Internațional de Literatură și Traducere Iași (FILIT) au debutat cu o discuție cu și despre scriitoarele Gabriela Adameșteanu și Sylvie Germain. Deși diferite ca stil literar, Adameșteanu și Germain se întâlnesc într-un punct: utilizarea istoriei, cu rolul de a ordona, de a le orienta pe scriitoare în propriile proiecte.

Cuvintele și memoria cărții

Scriitoarele Gabriela Adameșteanu și Sylvie Germain au fost primele invitate ale Serilor FILIT, cele două vorbind despre temele pe care le abordează în romanele lor. Printre acestea, se numără și istoria, „depozitul memorial” pe care îl au în spate, după cum a explicat scriitoarea franceză, fiind cel care le orientează într-un fel scrisul. Visul scriitoarei Gabriela Adameșteanu este acela de a scrie o carte subțire, lucru dificil pentru că descoperă pe măsură ce scrie, pentru că nu reușește să aibă „un proiect inițial”. De exemplu, când scria la *Dimineață pierdută* (publicată în 1983-n.r.), își dorise să realizeze o fiziologie, așa cum învățase la Facultatea de Litere, însă, la ani după publicarea romanului, după anul 2000, avea

să descopere într-o cronică următorul fapt: că în cartea sa erau, de fapt, două romane. „Proiectul meu e o carte foarte subțire. Țasta e visul meu... și pe urmă scot mereu cărți groase care plac mai mult sau mai puțin editorilor. Nu prea reușesc să am un proiect inițial”. Preocuparea sa ținea de felul în care vorbeau personajele, era obsedată, după cum a explicat pe scena Teatrului „Vasile Alecsandri” din Iași, „de felul în care vorbeau categorii sociale diferite, dar și categorii istorice, pentru că atunci când am început cartea, aveam pe la jumătate din vârsta personajelor mele”. Adameșteanu avea „vreo 30 și ceva de ani” pe atunci, iar personajele ei, peste 60, așa că, la un moment dat, s-a poticnit: „mi-am dat seama că-mi lipsea memoria unor persoane... memoria... unui alt timp”. „Nu pot să deosebesc cuvintele de o întregă memorie a cărții. Atunci, am citit memorii ale aceluși timp și am văzut stilistica și cuvintele care se foloseau cu 50-60-70 de ani înainte, într-o societate franțuzistă, într-o societate care vorbea foarte mult limba franceză. O vorbea și în saloane, dar umpluse limba normală, așa cum astăzi e umplută de engleză”.

Sylvie Germain și „carnea vie a realității”

Atunci când a scris prima carte, *Cartea nopților*, scriitoarea franceză Sylvie Germain avea doar 30 de ani. Evoca în acel roman trei războaie: cel din 1870, respectiv Primul și Al Doilea Război Mondial. La fel ca Adameșteanu, nu poate lucra având în minte un proiect inițial, ci se descoperă ca autor pe parcurs. „Suntem marcați de istoria țării în care ne-am născut și am crescut... Cred că tocmai această violență a Europei pe care n-am cunoscut-o... m-a făcut să scriu acest roman despre aceste trei războaie, fără să știu neapărat spre ce plecam, pentru că atunci când încep să scriu nu știu exact unde ajung... dar ceea ce mă motivează este acest depozit memorial pe care îl am în spate și care mă orientează în scriitura mea, într-un fel sau altul, după cum spunea și Gabriela Adameșteanu mai devreme”. Totuși, Germain nu poate renunța la imaginar, la fabulație. Aceasta a punctat că realitatea e făcută ea însăși din ceva, iar „scriitorul se interesează tocmai de această carne vie a realității care vine îmbrăcată în mituri și în imaginar”. De asemenea, Germain a invocat *Metamorfoza* lui Kafka pentru faptul de a spune ceva esențial despre umanitate. „Există loc pentru toate... și din fericire romanul actual nu se încadrează într-o singură școală”, a completat scriitoarea.

* Gabriela Adameșteanu s-a născut pe 2 aprilie 1942, la Târgu-Ocna. A absolvit Facultatea de

Limba și Literatura Română a Universității din București în anul 1965. Până în anul 1990, a fost redactor la Editura Științifică și Enciclopedică și la Cartea Românească. A devenit membră a Uniunii Scriitorilor în 1980. După debutul editorial din 1975, cu romanul *Drumul egal al fiecărei zile*, a mai publicat: *Dăruiește-ți o zi de vacanță*, *Dimineața pierdută*, *Vară-primăvară*, *Obsesia politicii*, *Cele două Români*, *Întâlnirea* și *Provizorat*. A obținut, printre altele, premiul de debut al Uniunii Scriitorilor (1975), Premiul Uniunii Scriitorilor (1984) și Premiul „Hellman-Hammett” (2002). Între 1991 și 2005 a fost redactor-șef al revistei „22”, iar ulterior, redactor șef al suplimentului „Bucureștiul Cultural”, editat de revista „22”. A scris, până în prezent cinci romane *Drumul egal al fiecărei zile* (1975); *Dimineața pierdută*, (1983); *Întâlnirea*, (2003); *Provizorat*, (2010), și *Fontana Di trevi*, (2018), precum și proză scurtă, memorialistică și cărți dedicate jurnalismului. Cărțile sale au fost traduse în 15 limbi.

* Sylvie Germain s-a născut în 1954, în Châteauroux, Franța. A studiat filozofia la Sorbona și la Nanterre. A publicat aproximativ 20 de romane, 15 eseuri dedicate mai multor arte. În limba română, i-au fost publicate romanele *Cartea nopților*, *Zile de mânie* și *Întâmplări dintr-o viață*.

(www.adevarul.ro, 4 octombrie 2018)

SERI DE FILIT

Gabriela Adameșteanu
Foto: Andi Spot

Sylvie Germain
Foto: Andi Spot

Aryna CREANGĂ

În Islanda, Dumnezeu a devenit poet

Whisky, fără gheață

„Nu există întâmplări. În seara zilei tale de naștere să îl ai în dreapta ta pe unul dintre scriitorii tăi preferați nu poate fi o pură întâmplare“, spune Robert Șerban, gazda pe care organizatorii celei de-a doua seri FILIT i-au pregătit-o scriitorului islandez Jón Kalman Stefánsson și întregului public strâns în sala Teatrului Național „Vasile Alecsandri“ din Iași.

E 4 octombrie și, deși timpul deja și-a târât minutele cu puțin după ora 20.00, murmurul oamenilor pe care cartea i-a adus în sală nu sună nici pe departe ca unul obosit, care anunță sfârșitul unei zile. Șoaptele se amestecă mărunțel și câte un „vai, ce i-a nimerit!“, „o să-l iubești, o să vezi!“ se-aud de-a valma printre ropotele ușoare de aplauze. Dacă anul trecut Robert Șerban a scos pe masă, în cinstea invitaților săi, o sticlă cu vin, noua aniversare pare că n-ar fi avut cum să-i fi adus un alt cadou mai bun – decât inspirația. Jón Stefánsson și Robert Șerban, deși au urcat împreună pe scenă de cinci minute, par că se știu de o viață. Își zâmbesc unul altuia și dialogul, deși introductiv, n-are cum să nu te prindă ca un clei.

În cărțile lui Stefánsson, așa cum spune gazda FILIT, „zăpada e un personaj“, așa că spartul gheții cu o sticlă de vin s-ar fi dovedit, aici, o faptă absolut imposibilă. Însă cu o sticlă de whisky proaspăt scoasă din ghiozdan, răceala și orice urmă de scepticism ies afară din teatru și lasă loc pe scenă doar umorului și plăcerii de a vorbi despre literatură. Scriitorii ciocnesc, Robert Șerban își arată bucuria sinceră, de copil, și într-o clipă își schimbă registrul personalității și sare direct în banca jurnalistului cultural cu teme făcute. Își avertizează personajul că va începe conversația simplu, cu o întrebare ușoară și, lăsându-te să aștepti o banală întrebare despre scris, aproape te șochează când te face să îți repeți în gând: „Unde ați fost pe 27.06.2016, la ora 22.00 – ora României“?! Scriitorul islandez zâmbeste. Era acasă, se uita la fotbal și se ruga ca Islanda să bată Anglia. Sala se umple de chicote de râs și e clar că cei de pe scenă, pe lângă faptul că și-au descoperit iubirea pentru literatură, și-au descoperit unul altuia și un simț al umorului pe care încep să-și bazeze dialogul.

„Eu cred că m-am născut de trei ori“

În Islanda, țara în care unul din zece oameni publică cel puțin o carte în timpul vieții, nu ai cum să supraviețuiești fără să visezi și să faci loc literaturii în viața ta. Dacă viața scriitorului începe chiar atunci când începe să scrie, Jón Stefánsson spune că a lui a început la 21 de ani. „Eram departe de ideea de a scrie, dar vedeam că nu sunt ca toți ceilalți – ceva mă tulbura în permanență“. Și atunci un profesor, la școală, i-a cerut să scrie o proză. „După ce am scris primul meu roman, atunci, am simțit cum toată tulburarea aceea s-a revărsat din mine“.

Atunci, spune el, s-a născut a doua oară. Prima oară a fost, firește, atunci când a apărut pe lume, iar cea din urmă când și-a completat identitatea, după plac. Pentru că Jón este un prenume islandez extrem de comun, iar numele Stefánsson îl poți găsi atribuit câtorva mii de oameni, scriitorul spune că a stat ceva timp să-și găsească cealaltă parte a numelui actual – Kalman. „Când l-am găsit, l-am pus lângă celelalte două și am zis că gata, asta-i! Mă simt ca acasă!“ E îmbrăcat în haine negre, elegante, pe care lumina caldă și ușor gălbuie alunecă din reflectoare. „Kalman, îmi place mie să cred, după ce l-am întors pe toate părțile, înseamnă și poet cu părul roșcovan – așa că mi se potrivește“, spune râzând și, ca cel mai contagios lucru din lume, râsul se răs-

pândește până în cel mai îndepărtat colț al sălii mari sau al vreunei loje.

„Dacă Dumnezeu există, cu siguranță este poet, iar noi suntem poeziile pe care le scrie“

Când Stefánsson încheie de rostit un răspuns și publicul intră într-un soi de transă frumoasă, anesteziat, parcă, de bucurie, Robert Șerban ridică paharul de pe masă și-l îndeamnă amuzat: „Haideți, pentru inspirație!“. Oamenii chicotesc din nou și revin, încetșor, la normal. Cu chicotitul și zâmbitul s-a confruntat chiar el, recunoaște scriitorul, făcându-și o vină. Când a avut primul interviu în Islanda, jurnalistul de atunci i-a făcut și o descriere, pe care a anexat-o articolului. „A scris despre mine că sunt mereu zâmbitor și, după ce am citit, n-am putut să gândesc decât: la naiba! cine-o să mai citească poeziile unui poet zâmbitor?“ Și în mintea lui, ca și în cea a multor cititori ai Islandei de atunci, poetul era un om destinat încă din start, fără vreo prezumție de nevinovăție, suferinței și durerii. „Abia apoi am învățat că un om, de fapt, poate să sufere și zâmbind.“

„Sunteți un scriitor de duranță?“ declanșează o întreagă serie de povestiri scurte, cu pauze de râs. Niciodată o carte n-a fost ceea ce a crezut scriitorul islandez că va fi. „Întâi, mi-am dorit să scriu un capitol din primul volum și

m-am gândit că-mi va lua cam trei ore.“ I-a luat trei săptămâni și, de fapt, capitolul a fost construit din aproape 80 de pagini. „Când am ajuns la jumătatea primei cărți, mi-am dat seama că nu există nici o șansă să o termin de scris într-un singur volum, așa că era clar că va mai urma unul“. Povestea s-a repetat și cu volumul al doilea și abia în cuprinsul celui de-al treilea Jón Kalman Stefánsson și-a îndreptat toate poveștile din *Triologia Fiordurilor* către sfârșit. O carte bună, constată duetul scriitoricesc româno-islandez din scenă, e o carte care te face să gândești și, pentru că îți pune în lumină diverse probleme ale lumii, devine automat periculoasă. Și începutul pericolului nu stă în niciun alt loc decât în poezie. „Poezia e începutul tuturor lucrurilor. Eu mereu am crezut că dacă Dumnezeu există, cu siguranță este poet. Iar noi... poeziile pe care le tot scrie. Adică, uitați-vă la noi – unii mai frumoși, unii mai urâți.“

„Puteți să-mi definiți fericirea?“

Islanda, spune Robert Șerban, ocupă multe locuri de top în statisticile cercetătorilor. Chiar dacă te face să te gândești la artă și literatură, când spune că e una dintre primele țări din lume cu „cei mai fericiți oameni“, aproape că-ți explici de unde a apărut toată starea de bine pe care ușile teatrului au izolat-o bine și o țin în loc. „Da,

știți, uneori cineva te sună, la anumite perioade de timp și auzi vocea de la capătul celălalt al firului spunând: Bună! Sunteți fericit? Iar noi, bineînțeles, vrem să răspundem că da, să rămânem în top“. Lanțul fericirii se mai întrerupe uneori, când câte un curios, avid al întrebărilor esențiale, precum mătușa scriitorului islandez, răspunde interlocutorului, cerând lămuriri: „Puteți să-mi definiți fericirea?“

Până te gândești la o definiție pe care s-o crezi, privești către scenă și vezi că nimic parcă n-a fost mai simplu de găsit – unul dintre autorii tăi preferați, vorbind despre cum aurora boreală n-are cum să te plictisească niciodată pentru că, „nu-i așa? Acesta-i singurul lucru de care omul încă nu s-a săturat – frumusețea“. Fericirea e un festival de literatură și, la început de octombrie, se găsește la Iași.

(www.suplimentuldecultura.ro,
8 octombrie 2018)

SERI DE FILIT

Jón Kalman Stefánsson și Robert Șerban
Serile FILIT

Andrei MIHAI

Jón Kalman Stefánsson, scriitorul islandez care a spălat podele, a fost polițist sau pietrar

Jón Kalman Stefánsson, scriitor islandez în vârstă de 54 de ani, nominalizat la Premiul Consiliului Nordic pentru Literatură și la Premiul Médicis pentru literatură străină, a fost invitatul special din cea de-a doua seară din seria „Serile FILIT”.

Chiar dacă acum se dedică literaturii, acest lucru nu a fost mereu așa. Scriitorul islandez a lucrat pe rând într-un abator, în industria pescuitului, a fost pietrar, iar pentru o vară a lucrat ca ofițer de poliție în aeroportul Keflavík Internațional. După 1991 a predat literatură la două licee, a fost jurnalist, a spălat podele sau a numărat autobuze și într-un final a ajuns bibliotecar la Mosfellsbær Library, perioadă în care operele sale au devenit cunoscute și apreciate la nivel internațional.

„Fie luști toată viața cu pumnii strânși și dinții încleștați, sau poți să luști toată viața, dar în acest timp și să visezi”

Scriitorul Jón Kalman Stefánsson a ciocnit seara trecută un pahar de whiskey cu Robert

Șerban, gazda întâlnirii, și au vorbit despre pasiunea islandezilor pentru fotbal, despre artă și aplecarea compatrioților săi către artă și literatură. Surprinzător, scriitorul mărturisește că a fost crescut de tatăl său, pietrar, „care era în celălalt sistem solar față de literatură”, chiar dacă statisticile arată că unul din trei islandezi este fie poet, muzician sau pictor, iar unul din zece islandezi publică măcar o carte.

„Poezia ocupă un loc important în viața islandezilor, iar aceasta a însemnat foarte mult în perioada în care am luptat împotriva danezilor. Noi am folosit poezia pentru a lupta împotriva lor în secolul XIX. Evident, poezia era în islandeză, iar danezii nu înțelegeau nimic din acestea, însă asta ne arată puterea pe care o are poezia, care poate învinge pe cineva chiar și atunci când nu o înțelege”, afirmă Jón Kalman.

Acesta a încercat să ofere și o explicație pentru care, deși sunt într-un număr relativ mic, islandezii au aplecare spre literatură și iubesc să scrie.

„Acum 500 de ani, în afară de faptul că se

murea mereu, în Islanda nu era viață culturală, nu era viață de oraș. Noi nu am luptat niciodată într-un război clasic, ci am luptat în permanență într-un război împotriva naturii, așa că am fost mereu o țară în care s-a trăit greu și este aproape un miracol că nu am murit cu toții. Ca să vă dau un exemplu, în secolul XVIII eram 55.000 de oameni, iar zece ani mai târziu eram doar 35.000. Asta doar pentru a vă oferi o imagine despre cât de dură era viața uneori. Însă cred că, dacă ai o țară ca aceasta, poți să mergi în două direcții: fie poți să lupți toată viața cu pumnii strânși și dinții încleștați, sau poți să lupți toată viața, dar în acest timp și să visezi, iar literatura este o modalitate de a visa. Îți visezi o lume mai bună sau o viață mai bună și cred că noi am urmat această cale doar pentru a supraviețui”, spune scriitorul islandez.

„Fie te naști poet, fie nu, însă necesită timp până descoperi asta“

Întrebat ce anume l-a determinat să scrie pentru prima dată, scriitorul mărturisește că prima nuvelă a fost de fapt o sarcină primită la școală. Cu toate acestea, în momentul în care s-a așezat la masa de scris, la 21 de ani, totul a devenit foarte clar, iar acel moment încă persistă și astăzi în mintea sa.

„Ceva s-a întâmplat atunci. A fost ca și cum tot

ce simțeam în interiorul meu a ieșit ca un torent și a fost ca și cum m-am născut din nou. Iar de atunci tot scriu. Evident, toată viața am fost fie poet, fie scriitor. Fie te naști poet, fie nu, însă necesită timp până descoperi asta. De fapt, eu cred că m-am născut de trei ori. Prima dată atunci când am apărut pe lume, a doua oară când am scris prima mea operă și a treia oră când nu am mai fost doar Jón, ci Jón Kalman. Jón este cel mai scurt și cel mai popular nume în Islanda, așa că ajunsese să nu mai însemne nimic. Mă simțeam singur având doar acest nume. Era ca și cum nu aveam un nume”, a afirmat scriitorul.

Asfel, acesta a simțit că este în sfârșit acasă atunci când a găsit acest nume (Kalman) pe care l-a adăugat numelui său și a simțit că s-a născut din nou. Jón Kalman a mărturisit că nu ar putea să trăiască dacă nu ar scrie.

„Respir prin ceea ce scriu. Pentru mine, scrisul nu este terapie, ci respirație”, afirmă islandezul.

De asemenea, acesta a povestit că scrie doar dimineața, câte trei ore pe zi, iar prima ciornă este întotdeauna în creion. Nu-i plac tastaturile și simte că, atunci când scrie direct pe hârtie, poate să „simtă” cuvintele. Cu toate acestea, de la cele trei ore de lucru dimineața, atunci când ajunge la o sută sau două sute de pagini și este timpul să mute tot ce a scris pe computer, ziua de lucru devine de 12 sau 15 ore.

„Iar atunci cafeaua devine foarte importantă. Neagră, mai neagră decât cea mai întunecoasă noapte“, glumește Jón Kalman.

Cum a apărut *Între cer și pământ*

Discuția de aseară s-a scurs apoi spre trilogia pe care scriitorul a finalizat-o recent.

„Când am scris prima carte din această trilogie, după ce mi-a venit ideea, am petrecut aproape opt luni documentând, citind cărți și simțeam că înnebunesc pentru că îmi doream să scriu, dar nu am putut scrie vreme de câteva luni. Am explodat atunci când am început să scriu prima carte din serie. Când m-am așezat să scriu un scurt capitol, de aproximativ cinci pagini, am zis că va dura cam trei ore. Mi-a luat însă trei săptămâni și am ajuns la 80 de pagini, iar când m-am ridicat de la scris, aveam complet altă poveste decât ceea ce îmi propusesem atunci când m-am așezat la scris“, povestește islandezul.

Mai apoi, și-a dat seama că are prea multe povești de spus, așa că va trebui să scrie două cărți, iar același lucru l-a realizat la mijlocul celei de-a doua cărți.

„Iar când am ajuns la mijlocul celei de-a treia cărți mi-am zis «Doamne, vor fi patru cărți», dar din fericire am reușit să condensez toate ideile pe care le aveam în ultima carte“, râde Kalman.

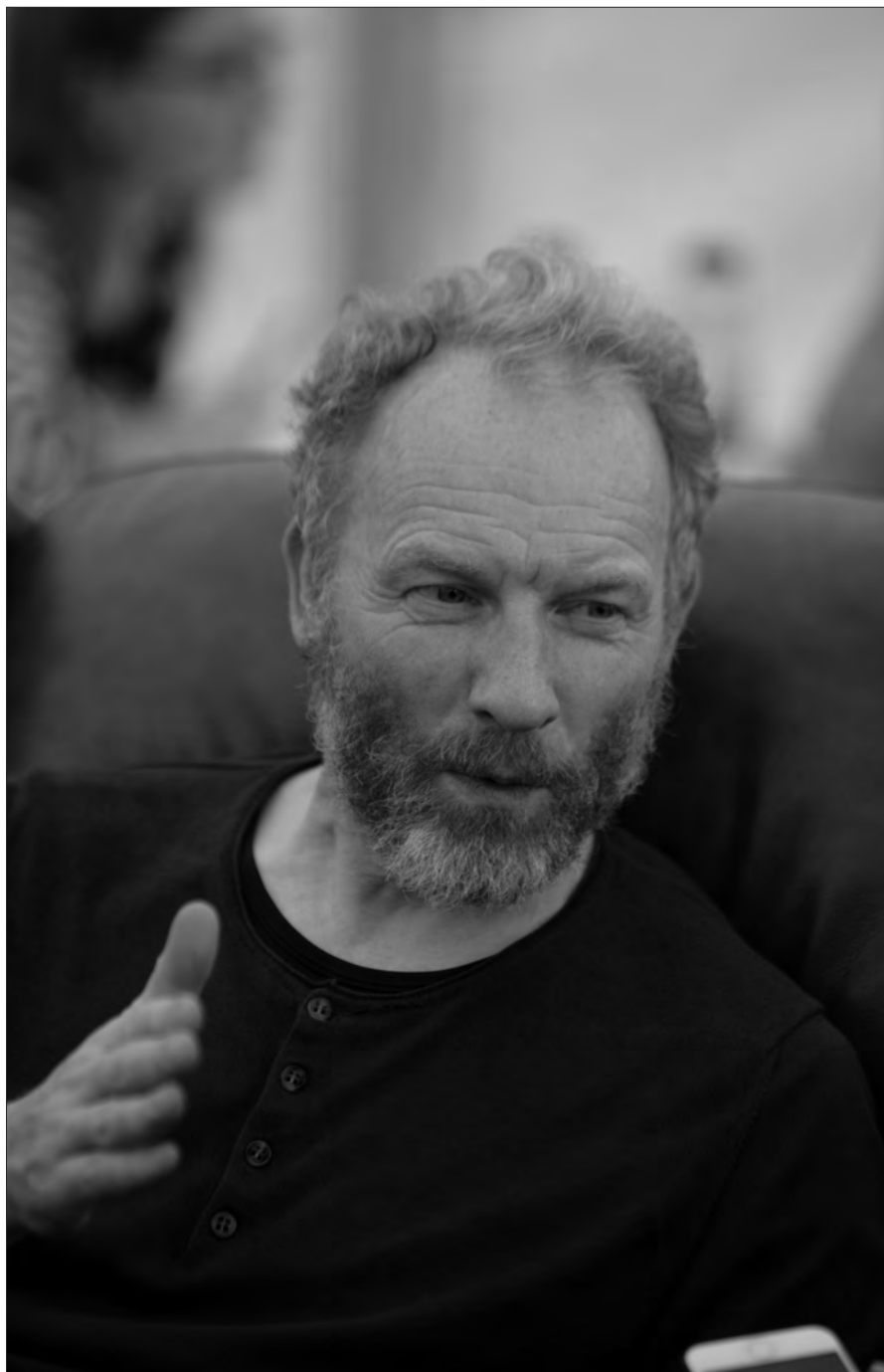
Astfel, toate cărțile sale pornesc de la o idee și

cu un plan, însă, pe parcurs, acestea se transformă în fum, însă este fericit că se întâmplă așa.

„Îmi e frică de momentul în care voi ajunge să scriu cartea pe care mi-am propus de la început să o scriu pentru că aceasta va fi o carte foarte plictisitoare“.

Discuția s-a mutat apoi către public, care a avut șansa să-l întrebe pe scriitor despre poezie, despre cum și-a ales numele, despre fericire sau despre Islanda, scriitorul având doar o singură dorință: ca atunci când publicul va povesti despre această seară să mintă și să spună că sticla de whiskey începută pe scenă a fost și terminată.

(www.ziaruldeiasi.ro, 5 octombrie 2018)

Jón Kalman Stefánsson
Foto: Silviu Gheție

Jovi ENE

„Respir prin ceea ce scriu” (Jón Kalman Stefánsson)

Într-o întâlnire foarte simpatică și deschisă, în cadrul Serilor FILIT, Robert Șerban l-a avut ca partener de discuție pe scriitorul islandez Jón Kalman Stefánsson, cel care a publicat poezie și roman, cele mai cunoscute fiind cele care alcătuiesc *Trilogia fiordurilor*, traduse la noi la Editura Polirom, ultimul volum – *Inima omului* – fiind publicat chiar în aceste zile.

Atmosfera a fost deschisă, amuzantă și plină de subiecte inedite și incitante, inclusiv multe întrebări venite din public. De altfel, Seara FILIT a început într-un stil de mare efect al lui Robert Șerban, care își sărbătorea ziua de naștere (La mulți ani!) și care a adus în cinstea acestui eveniment o sticlă de whisky, pe care a împărțit-o cu Jón Kalman Stefánsson și virtual cu întreaga sală. Apoi, introducerea a continuat cu o discuție pe marginea echipei de fotbal a Islandei și celebrului meci cu Anglia de la Campionatul European de Fotbal din 2016.

Treptat, discuția a mers spre tărâmul literaturii, tărâm pe care cei doi se simt cel mai bine. Începuturile autorului islandez au fost pe tărâmul poeziei, din punct de vedere al cărților publicate, deși prima carte pe care a scris-o a fost un roman, la vârsta de 21 de ani. Atunci, consideră el, a renăscut, pentru că în acel moment s-a întâmplat ceva, ceva a revărsat din el și s-a simțit, cum spuneam, renăscut. Acum, în prezent, chiar dacă nu a scris până la vârsta de 21 de ani, consideră că a fost mereu poet

și scriitor.

Cât despre Islanda și statisticile care spun că acolo sunt foarte mulți artiști și poeți, el spune că literatura și, în special, poezia au jucat un rol foarte important în istoria Islandei, au avut mereu un impact mare – „Ne-am folosit de poezie ca pe o armă împotriva danezilor, care au fost asupritorii noștri aproximativ 500 de ani. Desigur, poeziile erau scrise în islandeză, iar danezii nu înțelegeau nimic, dar asta arată că limbajul poeziei este universal”. Chiar dacă Robert Șerban s-a arătat surprins de catalogarea romanelor lui Stefánsson drept „romane poetice”, scriitorul islandez consideră că poezia este începutul la tot și că, uneori, se gândește că dacă Dumnezeu există, el este poet. Iar noi, oamenii, suntem poemele lui. Când vorbim însă despre literatură în general și influența acesteia în privința vieții sale, Jón Kalman Stefánsson este tranșant: Literatura e un fel de vis – visezi la o viață mai bună; Respir prin ceea ce scriu; Literatura este, în același timp, atât o alinare, cât și o amenințare pentru mine; Pentru mine, romanul perfect este *Maestrul și Margareta*, de Bulgakov.

Seara FILIT a fost, de data aceasta, una în care am putut descoperi scriitorul și omul din spatele acestuia, plus un îndemn spre a-i citi cărțile. Eu cu siguranță o voi face.

(www.filme-carti.ro, 5 octombrie 2018)

Dana MISCHIE

Franzen: „Părinții mei nu au făcut nimic toată viața decât să-mi ofere, mi-au dat și mi-au dat..”

Într-un dialog cu Marius Chivu, Franzen a vorbit cu mult umor despre ce înseamnă un cititor serios, despre era internetului și despre temele alese în cărțile sale. Jonathan Franzen (59 de ani) este considerat de mulți cel mai reprezentativ scriitor al literaturii americane contemporane. Jonathan Franzen a fost inițiatorul unui adevărat fenomen cultural odată cu apariția romanului său *Corecții*, carte care a atins o cifră impresionantă de vânzări. Câștigător al prestigiosului „National Book Award” și aflat pe lista scurtă pentru premiul Pulitzer, Jonathan Franzen abordează marile teme ale societății americane îmbinându-le cu observația psihologică profundă. Prezent la Filit 2018, Franzen a discutat cu scriitorul și criticul literar Marius Chivu – pe care l-a descris „sfâșietor de bine pregătit” – despre temele cărții sale, seara fiind un ping-pong continuu de replici haioase care au stârnit hohote de râs și ropote de aplauze.

Tema Familiei

Familia este, ca în cazul franțuzoaicei Sylvie

Germain, foarte prezentă în scrierile lui Franzen. Autorul găsește această temă interesantă pentru că „relațiile au o putere structurală în ele, sunt picante, iar eu caut picanterii”. Lucrurile care se întâmplă în interiorul unei familii, a explicat Franzen, au o anumită încărcătură care, în același timp, constrânge personajele. „Avem o libertate destul de radicală în viața modernă, dar nu poți schimba un lucru pe care îl ai, un părinte. Ca romanicer pare... de ce n-ai folosi asta?” Este „eu, eu, eu” În romanele sale, scriitorul este în același timp autobiografic, cât și antibiografic. În cazul *Corecții*, avem un roman cu cinci personaje care se întâmplă să formeze o familie, însă, a precizat Franzen, „nu am scris multe scene cu ei interacționând unii cu ceilalți, sunt pe cont propriu”. Nu a încercat niciodată să descrie o familie, așa că i-a fost simplu să evite un roman autobiografic, însă a venit cu ideea unui personaj. „Este tot autobiografic, dar nu sunt descrieri ale altor oameni din familia mea, este eu, eu, eu, din nou și din nou”. Chiar și murind, părinții i-au oferit ceva. Primele două cărți pe care le-a scris erau de același

fel, a explicat Franzen. Apoi, când încerca să îl scrie pe al treilea, s-a gândit că vrea să scrie ceva mai lung și mai bun, însă, între timp, viața lui „a cam sărit în aer”: căsnicia s-a destrămat – „ceea ce, în cele din urmă, a fost un lucru bun” –, iar tatăl său era pe moarte. „Tatăl meu era pe moarte, iar pentru că mi-a luat atât de mult să scriu cartea, a murit, iar apoi, pentru că mi-a luat atât de mult să scriu cartea, și mama a murit... Nu au făcut nimic toată viața decât să-mi ofere, atât de concentrați pe copiii lor, mi-au dat și mi-au dat. Și chiar și murind, mi-au oferit un cadou... N-aveam încă 40 de ani, brusc nu mai aveam părinți care să mă îngrijoreze, nu îi puteam dezamăgi și nu îi puteam face de râs. Mi-a părut rău pentru că succesul pe care l-a avut *Corecții* i-ar fi făcut fericiți, i-ar fi făcut fericiți să vadă că am avut succes”, a explicat Franzen. Nu a avut ce să facă cu privire la moartea părinților care au trecut în neființă din cauze naturale. Nu își dă seama cât de mult s-a schimbat de când a scris ultimul roman, dar deja scrie la următorul. Credea că a terminat-o cu scrisul după *Libertate*, însă a găsit lucruri noi, mai exact lucruri din copilărie.

Intermezzo Chivu: ...vorbești de roman ca o formă de artă socială.

Franzen: Am zis eu asta? **Chivu:** Altfel, cineva care arată ca tine. **Franzen:** Trebuie să îl găsec și

să îlucid. Familia, subiect pentru leneși. Simte că zeitgeist-ul („spiritul epocii”, grosier vorbind – n.r.) este acoperit foarte bine de media în toate formele, așa că romancierului nu-i rămâne nimic de făcut. Orice ar fi, scriitorul e mereu în urma timpului, crede Franzen. Astfel că, revenind la tema familiei, autorul crede că „este subiectul unui scriitor leneș pentru că îți dă toate lucrurile fără să fii nevoit să plătești pentru ele... mamă, fiu, ei bine, iată o poveste interesantă. E ca și cum tot ce trebuie să spui e „mamă și fiu” și ai o întreagă poveste”. Plasându-și acțiunea într-un prezent recunoscut, nu trebuie să caute prea mult, e ușor, și știe deja să fie atent la lume. Cu internetul, încetează sinele. Internetul schimbă lumea foarte rapid, fapt ce îl face anxios pe Franzen care consideră că ceea ce tehnologia le face oamenilor îi va dezgusta. Vom vorbi despre o insurecție pentru liniște și pentru lucrurile care necesită o perioadă mai lungă de atenție. „Chiar încetezi să ai un sine. Nu e timp să ai un sine, nu e timp să te oprești și să gândești. Nici măcar timp să ajungi să te cunoști pe tine însuși, pentru că ești atât de ocupat creându-te pe tine, arătându-i lumii, consumând aceste alte produse, un sine produs, un sine fals. N-ar avea o problemă cu pierdutul în pânda electronică a internetului dacă ar simți că oamenii sunt fericiți. Dar crede că nu sunt și că, similar cazului țigărilor, oamenii vor cu disperare

lucruri care nu îi fac neapărat și fericiți. Mai mult, tehnologia îți poate lua din plăcere, așa cum avea să afle Franzen când, în urmă cu aproximativ două săptămâni, l-a vizitat o prietenă, o cititoare serioasă, și au vorbit despre o carte în legătură cu care el era entuziasmat. „Eah”, a fost părerea acesteia, iar el a rămas împietrit. A doua zi însă, i-a dat mail, explicându-i că a cumpărat cartea în format fizic și a început s-o citească. „A realizat că problema era că încercase s-o citească pe telefon”.

Cititorul serios

Întrebat ce înseamnă un cititor serios, Franzen a povestit despre un prieten de-al său pe nume Will care este în închisoare de 15 ani. „A intrat de tânăr... iar cărțile i-au salvat practic viața. Era un copil sensibil, avea 20 de ani când a intrat... Iar populațiile din închisoare sunt foarte nefericite... Căuta cea mai răscolitoare ficțiune, precum David Wallace... cu oameni în situații extreme. Ăla e un cititor serios, cineva care depinde de cărți”.

* Jonathan Franzen (n. 1959) a crescut în Webster Groves, Missouri, o suburbie a orașului St. Louis. A studiat limba și literatura germană la Swarthmore College și pe urmă la Freie Universität din Berlin, ca bursier Fulbright. A lucrat în

laboratorul de seismologie din cadrul Departamentului de Fizica Pământului și Științe Planetare de la Harvard. Este autorul a cinci romane – *Al 27-lea oraș* (1988; Polirom, 2007), *Strong Motion* (1992), *Corecții* (2001; Polirom, 2004, 2011, 2013), distins cu prestigiosul „National Book Award” și cu „James Tait Black Memorial Prize”, *Libertate* (2010; Polirom, 2011) și *Puritate* (2015). A mai publicat două volume de eseuri, *How to Be Alone* (2002) și *Farther Away* (2012), și unul de memorii, *The Discomfort Zone* (2006). Este un colaborator constant al revistei „The New Yorker” și, din 2012, membru al Academiei Americane de Arte și Litere.

(www.adevarul.ro, 9 octombrie 2018)

SERI DE FILIT

Marius Chivu și Jonathan Franzen
Serile FILIT
Foto: Andi Spot

Eli BĂDICĂ

Franzen: „Sunt eu, eu, eu peste tot”

Invitatul special al serii de vineri, 5 octombrie, a treia Seară FILIT (Festivalul Internațional de Literatură și Traducere de la Iași), a fost nimeni altul decât Jonathan Franzen, unul dintre cei mai cunoscuți scriitori americani contemporani, multipremiat, multitrădit, considerat unul dintre cei mai reprezentativi scriitori ai secolului XXI. La noi, i-au fost publicate la Editura Polirom românele *Corecții* (traducere și note de Cornelia Bucur, 2004; ediția a II-a, 2011; ediția a III-a, 2013; ediție de buzunar, colecția Top 10+, 2017), *Al 27-lea oraș* (traducere și note de Ion Crețu, 2007), *Libertate* (traducere și note de Daniela Rogobete, 2011; ediție de buzunar, colecția Top 10+, 2016) și *Puritate* (traducere și note de Iulia Gorzo, 2016). Gazda Serii FILIT a fost de data aceasta criticul și scriitorul Marius Chivu. Întâlnirea a avut loc la același Teatru Național „Vasile Alecsandri” din Iași și a fost una plăcută, interesantă, plină de umor, căldură și firesc.

E întotdeauna surprinzător să descoperi la un scriitor de calibrul lui Franzen o pregnantă doză de normalitate. Cred că acest aspect a fost cel care a cucerit instantaneu publicul numeros aflat

în sala teatrului ieșean. Și asta pentru că, imediat după ce jurnalistul Cătălin Sava, prezentatorul Serilor FILIT, i-a prezentat pe cei doi participanți la dialog, iar ei au ajuns pe scenă în aplauzele cititorilor prezenți, naturalețea cu care Franzen a intrat în jocurile propuse de moderator a captat atenția tuturor. De pildă, imediat după ce i-a fost adresată prima întrebare, scriitorul american a ezitat, iar apoi a protestat: „Nu puteai să începi și tu cu o întrebare ușoară, de genul cum îmi place să scriu, de mână sau pe laptop, când scriu, de ce îmi place să privesc păsările?”. Umorul a fost, de altfel, punctul forte al serii, de ambele părți ale baricadei, împreună cu momentele de confesiuni și cu micile ironii.

Timp de o oră și jumătate, s-a vorbit despre construcția cărților lui Franzen, despre temele sale recurente, traduceri și romane, despre dozele de autobiografie, personaje, despărțiri, dificultăți, copilărie, trupe, despre cum scriitorul e mereu în urma timpului său, despre internet, știri false, politică și problemele societății de astăzi (moderatorul l-a provocat să-și expună punctul de vedere și în ceea ce privește referendumul

ce urma să aibă loc în zilele de 6-7 octombrie), despre numele autorului, lecturi, cărți electronice versus cărți tipărite, despre superputeri (aici trebuie să menționez că Franzen a vorbit despre o fantezie... aparte: aceea de a fi dictator – cu intenții bune, aparent – și om care plutește) și frici, despre păsări (căci, nu-i așa?, nu se putea altfel, mai ales că Marius Chivu a venit și cu un cadou special pentru autorul american: un set de cinci insigne cu păsări românești unice în Europa, de la Societatea Ornitologică din România).

O discuție consistentă și, sunt convinsă, revelatoare pentru fanii lui Jonathan Franzen. Un dialog calibrat și echilibrat. La final, au venit o mulțime de întrebări din public, iar în foaierea teatrului ieșean s-a format o foarte lungă coadă la autografe. Așadar, cea de-a treia Seară FILIT, seara în care Franzen a venit pentru prima dată în România, a fost un adevărat succes. Vă las, în ceea ce urmează, în compania câtorva dintre lucrurile pe care acesta le-a afirmat în urma întrebărilor venite din partea lui Marius Chivu.

Familie. Personaje. Perspective personale și literare

„Tatăl meu era pe moarte, iar pentru că mi-a luat atât de mult să scriu cartea, a murit, iar apoi, pentru că mi-a luat atât de mult să scriu cartea, și mama a murit... Nu au făcut nimic altceva toată viața decât să-mi ofere. Atât de concentrați pe co-

pii lor, mi-au dat și mi-au dat. Și, chiar și murind, mi-au oferit un cadou. N-aveam încă 40 de ani, brusc nu mai aveam părinți care să mă îngrijeze, nu îi puteam dezamăgi și nu îi puteam face de râs. Mi-a părut rău pentru că succesul pe care l-a avut *Corecții* i-ar fi făcut fericiți. I-ar fi făcut fericiți și să vadă că am avut succes“.

„Familia este subiectul unui scriitor leneș, pentru că îți dă toate lucrurile fără să fii nevoit să plătești pentru ele. Mamă, fiu, ei bine, iată o poveste interesantă. E ca și cum tot ce trebuie să spui e asta și ai deja o întreagă poveste“.

„Consider că familiile sunt interesante pentru că relațiile dintre membrii acesteia au o anumită putere, sunt fierbinți, iar eu sunt în căutarea lucrurilor fierbinți. Sunt în căutarea lucrurilor care au o încărcătură emoțională, care sunt dificile, dar și lucruri care pot pune o anumită presiune pe personaje. Viața modernă oferă libertate, dar nu poți schimba faptul că oricine are un părinte. Așa că ori te descurci cu această relație, ori nu. Oricum ar fi, părintele rămâne acolo. Așa că, fiind romancier, mi-am zis: de ce să nu folosesc acest lucru?“.

„Pentru a scrie un personaj important, trebuie să mă regăsesc pe mine în acesta. Este un lucru teribil pe care îl recunosc, dar totul este autobiografic. Nu sunt descrieri ale persoanelor din familia mea, ci sunt eu, eu, eu peste tot“.

Lumile contemporane – internetul și crearea sinelui

„Un sondaj despre care am citit în urmă cu două zile arată că americanii nu mai recunosc țara în care trăiesc. Iar asta este valabil și pentru cei de dreapta, ca și pentru cei de stânga. Nimeni nu mai înțelege ce se întâmplă, toată lumea crede că lucrurile au scăpat de sub control, nu se mai știe cine este la conducere. Cei din partidele de dreapta, dar și cei din partidele de stânga simt acest lucru, iar pentru mine, care am urmărit critic internetul în ultimii zece ani, pot spune că acesta a afectat și a deraiat întreaga țară și nimeni nu recunoaște acest lucru“.

„Nu mai poți avea încredere nici măcar în știri. Ar putea fi false sau ar putea părea atât de incredibile încât să pară a fi știri false. Este greu să rezisti. Tot apeși pe buton la fiecare 60 de secunde. Cum să mai înțelegi ce se întâmplă când, de fapt, nu mai ai suficient timp să înțelegi ce se întâmplă pentru că mereu se întâmplă ceva nou după alte 60 de secunde? Pentru mine, să fiu captivat de un roman înseamnă să experimentez timpul într-un mod diferit.

Sunt binecuvântat ca, pentru câteva ore, să fiu într-o lume în care lucrurile chiar au sens. Eu am nevoie de asta și cred că sunt oameni care sunt dezgustați de ceea ce a adus internetul și au nevoie de o lume care să le aducă un timp mai lung de introspecție. Încetezi să exiști atunci când petreci toată ziua pe internet. Nu mai ai timp să ai

personalitate. Chiar încetezi să ai un sine, nu e timp să te oprești și să gândești. Nici măcar timp să ajungi să te cunoști pe tine însuși, pentru că ești atât de ocupat creându-te pe tine, arătându-i-te lumii, consumând alte produse, un sine produs, fals“.

Mici mărturisiri: raportarea la cărți, greșeli, fericire

„Oamenilor le e foame de romane, chiar dacă nu știi asta. (...) Dacă ar fi fericiți fără ele, nu aş avea nici o problemă. (...) Eu, unul, știu sigur că am nevoie de ele“.

„Am recitat de curând *Corecții* și cred acum că am folosit vreo sută de cuvinte în plus, mă dădeam mare, erau prea greoaie, dificile. Acum nu aş mai face-o“.

„Cărțile electronice nu sunt o soluție, hârtia oferă o cu totul altă experiență atunci când citești. Un cititor serios preferă întotdeauna cărțile reale“.

„Să fiu capabil să văd zilnic persoana alături de care trăiesc și să pot vedea toate păsările care există, asta m-ar face fericit“.

(www.suplimentuldecultura.ro,
15 octombrie 2018)

Dana MISCHIE

Veronica Roth: „Nu am înțeles de cât de multă smerenie aveam nevoie ca persoană”

Veronica Roth, autoarea seriei „Divergent”, a fost protagonista seriei de sâmbătă la FILIT, unde a vorbit despre cât de important este scrisul pentru ea, în ce context a aflat că a devenit autor de best-seller, despre Cluj-Napoca, oraș în care soțul ei are rude, precum și despre fericire. Gazda seriei a fost scriitorul Iulian Tănase.

Scriitoarea americană le-a povestit celor adunați, printre altele, despre momentul în care a aflat că a devenit autor de best-seller, despre rolul mamei sale în ceea ce privește formarea ca scriitoare, despre ce anume a inspirat-o din Cluj pentru cărțile sale și în ce fel, precum și despre fericire. Roth a fost zâmbitoare tot timpul, a râs des și s-a adresat de multe ori direct publicului adunat la Filit Iași. Roth scrie pentru că simte că nu poate să nu o facă, iar primele sale texte au apărut pe când avea 10 sau 11 ani, după care nu s-a mai oprit. „Mereu am iubit să fac asta (să scriu – n.r.) mai mult decât orice altceva”. Autoarea *Divergent* a explicat că nu scrie pentru public, mărturisind că „și dacă nu m-ar citit nimeni, tot aș scrie”.

Cățelul și best-seller-ul

Totuși, succesul cărților sale a bucurat-o enorm, dar uneori îi era dificil să gestioneze lucrurile, în sensul în care crede că a avea succes „s-ar putea să scoată la suprafață ceva din tine”, referindu-se la anumite trăsături de caracter nu neapărat pozitive. Echilibrul a venit însă, prin întâmplare, pentru că de fiecare dată când avea succes, se întâmpla ceva care să îi scadă din mândrie. Astfel, când a aflat despre succesul pe care l-a avut *Divergent*, avea în spate niște tomberoane mari de gunoi, astfel că la aflarea veștii, „primul lucru pe care l-am mirosit a fost ceva proaspăt”, a glumit autoarea. Ulterior, după ce agentul său a sunat-o să îi spună că *Insurgent* era pe lista celor mai bine vândute cărți în „The New York Times”, și-a îmbrățișat soțul, iar când s-a întors, cățelul său își făcea nevoile pe podea. „Care a fost primul meu act ca autor de best-seller? Să curăț după cățel”. Totuși, inițial, Roth nici măcar nu spera că scrisul avea să ajungă slujba ei cu normă întreagă – „era mult peste așteptările mele”. Credea că va ajunge să lucreze pe postul de copy-editor, că avea să corecteze gramatica și

punctuația altora – ceea ce a și făcut de fapt, pentru o scurtă perioadă, înainte ca scrierile să îi fie publicate. „Planul meu era să fac asta ca slujbă și, pe lângă, să scriu”.

Veronica Roth și Clujul

Veronica Roth este la a patra sau a cincea vizită în România, vizitând înainte Clujul, unde locuiește un unchi de-al soțului său. „Practic, am venit aproape o dată pe an aici”, adăugând că prima sa vizită în România avea loc în urmă cu 7 ani. În Cluj a învățat câteva cuvinte în română, precum „bună seara”, „mulțumesc” sau „te rog”, și tot de aici s-a inspirat pentru limba inventată în *Carve the Mark*, cea a poporului shotet – însă nu de la români, ci de la maghiari. Roth consideră că limba maghiară este fascinantă, explicând că româna îi place, dar fiind o limbă latină, i se pare mai familiară. Totuși, când ajunge în România, cel mai adesea îi roagă pe oameni să pronunțe „i-ul cu căciuliță”, pentru că i se pare extrem de dificil și îi place să exerseze. „Îmi iese sunetul, dar durează”.

Influența mamei

Când era mică, Roth obișnuia să stea adesea singură, iar la 16 ani, își dorea să fie lipsită de orice frică și dură. Și-a dat seama rapid că mama sa era modelul către care să privească. Aceasta și-a abandonat totul pentru a sta acasă cu copiii, iar când a divorțat, s-a reîntors la muncă. În SUA, a

adăugat Roth, „divorțul încă e perceput ca un lucru rușinos”. „O mulțime din prietenii ei au încetat să îi mai fie prieteni”, a mărturisit scriitoarea, completând că mama lor a făcut „alegeri îndrăznețe pentru a ne proteja”. Mama a fost cea care i-a dat aripi, încurajând-o să își urmeze pasiunile, singura condiție fiind ca fetele sale să dea tot ce au mai bun la școală.

Roth și fericirea

Succesul său literar i-a relevat că avea foarte multă mândrie, iar atunci când i se fac recenzii, „e o lovitură în mândrie, te smerește”. „Bănuiesc că nu înțelesesem de cât de multă smerenie aveam nevoie ca persoană. A fost o descoperire șocantă. Încă se întâmplă în continuare, tot descopăr noi straturi de mândrie care trebuie rezolvate”. Întrebată ce ar alege între scris și oameni, Roth a explicat că deși urăște perioadele în care nu poate să scrie, ar alege cu siguranță oamenii, pentru că pentru ei scriem de fapt, pentru a le provoca niște emoții. Cât despre fericire, Roth consideră că nu trebuie să fie un țel, important fiind să ne concentrăm pe ceea ce contează, pe a descoperi, pe a face lucruri bune. „Fericirea este o povară”, a conchis Veronica Roth.

(www.adevarul.ro, 7 octombrie 2018)

SERI DE FILIT

Veronica Roth
Serile FILIT

Cătălin HOPULELE

Despre Veronica Roth sau succesul de a vinde 30 milioane de cărți până la 30 de ani

Pe scena din Sala Mare a Teatrului Național „Vasile Alecsandri” din Iași, Veronica Roth arată ca un elev speriat în fața unei ședințe cu părinții. Impresionată de sală, de public, de oraș și de festival, scriitoarea ale cărei volume s-au vândut în zeci de milioane de exemplare în toată lumea pare că a înghițit un măr care îi gâtuie cuvintele atât de tare, încât ies doar silabe. Însă nu degeaba colecția *Divergent* vorbește despre a-ți înfrânge temerile, așa că, încet-încet, mai mult încurcată decât ajutată de moderatorul Iulian Tănase, Veronica Roth a vorbit în cea de-a patra Seară FILIT despre curajul de a te apuca de scris, norocul de a fi publicat și viața unui scriitor recunoscut la nivel internațional la 26 de ani, care are succesul râvnit de sute de autori din întreaga lume.

Veronica Roth și-a recitat cărțile, atât cele din seria *Divergent*, cât și cele din seria *Carve the Mark*. În general spune că i-au plăcut, deși strâmbă din nas și scutură din mâna dreaptă ca și cum ar zice „s-ar putea și mai bine”, dar se mulțumește să ne spună că „e OK în general”.

Sala e arhiplină, lumea stă pe trepte, voluntarii se tem să se ridice de pe scaune să-și facă

treaba că în locul lor vin imediat cinci oameni care încearcă să se așeze. Veronica Roth și-a pierdut din siguranța de sine pe care o avea la interviurile pe care le-a dat în cele două zile, dar a și lăsat sfiala deoparte atunci când a venit vorba despre scris. „Simt că nu pot să nu scriu. Am iubit asta dintotdeauna, mai mult decât orice altceva. Nu cred că aș putea să trăiesc fără să scriu, nu am încercat asta niciodată. Chiar și când am fost copil mă pregăteam să scriu, dinainte să știu că pot și că sunt capabilă, îmi plăcea să creez lumi și diferite povești încă de la 10-11 ani. Am început atunci și nu m-am oprit niciodată”.

Scriitorul nu e cel mai sociabil om

Pregătirea moderatorului Iulian Tănase s-a topit rapid în primele 15-20 de minute din dialogul de pe scena Teatrului Național, fiindcă Veronica Roth nu a răspuns deloc la stilul acestuia – glumele stânjenitoare au fost urmate de momente de tăcere prelungită sau de râsetele forțate ale Veronicăi Roth, în timp ce a treia referire din toată seara la Donald Trump, „Cine e persoana ta preferată din lume, în afară de Donald

Trump?“, a fost întâmpinată cu un „Serios, nici măcar nu glumi cu așa ceva“.

În momentele în care a vorbit liber, Veronica Roth ne-a povestit că era o năzbâtâie pentru ea să creadă că cineva poate avea atât de mult succes cu prima carte, dar că „trăiesc o nebunie de atunci“. Însă viața n-a lăsat-o niciodată să se urce cu capul în nori și a ținut-o cu picioarele pe pământ – când a aflat de semnarea contractului pentru *Divergent*, n-a simțit mirosul de izbândă al trandafirilor, ci, la propriu, a făcut stânga pe o alee și a dat peste cel mai urât miros de gunoi pe care-l întâlnise până atunci, din dreptul unor tomberoane. Când a aflat că și *Insurgent*, al doilea roman din trilogia care i-a adus faima internațională, a ajuns pe lista de bestselleruri a „The New York Times“, cățelul pe care tocmai și-l cumărase a sărbătorit udându-i covorul din mijlocul casei. „Când lumea mă întreba: «Și, ce ai făcut prima dată când ai aflat iar că ești autor bestseller?» le răspundeam că ștergeam pipi de pe podea“.

Unul dintre lucrurile care o bucură cel mai mult pe Veronica este acela că nu este asaltată de fani pe stradă, iar cei care o recunosc se comportă de parcă ar fi găsit o cunoștință mai veche. Nu are nevoie de notorietate excesivă, pentru că, în opinia ei, viața unui scriitor este una în care singurătatea joacă un rol important: „după ce stai singur un an ca să scrii la o carte, nu e bine să ai atenția concentrată pe tine de fiecare dată când ieși din casă“.

Însă nu este precum majoritatea scriitorilor, care se bucură atunci când văd o carte publicată sau când văd oameni citindu-i cărțile. „Mă bucur pentru lucrurile astea, nu mă înțelegeți greșit, dar cel mai mult mă bucur de faptul că succesul cărților mele îmi dă posibilitatea să continui să fac asta, să scriu, pentru că îmi place foarte mult. Sunt și o persoană foarte mândră și nu mi-a fost ușor să primesc critici, dar am făcut-o, pentru că ele te învață umilința – nu mi-am dat seama câtă nevoie aveam să învăț să fiu mai umilă, tot descopeream straturi peste straturi de mândrie în mine. Cel mai rău lucru este să îți dai seama că oamenii au dreptate când critică ceva din scrisul tău și că ai fi putut să faci mai bine“, a spus Veronica.

„Casa Albă e un loc întunecat“

Singurul personaj din cărțile ei care a fost construit după o persoană care există în realitate este mama lui Tris Prior, protagonista din *Divergent*. Veronica Roth a construit personajul după imaginea propriei sale mame, pe care a văzut-o ca fiind foarte curajoasă și puternică – o femeie care s-a reîntors să muncească după un divorț dur (când Veronica avea 5 ani), în urma căruia și-a pierdut foarte mulți prieteni, și care i-a fost toată viața atât figură iubitoare, cât și o persoană directă, rece și foarte puternică. „Am redescoperit-o mai târziu în viață și o simt acum de parcă ar fi două persoane diferite pentru mine, nu

mi-am dat seama de mică de faptul că a fost atât de puternică“.

Veronica Roth nu scrie tot timpul, are perioade în care scrie și câte opt ore pe zi și se retrage din viața din jurul său, dar după un astfel de ciclu de scriere „rămân epuizată, fără niciun fel de energie, e oribil“, și simte nevoia să facă o pauză. Atunci citește sau joacă tot felul de jocuri video. Cel mai greu îi este însă atunci când nu găsește cu ce să își umple mintea în perioadele în care nu scrie.

E dezamăgită și de felul în care arată acum țara în care trăiește, de aceea militează ca tinerii să se înscrie pe liste de votare și să își exercite dreptul la vot. „Nu vreau să scriu despre Donald Trump, când scrii trebuie și să trăiești o carte, iar eu nu vreau să trăiesc acolo unde e Donald Trump, e un loc întunecat. Casa Albă e un loc întunecat“.

S-a bucurat foarte mult atunci când au fost semnate contractele pentru ecranizările cărților sale, pentru că asta a internaționalizat și mai mult seria *Divergent*. Chiar dacă știe că le este recunoscătoare actorilor și celor care au făcut filmul, are mai multe probleme cu scenariul. „Mi-a plăcut primul film, am fost OK cu al doilea, însă al treilea nu sunt sigur că a fost făcut după cărțile mele, părea a fi de pe Marte, era totul roșu. Dacă schimbările erau bune, erau pentru binele poveștii, era OK, dar am simțit că toată lumea a intrat într-o belea și nu știau cum să iasă de acolo.

Trebuia să fie și o parte a doua pentru al treilea film care nu s-a mai făcut. Cred că e mai bine așa“.

Veronica Roth a revizuit o parte a cărții *Insurgent* într-o perioadă în care a stat cinci luni la Cluj-Napoca, când îi era rușine să iasă din casă neînsoțită pentru că nu știa să vorbească româna și nu voia să fie „prea americană“.

Una dintre cele mai cunoscute tinere scriitoare din SUA se teme de gândaci, îi visează invadându-i casa, nu se gândește prea mult la fericire, asculta heavy metal în liceu și crede că nu e corect să spui că oamenii sunt schimbați de cărți. „Oamenii se schimbă singuri, dar o carte poate ajunge în viața ta la momentul potrivit, încât să grăbească acest proces“.

(www.suplimentuldecultura.ro,
15 octombrie 2018)

Cătălin HOPULELE

Ultimele două Seri FILIT, cu Veronica Roth, Viorel Ilișoi și Adelin Petrișor

Ultimele două seri FILIT i-au adus în fața ieșenilor pe Veronica Roth (n.r. – sâmbătă seara), care a vorbit despre cărțile sale, despre viața de familie și despre modul în care percepe aceasta România, povestind, de asemenea, despre cele cinci luni în care a locuit împreună cu soțul ei în Cluj, dar și pe Viorel Ilișoi, Eugen Istodor și Adelin Petrișor (n.r. – duminică seara). Aceștia din urmă au vorbit despre reportajul literar, despre ceea ce acest gen publicistic aduce în literatură, dar și despre ceea ce pierde presa prin faptul că au rămas puține instituțiile de presă care mai publică un astfel de gen publicistic. Tot aseară, la finalul seriei, a avut loc și decernarea „Premiului Liceenilor pentru cea mai îndrăgită carte”, ocazie cu care organizatorii au prezentat și o serie de mesaje de mulțumire.

Limba populației shotet, inspirată în urma vizitei în România

Veronica Roth a fost invitata specială a seriei FILIT de sâmbătă seara. Tânăra scriitoare ocupă numărul 1 în topul „New York Times” al celor mai bine vânduți autori pentru seria „Divergent” (*Di-*

vergent, Insurgent, Allegiant) și *Four: A Divergent Collection*. Veronica Roth a devenit celebră la doar 22 de ani, iar primul volum al trilogiei a primit „Goodreads Choice Award” în anul 2011, a fost considerată cea mai bună carte a anului 2011 de către „Publishers Weekly” și a câștigat premiul „YALSA 2012 – Teens’ Top Ten”. Trilogia a fost adaptată într-o serie de filme care s-au bucurat de un imens succes.

În cadrul întâlnirii de sâmbătă seara, scriitoarea a stat de vorbă cu Iulian Tănase, împreună învățând noi cuvinte în limba română, vorbind despre viața sa de familie, despre prieteni și viața de cuplu, dar și despre ceea ce a adus succesul literar în viața scriitoarei. La opt ani de la primul său succes cu volumul de debut, Veronica Roth, în vârstă de 30 de ani acum, a vorbit sâmbătă seara despre momentul în care a devenit celebră, dar și despre „cât de multă smerenie aveam nevoie ca persoană”, prietenii și familia fiind cei care au ținut-o cu picioarele pe pământ. De asemenea, scriitoarea a povestit și ceea ce a inspirat-o pentru cărțile sale atunci când a locuit pentru cinci luni la Cluj. Astfel, contactul cu limba

maghiară a inspirat-o atunci când a creat limba poporului shotet.

Reportajul literar și drumul lui în viața celor trei invitați

Duminică seara a venit rândul reportajului literar să intre în lumina reflectoarelor, iar unul dintre cei mai talentați scriitori de reportaj literar al presei de astăzi, Viorel Ilișoi, a stat de vorbă cu Adelin Petrișor și Eugen Istodor, ambii jurnaliști care au adoptat acest gen publicistic. Cei trei scriitori de reportaj literar au stat de vorbă cu Cătălin Sava și au povestit despre experiențele lor ca reporteri, despre ce anume își doresc să scrie și despre cum se vede lumea prin ochii unui scriitor de reportaj literar.

Adelin Petrișor a fost primul care a vorbit despre experiențele sale, despre cele două cărți ale sale, *Țara cu un singur gras și Războaiele mele*. Adelin Petrișor a mărturisit însă că „eu nu mă simt scriitor, mă simt reporter de televiziune. Am sărit într-un fel gardul și am trecut în partea aceasta pentru că mi-am urmărit publicul care, din nefericire, a plecat din fața televizorului și îl înțeleg de ce a plecat. Așa că am zis să întâlnesc publicul în librării“.

Viorel Ilișoi a vorbit despre experiența sa de peste 25 de ani din presă și despre ceea ce îl în-deamnă să scrie. Acesta a mărturisit că „scriitor am fost tot timpul, dar ceva mai timid. Scriu reportaj de vreo 20 de ani, unele le-am strâns în-

tr-o carte și mai urmează încă una. Mai scriu și proză, de puțin timp m-am întors la poezie“, se prezintă jurnalistul și scriitorul, care afirmă „cu mândrie“ că este moldovean, povestind totodată despre modul în care a fost perceput accentul său de colegii de redacție în urmă cu 21 de ani când a ajuns la București.

Eugen Istodor a spus despre sine duminică seara că „mama m-a făcut reporter și amintindu-mi de *Cartea vieții mele* mi-au venit în minte momentele în care trăgeam cu urechea în bucătăria mamei. Copiii stau în sufragerie, mamele în bucătărie, iar delimitarea este clară, însă pereții sunt subțiri. Ceea ce auzeam urma apoi să-mi imaginez. Tot din bucătărie vine și talentul meu de a recunoaște bucatele și de a mă îndrăgosti de ele“, a mărturisit Eugen Istodor.

De asemenea, despre bucate, Istodor povestește despre singurul moment în care mama sa a făcut cartofi prăjiți, aceștia fiind pentru el un simbol al eșecului. „Mama a lăsat în tigaie cartofii prăjiți în clipa în care a auzit că am picat la liceu. Sunt considerat acum un soi de prostovan pentru că eu nu am luat niciodată examenele din prima și am un defect de a mă adapta. Mă adaptez după 6-8 luni sau chiar un an“.

Cei trei au vorbit despre mentorii lor, despre cum au prins drag de reportaj și despre ceea ce i-a atras la acest gen publicistic, dar și despre experiențele din redacții sau de pe teren.

Vara în care mama a avut ochii verzi, cea mai îndrăgită de liceeni

Reprezentanții Inspectoratului Școlar Județean Iași și reprezentanții liceenilor au urmat pe scenă după ce cei trei jurnaliști au terminat o mică parte dintre poveștile lor strânse în meseria de reporter.

Aceștia au prezentat momentul de final, decernarea „Premiului Liceenilor pentru cea mai îndrăgită carte“. Inspectorul școlar general Genoveva Farcaș a fost cea care a luat cuvântul în momentul de final al seriei FILIT.

„Constatăm cu bucurie că acest eveniment de anvergură a devenit o adevărată sărbătoare culturală, literară, educațională.

Într-un format dinamic, inspirat, viu, evenimentul adună personalități de renume, cu o echipă de organizare implicată, profesionistă, căreia îi mulțumim și mulțumim Muzeului Literaturii și Consiliului Județean.

FILIT reprezintă o sărbătoare pentru școala ieșeană prin ecurile pe care le aduce către tinerii cititori și către profesori și se remarcă prin succesele anuale și putem constata că este o manifestare frumoasă pentru tinerii liceeni și nu numai“, a menționat Genoveva Farcaș.

Cei doi inspectori de Limba și literatura română din cadrul Inspectoratului Școlar Județean

Iași au prezentat cele cinci cărți nominalizate pentru participarea la concurs.

Vara în care mama a avut ochii verzi de Tatiana Țîbuleac a fost cartea care a primit Premiul Liceenilor pentru cea mai îndrăgită carte, Maria, reprezentanta elevilor, afirmând despre aceasta că „impactul lectorial al acestei cărți este unul foarte intens“ și că aceasta „reușește să rupă orice barieră“.

(www.ziaruldeiasi.ro, 8 octombrie 2018)

Aryna CREANGĂ

Ultima Seară FILIT: Nimic mai strălucitor decât gazetăria

Cel mai greu ți-ar fi fost duminică seară, în sala Teatrului Național „Vasile Alecsandri” din Iași, să-ți păstrezi fața de om serios, fără să lași să te cuprindă măcar un hohot de râs. Ultima seară a Festivalului Internațional de Literatură și Traducere (FILIT), din 8 octombrie, s-a transformat într-una pe cinste când pe canapelele albe s-au instalat, fără fandoseli ceremoniale și pierderi de timp, trei dintre cei mai sadea jurnaliști pe care îi mai are astăzi țara. În ordinea vârstelor și-a prezentărilor făcute în fața publicului: Adelin Petrișor, Viorel Ilișoi și Eugen Istodor.

Deși ar fi putut să-ți amintească de orice trio fantastic de supereroi, tot ce-au povestit, rînd pe rînd, n-a făcut decât să-i instaleze confortabil după o perdea de modestie a presei, în rîndul marilor gazetari, printre cei care, renunțând la superficialitate și recunoaștere, și-ar sufleca ori-cînd mânecele și s-ar apuca de treabă într-o redacție.

Cartofii prăjiți, semnul eșecului

Reportajul literar, tema ultimei seri FILIT care

i-a adus pe cei trei împreună, dându-i și moderatorului, Cătălin Sava, șansa să-i chestioneze, nu întârzie deloc să-și ceară drepturile de autor. De data asta printr-un soi de înțelegere care dovedește că acum textul își semnează autorul, cei trei jurnaliști încep să se prezinte, scoțând la iveală din arsenalul anilor de presă cele mai importante realizări și pățanii. După trecerea prin anii de televiziune a lui Adelin Petrișor și încercarea lui Viorel Ilișoi de a-și păstra demnitatea de moldovean în prima redacție în care-a lucrat, în capitală, luându-și la bătaie un coleg, microfonul ajunge în mâna lui Eugen Istodor.

Ușor stingher, aproape înțepenit pe canapea, Eugen începe povestea despre meseria lui ducându-te cu gândul la mâncare. Pereții subțiri dintre sufrageria în care el stătea și bucătăria în care mama lui gătea toată ziua sunt prezentați întregului public drept personaje decisive în ascendența carierei lui. „Ceea ce auzeam, urma apoi să-mi imaginez”. Și ca și cum bucatele imaginare ale jurnalistului nu te făcuseră deja invidios, lucrul care-apare imediat în poveste sunt cartofii prăjiți. „Mama mi-a făcut cartofi prăjiți o singură

dată – când am picat la liceu – de atunci, pentru mine, ăsta e semnul eșecului“.

Sala trece de la chicotit la răs cu lacrimi și istorioarele, în aparență banale, trec pe toată lumea printr-un carusel al emoțiilor. „Persoanele care v-au format sunt...?“, întreabă Cătălin Sava și deja toți cei prezenți știm că răspunsurile n-or să apară sub forma unor simple nume, ci vor veni cărate în spate de povești care-ar putea ocupa tot timpul întâlnirii. Pentru reporterul român de după Revoluție, „a fost o dilemă când s-a deschis ușa către presa liberă și toți ne-am găsit într-un câmp pustiu – ne uitam într-o parte și-n alta și nu știam unde să ne ducem“, spune Viorel Ilișoi cu vocea lui groasă. „Aici, la Iași, era un cuib de jurnaliști – eu am ajuns în redacția revistei „Timpul” și doi-trei ani aici am scris reportaj. Aici m-am format, pe lângă oameni pe care deja îi admiram de la distanță – Nichita Danilov sau Dorin Spineanu“. N-ai cum să nu te gândești la redacția de altădată drept un cuib fantastic în care se coceau povești și anecdote, fără să simți o umbră de invidie.

Subiectul ratat, salvat de „imaginația prostului“

Când vine vorba despre reportaje ratate, cei trei jurnaliști par să nu se mai oprească din enumerat. Viorel Ilișoi începe, încetișor și așezat, să descrie locul, spațiul și timpul în care povestea (celebră, printre toate ale lui) i s-a întâmplat. Din

sală, vocile oamenilor din scaune încep să șoptească: „strălucitor-strălucitor“. Și nimeni nu-i dezmente. Îl găsim imediat pe Viorel Ilișoi trimis în Republica Moldova, să documenteze o poveste. Cu diurna gata să fie cheltuită pe alcool, se cazează la un hotel micuț și începe să-și cumpere „un coniac destul de slab, aproape ca un suc“, care-l adoarme adânc vreo două zile. „Strălucitor“, numele „otrăvii“, trece publicul prin răs către povestea lui Eugen Istodor care, salvat de (așa cum îi place să spună), „imaginația prostului și-a celui care rămâne mereu în urmă“ o scoate, în final, la capăt din pățania lui.

Aceasta din urmă nu-i altceva decât o întâmplare rememorată în care el, tânăr gazetar, merge să facă teren pentru un text de o pagină, cu unul dintre primarii unui sat din provincie. După ce stă la povești cu personajul ore întregi, află că: „Bă, chiar ești prost. Primarul nici măcar nu-i în localitate – sunt frate’su“. Fără să se ascundă în spatele prostiei și fără să meargă înapoi cu o pagină goală, n-a avut de făcut decât să „admit că sunt prost. Atunci, dacă prostia ți se repetă și dacă reușești să spui frumos, cu verb, că ești prost – scrii despre asta. Te folosești de imaginația prostului“. Nimeni din sală nu scapă de criza de răs pe care jurnalistul o declanșează vorbind despre stângăcia gazetarului aflat la început de drum.

Și, când credeai că nimic nu poate s-o întreaacă, apare povestea reporterului de război, care, după

ce-a lăsat redacția să cheltuie câteva mii de dolari pe o firmă de securitate care să-i apere în zonele periculoase pentru documentarea unui subiect, află că personajele lui cer, ca să-i vorbească, sume atât de mari de bani, încât nici măcar nu și le-a putut imagina vreodată.

La limită, la Roman

Ce nu și-au putut imagina vreodată cei din sală a fost tot un răspuns al lui Adelin Petrișor. Cu o imagine de jurnalist de război feroce, pe care-o bagă în întuneric singur, plin de haz, afirmând că „jurnaliștii de război sunt cei mai puturoși“, pentru că nu fac decât „să aștepte poveștile să vină peste ei“, e primul care lasă vocea sălii pradă râsului incontrollabil. „Era să mor – da“, vine exemplul lui concret de situație limită. Continuarea însă, greu de prevăzut, apare imediat: „era să mor la Roman“. Împreună cu un coleg, într-o Dacie veche, grăbind pe drumul București-Roman către un subiect, grăbiți să mai economisească timp, au ajuns victimele unui accident. De parcă șocul că războaiele nu l-au biruit și l-a biruit puțin o Dacie nu era destul, când s-a văzut conștient și-a încercat să se miște, nu și-a recunoscut propria mână care atârna pe lângă scaun. „Am zis: vai de mine, a murit producătorul!“ Apoi și-a recunoscut ceasul și s-a alarmat. „Mi-am ridicat ușor mâna cu mâna cealaltă, am ieșit din mașină și m-am așezat pe marginea drumului, așteptând o ambulanță“. Când au venit, i-au luat la spital și „pe mine m-au

așezat pe un scaun înalt, de n-ajungeam cu picioarele la pământ“. Până să apară cineva avizat cu medicamente proaspăt cumpărate de la farmacia cea mai apropiată, doamna asistentă l-a rugat să-și țină mâna și să-și dea jos tricoul. „Eu am rugat-o să-l taie, că eu chiar nu pot să o mișc. Atunci s-a uitat la mine și-a zis: ei, mamă, cum să tai așa tricou frumos?“ Peste noapte s-a dus la București, unde-a fost operat.

Râsul nu-și mai găsește astâmpăr și, deși o situație limită așa sigur n-ai trăit, te uiți când pe scenă, când prin sală și-ți spui că trăiești și tu acum drama ta – FILIT se termină și, din nou, aflat la răscrucea cititorului îndrăgostit de tot ce înseamnă cuvânt, n-ai să mai ai nimic de făcut. Decât să-l aștepti cuminte pe următorul.

(www.suplimentuldecultura.ro,
15 octombrie 2018)

SERI DE FILIT

Viorel Ilișoi, Cătălin Sava, Adelin Petrișor și Eugen Istodor
Serile FILIT

Jovi ENE

„Am găsit din nou un oraș luminat de FILIT și de literatură” (Tatiana Țibuleac)

Ultima seară FILIT Iași 2018, cea din 7 octombrie 2018, a fost consacrată reportajului literar românesc, o întâlnire cu trei „veterani” ai acestui gen, Viorel Ilișoi, Eugen Istodor și Adelin Petrișor, care a fost moderată de inspiratul Cătălin Sava. A fost o seară extrem de agreabilă și de amuzantă, pentru că, dincolo de discuțiile serioase despre soarta reportajului și a presei din ziua de azi, cei trei sunt excelenți povestitori, fiecare în stilul său (unul într-unul expansiv-moldovean, unul molcom și foarte atent la nuanțe, altul aplicat și serios, dar cu atât mai neașteptat-amuzant).

S-au făcut prezentări (Adelin Petrișor – „nu mă simt scriitor, mă simt reporter de televiziune”; Viorel Ilișoi – „scriitor am fost tot timpul, dar mai timid”; Eugen Istodor – „mama m-a făcut reporter”), s-a discutat despre oamenii care i-au influențat, s-a povestit despre situații-limită și despre reportaje ratate, momentele cele mai savuroase ale serii, s-a răspuns la întrebarea dacă sunt scriitori sau jurnaliști. De asemenea, una dintre întrebările moderatorului a fost cea despre trei cărți care i-au format. Și aici, răspunsurile au fost cât se poate de diferite: Viorel Ilișoi a enumerat *Toate pânzele sus* – cartea copilăriei sale, *Cartea de telefon* și *Dicționarul limbii române*;

Adelin Petrișor a vorbit despre cărțile lui Karl May – cu *Winnetou* în frunte -, despre *Cireșarii*, Petre Ispirescu și *Legendele Olimpului*. De asemenea, și-a exprimat admirația pentru Camil Petrescu; Eugen Istodor a menționat *Gargantua și Pantagruel*, *Don Quijote* și, ajungând în prezent, la *Antropologie*, de Vintilă Mihăilescu.

După încheierea acestei dezbateri, a avut loc decernarea „Premiului liceenilor pentru cea mai îndrăgită carte”, un proiect inițiat de Inspectoratul Școlar Județean Iași, în care un juriu format din elevi foarte buni de la liceele ieșene votează și discută despre cea mai îndrăgită carte a anului 2017. Câștigătoare a fost o carte foarte dragă nouă, *Vara în care mama a avut ochii verzi*, de Tatiana Țibuleac, un volum despre care v-am scris pe larg anul trecut. Surpriza a fost cu atât mai mare, cu cât autoarea a venit de la Paris pentru a primi acest premiu și s-a bucurat, emoționată, pe scenă, pentru acest premiu și pentru că adolescenții au putut să considere volumul său o carte pentru adolescenți.

Am reușit să o conving pe Tatiana Țibuleac, imediat după ce a luat premiul, să răspundă câtorva întrebări despre premiu, despre FILIT, despre destinul cărții sale:

SERI DE FILIT

Cartea ta, *Vara în care mama a avut ochii verzi*, a câștigat la FILIT Iași 2018 Premiul liceenilor pentru cea mai bună carte a anului 2017. Cum ai primit această veste, prin care valoarea cărții este recunoscută printr-un premiu al publicului tânăr?

Am zburat imediat la Iași – nu doar cu avionul, ci și cu inima. Am găsit din nou (la asta însă mă așteptasem) un oraș luminat de FILIT și de literatură.

Cum a decurs întâlnirea cu tinerii cititori, cei care au citit cartea și apoi au votat-o pentru un premiu atât de important?

Am avut o scurtă întâlnire cu o parte din elevii de la clubul „Logos” și cu Serinella Zara, cea care

este motorașul acestei minunate comunități. Știu însă că au fost cu mult mai mulți copii care și-au dat votul pentru *Vara*. Profit să le mulțumesc încă o dată și să-i îmbrățișez cu drag.

***Vara în care mama a avut ochii verzi* are un succes considerabil de critică și de public în România. De curând a fost tradusă și în franceză. Crezi că este capabilă să „zboare” și pe alte meleaguri?**

Sper să fie tradusă în anul care vine și în alte limbi, este o speranță care se sprijină și de niște contracte. Dar mai ales sper să „zboare” la toți cei care o vor îndrăgi. Cuvinte minunate, cu care se încheie încă un minunat FILIT!

(www.filme-carti.ro, 10 octombrie 2018)

Tatiana Țibuleac primind „Premiului liceenilor pentru cea mai îndrăgită carte”

Jonathan FRANZEN

„Ne ducem viețile apăsați de rușine”

Stau pe o canapea, în holul unui hotel din Iași, lângă Jonathan Franzen. Într-o mână țin o cafea și în cealaltă romanul Freedom, o ediție Fourth Estate, cu o copertă roșie și pete negre. „Ah, ce copertă urâtă, o urâsc!”, râde Franzen. Pun cartea pe masa din fața mea și simt că-mi tremură mâna de emoție. Am senzația că și el a observat asta, dar e ceva atât de blând în atitudinea lui, încât mă calmez imediat.

Franzen e îmbrăcat în blugi, cămașă cadri-lată și bocanci maro. E înalt, are părul grizonant, poartă ochelari și vorbește încet, cu pauze lungi. Are 59 de ani, dar îmi dă impresia unui adolescent cu reacții impulsive, pe care și le ține în frâu, în spatele unei măști sobre. Iau o gură de cafea, pornesc reportofonul și, dintr-o dată, mă trece un fior și îmi dau seama ce mi se întâmplă, de fapt. Am jumătate de oră la dispoziție cu scriitorul meu preferat, omul pe care revista „Time” l-a descris ca fiind „Marele Romancier American”, o onoare de care s-au bucurat autori ca Salinger sau Nabokov. E prima dată când se află în România, ca invitat la cea de-a șasea ediție a Festivalului Internațional de Literatură și Traducere Iași.

Întâmplarea face că tot aici, la Iași, am terminat de citit Corecții, în urmă cu vreo zece ani. E al treilea roman scris de Franzen, un best-seller care i-a adus celebritatea și i-a dat pe spate până și pe criticii cei mai pretențioși. Corecții spune povestea unei familii americane din Midwest, care se pregătește să se reunească în preajma Crăciunului. Nu e cea mai spectaculoasă premisă pentru o carte de 600 de pagini, dar tocmai asta mi se pare tare, felul în care Franzen prinde banalul vieții de familie cu umor, în stilul lui tăios și inconfundabil. Citind romanul ăsta aveam senzația că redescopăr plăcerea lecturii, în starea aia brută cum numai în copilărie mi se întâmpla. Aproape uitam că e literatură, personajele păreau să fie atât de „reale”, încât mă gândeam la ele chiar și când nu citeam.

Franzen e, înainte de orice altceva, un creator magistral de personaje, motiv pentru care a fost comparat cu clasici precum Tolstoi sau Thomas Mann. Scrie mult despre părinți și copii, soți și soții, relații, sex și adulter – și, așa cum observă și criticul Mihai Iovănel, familia disfuncțională este celula de bază a marilor

romane ale lui Franzen. Doar că aceste povești de familie au mereu un fundal istoric și social complex, cu implicații și ramificații în multe direcții: război, tehnologie, ecologie, rețele sociale și totalitarismul internetului (după cum îl descrie în cel mai nou roman, *Puritate*).

E cam nasol să fii fanul lui Franzen. Și asta pentru că omul scrie greu și trebuie să aștepti ani buni după o carte. Când nu lucrează la un roman, publică nonficțiune și eseistică, atât pe teme literare, cât și articole despre mediu și soarta planetei. Călătorește mult, e pasionat de birdwatching (urmărirea păsărilor prin binoclu) și a stârnit numeroase controverse prin poziția sa tehnofobă și opoziția față de social media.

În conversația pe care am avut-o la Iași, am vorbit, printre altele, despre relația lui cu cititorii, despre expunere & rușine și despre poziția romancierului în era Trump.

Cât de important e pentru dvs. crearea acestui efect de real, care se află dincolo de literatură?

E foarte important. Nu era atât de important la început, mai ales că eu mă trag dintr-un fel de postmodernism antic american. Și de aia primele mele două romane aveau ciudățeniile lor, dar odată cu *Corecții*, am decis că sunt un autor-creator de personaje. Și că asta e ceea ce contează. Totuși, dacă stai să te gândești, realismul e un

concept atât de ciudat, mai ales că astea sunt doar niște semne, niște litere pe o pagină. E total convențional, total artificial. Aș putea să scriu niște dialoguri care sună ca în realitate, dar dacă compari ceea ce scriu eu cu o transcriere a unor dialoguri reale, din viața de zi cu zi, o să vezi că, de fapt, nu mai pare atât de real.

Dar o astfel de intensitate poate să fie foarte incomodă pentru unii cititori.

Da, oamenii reacționează pozitiv și negativ. Au fost două cazuri în care doi cititori au venit la mine, în două ocazii diferite, și mi-au zis că începuseră să citească *Corecții* și simțiseră nevoia să ardă cartea. E cel mai tare compliment pe care l-am primit vreodată. E incredibil! Și n-au zis-o într-un sens rău. Unul dintre ei mi-a spus ceva de genul: „cartea asta are un efect atât de puternic asupra mea încât singura mea reacție e să o ard”.

De ce oare se întâmplă asta? Ce nervi sunt atinși?

Cred că e vorba despre rușine. Din punctul meu de vedere, rușinea e un sentiment mult mai important decât se crede în general. Ne ducem viețile apăsați de rușine. Și chiar și în cazul jihadismului, ca să dau un exemplu îndepărtat, rușinea e un impuls foarte puternic. Rușinea de a nu avea șansa unui trai bun, rușinea de a aparține unei zone dominate de alte puteri, astea sunt probleme reale pentru tinerii jihadiști. Rușinea era și problema mea atunci când am început să scriu *Corecții*. Până atunci, existase un

gol foarte mare, o distanță, între ceea ce trăiam eu și personajele pe care le portretizam. Datoria mea era acum, prin *Corecții*, să înving rușinea asta.

Și ce presupune această datorie? E un risc, o expunere?

Teoria mea era că aveam un sine ascuns, de care îmi era rușine și pe care mă chinuiam cu greu să-l ascund de ceilalți. Poate că și alții pătesc asta, dar când ți se întâmplă ție, crezi că rușinea ta e singulară. *Dar dacă și celorlalți le e rușine?* m-am întrebat. Și m-am gândit că unii oameni vor citi romanul meu și li se va reaminti de propria lor rușine. Și atunci unii vor respinge cartea sau mă vor respinge pe mine. Dar exista și varianta în care, dacă îmi făceam treaba bine, puteam să am și reacții cu totul opuse, în care unii vor zice: slavă Domnului, cineva vorbește despre ceva ce mi-e familiar. Țasta e marele risc, de fapt. Și atunci mi-am dat seama cât de important e faptul că pot să scriu și lucruri amuzante.

E o scenă în *Corecții*, când Chip își dă seama că a făcut o greșală cu scenariul lui și zice: „ah, ar fi trebuit să scriu ceva amuzant!” Râsul, umorul sunt importante pentru că te ajută să te apropii de ceva pe care altfel l-ai considera insuportabil, și rușinea ar fi prea apăsătoare. Dar râsul face apropierea mai ușoară. Și există o categorie întreagă de scriitori care pun totul pe tavă, într-un fel foarte incomod, dar răspunsul meu ca cititor e *îîh*, nu vreau să aud așa ceva.

[*Se strâmbă și duce mâinile în dreptul feței, de parcă se apără de niște lovituri.*]

Și tocmai asta le lipsește acestor scriitori: umorul.

Ați vorbit în diferite contexte despre cât de mult v-au influențat scriitorii moderniști, în special cei din spațiul german. Cum se împacă modernismul cu succesul la publicul larg? E umorul soluția și în acest caz?

Eu cred că există mult umor în modernism. Se spune despre Joyce că e amuzant, dar se vorbește mai puțin despre umorul lui Kafka sau al lui Faulkner. Moderniștii sunt extraordinari, însă nu poți să mai faci așa ceva azi, în special tot ce ține de experiment formal. Și asta din cauză că: a) multe lucruri s-au făcut deja b) cititorii sunt mult mai ușor de distras în lumea în care trăim. Și trebuie să fii realist și să te gândești la cei pentru care scrii. Dar entuziasmul meu legat de forma literară în context modernist e atât de puternic, încât nici acum nu pot să încep să lucrez la un roman, dacă nu am o idee nouă asupra formei pe care o voi crea. Trebuie să fie ceva inovator, ceva ce n-am mai făcut până la acel moment. Și preocuparea asta a mea pentru formă e cea care mă plasează parțial în curentul modernist, deși, pe de altă parte, rămân cu un picior în secolul 19.

Am observat că încercați, prin fiecare roman, să captați „spiritul” unei perioade istorice. Cum vă plasați, din punctul ăsta de vedere, față de epoca Trump?

Dacă îți ia ceva timp să scrii un roman, așa cum mi se întâmplă mie, e greu să ții pasul cu evenimentele zilei. Și ar fi o greșeală să faci asta ca romancier. Poate dacă scrii un roman foarte repede, atunci ar putea avea sens. Simt că o parte din ceea ce scriam în *Puritate* anticipa cumva niște lucruri pe care le vedem azi, în special felul în care lumea e deformată de internet și rețele sociale.

[*Face o pauză lungă. Își trece mâna prin păr, oftează și rămâne cu privirea fixată pe ușile liftului din fața noastră.*]

Uite ce e... nu vreau să fiu scriitorul care aleargă după subiectele zilei. Nu-mi pot imagina nimic mai plictisitor decât un roman despre 9/11. Vedem toate lucrurile astea la TV. De ce ai vrea să citești un roman despre așa ceva? Sunt deja foarte mulți oameni care studiază *fenomenul Trump* în timp real, apar articole foarte bune și texte nonficționale care încearcă să înțeleagă treaba asta. Ceea ce am încercat mereu să fac a fost să mă duc în adâncime. De asta vorbeam mai devreme despre rușine și jihadism. Se vorbește mult despre jihadism, dar nu se vorbește despre rușine. Eu doar încerc să fiu atent și să caut conexiuni ascunse, legături pe care le consider a fi mai trainice și care nu mă fac să mă simt că vânez ceva în mod special.

Cred că tot despre rușine a fost vorba atunci când v-am citit cărțile. Dar era o reacție pe care nu am conștientizat-o pe loc.

Noi, oamenii, trecem prin viață crezând că suntem în mod fundamental eroici și buni. Doar că, din când în când, ne străbate câte un fior și atunci îți zici: poate că nu sunt un om atât de om bun pe cât îmi imaginez. Poate că, de fapt, sunt o persoană foarte rea și egoistă. Și asta e unul dintre riscurile pe care mi le asum atunci când creez personaje despre care cititorii ar putea spune că sunt insuportabile. E un răspuns pe care l-am primit de la mai mulți cititori în legătură cu *Corecții*. Mi se zicea: „îi urăsc, sunt niște personaje groaznice”.

Și eu am simțit asta față de unul dintre personajele din *Puritate*, Andreas. Îmi displace foarte tare în primă fază, dar am ajuns să empatizez cumva cu el.

(*Pocnește din degete*) Mulțumesc că zici asta! Eu îl iubesc pe Andreas și mi-e o milă cumplită de el. E ca o figură tragică, și e destul de deștept ca să știe că e ceva îngrozitor în privința lui. Dar nu poate schimba situația. Chestie pe care o găsesc foarte emoționantă. Dar asta e provocarea principală pentru un romancier: să găsească o modalitate de a iubi personaje care par de neiu-bit. Atunci scrisul devine distractiv și o provocare uriașă. Spre exemplu, ce poate fi mai dizgrațios decât un profesor care se culcă cu studenta lui? *E îîh! Frate, nu face asta!* Dar trebuie să găsești o cale de a iubi personajul respectiv oricum ar fi. Și dacă vorbim de utilitatea socială a ficțiunii – deși mă tem că literatura nu are nicio utilitate socială

– probabil că asta ar fi una. Mai ales în zilele noastre, când lumea e atât de divizată și când fiecare tabără o urăște pe cealaltă. Situație în care nimic, absolut nimic din ce ți-ar spune un supporter înfocat al lui Trump nu te-ar putea face să empatizezi cu acea persoană. Și poate că asta e treaba romancierului. Să-ți deschidă aceste căi ascunse ale empatiei către oameni pe care altfel i-ai urî.

Mi se întâmplă uneori să încep un roman și să descopăr că nu există nicio voce acolo, că e ceva artificial, chiar și atunci când e bine scris. Și atunci mă plictisesc și m-apuc de altă carte.

Foarte bine! Bravo! Și eu fac la fel (*râde*).

Întrebarea la care voiam să ajung e următoarea: când ați descoperit că aveți o voce (sau mai multe voci) ca romancier? E un moment anume, ca un declic, care vă face să ziceți „asta e!”?

Hmm, e ceva ce trebuie redescoperit cu fiecare carte, fiecare roman nou necesită inventarea unei voci noi, sau unor voci noi. Când scriam *Libertate*, am găsit vocea lui Patty foarte devreme, dar apoi mi-a luat încă cinci ani să descopăr vocea pentru restul cărții. Aveam cam șase pagini cu vocea lui Patty, și acum trebuia să dezvolt lumea în care ea să existe ca personaj. Mi-a luat cinci ani! Am tot încercat să mai scriu între timp, dar suna greșit, suna ca una dintre cărțile alea despre care vorbești tu. Suna fals și se vedea efortul, ca la un romancier care vrea să scrie un

roman. Și țin minte foarte bine momentul când am găsit vocea pentru acea carte. Eram în Berlin și era chiar în perioada în care David Foster Wallace încercase din nou să se sinucidă. Într-o zi am scris câteva pagini – care aveau să fie primele pagini ale romanului. Și aia a fost! (*pocnește din degete*) Asta e! Aveam doar trei pagini, atât am scris atunci, după care n-am mai scris nimic timp de cinci luni. Dar aveam cele trei pagini și asta conta, știam că sună cum trebuie.

Cât de mult vă bazați pe documentare atunci când lucrați la un roman?

Nu-mi place deloc să mă documentez. Câteodată știu prea puține despre un subiect, și atunci trebuie să mă documentez. Dar de cele mai multe ori inventez. Inventez și verific după aia informațiile. Problema cu documentarea e că găsești toate lucrurile astea interesante și vrei să le folosești, pentru că îți plac foarte mult, doar că ele ajung să îți dicteze direcția. Dar tu trebuie să fii cel în control și să stabilești direcția. Recunosc că am mers în West Virginia pentru câteva zile când scriam *Libertate* și în Bolivia, pentru *Puritate*.

[*Pauză lungă. Privește în gol și apoi se întoarce spre mine și mă fixează cu privirea.*]

N-ai nevoie de multe lucruri ca să scrii. Serios, chiar n-ai nevoie de prea multe.

(Interviu realizat de Ionuț Sociu,
www.scena9.ro, 18 octombrie 2018)

INTERVIURILE FILIT

Jonathan Franzen
Serile FILIT

Jón Kalman STEFÁNSSON

„Mă gândesc că, dacă Dumnezeu există, el trebuie să fie poet”

Scriitorul islandez Jón Kalman Stefánsson este unul dintre cei mai cunoscuți și mai originali scriitori contemporani. În literatură, a început ca poet, însă împlinirea ca scriitor și-a găsit-o pe tărâmul prozei în care și-a înfipt sinele ajutându-se de limbajul poetic. A scris 12 cărți de proză, atât romane, cât și povestiri. În 2005 a primit „Premiul Literar Islandez” pentru Lumina de vară, apoi se lasă noaptea, un volum de povestiri legate între ele, însă recunoașterea internațională a obținut-o odată cu Trilogia fiordurilor, care este tradusă și în română și cuprinde volumele Între cer și pământ, Tristețea îngerilor și Inima omului. Numeroasele premii câștigate cu această trilogie au stârnit și interesul cineaștilor, care i-au propus producția unui film de lung metraj.

Înainte să se dedice scrisului, Jón Kalman Stefánsson a lucrat într-un abator, în industria pescuitului și chiar în poliție. De asemenea, a fost și profesor, bibliotecar și critic literar. La Iași, Jón Kalman Stefánsson a fost invitat special, în a doua Seară FILIT, evenimentul de

marcă organizat recent la Iași. Publicul a cunoscut un poet care și-a țesut firul poeziilor și în proză și a reușit să cucerească o lume întreagă cu această manieră de abordare a textului. De altfel, acesta a fost văzut peste tot, în momentele în care era singur, cu o carte de poezie în mână. A și recunoscut că fără poezie nu poate trăi: „În esența mea sunt poet, nu plec nicăieri fără să iau o carte de poezie cu mine“.

Jón Kalman Stefánsson, în România sunteți cunoscut în special prin traducerea romanelor din Trilogia fiordurilor. Totuși, oricine vă citește cărțile nu are cum să nu fie profund emoționat de poezia care se strecoară în fiecare frază ce vă compune proza. De ce nu ați rămas pe teritoriul poeziei și ați ales să vă extindeți și în proză?

Nu întotdeauna alege scriitorul, ci exact invers, poveștile și maniera lor de abordare te aleg pe tine. Am început ca poet, am publicat trei cărți de poezie cu mult timp în urmă, însă, pe măsură ce timpul trecea, mi-am dat seama că nu mă simt

în totalitate împlinit ca scriitor dacă rămân doar la poezie. Am simțit că pot să le combin și nu am ezitat să o fac. Uneori îmi spun că sunt un poet care scrie proză. Deși m-am îndreptat și spre proză, în esența mea sunt poet, nu plec nicăieri fără să iau o carte de poezie. Chiar acum, în timp ce vorbim, am o carte de poezie cu mine, pentru momentele în care sunt singur. Nu orice scriitor reușește să scrie la fel de bine și poezie și proză, ba chiar să le și combine în aceeași carte.

Pentru dumneavoastră cum a fost această trecere?

Pentru mine a fost un proces cât se poate de natural, imediat ce mi-am găsit ritmul, tonul. Inițial, când scriam doar poezii, eram sigur că nu voi reuși să public un roman. Dar, apoi, mi-am spus că trebuie să încerc și am riscat. Scriu exact cum gândesc. Se poate spune că folosesc o tehnică specifică poeziei pentru a scrie proză.

Îmi doresc să aflu mai multe despre lumea în care trăiți când scrieți, întrucât despre personajele și întâmplările din cărțile dumneavoastră afli cel mai bine citindu-le. Așa că, v-aș întreba, la început, când ați scris prima carte de proză și nu erați sigur pe ceea ce va urma, ce v-a dat curaj să repetați procesul?

Asta se întâmpla în 1996. *Între cer și pământ*, cartea pe care ați menționat-o ca fiind tradusă în

română este cea de-a șaptea carte de proză pe care am scris-o. Nu m-am întrebat niciodată dacă să scriu sau nu în continuare proză, pur și simplu trebuia să o fac, eram sufocat de nevoia de a scrie. Nu pot trăi fără să scriu, respir prin intermediul cărților mele.

Și poetul acesta care stă și acum pe canapea cu noi, când v-a vizitat pentru prima oară imaginația și v-a dat impulsul de a scrie?

Toți poeții islandezi pe care îi știu au început să scrie destul de devreme. Eu m-am apucat mai târziu, pe la douăzeci și unu de ani, dacă îmi amintesc bine. Prima dată s-a întâmplat pentru că am fost nevoit la școală să scriu o poveste scurtă. Însă, din momentul în care am început să scriu, ceva s-a întâmplat cu mine. Aveam tot felul de povești ciudate în mine, în mintea mea, încă de când eram copil și nu știam ce să fac cu ele. Și, când m-am apucat de scris, a fost ca și cum m-aș fi întâlnit cu mine însumi pentru prima dată. După aceea nu m-am mai oprit deloc.

Totuși, cât de dificil a fost drumul către succes pentru dumneavoastră?

Din punctul meu de vedere sunt două tipuri de succes: cel comercial, pe care îl ai pe piața de carte, și cel care ține de menirea de scriitor. Dacă reușești să ajungi la cea mai bună formă a ta, să dai tot ce ai mai bun în tine, atunci poți spune că

ai reușit în această aventură care este scrisul. Dacă, de exemplu, cărțile mele sunt pline de pasiune, de emoții atunci mă declar împlinit ca scriitor. Sigur, e plăcut și să fii iubit de cititori, să primești premii, să vinzi. Dar, dincolo de orice, fiecare carte este importantă, chiar contează pentru mine, nu mai scriu încă una doar de dragul de a scrie sau pentru că anterioara a avut succes.

Pentru că sunteți destul de prolific pe teritoriul literaturii, aș fi curioasă să știu cam cât vă ia să scrieți o carte?

Prima carte de proză, cea din 1996, am scris-o în trei, patru ani pentru că eram încolțit de nesiguranța aceea de care spuneam, nu eram convins că pot scrie proză și îmi căutam și tonul, ritmul. După aceea, totul s-a întâmplat mult mai repede. Din 1996 și până acum, am scris douăsprezece cărți de proză, romane și povestiri. Asta nu înseamnă că nu e multă presiune pe mine, că procesul scrierii a devenit mai ușor, însă a scrie înseamnă a lupta.

Spuneți că fiecare carte e importantă. Ce sentimente vă încearcă după ce terminați de scris una?

La final, trec prin toate stările, mă simt și gol, mă simt și împlinit, multumit și plin de îndoieli. Mă încearcă și regretul că am ajuns la final, că pentru o perioadă nu mai am nimic de făcut. Așa

că încerc cât mai repede să intru în următoarea carte. Dacă nu mai am nimic de scris, nu sunt foarte fericit. Pentru mine, cel mai greu lucru după ce am terminat o carte este să mă apuc de următoarea. Însă, ia timp. Ești complet epuizat după ce termini o carte, ai nevoie de odihnă. Și nici ideile pentru un nou proiect nu sunt chiar așa de ușor de găsit. În cazul meu, perioada de pauză e cam de două-trei luni.

Care ar fi principalul motiv pentru care vă place atât de mult să vă duceți existența ca scriitor?

În primul rând, nu mă pot imagina făcând altceva. Poate că procesul de creație mă face să simt asta, sensul pe care ți-l dă.

Pentru acest proces de creație, ce vă inspiră, cum vă alegeți personajele?

Uneori, ele mă aleg pe mine. Orice poate fi o sursă de inspirație pentru mine. De obicei, încep de la o idee, dar din momentul în care o dezvolt în scris, totul se schimbă cu rapiditate. Pot spune că sunt împins de ceva să scriu, însă, când încep, o grămadă de alte idei apar, plouă cu idei în mintea mea. Niciodată nu am scris cartea pe care intenționez să o scriu când m-am apucat de ea.

„Trăiești în limba pe care o vorbești și sunt trei lucruri care mi se par esențiale în viață:

cuvintele, atingerea și ochii prin care privești lumea. Dacă le combini obții esența umanității. Trăim vremuri dificile și dacă începi să te îndoiești de puterea cuvintelor, pierzi ceva din tine”

„Unele cuvinte se fac înveliș în căușul timpului și înăuntru se află poate amintirea ta”, scriați în debutul cărții *Tristețea îngerilor*. Dar relația dumneavoastră cu cuvintele cum este? Din perspectiva unui cititor vă pot spune că le simt încărcate cu o forță specială. Cărei magii le supuneți?

Dacă limbajul meu de scriitor este la fel de puternic în română ca în islandeză, înseamnă că traducătorul este foarte bun (*råde*). Pentru mine, cuvintele sunt unelte de care mă folosesc pentru a da viață unei povești, dar sunt, de asemenea, și muzică. Povestea nu e decât o parte din întregul unei cărți.

Trăim, totuși, într-o societate dominată de imagine, de tehnologie. Au cuvintele bine scrise și închegate într-o poveste de pierdut într-o astfel de lume?

Da, trăim într-o lume dominată de imagine, dar cred că, atunci când tragem linie, ne dăm seama că scrisul, cuvântul nu își pierde puterea. Problema se pune cum le folosești. Trăiești în

limba pe care o vorbești și sunt trei lucruri care mi se par esențiale în viață: cuvintele, atingerea și ochii prin care privești lumea. Dacă le combini obții esența umanității. Trăim vremuri dificile și dacă începi să te îndoiești de puterea cuvintelor, pierzi ceva din tine.

Credeți că poveștile îi ajută pe oameni să se vindece de răul social?

Spunem povești pentru că ne binedispune, dar spunem povești și pentru a nu uita. Cuvintele vor avea întotdeauna și puterea de a vindeca, puse în proză sau în poezie, la fel ca muzica. Țasta este unul dintre principalele motive pentru care literatura, arta în general, este atât de importantă în viețile noastre.

Cum vedeți literatura de astăzi, cea în care vă integrați și dumneavoastră?

Când ești în mijlocul unui fenomen, este mai greu să ai o privire de ansamblu. Dar ce pot spune este că îmi place diversitatea literaturii care se scrie acum. Găsești de toate în literatura contemporană, de la autobiografia la modernism extrem, și cred că ăsta e un punct forte. Literatura de astăzi reacționează întotdeauna la ce se întâmplă în jur, este cât se poate de vie. Rolul poeziei și al ficțiunii este de a reacționa de fiecare dată la evenimentele din viața cotidiană. E o relație de reciprocitate: poezia și ficțiunea influențează

prezentul, iar prezentul influențează poezia și ficțiunea.

Ținând cont de tot ce ați spus până acum, cum arată pentru dumneavoastră povestea perfectă?

Povestea perfectă sau romanul perfect nu există. Pentru mine, când scriu, totul se rezumă la a simți, nu am o schemă pentru o carte reușită. Povestea în sine este doar o parte. E foarte important și ce cuvinte folosesc, muzica din ele, structura pe care le pun, personajele. Și toate sunt la fel de importante. Nici măcar nu mă interesează povestea perfectă, mă interesează universul, viața și moartea, atmosfera.

Aș vrea ca cititorii dumneavoastră din România să îl cunoască mai bine pe scriitorul Jón Kalman Stefánsson, cum gândește când începe să scrie o carte. Tocmai de aceea, vă întreb care sunt principalele dumneavoastră teme în scris?

Sunt ultima persoană care să spună asta. Ar trebui să fie treaba criticilor sau a cititorilor. Scriusul este întotdeauna despre a lupta cu moartea, uitarea, urâtul. Prin scris încerc să aflu ce înseamnă să fii om, să te simți împlinit. Pentru mine este la fel de important, de exemplu, să scriu despre câinele meu. Totul are o semnificație în viață și merită reflectat în scris.

Ce tip de relație aveți cu criticii, dacă tot i-ați menționat?

Am fost și eu critic, acum mult timp, și întotdeauna m-a interesat și stilul criticilor. Recenzia unei cărți scrisă de un critic este, până la urmă, prima sursă de informare pentru cititor. Cărțile mele sunt traduse în multe țări și, ca să vă răspund la întrebare, aș lua-o razna, dacă aș citi toate cronicile. Consider că, până la urmă, criticii au o obligație față de cititorii lor, nu față de mine, scriitorul. Un bun critic poate deschide cartea pentru cititori, o poate face tentantă, o poate integra într-un context cultural, social, filosofic pentru acești cititori, le poate oferi o imagine de ansamblu. O cronică bună poate fi o adevărată binecuvântare, atât pentru cititori, cât și pentru scriitor.

Dar, despre relația pe care o aveți cu cititorii dumneavoastră ce ne puteți spune?

Este parte din menirea mea să mă întâlnesc cu cititorii, primesc foarte multe mesaje, răspund cât pot, dar cea mai mare bucurie a mea este să stau acasă și să scriu.

Mulți știu despre Islanda doar ce citesc în ghidurile turistice sau văd în filme, la știri. Tocmai de aceea cărțile dumneavoastră vorbesc, în primul rând, despre cultura în care v-ați născut. Totuși, credeți că un scriitor

poate evada ușor din limba sa, din cultura sa când scrie, pentru a reuși să fie universal, mai ușor de tradus și de înțeles?

Cred că dacă un scriitor gândește așa, e deja mort, se trădează pe el și își trădează și limba. Scrii în limba ta și limba ta are rădăcini adânci în cultura țării în care te-ai născut. Și nu ar trebui să îți dorești vreodată să evadezi. Când scrii, scrii despre oameni, despre sentimente. Și, până la urmă, când citești o carte inspirată din cultura și viața de zi cu zi a altei țări, afli ceva despre o altă țară decât cea în care te-ai născut. Literatura bună conține și înțelepciune, și cunoștințe despre alte persoane, alte culturi, alte lumi. Literatura e un lucru periculos din acest punct de vedere, te face să gândești, să vezi lucrurile altfel.

Ce credeți despre societatea în care trăiți ca tot, dincolo de identitățile naționale, vă place că trăiți în secolul tehnologiei sau ați fi preferat să vă nașteți într-o altă perioadă istorică?

Îmi place timpul în care trăiesc pentru că toate mijloacele pe care le am la dispoziție pentru a scrie țin de secolul XXI. Însă, cred că m-aș desurca în orice perioadă istorică pentru că tot cu scrisul m-aș ocupa. Cel mai bun lucru la a fi scriitor azi este că poți scrie despre orice, ai libertatea de a scrie despre orice. Sunt bucuros că mă aflu unde

mă aflu. Asta nu înseamnă că nu sunt și îngrijorat de lumea în care trăim. Trăim pe repede înainte și cred că rolul scriitorului este de a găsi calea corectă. Cât despre oameni, aceștia nu se schimbă niciodată, indiferent de perioada istorică. Faptul că astăzi omul este dependent de tehnologie, nu schimbă esențial felul în care zâmbește, în care iubește. Tindem să credem că trecutul era mai bun pentru relațiile între oameni pentru că aceștia nu aveau telefoane mobile, tablete, laptopuri, însă eu sunt optimist. Cred că după ce tehnologia nu va mai fi o noutate, ne vom întoarce din nou unii spre ceilalți, vom găsi un echilibru. Avem milioane de motive pentru a fi împreună, pentru a ne uita unii la ceilalți, pentru a ne atinge, pentru a vorbi.

(Interviu realizat de Ramona Iacobuțe,
www.adevarul.ro, 3 noiembrie 2018)

Sylvie GERMAIN

„Am nevoie de scris, face parte din felul meu de viață”

Extrem de fermă în opiniile sale, fără a-și uita înclinația spre filosofie (a absolvit studiile cu o teză în care fiecare capitol purta un titlu care începea cu termenul „noapte” – structură similară Cărții nopților, scrisă ulterior), Sylvie Germain este o autoare eclectică și versatilă, care crede cu tărie că literatura și filosofia se îmbină armonios. Pasionată de artele frumoase, mai ales de pictură, autoarea este o apariție deosebită în peisajul beletristicii contemporane, având mereu de spus ceva inedit și plin de înțeles. Interviuul nostru cu ea s-a desfășurat la Festivalul Internațional de Literatură și Traducere (FILIT) Iași 2018.

Sunteți o autoare extrem de prolifică. Unde găsiți puterea și inspirația de a scrie atât de mult și atât de bine?

Scriu totuși de 35 de ani, deci e normal ca în tot acest timp să se fi adunat niște cărți. Am scris, în materie de romane și proză scurtă, cam 12-15 cărți și probabil circa 15 eseuri, nu foarte lungi, în general despre istoria artei, pictură, fotografie sau spiritualitate.

Scrieți greu? Sunt autori care scriu o carte pe an și autori care scriu o carte la cinci ani.

Nu scriu cu foarte mare ușurință și mi se pare din ce în ce mai greu odată cu vârsta. Și dificultatea aceasta vine în primul rând din teama de a mă repeta sau de a cădea într-o formă de facilitate.

Există un subiect încă rămas neexplorat, însă nu ați avut timpul, ocazia, sau resursele, încă? Care ar fi acesta?

M-ați luat un pic din scurt, e greu să vă răspund. Sunt, cu siguranță, subiecte pe care nu le-am abordat, dar probabil că nu m-am simțit în stare să o fac.

Cum ați defini rolul jucat de scris în viața dumneavoastră?

Vital. Vital. Am nevoie de scris, face parte din felul meu de viață, e o modalitate de a mă simți racordată la realitate, de a fi în lume, la curent cu lumea și cu tot ceea ce se întâmplă. Nu e practică cotidiană care, să spunem, ține de un echilibru ca mersul pe jos sau mersul pe bicicletă, pe care îl poți practica într-o zi și în alta nu, pentru mine scrisul e vital. Și practica scrisului nu poate fi dissociată de lectură.

Dar dacă scrisul n-ar fi existat în viața dvs., v-ați gândit vreodată ce ați fi putut deveni? O altă meserie, o altă pasiune?

Ce mi-ar fi plăcut să fiu: dans, muzică, sculptură. Tot în domeniul artei.

Cât de importante sunt traducerile după cărțile dvs.? Aveți o relație și lucrați împreună cu traducătorii, măcar ocazional?

Nu vorbesc foarte bine limbi străine, deci nu am capacitatea să judec munca unui traducător, însă stau la dispoziția lor și mi s-a întâmplat, mai ales la începutul carierei, ca unii dintre ei să-mi scrie și să-mi ceară explicații despre anumite cuvinte sau sintagme. Dar să lucrez efectiv cu ei, lingvistic vorbind, nu pot.

Aveți vreo influență asupra copetilor cărților care apar în limbi străine?

Deloc. Deja în Franța e foarte greu să pot spune ceva. În materie de traduceri, deloc. Deși uneori e groaznic ce iese.

În România, există câteva cărți ale dvs. traduse, și am remarcat că ați creat o colecție de personaje puternice și interesante. Aveți un „protejat” – unul la care țineți cel mai mult?

Se pune deseori scriitorilor întrebarea care este cartea preferată din cele scrise de ei, mi s-a întâmplat și mie și, în general, răspund că ultima.

În privința personajelor, este dificil să spun, dar poate că personajul din *Le Livre des Nuits* (*Cartea nopților*, apărută în limba română la Editura Univers, n.n.).

Cât de important este să educați prin scris copiii și toți oamenii care vă citesc, în general? Considerați că vă aflați într-o misiune de a ajuta oamenii să vadă sau să înțeleagă lucruri?

Eu nu mă simt investită cu o misiune în acest sens, profesorii trebuie să o facă și cred că misiunea lor în școli, în universități, este extrem de importantă, să-i învețe pe elevi, pe studenți, în principal raportarea corectă la cuvânt, pentru că am văzut de-a lungul istoriei, dar și astăzi, din păcate, cât de ușor sunt manipulabili cei care nu au trecut bine prin școală sau insuficient. Așadar, consider că profesorii au adevărata misiune în acest sens.

Ce sfaturi aveți pentru tinerii scriitori, pentru cei aflați la început de drum?

Nu am neapărat sfaturi, nu este genul meu să dau sfaturi tinerilor scriitori, dar nu pot să mă împiedic să constat că trăim într-o societate tot mai materialistă și că mulți dintre ei sunt atrași de acest miraj și, dacă ar fi să formulez un sfat, ar fi acela de a nu se lăsa atrași în acest cerc vicios și de a încerca să rămână conștienți, treji, lucizi, egali cu ei înșiși.

Cu alte cuvinte, nu v-ați vedea niciodată ca profesor la un curs de creative writing?

Este o metodă anglo-saxonă, care s-a răspândit tot mai mult și în Franța acum, există o serie de ateliere de scriitură. Desigur, totul depinde de calitatea celui care le organizează. Dar nu mă

imaginez pe mine făcând așa ceva, am un raport prea personal cu scriitura, atinge niște zone sensibile, niște zone ale imaginarului profund, care pot conduce către reacții imprevizibile. Aș putea-o face, dar probabil că aș face-o prost, pentru că nu simt acest gen de activitate.

Este prima dată când vizitați România? Cum vă situați în raport cu literatura română, cunoașteți autori români clasici sau contemporani?

Nu, vin din 1990 în România, am fost cam de 5 ori, de fiecare dată pentru perioade destul de scurte și nu pot spune că am ajuns să cunosc România.

Nu cunosc prea bine literatura română contemporană, cu excepția Gabrielei Adameșteanu, pe care o cunoașteam înainte prin cartea *O dimineață pierdută*, tradusă în limba franceză. De asemenea, îi cunosc pe scriitorii români traduși mult în Franța, precum Cioran, Ionesco, Dumitru Țepeneag pentru că a tradus mulți poeți români. De altfel, ca motto la ultimul meu roman, am pus un citat dintr-un poet român, Sorin Mărculescu.

Cât timp alocați lecturii și ce ne puteți recomanda în acest sens?

Citesc romane multe, desigur, dar poate și mai multe eseuri din domenii diferite, dar și poezie. Mi-ar fi greu să vă recomand ceva în special.

În general, îți vine să vorbești despre cărțile pe care le-ai citit recent și aș menționa pe *Spinoza*, scrisă de filosoful Alain, cartea pe care a scris-o

Louis Althusser după ce și-a omorât soția, am citit ceva poezie. E bine, de asemenea, când ni se cere să facem parte din jurii literare, așa am descoperit câțiva autori tineri, necunoscuți sau puțin cunoscuți. Recent, într-un asemenea cadru, am descoperit textul unui tânăr scriitor elvețian, pe nume Bruno Pellegrino, de doar 20 de ani, care scrie foarte frumos și te surprinde aproape să vezi că un tânăr poate scrie așa ceva, o carte despre viața unui poet elvețian, mort în anii 1960, Gustave Roux, intitulată *Là-bas, août est un mois d'automne*. În afară de faptul că scrie foarte bine și are o sensibilitate rară, m-a impresionat și faptul că nu este un scriitor care să cedeze modei și, dimpotrivă, iată că se întoarce mult în trecut, asupra unui poet care l-a precedat cu o jumătate de secol.

Care este relația dvs. cu critica literară din Franța și cu bloggerii literari din Franța?

Nu frecventez deloc aceste bloguri literare, nu am Facebook, Instagram, blog. Știu că se spune că „dacă nu ai Facebook, nu ești”, plătesc scump acest lucru, sunt conștientă de asta. Da, într-adevăr, faptul de a nu fi activă pe rețelele sociale, de a nu scrie pe subiecte la modă, de a nu participa la emisiuni televizate, mă costă. Nu exist, dar trăiesc.

Ce tabieturi aveți când scrieți?

Nu, nu am, n-am nevoie decât de calm și de liniște. Scriu mai curând seara, uneori se întâmplă să petrec ore întregi în fața calculatorului și

INTERVIURILE FILIT

să scriu foarte puțin, dar îmi impun s-o fac în fiecare seară, înainte de a-mi permite o cafea sau un pahar de vin.

Mulțumim.

(Interviu realizat de Iulia Dromereschi și Jovi Ene. A consemnat: Jovi Ene.

Traducere: Simona Modreanu,

www.filme-carti.ro,

24 octombrie 2018)

Public la Serile FILIT, Teatrul Național „Vasile Alecsandri” Iași

Gabriela ADAMEȘTEANU

„Ca romancier ai lumea întreagă!”

*Pe scriitoarea Gabriela Adameșteanu am întâlnit-o la Iași, în zilele FILIT (3-7 octombrie). În prima seară a Festivalului Internațional de Literatură și Traducere Iași din acest an, urca pe scena Teatrului Național „Vasile Alecsandri” alături de Sylvie Germain, autoarea franceză care cunoștea succesul încă de la primul său roman, *Le livre des nuits*, publicat la Gallimard în 1984, același an în care, în România, Gabriela Adameșteanu publica *Dimineața pierdută*, care avea să-i aducă o recunoaștere unanimă în țară. 21 de ani mai târziu, în 2005, *Dimineața...* apărea și în Franța, la aceeași prestigioasă editură – Gallimard. Și astfel, romanul acesta dobânda un traseu internațional, care include Israel, Spania, SUA, Italia, Portugalia, Turcia, Suedia, Germania și nu numai, impunându-și autoarea în rândul celor mai importanți scriitori români contemporani.*

*Până la *Dimineața pierdută*, Gabriela Adameșteanu mai publicase un singur roman, *Drumul egal al fiecărei zile* (*Cartea Românească*,*

*1975; tradus în franceză, italiană, spaniolă etc.), și un volum de proză scurtă – *Dăruiește-ți o zi de vacanță* (*Cartea Românească*, 1979). După *Dimineața*, știm cu toții ce a urmat și puțini sunt iubitorii de literatură care să nu fi citit fie povestirile din volumul *Vară-primăvară*, fie măcar unul dintre romanele *Întâlnirea sau Provizorat*, fie un eseu de Gabriela Adameșteanu, fie revista „22”, pe care a condus-o timp de mai bine de un deceniu.*

*Și iată-ne în 2018, ținând în mâini un nou roman al scriitoarei – *Fontana di Trevi!* Protagonista cărții este aceeași Letiția Branea, cu care cititorul Gabrielei Adameșteanu este deja familiarizat. De această dată, însă, apare în postura de emigrantă care se întoarce în România pentru a rezolva unele chestiuni familiale, ocazie a unei confruntări personale cu torentul amintirilor – de la năluca unei foste iubiri, la zilele Revoluției din 1989, căci romanul este deopotrivă deschis către un trecut cât se poate de românesc, dar și către o lume cât se poate de occidentală, purtându-te în mijlo-*

cul Romei – până la Fontana din Trevi! – sau în tumultul evenimentelor de la 11 septembrie, în aproape 400 de pagini care, însă, se sfârșesc prea repede.

Despre Fontana di Trevi, dar și despre anii în care a scris Dimineața pierdută, despre spectacolul montat de regizoarea Cătălina Buzoianu după acest roman, la Teatrul Bulandra, în 1986, despre cum a devenit o scriitoare publicată de Gallimard, despre jurnalism, despre toate acestea mi-a vorbit, la Iași, într-o dimineață la Casa FILIT, Gabriela Adameșteanu.

Când și cum ați început să scrieți acest nou roman?

Am început cartea, cel mai probabil, în 2005. Eu am găsit în 2006 deja primul fragment publicat în presă. În general, îmi fac cronologia mult mai târziu prin aceste fragmente, pe care le-am publicat din când în când. Bineînțeles că nu aveam titlul ei. Am avut niște titluri intermediare, unul era *Gustul acid al libertății*. Cartea era oarecum de la început orientată spre anii '90 și spre schimbare. Față de cărțile mele anterioare, e mai aproape. Pentru că în celelalte erau mereu evenimente din timpul comunismului. Acum sunt doar niște memorii ale personajului principal, deși mă întreb dacă asta este personajul principal – Letiția Branea, din romanele anterioare, din *Pro-*

vizorat și din Drumul egal al fiecărei zile.

Și pentru că ați pomenit de titlu, cum ați ajuns la acesta – Fontana di Trevi?

Întotdeauna titlurile cărților mele ies direct din carte, nu le gândesc eu rațional, dinainte, ca la profesoara de literatură, într-un proiect, *acum voi scrie despre asta*, ci pur și simplu pe măsură ce cartea se configurează de multe ori găsesc o sintagmă sau câteva cuvinte pe care le scot dinăuntrul cărții, din context. Și așa a ieșit *Fontana di Trevi*.

Nu a fost ceva calculat, pentru că e un obiectiv cunoscut în toată lumea...

Nu, nu a fost calculat. Sanda Cordoș, un critic subtil și bun, care a avut generozitatea să mă citească în timpul scrierii mele, chiar înainte să termin romanul, spune pe coperta a IV-a că este și o carte despre emigrație. Și acesta e sensul din titlu. Fontana di Trevi e o fântână din Roma, în care turiștii aruncă o monedă ca să se poată întoarce acolo, fapt ce devine un fel de leitmotiv al cărții.

V-aș propune să ne întoarcem în timp, la Dimineața pierdută, și să ne amintim cumva de anii aceia – '70-'80, teribili în România, dar dacă nu erau așa, cum ziceați și pe scena FILIT, poate că nu v-ați fi scris astfel cartea. Cum trăiați pe atunci și cum s-a împletit viața omului Gabriela Adameșteanu cu a scriitoarei care a dat acest roman?

E interesantă întrebarea. Anii '70 și anii '80 sunt de fapt diferiți pentru cei care i-au trăit. Anii '70 sunt...

Mai buni?

Mai buni, da. Coincid cu anii unei anumite deschideri. Pentru oamenii trăiți în comunism, care fuseseră copii ca mine în anii '50, cei mai duri ai comunismului, puteau să pară maximum. Nu visai că vei ieși complet de sub *Cortina de Fier*, cum a spus Churchill. Dar atunci sperai măcar să fie un comunism cu față umană, așa cum vruseră și cehii, în '68. Așadar, peste anii '70 plutește această speranță de comunism cu față umană. Eu aveam o viață banală, eram redactor de editură științifică, lucru care nu mă entuziasma, dar nici nu mă apăsa foarte tare, decât prin enormele ore de muncă și drumul până la Casa Scânteii. Și în această atmosferă, să spun plictisitoare, și, ce știu eu, din alte cauze mai complicate, pe care scriitorii greu le explică, am ajuns să scriu. Exista în anii '70-'80 o psihologie, o motivație cât se poate de serioasă a scriitorilor – scriitorii care se luau în seamă, firește, pentru că mai erau și scriitorii care, cum se spune acum, făceau compromisuri, adică lăudau regimul. Dar pentru ceilalți, în sistemul de valori literatura era pe primul loc și erau în stare să sacrifice orice pentru ea. Un sentiment mult mai acut și mai dramatic decât îl au scriitorii de azi care, sigur, aleg să treacă prin diverse greutăți ca să scrie, dar nu mai este totul

atât de dramatic. Deci în anii '70 am debutat, într-o atmosferă oarecum calmă. Și, cum am spus și pe scena FILIT, eu am fost un scriitor norocos. Sigur că toată lumea era cenzurată, dar asta nu mi-a distrus cărțile și nici nu mă pot plânge că n-am fost bine primită de colegii mei și de critici, ba dimpotrivă. Din punctul acesta de vedere, literatura a fost realmente un spațiu cu valori stabile și, de altfel, singurul spațiu cu valori stabile în care mă mișcam.

Anii '80 erau din ce în ce mai arzători, cu foarte multă mizerie și o viață mult mai grea. Dar pe mine deja, la mijlocul anilor '80, *Dimineața pierdută* m-a surclasat. Până atunci am fost multă vreme o tânără speranță. Ajungeai la 40 de ani și încă mai erai o tânără speranță. Ei, *Dimineața pierdută* era pentru mine un fel de rapidă clasicizare. S-a petrecut după cronica lui Nicolae Manolescu, iar apoi a mai fost o cronică favorabilă, la Europa Liberă, a Monicăi Lovinescu. Și pe urmă spectacolul Cătălinei Buzoianu, despre care toți care și-l amintesc spun numai cuvinte extraordinare și așa și e. Acum va fi readus în atenția publicului în Festivalul Național de Teatru...

Într-adevăr, ediția din acest an a Festivalului Național de Teatru îi este dedicată regizoarei Cătălina Buzoianu și, pornind de aici, v-aș ruga să ne povestiți cum a fost pentru dumneavoastră apariția acestui spectacol. Conta cumva pe vremea aceea că un regizor femeie

monta un spectacol după romanul unei scriitoare? Sau nu v-ați gândit niciodată la acest aspect?

Nu m-am gândit niciodată la asta. Dar e drept că în mai multe cronici s-a spus despre cărțile mele că ar avea un potențial dramatic, pentru teatru sau pentru film. Dar nu a venit niciun regizor de film (*râde*). Cătălina Buzoianu a iubit foarte mult *Dimineața pierdută*. S-a întâmplat că am mers la o emisiune de radio, despre carte se vorbea deja, v-am spus contextul, și după aceea emisiune, în care mai erau invitate Cătălina și o actriță, Cătălina m-a întrebat dacă aș fi de acord să-mi facă ea o montare. Eu nu eram deloc sigură că va ieși ceva. Am spus da, convinsă că nu va ieși nimic. Mi se mai propuseseră astfel de lucruri, dar nu ieșise niciodată nimic. În două săptămâni, mi-a dat scenariul. Eu nu am făcut nimic pentru acest spectacol, nimic. Mă duceam și mă uitam la repetiții și atâta tot. Pe urmă, spectacolul s-a impregnat atât de tare în mine, era atât de frumos, încât eu nici până azi nu îmi mai văd personajele așa cum le-am văzut inițial și pentru mine ele au chipul actorilor de atunci. Iar acum, pe 23 octombrie, la Muzeul Literaturii din București, în cadrul FNT, se organizează o seară dedicată acestui spectacol și se tipărește scenariul Cătălinei. Cătălina este un regizor extraordinar. Sincer, eu cred că lumea teatrului e o lume mult mai dură decât lumea scriitorilor.

Credeți?

Da, eu așa cred, din puținul pe care l-am văzut. Și cred că realmente Cătălina, ca regizor femeie, a fost parțial rănită, mai ales după '90, de această lume a teatrului în care domină bărbații, într-adevăr. Cred acest lucru și cred că e un spațiu mult mai puțin prietenos pentru o femeie.

Nu credeți că se întâmplă asta și în literatură?

Nu este experiența mea așa. Nu am simțit o lectură mai valorizantă a femeilor decât a bărbaților – majoritatea celor care au scris despre cărțile mele sunt bărbați, critici bărbați. E adevărat, că am pomenit de Sanda Cordoș, ea a văzut cumva altfel tema feminității din romanele mele. Dar eu nu cred că trebuie să fim marcați când scriem de acest lucru, mai ales ca romancieri. Nu discut despre poeți. Dar ca romancier tu ai lumea întreagă. Trebuie să poți să imaginezi personaje indiferent de sex, de vârstă, de orice atribut biologic. Poate că îmi e mai ușor să vorbesc despre personaje femei decât despre personaje bărbați, pentru că există un traseu diferit. Pe de altă parte, viața fiecărei femei e foarte diferită de viața mea, nu? Și la fel pentru fiecare dintre noi. Faptul că avem o marcă de gen nu înseamnă că avem același parcurs existențial, nici aceleași dorințe, nici aceleași visuri. Și din cauza aceasta, din punctul meu de vedere, tema aceasta nu prea e importantă.

Dar să nu uităm și că sunteți una dintre femeile din literatura de la noi al cărei nume cântărește suficient de greu ca să nu mai conține acest aspect.

Eu așa am gândit mereu. E adevărat că de când am început să scriu eram foarte atentă să nu am prea multe pasaje sentimentale, să-mi controlez aceste aluviuni sentimentale. Și de la primele fragmente mi s-a spus că scriu ca un bărbat, ceea ce era maximum de compliment. Chiar și când voiau să-mi spună ceva de rău, îmi spuneau tot pe această linie (*râde*).

Vă întrebam mai devreme despre cum ați scris *Dimineața pierdută* în comunism și pentru că spuneți pe scena FILIT că dacă nu erau acei ani, când nu vă gândeați că scrieți pentru alt public decât cel din România, cartea poate nu ar fi fost așa, și că e greu de tradus, însă cu toate acestea e o carte tradusă, chiar și la Gallimard. Cum a fost atunci când cartea apărea în Franța, în 2005, la o editură atât de prestigioasă? Cum e resimțită o astfel de realizare de un scriitor român care a trăit anii aceia ai comunismului, în care nici nu visa să publice în străinătate?

Eu sunt conștientă, când spun că sunt un autor norocos... Mi s-a spus să nu mai spun chestia asta, că nu prea te poziționează (*râde*). Însă eu chiar sunt conștientă că îți trebuie, în orice parcurs de profesie, pe lângă, să zicem, calitățile tale,

și un context favorabil, un moment favorabil. Mie mi s-a spus că *Dimineața pierdută* e intraductibilă. Și nici dacă nu m-aș fi pierdut complet în jurnalism după '90, tot n-as fi încercat să împing la traducerea acestei cărți. Însă s-a întâmplat să obțin o bursă de traducător în Franța...

Așa a început aventura dumneavoastră franceză...

Așa a început, cu o bursă în Franța. La un moment dat, m-am gândit că și să conduc mereu revista „22” ar fi dus la o anumită monotonie... La început, îmi plăcuse mult că jurnalismul îți dă sentimentul de prospețime a vieții, dar până la urmă simțeam și rutina care se instalează după 12 ani. Și m-am gândit: *ce-am să fac eu după ce am să plec?* Aveam o traducere, pe care o abandonasem la 16 decembrie, scrisesem pe ea, când începuse Timișoara. Am reluat traducerea și, într-o doară, am făcut o aplicație și, spre uimirea mea, am primit bursa.

Ce traduceți?

Era o traducere din Bianciotti. Am primit acea rezidență și nu știam că acel autor pe care eu începusem să-l traduc în 1989 era acum foarte stabilizat, devenise academician în Franța. Când am ajuns în Franța, mi-am zis: *dar stai, că și eu sunt autoare!* Atunci l-am sunat pe traducătorul Alain Paruit și l-am întrebat dacă nu mă poate ajuta să public. Și el mi-a spus: *trimite-mi cartea*. Era foarte selectiv. Auzise de carte, dar a vrut să o ci-

tească. Pe urmă mi-a mărturisit că n-a citit-o toată atunci, dar a citit destul cât să mă sune să-mi spună: *da, îți traduc un capitol*. Și asta a fost începutul. După care am trimis la poate 15 edituri și am primit numai respingeri. Inclusiv de la Gallimard. Aveam și o carte foarte urâtă. Urâtă ca aspect. Arăta foarte trist, ca o carte din comunism, cred că mi-o aruncau toți cum o vedeau. Și atunci am avut un sprijin întâmplător. M-am întâlnit cu Marie-France Ionescu, terminasem bursa, și i-am spus că toate încercările mele au eșuat. Ea m-a sfătuit să mai trimit o dată cartea și a vorbit cu fostul redactor-șef de la secția respectivă a editurii Gallimard, ca măcar să mi se dea cartea la referat, fiindcă îmi fusese respinsă fără referat. Tot atunci am retipărit-o și în România, la Polirom. Este vorba de ediția din 2003. Și am trimis-o într-o formă mai civilizată, a fost dată la referat... Am avut două referate foarte bune, nu știu nici azi cine le-a făcut, și totuși a mai durat încă doi ani până când s-au hotărât să o publice. A fost un mare act de curaj din partea editorului, pentru că, după criteriile foarte pragmatice de acum, eram un autor vârstnic. Nu te duci să publici prima carte în Occident la 60 de ani. Veneam din România, țară din care nu se mai publicaseră, și nici între timp nu s-au mai publicat cărți la Gallimard, de la Cioran sau Eliade. Ba nu, mai exista un autor care fusese publicat, care lucrase la Ambasada României. Și unul dintre lucrurile

care mi s-au spus de la început a fost acesta: *cărțile scriitorilor din Est se vând foarte prost și ale românilor cel mai prost*.

Cu atât mai mult, ținând cont de aceste aspecte, ne dăm seama de valoarea pe care cei de la Gallimard i-au atribuit-o cărții...

Cartea a fost foarte bine primită. Atât de bine primită, încât în 2013 ei au retipărit-o și au inclus-o, din colecția *Du monde entier* (2005), în colecția cărților de buzunar, *Folio*, și aici chiar nu mai fuseseră decât Cioran, Eliade... În plus, mai e o șansă pe care o editură mare ți-o oferă: la editurile mici, sunetul funebru al cărții începe după șase luni, extraordinar de repede. La un an, ei deja se uită dacă ai vândut cărțile. Ai vândut, bine, nu ai vândut – cărțile merg deseori la topit. Or această editură mare ține cărțile și ține și autorii.

Presupun că a fost o mare satisfacție, mai ales gândindu-vă cum ați scris această carte, pe când credeți că nu va ieși niciodată din România. Sau vă gândeați că o să cadă comunismul?

M-am gândit că o să cadă comunismul doar în ultimii ani înainte de '89.

Când deja cartea exista din '84...

Cartea era deja, da. Însă, oamenii au impresia, chiar și critici literari, că *Dimineața...* există din anii '70. *Dimineața...* a apărut cu cinci ani înainte de căderea comunismului.

Pe de altă parte, ați și lucrat aproape un deceniu la această carte.

E adevărat. Am scris aproape un deceniu la ea. Însă dintre cărțile comunismului e una dintre cele mai recente. Comuniste, să zicem.

E și o carte pe care o citești cu plăcere ori-când, indiferent de generația din care faci parte. Țin minte cum, pe vremea când cartea abia se reeditase la Polirom și apăsarea la Gallimard, era o modă printre studenții de la Litere să citească *Dimineața*...

Este extraordinar să vezi că o carte de-a ta e citită de alte generații. După '90, mi s-a propus să îmi reeditez cărțile. Și le-am recitat cu multă spaimă la început, inclusiv *Dimineața*..., pentru că m-am gândit: dar cartea aia e istorică, nu o să mai intereseze. Și pe măsură ce citeam m-am calmat. Atâta doar că sunt niște discuții lungi acolo. Și Alain Paruit, când mi-a făcut traducerea în franceză, mi-a și spus: *vai, dar ce lungă este scena aia din salon, nu se mai termina*. Și ce a făcut Alain? Alain a tăiat. Ici, colo. Eu așa fi tăiat altceva. Pe ediția franceză sunt niște tăieturi ale lui Alain... Dar am ținut minte ce mi-a zis și am tăiat și eu la edițiile următoare (*râde*). Apoi, având și *Întâlnirea*, veneau și mă întrebau: *de ce nu scrieți o carte nouă și doar vă rescrieți cărțile?* (*râde*)

Ați petrecut ani întregi în jurnalism. Cum vă amintiți azi de această perioadă, și, mai

ales, cum vedeți jurnalismul de azi – cultural, dar nu numai?

Ca să vă spun drept, în acest moment, cel mai solid instalat, deși nu se bucură de susținerea suficientă a patronilor, dar mie mi se pare cel mai important acum, este jurnalismul cultural.

A rămas cumva și cel mai serios, neatins de interese de tot felul și alte implicații...

Aici voiam să ajung. Pentru că, dacă am intrat în jurnalism cu un entuziasm care pare cam puțin ridicol acum, dacă nu chiar foarte ridicol, este pentru că trăind atât de mult sub cenzură, necunoscând doar cenzura, am vrut să văd o presă independentă. Și din punctul acesta de vedere a fost minunată ca experiență de viață. Nu vreau să încep acum să mă lamentez – sigur că una e viața și alta ce-ți imaginezi tu despre ea. Totuși, din punctul acesta de vedere, când televiziunile modelează creierii, sub ochii mei am văzut asta, inclusiv la apropiați, este o lume în care media își arată partea malefică. Aceasta nici pe departe nu am imaginat-o în momentul acela, deși exista și pe atunci acest tip de jurnalism, dar era în presa scrisă. Erau, să zicem, dușmanii noștri, existau, însă nu aveau forța mediatică pe care o au acum. Și mai e dependența aceasta, care la noi e în forma brutală, primitivă, pentru că trăim într-o țară în care au rămas urme de primitivism destul de mari. Dar nicăieri nu mai vezi exact visul pe care l-am avut eu în '90. Sunt ziare orientate, spre

stânga, spre dreapta, vin patroni din ce în ce mai mari de produse media... Și nu știi ce va fi mâine. Am rămas la fel de intoxicată de actualitate și oriunde sunt cu ochii pe ce se întâmplă, deci și eu sunt un client media. Și eu consum.

Dar consumați și cu o privire critică.

Consum încercând să nu mă intoxic, din cauza asta consum din mai multe produse deodată și le compar și mă mai gândesc și eu singură. E foarte greu. De aceea, jurnalismul cultural mi se pare un loc *safe* și, în același timp, știu foarte bine și din alte țări că lui i se reduce spațiul mereu. Asta mi s-a spus și în Franța, unde s-au închis emisiuni culturale minunate, și în Germania... Trăim într-o epocă hipercomercială și totul merge în direcția asta. Sunt dificultățile lumii de azi.

Și o ultimă întrebare: cum trăiește azi Gabriela Adameșteanu? Tocmai ați publicat o nouă carte, ce faceți, la ce lucrați?

Azi sunt puțin derutată, pentru că am scris *Fontana din Trevi* până în ultimul moment, până în momentul apariției...

Așa procedați mereu?

Nu. E prima dată când mi se întâmplă. E o carte pe care o tot reluam, dar niciodată nu ajungeam la sfârșit. Uneori evit să ajung la sfârșit, chiar și la *Dimineața...*, aveam proiectat un final mult mai mare, dar era atât de întunecat încât mă întreb dacă nu cumva tot amânăm să-l scriu pentru că mi-era neplăcut să-l scriu.

Vă e frică de sfârșitul din cărțile dumneavoastră?

Da. Nu la toate, dar la *Dimineața...* mi-a fost, la fel și la *Fontana di Trevi*. Asta știu sigur. Așa că deocamdată încerc să îmi revin din tensiunea acestor luni. Știam însă și că dacă nu scot cartea acum va fi o prelungire îngrozitor de mare. Și probabil voi continua cartea de memorii *Anii romantici*, pentru că am anunțat de mai multe ori că o să fie o continuare, cu un titlu pe care ulterior am aflat că îl furasem de la un roman polițist (*râde*). Eram foarte încântată, am scris *Meserii nerecomandate femeilor* și după ce l-am anunțat mi-am găsit în raftul bibliotecii un roman al cărui titlu seamănă izbitor.

(Interviu realizat de Alina Vîlcan,
www.ziarulmetropolis.ro, 18 octombrie 2018)

Kamila SHAMSIE

„Nu e treaba scriitorului să fie optimist”

În penultima zi la FILIT, am stat de vorbă cu Kamila Shamsie, scriitoare britanică de origine pakistaneză, al cărei roman, Kartografie, a apărut la Polirom în 2014. Anul trecut, Shamsie a ajuns pe lista de nominalizări la „Man Booker Prize” cu Home Fire, un roman inspirat de o tragedie antică, Antigona lui Sofocle, și căruia i-a fost decernat, în 2018, Women’s Prize for Fiction, distincție acordată de-a lungul vremii și lui Zadie Smith, Marilynne Robinson și Chimamanda Ngozi Adichie. Povestea unei familii de musulmani din Londra, Home Fire are un fir narativ complex, cu referințe la Orientul Mijlociu, jihadism și ISIS.

M-am întâlnit cu Kamila Shamsie la Casa FILIT din Iași chiar în sâmbăta referendumului și întâmplarea face că am vorbit și despre familie (temă importantă în cărțile ei), despre copilăria petrecută în Pakistan și experiența ei în America, la Hamilton College, unde a studiat și a predat o vreme. În 2007, s-a mutat la Londra, iar în 2013 a primit cetățenia britanică. Shamsie a scris până acum șapte romane

și un volum de nonficțiune, iar în 2013, revista Granta a inclus-o pe autoare pe lista celor mai buni tineri romancieri britanici.

A crescut într-o familie de intelectuali, ajunsă la a treia generație de femei scriitoare, cunoscute pentru implicarea lor în politică și activism încă de la începutul secolului 20.

În In The City by the Sea, primul roman pe care l-ați scris, există un personaj, Hasan, un copil de 11 ani, care are o legătură specială cu literatura și cu lumea imaginației. Care a fost relația dvs. cu cărțile în perioada dictaturii militare din Pakistan?

E adevărat că am introdus multe elemente autobiografice atunci când am scris despre Hasan. Cititul a fost întotdeauna marea pasiune a vieții mele. Am avut o perioadă în copilărie și în adolescență când citeam chiar și câte un roman pe zi. Fiind o dictatură militară, viața culturală nu era prea bogată, și exista un singur post de televiziune, unde nu puteai să vezi mare lucru. Cei mai mulți dintre noi ne trăiam viețile în case, în interior. Și așa se face că citeam mult. Da, era o

perioadă foarte grea în Pakistan, dar pot să zic că am avut o copilărie fericită, pentru că aveam timp să citesc și să visez foarte mult.

Ce fel de autori citeați?

Cam pe la 14 ani am făcut saltul spre literatură ceva mai matură și citeam cam ce citeau cei mai mulți oameni în fostele colonii britanice. Asta se întâmpla în anii '80, o perioadă foarte interesantă, când scriitori proveniți din colțuri diferite ale lumii, ca Salman Rushdie, Peter Carey, Kazuo Ishiguro, Anita Desai, își făceau intrarea în spațiul literar anglofon. Citindu-i, mi-am dat seama că nu era obligatoriu să te fi născut și să fi crescut în Anglia ca să faci parte din literatura engleză. Apoi am plecat la universitate, în America, și acolo l-am avut ca profesor și mentor pe scriitorul Agha Shahid Ali, cel care m-a ajutat să descopăr marea poezie și scriitori europeni precum Italo Calvino sau Kafka, ca să dau doar niște exemple.

Ați scris mereu în engleză. Ce înseamnă urdu pentru dvs.?

Urdu e o ca o a doua limbă pentru mine. Am crescut cu limba engleză, atât acasă, cât și la școală. Am descoperit mai târziu, când eram la universitate, poezia feministă urdu. Și tot atunci am început să scriu poezie – tot în engleză – o experiență care m-a ajutat mult în proză. Mai ales în ceea ce privește sonoritatea limbii și sunetul fiecărui cuvânt. Îmi place în continuare să citesc cu voce tare tot ceea ce scriu pentru că întotdeauna sunt lucruri pe care ochiul nu le va

prinde, dar le va capta urechea.

Bineînțeles că grădina se află acolo unde sunt începuturile noastre, al lui Karim și al meu: în Karachi. Orașul acela ca o plantă-păianjen, în care, dacă știi ce să cauți și dacă vreo putere supranaturală se dovedește indulgentă cu tine, ai putea descoperi o urmă fosilizată a tălpii lui Alexandru cel Mare. Și-a condus armata prin Karachi cu mult, foarte mult timp înainte să se instaureze efectul de plantă-păianjen, pe vremea când Karachi era un port pe nume Krokola. Poate că armata lui Alexandru a fost prima care a răscolit nisipul de-a lungul coastei răsăritene a Mării Arabiei.

Ați fost influențată de literatura americană?

În mod bizar, pot să zic că nu. Evident că am citit scriitori americani, dar nu m-au influențat în mod decisiv. Dar dacă tot se vorbește despre scriitori americani importanți – și în general se vorbește despre bărbați – uităm de Toni Morrison, care e poate cel mai important nume! Cel puțin pentru mine. Chiar dacă am plecat din America, am rămas legată de locuri și de prietenii mei de acolo. Am continuat să predau la Hamilton și după ce m-am mutat în Londra. Acum merg doar în vizită și de fiecare dată observ că mulți dintre cunoscuții mei sunt foarte deprimați. E interesant de văzut ce se va întâmpla în următorii ani și cum va răspunde literatura la toate aceste schimbări.

Ideea de familie ocupă un loc important în ceea ce scrieți. Cât de mult diferă viziunile asupra familiei, în Anglia și în Pakistan?

În Pakistan viziunea asupra familiei e mult mai largă. Spre exemplu, bunica mea știa veri foarte foarte îndepărtați și-i considera ca fiind apropiați. Iar eu la rândul meu eram foarte apropiată de copiii prietenilor părinților mei, cu care am crescut. Îi consideram ca fiind verii mei, chiar dacă nu eram înrudiți. Cred că familia nu înseamnă doar sânge, ci presupune un fel de intimitate pe care o ai cu celălalt. Și asta poate lua orice formă. Acum trăiesc în Londra, nu am rude de sânge aici, dar am o familie care e făcută din prieteni și se simte ca orice altă familie. Și apropo de referendumul care are loc în România, ideea că o anumită versiune a familiei trebuie apărută și definită de stat e ridicolă. Nu poți să legiferezi lucruri care țin de inimile și sufletele noastre.

Ce v-a atras la *Antigona* atunci când ați început să scrieți *Home Fire*?

Antigona încă se joacă peste tot în lume, e un text la care ne tot întoarcem. Până la urmă, aici e vorba despre relația dintre stat și cetățean. Ce dătoază statul cetățeanului și invers? Întotdeauna folosim termenul „trădător” doar în legătură cu un individ care trădează statul. Dar de ce nu vorbim și despre perspectiva inversă, despre statul care își trădează cetățeanul, de ce nu avem un termen și pentru așa ceva?!

Cum ați descrie relația dintre stat și cetățean în contextul Brexit?

Sunt scriitoare și treaba mea e să-mi imaginez lucruri. Dar nu-mi pot imagina Brexit, pur și simplu nu pot să concep așa ceva. Pare o chestie atât de absurdă, încât cineva va trebui să zică „nu, nu se poate așa ceva!”. Dar e prea târziu să mai zică cineva „nu”.

Kamila Shamsie
Foto: Andi Spot

Și ce se întâmplă cu imaginația literară atunci când realitatea devine copleșitoare și de neimaginat?

Am crescut în Pakistan, așa că am multă experiență (râde). E ceva absolut „normal” pentru multe țări din lume să aibă guverne incompetente sau corupte. E ca o normă. Scriitorii au răspuns întotdeauna la asta în feluri diferite. Unii o fac prin satiră, alții în mod direct, punând degetul pe rană. Poate că de aia vedem atâtea reinterpretări ale tragediilor antice. Pentru că grecii erau foarte buni la așa ceva, știau cum să se uite la oroare în mod direct. Și zicând: „uitați, asta e ceva îngrozitor”. Fără să pretindă că e altceva. Aud din ce în ce mai des chestia asta: că astăzi avem mare nevoie de speranță. De fapt, eu cred că azi avem nevoie de adevăr mai mult decât de orice altceva. Și poate că la celălalt capăt al adevărului găsim niște motive pentru speranță. Dar nu avem nevoie de cineva care să vină să ne zică că totul va fi bine. Nu e treaba scriitorului să fie optimist.

Vă revendicați în vreun fel de la tradiția povestirii orale din Pakistan?

Tradiția de la care mă revendic nu e una formală, bine delimitată. Ci ține de contextul social mai larg. Pentru că, în Pakistan, oricine e un storyteller, un povestitor. Când se întâlnesc pe stradă

sau se adună în grupuri, oamenii își povestesc totul, despre cum au fost ei la doctor sau la piață, și se întrerup unii pe alții, pentru că toți vor să zică o poveste. Și știi cum să zică povestea și să-ți capteze atenția. Așa am crescut și credeam că peste tot e la fel, că așa povestesc oamenii. Dar atunci când am ajuns în America, toți prietenii mei mă felicitau și îmi ziceau că sunt o bună povestitoare. În Pakistan nu mi-ar fi zis nimeni așa ceva. Pentru că eram la fel ca ceilalți.

(Interviu realizat de Ionuț Sociu,
www.secena9.ro, 24 octombrie 2018)

Tomáš ZMEŠKAL

„A fost important că am trăit în perioada comunistă”

Un provocator interviu cu unul dintre cei mai cunoscuți scriitori cehi, Tomáš Zmeškal, prezent în aceste zile la Iași. Este tradus în șase limbi; romanul său de debut a câștigat în 2008 atât Premiul Uniunii Europene pentru Literatură, cât și Premiul Josef Škvorecký.

În ultimii ani, s-a observat faptul că în literatură, în general, teme care abordează perioada comunistă, comunismul și post-comunismul au devenit atractive pentru scriitori, dar nu doar pentru ei: se observă faptul că multe dintre cărțile pe aceste domenii câștigă premii literare importante și au tiraje considerabile. Sunt mulți oameni interesați să citească despre trecutul nostru recent, dacă vorbim de țările est-europene. Acesta a fost și cazul dumneavoastră. De ce există acest interes, vorbim de o temă importantă care nu a fost exploatată suficient de mult?

Cred că sunt două motive pentru asta. Unul dintre ele este că vorbim de o generație mare, sunt mulți scriitori care au trăit sub comunism,

care s-au maturizat, au simțit nevoia să-și regleze conturile cu comunismul. Spre exemplu, pentru mine, a fost important că am trăit în perioada respectivă și am vrut să închid ușa în spatele meu, să închei permanent orice legătură. Am fost interesat să spun lucrurile pe care nu le puteam spune atunci, am făcut-o pur și simplu pentru mine. Și cred că acesta este cazul și pentru mulți scriitori – ai trecut printr-o parte importantă din viață și vrei să termini definitiv cu ea. Desigur că pentru unii scriitori este mai marcant acest lucru decât pentru alții. Acesta este unul dintre motive, iar al doilea ar putea fi acela că, din cauză că Europa este într-o situație foarte ciudată acum, cu creșterea populismului, unii oameni văd paralele cu felul în care funcționau lucrurile în trecut. Vorbim de unele structuri de putere, nu doar de politică. Spre exemplu, dacă vezi cum marile companii multinaționale operează, îți pui unele semne de întrebare. Folosesc anumite tehnici care uneori pot să îți reamintească de perioada petrecută sub comunism, dar într-un mod mult mai imaginativ. Ai focus grupuri, specialiști media în fiecare companie, departamente care se

numeau PR, dar care acum au alte scopuri, și cum aceste companii au foarte mulți bani, sunt practic bogate, au acces și la cei mai buni experți pe comunicare sau chiar manipulare. Este mult mai subtil, fiindcă puterea schimbă societatea. Pe de o parte intervin politicienii, pe de altă parte marile companii. Nu critic faptul că ele există, însă trebuie să vedem că operează într-un fel foarte puternic, și poate că experiența comunismului, a felului în care era folosită puterea pe care o avea statul atunci, stârnește un interes pentru oameni.

„Dacă te uiți din perspectiva unei țări mici, e înspăimântător”

Este creșterea influenței Rusiei unul dintre aceste motive, o putem lega de interesul pentru comunismul din spatele Cortinei de Fier?

E unul dintre lucrurile pe care Cehia și România le au în comun astăzi: un interes crescând al Rusiei în țările noastre, nu doar politic, ci vizibil în mai multe domenii.

Când am început școala, Cehia era sub ocupație rusă. Îmi amintesc și acum, când eram copil mic, nu mergeam încă la școală, locuiam în Praga la 20 de minute de sediul guvernului. Experiența mea cu invazia rusească e a unui copil care nu știa despre ce este vorba. Mă jucam cu ceilalți copii, și deodată mama m-a luat de pe stradă și m-a adus în casă, fiindcă nimeni nu știa ce urma să se întâmple cu Armata Sovietică ajunsă în Praga. I-am spus mamei mele că vreau să mă joc afară, iar ea mi-a spus că nu se poate. „Atunci vreau înghețată”, i-am spus, și mi-a dat! Am primit tot ce am vrut! După 1989, cu schimbările politice, mi-am spus, alături de prietenii mei, că

Tomáš Zmeškal

trebuie să ne schimbăm atitudinea față de Rusia, nu putem să ne uităm la ruși mereu ca fiind invadatori. Apoi au apărut crizele Ucraina și Crimeea, și ne-am spus: nu se vor schimba. Dacă te uiți din perspectiva unei țări mici, e înspăimântător. Dacă citești rapoartele oficiale ale serviciilor secrete din Cehia vezi că rușii fac cele mai mari acțiuni de spionaj. Sunt o țară mare, ai vrea să le dai credit, dar ce s-a întâmplat în Crimeea și Ucraina a schimbat totul: nu poți evita să te uiți la ei ca la o națiune ostilă. Este trist, inclusiv pentru mine, pentru că am fost în Rusia, am vorbit cu cetățenii de rând, sunt oameni foarte de treabă, îmi place literatura rusă, îmi place Cehov.

Literatura rusă este, de altfel, una dintre cele mai solide și valoroase din Europa.

Așa este, dar politica rusă este foarte periculoasă.

Credeți că literatura rusă a ajuns atât de valoroasă din cauza regimului? Sunt multe voci care spun că literatura valoroasă apare și atunci când e o formă de disidență, o revoltă în fața unui regim totalitar.

Nu cred asta, și mereu mă gândesc la locurile unde avem literatură și artă valoroasă. Spre exemplu, avem regizori foarte buni în Suedia, unde nu a fost vreo formă de ocupație. Cred că, poate, atunci când ai o formă de oprimare politică, oamenii ajung să fie interesați de o altfel de tematică, dar cred că vorbim doar de o perspectivă diferită. Nu cred că literatura bună apare din

cauza regimurile totalitare, poate mai degrabă în ciuda acestora.

„În urmă cu zece ani, aș fi fost tentat să spun că istoria devine mai îngăduitoare cu noi”

Criticii au fost impresionați de cartea dumneavoastră – *Scrisoare de dragoste în scriere cuneiformă*, și pentru mixul de stiluri și de elemente inserate: ați abordat diferite probleme morale, mituri, elemente SF, de dragoste, chiar cu abordări și unghiuri istorice. Ați gândit asta în templul din mintea dumneavoastră unde a luat ființă cartea sau v-a venit în timp ce v-ați apucat de scris?

Chiar nu am plănuit, am început să scriu romanul clasic, tradițional, cu o structură de bază, dar când am ajuns la 50-60 de pagini nu eram deloc mulțumit de el.

Tradițional adică cronologic?

Cronologic și cu un fir principal, fără prea multe povești secundare. Nu am fost mulțumit cu asta, așa că am început din nou, pentru că experiența mea îmi spune că viața nu este foarte predictibilă. Încercăm să o ordonăm și să o avem precisă, dar ajungem doar să o justificăm mai târziu, în cursul ei. Spre exemplu, în trecut, când oamenii se căsătoreau existau peștorii care stabileau căsătoriile. Acum nu mai există, îți găsești uneori partenerul din pură coincidență. Dar

este mai mult decât atât – am vrut să las sentimentul în roman că viața nu este un șir de predictibilități. Una dintre experiențele mele este că atunci când încerci să rezolvi anumite probleme, anumite idei, îți schimbi convingerile pe care le aveai. Spre exemplu auzi o poveste de la un prieten și îți dai seama că realitatea nu este exact așa cum ai prezis-o; sau citești o carte, mergi la un muzeu, vezi o pictură și îți dai seama că nu toate lucrurile sunt precum convingerile tale. Am vrut să includ asta în roman, de aceea am introdus o mulțime de alte povești care sunt oarecum tematice, chiar și de dragoste, iar uneori au finalul tragic.

„Istoria s-a așezat cu fundul ei mare pe momentele intime de fericire și le-a zdrobit dincolo de orice recunoaștere”, ați spus la un moment dat. În România, avem istorici care au dezvoltat oarecum acest subiect și avem o întrebare la care ar vrea să răspundă – putem spune cu certitudine că istoria este nemiloasă?

Cu siguranță încercăm să o facem miloasă. Încercăm să o justificăm. Astăzi nu știu, chiar nu știu. În urmă cu zece ani, aș fi fost tentat să spun că istoria devine mai îngăduitoare cu noi, dar astăzi nu știu, chiar cred că începe să devină din nou crudă, nemiloasă. Iar problema este că nu o ai sub control, nu știi ce urmează să se întâmple. Nu sunt deloc sigur în ce direcție se îndreaptă, chiar nu știu.

„După invazia rusă din '68, în Cehoslovacia la putere a ajuns o clică stupidă, ortodoxă, comunistă”

Ai spus într-un interviu că regimul în Cehoslovacia era mai dur decât în alte țări europene de sub comunism. De ce?

Parte a problemei este că, înaintea invaziei Rusiei (n.red. – din 1968), nu trebuia să fii de acord cu Partidul Comunist din Cehoslovacia sau cu ceea ce făceau, dar erau brilianți, erau comuniști inteligenți. După invazie, această ramură a comunismului a fost îndepărtată de la putere. Acolo a ajuns o clică stupidă, ortodoxă, comunistă, care a luat cele mai tâmpite decizii. Spre exemplu, știu că e absurd să gândim asta acum, dar în Ungaria sau Polonia nu a fost abolit termenul de proprietate privată – puteai merge acolo și cumpărai legume făcute de micii fermieri. În Cehoslovacia nu puteai face asta pentru că absolut totul a fost colectivizat. Au fost astfel de decizii stupide și, totodată, foarte controversate. În universități nu puteai să ai profesori care nu erau comuniști, deci elita a fost îndepărtată. Într-un fel e bine că au fost decizii proaste, pentru că, dacă erau atât de inteligenți precum comuniștii chinezi, ar fi fost și acum la putere probabil. Este un fel de binecuvântare ascunsă.

(Interviu realizat de Cătălin Hopulele, www.ziaruldeiasi.ro, 5 octombrie 2018)

Éric VUILLARD

„Avem o societate construită pe un clivaj...”

Scriitorul francez Éric Vuillard, câștigător al celui mai important premiu literar din Franța, „Goncourt”, în anul 2017, cu romanul Ordinea de zi, a venit pentru prima oară în România la Festivalul Internațional de Literatură și Traducere Iași (FILIT). Recunoscut în critica internațională ca fiind unul dintre scriitorii care se scufundă atât de puternic în romanele sale încât desființează practic naratorul, acesta are un puternic discurs în care critică statele care își reprimă dreptul cetățenilor de a protesta și care adâncesc clivajul existent între societățile din statele lumii. Vorbește în romanul Tristesse de la terre despre cum SUA au fost construite pe un genocid și există o stare de normalitate astăzi să vezi westernuri despre colonizarea eroică a indienilor, la care aceștia nu se vor putea niciodată. Cum nu vom putea vedea, crede Vuillard, antropologi africani care să facă studii în țările civilizatoare din Europa sau în „cea mai puternică națiune de pe pământ”.

În 1968 v-ați văzut tatăl protestând în protestele studențești din Lyon. Astăzi în Franța sunt mai multe tipuri de proteste, sindicale, cetățenești, iar în România, în ultimii doi ani, cetățenii au început să capete o voce din ce în ce mai puternică. Credeți în importanța socială a protestului ca fenomen?

În ceea ce-l privește pe tatăl meu, un jurnalist a modificat un pic datele, istoria, faptele, pentru că eu eram un pic cam mic ca să îl văd pe el protestând, însă e adevărat că el a participat la protestele din mai 1968 și a protestat într-un balcon care dădea spre baricade. Da, desigur, văd cu un ochi favorabil aceste proteste, aceste manifestări populare care au devenit din ce în ce mai numeroase, mai ales începând de la criza din 2008, atât în Europa, cât și în lumea arabă, și care sunt provocate de motive similare. E vorba de inegalitățile sociale în primul rând. Iar sentimentul pe care îl am este că asistăm de ceva vreme la un fel de răsturnare, de întoarcere a istoriei, pentru că după evenimentele de după căderea zidului Berlinului și evenimentele care au avut loc în Europa de Est la începutul anilor 1990, ni s-a părut că am asis-

tat la un fel de calmare a istoriei, însă de ceva timp istoria pare din nou să fie tulburată. Asistăm din nou la tulburări istorice. Problema pe care o prezintă orice mișcare revoluționară este că ea poate să fie confiscată mai devreme sau mai târziu de o anumită elită și tocmai acesta este rolul acestor mișcări populare, să evite această confiscare a revoluției, a revoltei și să facă ordine. Și pentru a ne întoarce la o chestiune literară, cred că, începând de la revoluția franceză, literatura a însoțit într-o anumită măsură nevoia de emancipare socială a popoarelor. Literatura a devenit un fel de oglindă a vieții sociale, are o afinitate cu socialul, și asta începând cu *Mizerabilii* lui Hugo, cu operele suprarealiștilor din secolul al XX-lea.

În cartea pentru care ați și luat premiul „Goncourt” anul trecut ați vorbit despre cum a progresat nazismul în Europa și despre micii pași prevestitori. Ați spus că – „Sometimes the greatest catastrophes herald their arrival in small steps”/ Uneori, cele mai mari catastrofe își prevestesc sosirea cu pași mici. Din ce observați, din documentarea exhaustivă pe subiect, credeți că s-ar fi putut face ceva pentru a bloca acest proces pe scara istoriei?

Cred că istoria este rezultatul conjuncției a două tipuri de factori – pe de o parte asistăm la un soi de determinism social și economic, iar pe de altă parte intervine contingenta, hazardul. Desigur că evenimentele istorice au niște cauze sociale profunde, dar în interiorul acestor eveni-

mente libertatea umană joacă un rol foarte important. Iar dacă am considera că războiul mondial ar fi fost ceva inexorabil, am putea deduce de aici că faptul de a vota nu are niciun rost, pentru că cei care au puterea, care conduc popoarele și națiunile, nu ar avea nicio putere, ceea ce este fals. Și de aceea astăzi, atunci când oamenii politici ne spun că nu prea pot face mare lucru, că au o marjă de manevră foarte mică, ne întrebăm – păi de ce ne reprezintă, care este rolul lor acolo? Nu sunt doar o simplă mașină care nu poate fi stăpânită. Și literatura are tocmai acest rol de a ne arăta ipocrizia celor care se află în poziții de putere, de conducere, în poziții dominante. Un exemplu edificator în acest sens este piesa lui Gogol, *Revizorul*, în care asistăm la vizita unui controlor într-o comunitate. Acesta este primit de către mai marii comunității, de către cei care au puterea, și ne dăm seama că toată agitația care îi cuprinde este de fapt foarte artificială și că totul este fals. Și literatura ne arată asta într-un mod foarte frumos și foarte edificator și am să vă dau o imagine – sunteți la un târg de vechituri și la un moment dat găsiți niște linguri, niște tacâmuri de argint. Acestea reprezintă istoria așa cum ne este ea povestită – solemnitatea, fastul care îi este asociat. Le cumpărați, le duceți acasă și începeți să le curățați cu oțet și vă dați seama că tot argintul acela se duce. Asta este literatura, acesta este rolul ei, de a curăța faptele de spoiala acestă a lor.

S-a spus că amestecați mult în textele dumneavoastră și o puternică doză de critică, pe lângă discursul pur narativ. Credeți că este important ca scriitorii să încerce să educe prin operele lor sau literatura trebuie să se plaseze cumva în afara problemelor de zi cu zi?

Cred că literatura este foarte legată de elementul social și că ea evoluează în timp, iar figura naratorului în literatură este mai mult sau mai puțin o formă de prudență, de disimulare, de ascundere, și iară voi reveni la Gogol, la *Suflete moarte*, care este un roman foarte critic față de sistemul țarist, însă Gogol îl folosește pe narator pentru a se ascunde și a pretinde că nu el este cel care conduce, ci acest element ficțional. Și figura naratorului este o ficțiune extraordinar de importantă. Știm, de exemplu, că opera lui Gogol a fost supusă cenzurii, chiar și titlul a fost schimbat pentru a se atenua violența. Au schimbat titlul și asta a fost, pentru Gogol, o adevărată rană și a dus la nebunie. A fost o presiune pe care o simțea din cauza regimului țarist, a fost și moartea lui Pușkin, unul dintre colegii săi, iar toate aceste evenimente au avut un impact asupra sa și asupra destinului său. Lucrurile acestea, care erau valabile într-o epocă diferită de a noastră, sunt valabile și astăzi. Și după reflecția critică, după toate scrierile critice ale teoreticienilor din anii '60-'70, mi s-a părut că o soluție pentru mine ar fi să intervin direct în narațiune și să nu mă mai

ascund în spatele acestei entități ficționale – naratorul. Vă aduceți aminte începutul celebru al romanului *Moby Dick* – „Call me Ismail...”, este un mod de a denunța încă din prima frază această convenție a naratorului. Și nu cred că avem de-a face aici doar cu naratorul ca o convenție, ci avem

Éric Vuillard

de a face cu un element sau un act foarte serios. Naratorul este o construcție, una pe care scriitorul o denunță prin această strategie. Pentru prima dată, în romanul lui Herman Melville, asistăm la această distrugere a ficțiunii, a construcției naratorului, a acestui mod învechit deja de a povesti și care corespundea, într-o măsură mai mică sau mai mare, nevoii de a se proteja, dar și unei tradiții, obișnuințe. De circa 200 de ani literatura preferă să distrugă această convenție – este un mod direct al meu de a spune că eu sunt o parte din realitate și vorbesc în numele meu. Sunt în interiorul realității și vorbesc direct. Asta înseamnă că nu există neutralitate în ficțiune. Naratorul era o neutralitate de convenție, una falsă. Și modul acesta de a interveni direct în ficțiune în numele meu înseamnă că, în primul rând, îmi exprim punctul meu de vedere și spun cine vorbește.

„Încerc întotdeauna să trec prin ceea ce au trecut personajele mele”

Cărțile dumneavoastră prind viață atunci când le scrieți? Sunt voci din critică ce apreciază în cazul dumneavoastră o aplecare către o descriere aproape teatrală, de scenariu, de dramaturgie, de păpușar care conduce totul în carte. Ele par practic decupări din realitate, nu mai sunt o operă de narațiune sau de ficțiune în sine.

Cred că aspectul viu al literaturii sau a ceea ce fac eu rezidă tocmai în faptul de a scrie, în elanul scriptural. Asistăm la o conjuncție între limbaj, între tonalitatea afectivă, elementul afectiv, și scopul pe care îl am de a atinge o realitate și aici simt eu că palpita ceva viu. Protagonistii mei sunt personaje reale și am o relație specifică cu aceștia, care constă în două elemente: pe de o parte lipsa de introspecție, pentru că eu nu știu ce credeau ei cu adevărat, poate doar dacă au scris despre asta în memoriile lor, iar pe de altă parte presupunerea, ipoteza; „se poate”, „s-ar putea”. Fac presupuneri cu privire la ceea ce gândesc și simt ei. Al doilea element, a doua caracteristică a scriiturii sau atitudinii mele față de protagoniștii aceia că încerc întotdeauna să mă raportează la propriile lor mărturii, să traversez, să trec prin ceea ce au spus aceștia. Îmi citesc sursele de fiecare dată, mai ales atunci când este vorba de marile personalități, despre cei puternici. Le citesc memoriile și întotdeauna există două elemente – ceea ce spun și cred eu și ceea ce spune și crede personajul. Iar acest element teatral pe care-l invocăm dumneavoastră aparține de fapt acestor oameni politici, gândiți-vă la întâlnirea lui Halifax cu Hitler spre exemplu, acolo a avut loc o adevărată punere în scenă, a personajului real, și ei funcționează astfel în mod obișnuit. Și astfel eu nu creez un teatru al meu personal, ci mai degrabă arăt sforile, culisele teatrului creat de personajul politic.

Mă întreb dacă linia de bază a cărții *Tristesse de la terre* putem spune că o reprezintă disonanța despre cea mai mare națiune de pe pământ, SUA, care sprijină promovarea libertății sub toate formele, s-a construit pe un genocid?

Cartea aceasta, care povestește nașterea spectacolului de masă, ne înfățișează două lumi. O parte a acestei lumi, și mă refer la amerindieni, nu vor fi niciodată spectatori ai westernului. Spectacolul nu este niciodată pentru ei. Ca să vă dau un exemplu există un film celebru al lui John Ford, care de altfel era foarte apropiat de cauza indiană, dar în peliculă șefii indienilor sunt jucați de actori din Italia sau din Mexic, cowboy-ii sunt jucați de actori albi și doar figuranții sunt jucați de către indieni. Dar care nu aveau replici și prin urmare nu vorbeau.

Și astfel ne dăm seama că indienii nu pot fi cu adevărat spectatori ai acestui film, li s-a tăiat orice replică, orice posibilitate de a vorbi. Indienii nu pot fi spectatori, dar în același timp nu pot fi nici antropologi. Cartea mea, de altfel, arată nașterea aproximativ în același timp a antropologiei și a spectacolului. Pentru că aceleași obiecte au fost furate de pe cadavrele indienilor și au fost expuse în muzee sau în spectacole de circ. Și există un film important al unui documentarist francez – Jean Rouge, care se numește *Încetul cu încetul*, este o ficțiune apropiată de un documentar care ne arată un african care vine în

Franța să facă antropologie. Și se uită la oameni, îi pune să deschidă gura ca să le vadă dinții, le măsoară craniul, se uită să vadă ce mănâncă la restaurant și este o mare incongruență aici, care ne arată că avem de-a face cu o lume împărțită în două părți care nu comunică. Pentru că, pentru noi este normal să mergem în Africa și să facem antropologie acolo, dar ca un african să vină în Europa să facă antropologie ni se pare de neacceptat sau ciudat.

Nu pot să nu remarc că nu aveți o problemă în special față de SUA, dar și față de aceste națiuni civilizatoare, care ar trebui să vină din Vestul Europei. Este o părere reală, se reflectă în cărțile dumneavoastră?

Nu cred că am o problemă, doar încerc să gândesc, să reflectez, cu mijloacele de care dispunem astăzi în Europa, și să ajung la o părere sau o viziune cât mai apropiată de realitate. Cunoașterea nu este ceva neutru. Cunoașterea, din punct de vedere sociologic, așa cum a fost teoretizată ea la sfârșitul secolului al XIX-lea de către teoreticienii francezi, se bazează pe o distanță față de obiectul cercetării. Ei spuneau că trebuie să luăm faptele sociologice ca pe niște lucruri. Și distanța aceasta într-adevăr poate duce la o formă de cunoaștere, dar una care se bazează pe uitare, uitare a clivajului între Europa și Africa, a faptului că toată această cunoaștere este o urmare a colonizării, este fondată pe procesul de colonizare. Iar această structură care produce o anumită formă

de conducere nu este deloc bazată pe dialogism, pe dialog cu obiectul interviuat, ci este fondată pe o poziție de superioritate. Cercetătorul este cel care studiază obiectul. Spre exemplu, un universitar va intervieva un muncitor și relația va fi fondată pe acest clivaj – niciodată nu vei vedea un țaran român care să vină să intervieveze pe un universitar francez de exemplu. Și modul acesta de a interveni pe care-l propun în cărțile mele este o încercare de a începe un dialog și asta îi dă posibilitatea cititorului să nu fie de acord cu punctul de vedere pe care-l anunț și care este denunțat ca atare.

„Asistăm la o rinocerizare a societății”

Ați mai fost în Iași?

Niciodată, este prima dată.

Avem o legătură puternică între Franța și România formată pe secole de istorie, culturală, chiar militară, pe mai multe paliere. În urmă cu 100 de ani, o misiune militară franceză venită la Iași, condusă de generalul Berthelot, ne-a ajutat să ne reconstruim armata și să nu fim distruși ca națiune în Primul Război Mondial. Din acel moment până astăzi acea relația credem că s-a întărit. Dar ea se mai păstrează până astăzi, se resimte în Franța? Mai ales în contextul în care anul viitor este anul româno-francez.

Citim la școală autori români care au scris în

românește, în germană sau direct în franceză, cum ar fi Gherasim Luca, Paul Celan, Eugen Ionesco sau Tristan Tzara, autori care s-au impus în spațiul cultural francez și au devenit scriitori europeni foarte importanți. Mă gândesc la Tzara, care a inaugurat avangarda secolului al XX-lea, la Gherasim Luca care este un poet ceva mai confidențial, dar care este extrem de bun și când eram tânăr, de exemplu, după un pahar de vin, îmi plăcea să citesc sau să recit împreună cu prietenii mei poeziile sale. Mă gândesc la Paul Celan, care este un vârf al poeziei europene și care aparține în același timp mai multor lumi: era evreu de expresie germană, dar în același timp și român. Mă gândesc la Ionesco, care este studiat mult în școală de către tineri. Cu toții au citit piesa sa *Rinocerii*. Deci avem un raport încă din școală cu aceștia autori români și mă gândesc chiar și la lumea politică de astăzi în Franța și în România, la tema referendumului, poate că unii dintre guvernanții s-au transformat deja în rinoceri.

Chiar voiam să vă întreb cum se vede această problematică a referendumului în Franța?

Se vorbește puțin despre referendum în Franța, dar oamenii care citesc presa obțin sau vor avea o imagine consternantă și puțin ridicolă asupra acestui fenomen care poate avea consecințe asupra vieții românilor. Dar în același timp este un lucru inutil, pentru că, dacă am

înțeles bine, ei pretind că în România Constituția nu definește suficient de strict căsătoria, și mi se pare halucinant și ridicol să faci un referendum pentru a bloca un lucru care nu s-a întâmplat niciodată. Dacă nu mă înșel, nu a avut niciodată loc o căsătorie între homosexuali în România. Și aceasta este o rinocerizare a societății. În același timp, prin acest proiect, este arătat cu degetul un grup minoritar, al homosexualilor, care nu a cerut nimic. Și cred că nu este un act foarte curajos. În același timp, referendumul creează niște diviziuni sociale care nu sunt necesare, poate duce chiar la violență. Cred că sunt alte probleme mai importante în România, cum ar fi descreșterea populației, dificultățile economice, cred că salariul minim din România este de trei ori mai mic decât cel din Franța. Dacă nu ar fi tragic, ar fi comic. Și acesta este un bun exemplu pentru a arăta că literatura nu ține de ficțiune. Gogol, în *Suflete moarte*, vrea să spună ceva adevărat, și tocmai de aceea cenzura l-a vizat. Dacă el ar fi vrut doar să spună o poveste fictivă, cenzura nu l-ar fi deranjat deloc. Ficțiunea nu ține de literatură, ci de politic. Avem de-a face aici un teatru grosier al cărui text nu a fost scris de Ionesco sau de Shakespeare și atunci este de o calitate îndoielnică. În al doilea rând, Gogol în *Suflete moarte* nu viza doar o mică comunitate neputincioasă, ci viza elita, pe guvernanți, pe marii proprietari de terenuri. În schimb, oamenii politici tocmai asta fac, vizează o mică comunitate care nu se poate apăra.

Cum vedeți România din Franța? Mai aproape de Franța, de care vrem să ne legăm cultural și din care ne tragem practic seva, vorbim de 300 de ani de legătura noastră cu Franța și de francofonia care există în România, sau mai degrabă apropiată de Rusia, prin caracterul estic și influența puternică rusă aici?

Mi-e greu să răspund pentru că nu cunosc percepția mării majorități a francezilor despre România. Depinde de mediul social, de gradul lor de informare. Cu siguranță se știe că românii au fost sub influența URSS-ului pentru o anumită perioadă. Cu siguranță mulți francezi sunt la curent cu imigrația românilor în Franța, care este provocată de dificultățile economice în România. Cu asta este clar că mulți sunt la curent. În același timp, mă uit la români și văd că spuneți și „mersi”, dar și „da”.

(Interviu realizat de Cătălin Hopulele, www.opiniastudenteasca.ro, 7 octombrie 2018)

Goce SMILEVSKI

„Personajele tale îți spun că nu e direcția potrivită...”

Goce Smilevski, scriitorul macedonean, n-are nimic de-a face cu rigurozitatea sau rigiditatea. Râde, gesticulează mult (defect al pasiunii pentru teatru și cinematografie, spune el) și vorbește pasionat despre tot ce-a scris până acum și despre proiectele sale viitoare. Prezent la Iași la Festivalul de Literatură și Traducere, a adus cu el traducerea în română a cărții Sora lui Freud, în care încearcă să prezinte o față a istoriei pe care lumea încă n-a descoperit-o – cea a oamenilor simpli, banali, care, fără să fi fost liderii unor mișcări importante, au dus în spate greul întâmplărilor și-al anilor care au trecut peste ei.

„Prin ea, am reușit să fiu vocea tuturor persoanelor uitate de istorie, ale căror vieți, fericiri sau tragedii s-au pierdut”, spuneți despre Adolfina. Cum ați ajuns la ea, de ce ați ales să vorbiți folosindu-vă de vocea ei?

De la bun început m-a atras cartea lui Martin Freud despre tatăl lui, care se numește *Sigismund Freud: omul și tatăl*. Mai apoi, citind această carte, am realizat că el tot spune de-a lungul poveștilor

că în această familie (deși cartea îi e dedicată doar tatălui) existau și erau mereu prezente și mătușile lor – în cele mai importante momente sunt menționate și ele. Apoi, despre Adolfina în mod special, el spune că era foarte drăguță și că întotdeauna era cea care le purta de grijă atunci când Sigismund Freud și soția sa, părinții lui adică, erau plecați. Fiul lui Freud spune, deci, că mătușa lui era drăguță și grijulie, însă pe tot parcursul cărții mi-a dat impresia că a fost o persoană care nu a avut nicio șansă să se dezvolte, o persoană care a stagnat. Știam că a depins întotdeauna de mama sa, care o maltrata foarte tare în perioada aceea și că probabil și din această cauză a rămas mereu în umbră, drept o persoană simpatcă, dar totuși naivă și prostuță. Și atunci asta m-a intrigat. Acela a fost momentul în care, pentru prima dată, m-am gândit la Adolfina – și m-am gândit la ea ca la una dintre acele femei importante din istorie care rămân, totuși, fără vocea proprie. Că e o femeie cu o viață scrisă dinainte de către bărbați și cu o voce pe care i-au furat-o toți cei din jur. Așa că am început, dintr-o dată, să mă găsesc gândindu-mă singur: ce a fost diferit

în viața reală, care e latura adevărată a poveștii? Ce ascund oamenii despre ea? Trebuia să fie ceva nespuse acolo – era drăguță, îi îngrijea, era mereu acolo pentru fiecare dintre ei, însă continua să fie subiectul glumelor întregii familii. M-am gândit că e nedrept și că ea, Adolfină, sora lui Freud, ar putea să fie pentru mine o metaforă; ar putea să însumeze toate femeile uitate din istorie.

A reușit personajul să treacă de faza metaforică? Ați reușit să încetați să o priviți drept suma femeilor abandonate în istorie și să o tratați drept un personaj de sine stătător?

Da, aceasta a fost chiar provocarea. Pentru mine ea a devenit din start o metaforă, cum am spus, o voce a tuturor femeilor dispărute în grandoearea istoriei, a trecutului. Există o vorbă, care mie îmi place foarte mult și pe care o folosesc singur drept răspuns, când mă chestionez în legătură cu această carte: „istoriografia, de-a lungul vremii, amintește de mulți cuceritori, de lideri, de persoane influente și persoane cu multă putere. Dar unde sunt oamenii simpli, banali?”. Aș spune că știința aceasta, istoriografia, e tare ciudată, pentru că, deși scopul ei principal – știm cu toții – este să amintească oamenilor de trecut, de multe ori nu face decât să-i lase să uite de o mulțime de lucruri. Amintește, pe bună dreptate, de lideri și de figurile importante. Dar, stați o clipă și gândiți-vă, cine se află în spatele lor? Ce s-a întâmplat în trecut cu tot restul lumii, cu oa-

menii obișnuiți? Romanul meu a fost gândit fix așa – a privit lucrurile din perspectiva aceasta. Chiar titlul însuși sugerează cumva ceea ce mi-am dorit: *Sora lui Freud*. Ea nu are nici un nume și nu are niciun nume în titlu pentru că nu a avut nici în istoria lumii. Dar în spatele poveștii se ascunde cu siguranță ceva – mi-am spus. Și asta am încercat să fac: să spun oamenilor că eu cred că este mai mult și să-i fac să se oprească și să caute să afle și singuri ce anume.

Pe de altă parte, dacă în titlul cărții s-ar fi aflat numele personajului central, iar cartea s-ar fi numit *Adolfină*, crezi că le-ar fi amintit oamenilor precis despre cine este vorba? Ar fi recunoscut-o cineva drept sora lui Sigismund Freud?

Nu, nu cred că ar fi făcut-o nimeni. Și această teorie ar putea fi valabilă și dacă în locul numelui am fi pus o descriere a ei, câteva detalii despre personalitate sau fizic – nu contează ce anume –, nimeni nu ar fi recunoscut-o pe ea. Și acesta, din nou, este un lucru foarte important, merit să atragă atenția chiar asupra faptului că nu încetăm să neglijăm oamenii. Este vorba despre felul în care oamenii neglijează mulți alți oameni, pe care nici măcar nu-i mai văd atunci când în fața lor există un lider, cineva important.

Cât de dificil a fost întreg procesul de documentare? Cât de mult v-a luat să aflați detaliile necesare? Pentru că ați spus că scrisul propriu-zis a durat aproape șapte ani și jumătate.

Imaginați-vă că nu am căutat să citesc doar scrisorile, cărțile sau notițele găsite și păstrate care aveau legături cu familia sau cu Freud, ci că am încercat să mă apropiez de întreaga perioadă, de secolul al XIX-lea. Am avut marea șansă să fac o documentare așezată, fix cum mi-am dorit-o de la bun început, pentru că am primit burse din partea mai multor fundații și așa am avut șansa să petrec foarte mult timp în străinătate, doar documentându-mă. Așa am ajuns să călătoresc pentru povestea asta din Austria în Statele Unite ale Americii, în Olanda sau chiar în Suedia. Am insistat să aflu cât mai multe despre perioada în care Adolfina a trăit și, la un moment dat, cred că pot spune că am transformat chiar fragmentele de timp în subiecte. Am scotocit documentele lui Freud, scrisori, însemnări și tot ce am găsit legat de el. Apoi am trecut la psihanaliză și informații despre tot ceea ce înseamnă asta și, nu în ultimul rând, m-am oprit să cercetez și Holocaustul – o parte din viața personajului meu. Am încercat cât de bine am putut să văd ce înseamnă să fi fost o femeie singură, abandonată, a secolului al XIX-lea. Astăzi, știți, a fi femeie singură este o chestiune care ține numai și numai de alegere și de libertatea pe care dorești să ți-o impui. Pe-atunci însă a fi femeie singură echivala cu un blestem al destinului care s-ar fi abătut asupra ta. Erau lucruri și idei total diferite față de cele întâlnite în societatea de astăzi.

V-ați gândit vreodată la romanul pe care l-ați scris ca la un material care ar veni în sprijinul vocilor feministe, din întreaga lume?

Să spunem că, mai mult decât mine, s-au gândit criticii. În special cei din Germania, țară în care romanul meu a fost perceput fix așa – ca un sprijin al mișcării feministe de pretutindeni.

De ce credeți că în Germania a fost văzut așa, mai cu seamă?

Cred, acum că mă gândesc mai bine, că și în alte țări – dar poate din cauza faptului că limbajul a fost mai greu de tradus, cartea și-a mai pierdut din esență și n-a ajuns la cititori ca fiind atât de puternică. Poate oamenii din Germania au simțit pur și simplu conexiunea cu subiectul ca fiind mai strânsă.

Dar, revenind, v-ați gândit la asta când l-ați scris?

Nu, eu nu l-am văzut așa. Pentru mine romanul a fost mai mult o surpriză, nu am gândit de la început sub ce formă îl voi da mai departe – m-am trezit, pur și simplu, absorbit și sustras de femeia aceasta, de Adolfina. Mi-a rămas în minte o propoziție scrisă de Freud în tinerețea sa, când era încă burlac, necăsătorit cu soția sa de mai târziu, Marta (pe atunci îi era doar logodnică). El spunea așa: „Sora mea, Adolfina, este cea mai drăguță dintre toate surorile mele“. Și, apoi, după câteva alte fraze, adăuga „dar este mult, mult prea sensibilă“. Și atunci m-am gândit cum e posibil ca

totuși această persoană să fie descrisă în repetate rânduri ca fiind sensibilă, pe placul tuturor și, totuși, să fie considerată în același timp prostuță și naivă?

Știm însă că Freud însuși era, într-o oarecare măsură, misogin. A fost așa, din ce ați constatat în urma documentării, și cu femeile din familia lui? Cu Adolfină?

(*Râde.*) Cu siguranță nu cu mama lui. Conform spuselor sale, pentru el, ea era o zeiță în adevăratul sens al cuvântului.

Dar nu atinge niciodată subiectul acesta – nu vorbește în scrierile sale despre relația cu mama sa.

Așa este, niciodată nu o face și este un lucru foarte important de menționat. El spune în cercetările lui că cel mai important lucru în psihanaliză și chiar în viață este relația dintre mamă și fiu și felul în care este aceasta construită, de la începuturi. Dacă apuci însă să îi răsfoiești notițele, o să vezi că niciodată nu vei afla nimic despre mama lui sau despre ce fel de conexiune exista între ei doi. Freud este un fondator al școlii de psihanaliză care însă pare că nu și-a administrat propriul medicament, nu s-a transformat chiar atât de mult într-un subiect, într-un pacient. El a spus că nu o va face și vedem și noi astăzi că n-a săpat niciodată atât de profund în inconștient.

Ați reușit să vă păstrați obiectiv și să respectați biografia sau v-ați propus de la bun

început să redați cu subiectivitate din interiorul poveștii de familie?

Nu ai cum să fii obiectiv, întotdeauna este subiectiv scrisul – chiar și dacă este o carte de non-ficțiune. Când se apropie de ficțiune, parcă devine chiar și mai subiectiv. Cred că romanul meu e scris dintr-o perspectivă particulară, aparte, o perspectivă a acestei femei care încearcă să formeze o imagine, prin ochii ei, a întregului secol XIX. Este o carte foarte subiectivă și subiectivitatea mea este în întregime asumată.

În cartea ta, Klara, unul dintre personaje, spune: „Toți oamenii normali sunt normali în același fel; toți oamenii nebuni sunt nebuni fiecare în felul său“. Ce se înțelege prin nebunia aceasta, aveți o cale prin care ajungeți la ea, în felul dumneavoastră?

Cred că nu mai sunt nebun deloc. Dacă e să fiu sincer, trebuie să spun că a fost o anumită perioadă a vieții mele în care aproape atingeam o graniță anume, dar acum s-a terminat. Cred că avea o legătură și cu vârsta mea de-atunci.

Dar cu ce asociați nebunia aceasta?

E greu de spus – aceste gânduri și stări de spirit iraționale sunt dificile și apar atunci când inconștientul acaparează conștientul, când acoperă cumva o parte din realitate, dacă nu chiar pe toată. Cred cu tărie că oamenii care trăiesc astfel de experiențe – la granițele nebuniei – sunt oameni care nu vor să vorbească, în special, despre

ele. Sunt oameni care le neagă existența, oameni reci, care îți vor spune de fiecare dată când îi vei întreba, un clișeu anume. Sunt atâtea tipuri diferite de nebunie pe lume – există nebunia de moment, nebunia care se întinde pe o anumită perioadă de timp și nebunia pentru totdeauna. Durata nebuniei depinde de cât de mult timp conștientul și-a pierdut controlul și ființa umană nu mai poate vedea nimic în jur.

Ieri, spre exemplu, am avut o întâlnire cu adolescenți la unul dintre liceele din Iași și chiar unul dintre ei m-a întrebat cum poate fi nebunia vindecată. M-am uitat la el și i-am spus că nu am niciun răspuns, că nu cred că există un răspuns la această întrebare.

Dar, știi, există totuși un lucru. Un medic și un scriitor foarte bun, R.D. Laing, a scris o carte numită *Sinele divizat*, în care vorbea despre schizofrenie. El nu încuraja deloc tratamentele și avea metodele lui speciale cu care reușea să trateze forme grave ale nebuniei – avea un succes teribil, deși în viața sa personală nu era chiar cel mai de succes om. A avut la un moment dat un caz sever de schizofrenie pe care nu l-a putut trata oricât de mult a încercat și, în cele din urmă, s-a dat bătut și a spus „Asta n-o pot face, nu pot ajuta“. Mai târziu, femeia respectivă (căci despre o femeie era vorba) a văzut filmul lui Federico Fellini, *La Strada*. Ironic, în limba mea natală, „strada“ înseamnă „suferință“, dar aici n-a mai fost cazul. Fe-

meia a văzut filmul și s-a vindecat, ca prin minune, de schizofrenie. Finalul, când Giulietta Masina ajunge la concluzia că „OK, sunt lăsată singură aici. Sunt singură aici, dar parcă totul are un înțeles acum – viața nu are un înțeles“, a ajutat-o. Cred, prin urmare, că momentul în care nebunia începe să se vindece este chiar momentul în care totul rămâne fără înțeles și în care începi să lupți cu asta – când ființa vie nu mai poate suferi, pentru că a suferit destul, iar inconștientul începe să acopere realitatea; atunci se declanșează. Procesul de desfășurare a nebuniei e diferit – ori lupți, lupți și lupți din nou cu lipsa de înțeles și de sens a lucrurilor, ori ajungi direct să te sinucizi. Femeia cu schizofrenie a văzut filmul și s-a vindecat, atunci când nimic altceva nu o mai putea ajuta. Viața e un miracol.

Ce alte miracole mai credeți că există?

Totul e un miracol – mergi aici, în Iași, și o vezi pe Sfânta Parascheva. Țsta e un miracol. Am venit acum câțiva ani până aici doar ca să o văd și să vizitez biserica.

Sunteți o persoană credincioasă?

Din punctul meu de vedere, da. Din cel al Bisericii, mi-e teamă că nu. Este destul, cred eu, să privești cerul, ca să găsești răspuns la asta. E drept, oamenii au încetat să mai facă și asta, acum toți se uită în telefoanele lor mici cu carcasa neagră. Dar dacă te oprești într-o noapte, pui telefonul jos și te uiți la cerul înstelat, o să înțelegi cu

siguranță că există ceva și dincolo de asta. Există evoluția, cred în ea și o accept, dar existența ei ar fi fost imposibilă fără vreun înțeles mai înalt, ascuns în spatele tuturor lucrurilor. Găsim înțelesul ascuns în orice.

Aveți tabieturi când scrieți?

Nu, pentru mine scrisul n-are nimic de-a face cu altceva – cu vreun loc sau cu vreun ritual, cu diminețile sau cu ceștile de cafea. Eu trebuie doar să simt că vreau să scriu – e ca atunci când conduci o mașină și romanul tău își tot schimbă drumul. Personajele tale îți spun că asta nu e direcția potrivită. Și atunci știi încotro să-ți schimbi scrisul.

Scrieți și teatru. Vă face scrisul pozițiilor dramatice să fiți mai atent la felul în care vă construiți personajele, atunci când scrieți proză?

Nu cred că pot răspunde că da sau că nu. Am scris recent un scenariu și am ajuns la concluzia că mereu când scriu teatru mă simt ca un copil foarte-foarte mic – asta pentru că nu am mers niciodată la școala de teatru (nu că la cea de scris romane așa fi fost student). Când citesc însă romane, mă gândesc la ele și le iau drept exemple pozitive sau negative pentru propriile lucrări. Cu teatrul nu am reușit însă să fac asta. Lucrul bun, când vine vorba de personaje, este că în literatură sunt doar ale tale și le domini doar tu.

Aveți perspectiva aceasta evident cinematografică asupra lucrurilor și ați spus că vă inspiră mult cinematografia. Care este regizorul dumneavoastră preferat, care v-a inspirat și când a venit vorba de scris?

Andrei Tarkovski. Poate sunt diferit față de alții, dar el e marea mea iubire. Tocmai m-am întors dintr-o rezidență la Berlin, care a durat câteva luni, o rezidență care presupunea și analiza operelor lui. Erau mulți alți mari artiști ai lumii pe listă, dar faptul că era și el m-a făcut să mă implic întru totul în perioada petrecută acolo. A lăsat o amprentă asupra mea din simplul fapt că, atunci când eram în liceu, i-am văzut filmele și ele mi-au schimbat viața. Și, ascultați-mă, dacă nu vedeți filme care să vă schimbe viața în liceu, nu le veți mai vedea niciodată. Asta e regula. Doar dacă nu cumva o să înnebuniți de-a dreptul și va fi necesar, de ce nu, să vedeți *La Strada*.

(Interviu realizat de Aryna Creangă,
www.suplimentuldecultura.ro,
15 octombrie 2018)

Mark AXELROD-SOKOLOV

„Orice noțiune de nebunie în literatură este legată de stilul în care povestea este scrisă”

Mark Axelrod-Sokolov este profesor de Literatură Comparată la Chapman University, Orange, California, și director al John Fowles Center for Creative Writing. A publicat proză, printre care se numără volumele Capital Castles (Pacific Writers Press, 2000), Cloud Castles (Pacific Writers Press, 1998), Cardboard Castles (Pacific Writers Press, 1996), Bombay California (Pacific Writers Press, 1994), Secret Histories: Borges' Travel, Hemingway's Garage (2005), și cărți de critică literară, dintre care amintim The Politics of Style in the Fiction of Balzac, Beckett and Cortázar (Palgrave Macmillan, UK, 1990); The Poetics of Novels (Palgrave Macmillan, UK, 1999) No Symbols Where None Intended (Palgrave, 2014), Notions of the Feminine (Palgrave, 2014), Poetics of Prose: Literary Essays from Lermontov to Calvino (Palgrave, 2016) și, cel mai recent, Madness in Fiction: Literary Essays from Poe to Fowles (Palgrave, 2018). Ultimele sale romane includ Aleatory; or, A Day in the Life of Jürgen Jürgensen, Imaginary Cartographer A Novel in Four Cities și The Checks and Balances of Alfie Schiller, Mad Diary of Malcolm

Malarkey, PhD. Mark Axelrod predă creative writing și scenaristica. În cadrul Festivalului Internațional de Literatură și de Traducere Iași, 2018, Mark Axelrod a participat la masa rotundă „Madness in fiction”, organizată în colaborare cu Catedra de limba și literatura engleză de la Facultatea de Litere a Universității „Alexandru Ioan Cuza”. Am discutat în marginea ultimei sale cărți, Madness in fiction, care a fost punctul de plecare al discuției de la FILIT, dar și despre prietenia sa cu Samuel Beckett.

Care este originea numelui dumneavoastră? Sună est-european.

Da. Mama mea este ucraineană. Deci sunt cam 85-90% ucrainean. Tatăl meu s-a născut în Statele Unite, dar ceilalți membri ai familiei mele au venit de la Kiev.

În Madness in fiction ați ales să scrieți câte un eseu despre Poe, Knut Hamsun, Kafka, Hesse, Fowles și la final există și o scurtă însemnare despre Beckett. De ce ați ales tocmai acești autori?

I-am ales pe acești scriitori fiindcă am fost

foarte influențat de ei când am început să scriu, începând cu Poe și eseul său, „Filosofia compoziției”, îl citisem pe Hamsun și îi admiram atât stilul, cât și ceea ce făcea la acea vreme (era atât de inovator, Kafka e Kafka, pe Hesse l-am studiat ca student (cunoșteam de mult *Lupul de stepă*), Fowles mi-a fost prieten și îmi doream să îl includ și pe Beckett într-un mod. Aveam o limitare în ceea ce privește numărul de scriitori despre care puteam să scriu. Am făcut aluzie la Gogol, la Turgheniev, care scriau despre nebunie sau despre personaje nebune.

Citindu-vă cartea devine evident că nu boala mentală vă interesează, ci mai degrabă cu ce tip de conștiință acei autori își pot înzestra personajele. În ce sens vă interesează să analizați relația dintre conștiință și nebunie?

Termenul de madness poate trimite la sensul de nebunie sau nesăbuintă, ceea ce pare fi cazul lui Fowles. Mai ales în *Colecționarul*, era interesat de noțiunea de boală mentală, dar din punctul de vedere al unei abordări stilistice a nebuliei unui personaj. Poe era foarte preocupat și el de stil în *Butoiul* de Amontillado. Orice noțiune de nebunie în literatură este legată de stilul în care povestea este scrisă și înlocuită cu noțiunea de nebunie a personajului. Deoarece actul de a scrie, de a începe să scrii este legat de un anumit tip de „nebulie”, de un tip de dezechilibru. Nu mă refer la scriitorii înșiși ca la niște oameni care suferă de o boală mentală. Scrisul la acești autori este

foarte structurat.

Toate aceste opere sunt foarte riguros construite, poate cu o mică deosebire la Hamsun. Nu am citit *Foamea* în norvegiană, dar în cea mai bună traducere în limba engleză se poate vedea că nebunia de care suferea personajul era reflectată și în scris.

În eseul despre *Metamorfoza* lui Kafka legați situația existențială kafkiană de ideea de automarginalizare socială, de victimă ca autor/ artist al propriei nebulii, un personaj care încearcă să funcționeze într-un sistem social care îi refuză constant abilitatea de a funcționa așa cum este.

Dacă citești *Scrisoarea către tata* e clar că e o situație în care Kafka s-a autoexilat, înstrăinat de familia sa și de tatăl său. De fiecare dată când citesc *Metamorfoza*, plec cu ideea că acesta nu numai că se marginalizează ca persoană, ci și ca scriitor. Am în vedere și interpretarea lui Kundera legată de modul în care instituțiile sunt descrise în scrierile lui Kafka – ca mecanisme ce ascultă de propriile legi, pe care nu știm cine și când le-a scris și, neavând legătură cu nevoile umane, ele devin ininteligibile.

M-a frapat analiza descrierii morții lui Gregor Samsa; spuneți: „Kafka alege să încheie viața lui Gregor prin descrierea ultimei suflări și apoi oprirea respirației, o expirație”. Inspirația este reducerea naturală a inspirației. El nu mai e inspirat să existe, așa că

el expiră. În ce mod credeți că această moarte foarte umană se leagă de ideea de victimă la Kafka?

Cam în tot ce am citit eu, incluzând aici și *Scrisorile către Felice*, acesta tindea mereu să se exi-leze singur, să se extragă din situații sociale. Când o cunoaște pe Felice, scrisorile erau foarte intime, dar atunci când vorbeau în persoană, el era aproape stingher, nu putea stabili cu ea o legătură într-un context social și cred că situația aceasta este simptomatică pentru situația existențială kafkiană. Mi se părea că el chiar se identifica cu acea „gânganie înspăimântătoare“. M-a frapat că atunci când scoteau mobila de cameră, singura piesă de mobilă pe care Gregor nu permitea să fie mișcată era biroul său. Ca scriitor, exact în acest fel ai reacționa. Dacă oamenii ar muta lucruri din camera ta împotriva voinței tale, ca scriitor sin-gurul lucru pe care ai dori să nu îl mute este bi-roul sau masa de scris. Situația existențială kafkiană este situația simptomatică a scriitorului în societate.

Am o întrebare stupidă. De ce *Metamorfoza* și nu și *Vizuina* lui Kafka?

Nu, nu e o întrebare stupidă. De ce nu *Un artist al foamei*? A trebuit să fac o alegere. A trebuit să aleg între *Metamorfoza* și *Un artist al foamei*, care este la rândul ei o capodoperă, dar am avut o li-mită de spațiu în carte. Situația din *Vizuina* e la fel de relevantă pentru ideea de automarginali-zare cu acea proliferare de construire a casei în

jurul casei și concomitent o sporire a detașării de lume și de realitate.

Mi-a plăcut foarte mult fragmentul de final al cărții *Madness in fiction*, în care emulați sti-lul bazat pe repetiție și iterație al lui Beckett. Spuneți că, dacă ați fi intrat în scrisul lui Beckett, ar fi trebuit să scrieți un al doilea volum al cărții. Mă interesează cum ați abor-da trilogia în care apar *Molloy*, *Malone moare* și *Nenumitul* și cum l-ați cunoscut pe Beckett.

Când l-am întâlnit mi-a spus că nu o gândise ca o trilogie, ci editorii au publicat-o ca o trilogie. L-am cunoscut pe Beckett de mai multe ori la Paris, am purtat o corespondență mai mulți ani, disertația mea era parțial despre Beckett, am în-cercat să scriu capitolul despre Beckett în modul în care Beckett ar fi scris acel capitol. Am luat o bursă de studii la Oxford și acolo am cunoscut un tip din Mississippi cu care am vorbit despre Beckett. El a spus: ar trebui să vorbești cu socrul meu. Numele lui este Brian Coffey, care e un poet irlandez foarte cunoscut și care era un bun prieten al lui Beckett. L-am sunat pe Brian Coffey și l-am întrebat dacă ar putea aranja o întâlnire între mine și Beckett la Paris. Și mi-a dat adresa lui.

L-ați vizitat pe Beckett?

Nu la el acasă. Ne-am întâlnit la o cafenea de lângă casa lui, de vreo câteva ori, și apoi i-am scris de mai multe ori în anii care au urmat, iar el mi-a răspuns de fiecare dată.

INTERVIURILE FILIT

Vă mai amintiți despre ce ați vorbit la prima întâlnire?

Da. A fost foarte surprinzătoare. Era vorbăreț, informal, avea un aer aproape muzical, deși melancolic în același timp. Nu a vrut să vorbească despre sine. M-a întrebat ce fac eu, cu ce mă ocup eu, a vorbit despre alții pe care îi aprecia, despre Brian Coffey, ceea ce era foarte beckettian. Apoi, la a doua întâlnire deja corespondam de ceva vreme, ne tutuiam, știam unde locuia fiecare, ba chiar îi și trimisese niște texte de-ale mele. Din

nou a vrut să vorbească mai mult despre mine. A spus că scria din ce în ce mai greu, că nu mai vizitase Irlanda de mulți ani și că pleca din ce în ce mai des la casa sa din afara Parisului. Îmi amintesc cum am părăsit acea cafenea și m-am plimbat pentru câteva momente de-a lungul Senei.

(Interviu realizat de Cezar Gheorghe,
www.observatorcultural.ro,
12 octombrie 2018)

Mark Axelrod-Sokolov

Svetlana DOROSHEVA

„Să desenez e un drog, să scriu e o plăcere”

Svetlana Dorosheva e o scriitoare și ilustratoare din Ucraina, care a emigrat ulterior, împreună cu familia sa, în Israel. A fost interpretă, copywriter, art manager și creative manager în domeniul publicitar. A publicat până acum două cărți, ambele traduse în limba română și apărute la editura Baroque Books & Arts: Cartea din nufăr (2015) și În mintea copiilor (2018). Primul ei volum a avut un succes răsunător, fiind tradus în mai multe limbi și nominalizat la Premiul Național pentru cea mai bine vândută carte din Rusia, în anul 2016. De asemenea, a ilustrat numeroase alte cărți, multe dintre ele fiind selectate pentru diverse premii internaționale de ilustrație. Fiind una dintre invitatele celei de-a VI-a ediții a Festivalului Internațional de Literatură și Traducere de la Iași, nu puteam rata o întâlnire cu Svetlana Dorosheva. Ne-am văzut la Casa FILIT joi, 4 octombrie, și am avut o discuție caldă, amuzantă și interesantă, așa cum sunt și cărțile acesteia și cum sper să fie și pentru dumneavoastră.

De unde vine pasiunea dumneavoastră pentru basme?

Pasiunea aceasta vine din copilărie, am fost un copil foarte bolnăvicios, așa că am petrecut mult timp în pat, iar tatăl meu îmi citea foarte multe basme. Era, de altfel, principala mea modalitate de a petrece timpul liber. Iar atunci când am intrat la facultate, am început să citesc mituri și basme din alte culturi și, încet, încet, asta s-a transformat într-o pasiune.

Cum v-a venit ideea primei cărți, Cartea din nufăr?

Inițial, ideea era complet diferită. La vremea aceea, aveam o carieră în industria publicitară – am lucrat timp de șapte ani în acest domeniu –, mă gândeam să încep să ilustrez, iar o carte este o modalitate foarte bună de a debuta și în această privință. Cea mai bună prietenă a mea intenționa și ea să-și schimbe domeniul de activitate, voia să-și facă o editură, așa că a sugerat să facem prima carte împreună. Ideea era să scriem despre zânele cotidiene, cele care ar fi responsabile pentru lucrurile mărunte, obișnuite, din fiecare zi, cum ar fi *Zâna Șosetelor Vechi*. Dar, firește, așa

era un proiect mult prea ambițios pentru o primă carte, erau 365 de creaturi pe care trebuia să le aducem la lumină, cărora trebuia să le dăm viață și să le desenăm. Iar după aceea am rămas însărcinată cu cel de-al doilea copil, am emigrat, viața a mers mai departe. După vreo doi ani, după ce fusesem atât de acaparată de îngrijirea copiilor, am vrut brusc să reîncep să desenez, așa că mi-am căutat notițele. Era acolo o frază care mi-a atras atenția, suna aproximativ astfel: „acest elf va fi cercetător și-și va scrie observațiile despre lumea oamenilor“. Atunci am avut un soi de revelație: asta e o idee pentru o carte întreagă! După momentul respectiv, mi-am petrecut șase ani din viață scriind și ilustrând această bruscă revelație.

Cum gestionați sintagme precum „o bijuterie grafică“?

Cine folosește cuvintele astea? A spus cineva asta despre cartea mea?

Editorul dumneavoastră de aici, Baroque Books & Arts, a scris acest lucru pe coperta a IV-a a ediției în limba română a volumului *Cartea din nufăr*.

Aha! Așadar, în primul rând, nu aflu lucrurile acestea decât întâmplător, ca acum, nu știu mereu ce se scrie despre cărțile mele. Și, chiar și când știu, e plăcut să citesc lucruri de genul acesta, dar nu au niciun impact concret asupra mea, tocmai pentru că eu sunt cel mai mare critic al muncii mele. E mai bine când vorbim despre

proiecte vechi, simt tandrețe față de ele, sunt OK cu ceea ce am făcut în trecut. De obicei, sunt nemulțumită de lucrurile la care lucrez în prezent, acolo duc bățăliile.

Pe de altă parte, uite, evenimentul de ieri (n.r. miercuri, 3 octombrie) ar fi trebuit să-i fi făcut ceva îngrozitor orgoliului meu, am fost primită ca un star rock, copiii mi-au adus să le semnez nu numai exemplarele din cărțile mele, ci și șervețele, tricouri, alte lucruri personale, mi-au cerut sfaturi și tot așa. Dar am familia care ne ține pe linia de plutire și pe mine, și pe orgoliul meu: copiii mei sunt interesați de animații, de manga, de Disney, Pixar, nu de „cartea mamei“, nu le pasă absolut deloc de ceea ce fac, iar asta chiar nu-mi lasă egoul să crească. Părinții sunt, până la urmă, cele mai antice persoane din lume, nu-i așa? (*Râdem.*)

Pentru că în *Cartea din nuferi* există un simpatic capitol cu ritualurile oamenilor, care este obiceiul/ tabietul dumneavoastră preferat?

Hm... să mă gândesc. Am obiceiuri de rutină, da, cum ar fi cafeaua de dimineață sau fumatul, peste care nu pot să trec, dar am senzația că vrei ceva mai mult decât atât.

Într-adevăr.

Pot să-ți spun ce-mi trezește curiozitatea, vrei?

Desigur.

Sunt foarte curioasă în legătură cu ritualurile

celor creativi, sunt convinsă că toți cei care sunt implicați într-un fel sau altul în industriile creative au anumite obiceiuri atunci când se împotmolesc, atunci când trebuie să-și stimuleze creativitatea, când au perioadele „deșertice“ și tot așa. Aș vrea să le aflu pe toate.

A doua carte a dumneavoastră, *În mintea copiilor* (Baroque Books & Arts, 2018), este foarte diferită de prima. Cum de? Credeți că un scriitor/ o scriitoare ar trebui să se reinventeze după fiecare volum pe care-l scrie?

Nu, cred că un scriitor sau o scriitoare e liber(ă) să facă orice își dorește, cât timp editorul e de acord.

Într-adevăr, a doua e foarte diferită. Și asta pentru că nu a fost deloc planificată. A apărut grație editorului, care a venit cu propunerea aceasta după ce a citit ce scriam pe blogul meu. A fost minunat cum am lucrat cu el la această carte, m-a ajutat enorm, a avut idei fantastice, de la idei și până la ilustrații. De exemplu, mi-a spus: cum ar fi dacă textele ar fi despre băieții tăi, iar ilustrațiile ar fi autobiografice, ar vorbi despre tine? Mi s-a potrivit perfect!

Ce credeți că ar spune elfii despre cea de-a doua carte a dumneavoastră?

Îți amintești că în *Cartea din nufăr* gnomilor nu le vine să creadă că oamenii și copiii sunt aceeași specie?

Da, pe copii îi văd superiori oamenilor.

Exact. Ca să răspund la întrebare, cred că elfii ar considera această a doua carte a mea una de studiu pentru specia copiilor, ar lua aminte la ceea ce scriu eu acolo.

Cât durează să desenați o ilustrație? Nu de alta, dar ele sunt atât de complexe, încât pare că vă ocupă enorm de mult timp...

Da, întocmai, așa este.

Pentru *Cartea din nufăr*, de exemplu, ilustrațiile mi-au ocupat mult mai mult timp decât ar fi astăzi, tocmai pentru că vorbim despre primele ilustrații pe care le-am făcut vreodată pentru o carte – debutul meu. Dar acum, pentru că am aproape zece ani în domeniu, aș putea spune că încă durează mult să desenez o ilustrație, dar perioada care e cea mai lungă, de fapt, e cea în care mă documentez și fac *brainstorming* – e imprevizibil, poate dura două zile sau două luni. Iar după ce această perioadă se termină, desenatul propriu-zis nu-mi ia mai mult de două-trei zile.

Care este procesul dumneavoastră creativ, începeți cu povestea, pe care apoi o ilustrați, sau cu desenele, cărora le dați apoi un sens și în scris?

Majoritatea celor care și scriu, și desenează știu că nu poți combina scrisul și desenatul, nu le poți face simultan, fie desenezi, fie scrii, deci ele nu se suprapun. De obicei, încep cu textul, pentru că ilustrația e dependentă de text. Dar, atunci

când e atât textul tău, cât și ilustrația ta, începi să ai probleme, ți se pare uneori că ilustrația s-a îndepărtat de text, așa că te întorci la acesta și îl completezi, apoi ilustrația nu se mai potrivește, așa că te duci din nou la text și-l îmbogățești și tot așa.

Și când știți că sunt gata, că nu trebuie să mai reveniți nici asupra textului, nici asupra desenelor?

Ei, bine, asta se întâmplă întotdeauna într-un mod violent. Cum ar fi când un termen limită te întrerupe brusc și gata, trebuie să predai proiectul. Sau orice altceva care-ți impune să te oprești. Nu e voința proprie aproape niciodată.

Care au fost cele mai frumoase reacții pe care le-ați întâmpinat în legătură cu volumele dumneavoastră?

La evenimentul de ieri de aici, de la FILIT, am avut parte de o mulțime de reacții frumoase. Și surprinzătoare. Copiii au pus cap la cap până și un spectacol. M-a emoționat foarte tare, n-am mai avut parte de așa ceva.

Primesc multe mesaje de la cititori. Unele dintre ele sunt foarte personale și mă fac să mă simt foarte bine.

Să mă mai gândesc... Reacția care a avut cel mai mare impact asupra mea a fost aceasta: la început, când m-am apucat să scriu și ilustrez *Cartea din nufăr*, postam online fragmente în timp ce lucram la volum. Într-o zi, mi-a scris cineva și

mi-a spus că vrea să-mi fie agent, să mă ajute să public cartea aceasta. La vremea aceea, pentru că nu știam mare lucru despre industria editorială, nu m-a impresionat foarte tare, dar acum, uitându-mă în urmă, realizez ce șansă imensă a fost, cum mi-a schimbat viața reacția aceasta. E satisfăcător. Tot așa mi-am cunoscut și editorul.

Nu e drept din partea mea să vă pun față în față cu un asemenea scenariu, dar, dacă ați fi nevoită să alegeți între a desena și a scrie, care ar fi decizia dumneavoastră?

Să desenez e un drog. Dacă nu desenez pentru mai mult de două săptămâni, devin incredibil de morocânoasă, sunt o persoană groaznică pentru cei din jur. Unii oameni au yoga sau meditația pentru a-i relaxa, pentru a le da o stare de bine, eu am desenatul. Scrisul, în schimb, e mult, mult mai ușor, vine natural – și asta pentru că desenatul e dificil, mai ales în momentele de început, ale primelor schițe. Așa că, dacă vorbim de o necesitate, de ceva fără de care nu aş putea supraviețui, atunci aş alege, cu siguranță, să desenez. Dacă ar fi să privesc lucrurile din perspectiva plăcerii de a face ceva, atunci aş alege scrisul.

La evenimentul de ieri de la Palatul Culturii (miercuri, 3 octombrie, întâlnirile clubului Logos, moderate de Serinella Zara), ați menționat foarte des în răspunsurile dumneavoastră știința sau chestiuni care țineau de acest domeniu. A fost surprinzător de plă-

cut. Care e legătura dintre știință, literatură și artă?

Știința e foarte interesantă. Citesc multe cărți de știință, chiar dacă uneori mi se pare că o fac cam superficial.

Vin dintr-o familie tehnică, să zic așa, tatăl meu e fizician, iar mama mea e programatoare. Nu există nici cea mai mica legătură cu arta în familia mea. Poate că acesta este unul dintre motivele pentru care mi-am început atât de târziu cariera în domeniul acesta. În mediul în care am crescut, era de neimaginat să ai o carieră în artă; nu mi-a interzis nimeni să fac asta, dar nu au știut niciodată cum să se raporteze la dorințele mele de a profesa în industria asta. E mult mai ușor să te formezi în direcția în care părinții tăi profesază, te pot ajuta, fie și cu opinii, te pot sprijini în cunoștință de cauză.

Întorcându-mă, tatăl meu îmi mai trimite linkuri cu tot felul de articole științifice de citit, iar copiii mei – în special fiul meu cel mare – cu videouri. E interesant să vezi cum se schimbă perspectivele pe măsură ce timpul trece, ce îi interesează pe oameni, în ce direcții ne îndreptăm, cum văd oamenii lumea.

Să dau un exemplu concret. În *Cartea din nufăr* apare la un moment dat chestiunea cu pământul care este rotund. Editorul meu american mi-a spus că nu putem publica partea aceea, pentru că astăzi mulți oameni cred că pământul este plat și sunt multe discuții pe marginea aceasta,

inclusiv științifice, așa că nu ar fi deloc amuzantă bucata aceea.

I-am spus că, totuși, sunt curioasă. Poate acesta este un exemplu suficient de bun ca să înțelegem că și oamenii de artă au nevoie de știință – poate că acum mai mult ca niciodată.

(*Râdem.*)

Cum le putem transmite copiilor pasiunea pentru lectură?

Trebuie să folosim orice metodă ne e la îndemână – șantaj, presiune, mită, amenințări că le vom lua calculatoarele, gadgeturile etc. Orice funcționează.

(*Râdem.*)

Ce ingredient trebuie să aibă o carte ca să vă atragă atenția?

O scriitură bună. Sigur, când răsfoiesc o carte, dacă are ilustrații, mă uit mai întâi la ele, dar aici e și un interes profesional – de aceea, de exemplu, nu mă pot abține să colecționez cărți ilustrate din toate țările în care călătoresc. Ca cititoare, mă interesează însă calitatea scriiturii. Asta mă cucește pe loc.

Ce loc credeți că mai au poveștile în lumea noastră?

Cred că au același loc pe care l-au avut dintotdeauna. Mijlocul de a le transmite s-a schimbat, nu și rolul lor. Spunem constant povești, fie că le spunem în cărți sau prin viu grai, fie că le transpunem în filme sau jocuri pe calculator.

INTERVIURILE FILIT

Anticipați moartea cărților sau sunteți optimistă?

Cartea și-a pierdut popularitatea, sunt date concrete, nu avem cum să contrazicem asta. Nu poate concura cu noile media, din păcate. Dar nu cred că va dispărea pentru totdeauna vreodată. Văd destinul cărților asemănător celui al discuri-

lor pe vinil: vor fi căutate și deținute de elită, de grupuri mici de cunoscători.

(Interviu realizat de Eli Bădică,
www.suplimentuldecultura.ro,
8 octombrie 2018)

Svetlana Dorosheva

Raymond CLARINARD

„Populația franceză nu este interesată deloc de orice s-ar întâmpla în Europa de Est”

Redactorul-șef adjunct al săptămânalului francez „Courrier International”, Raymond Clarinard, nu s-ar gândi de două ori dacă ar trebui să dea presa pe literatură. Folosindu-se de ficțiune pentru a ajunge mai repede la cititor și a-l arunca în tumultul poveștii, îl prinde în năvodul literaturii și-l lasă să plece abia după ce se asigură că, după ce-a ajuns la ultima copertă a cărții, e mai câștigat, conștient și pregătit să facă față realității prin care se tot învârte.

Atunci când scrieți ficțiune nu doar că încercați să clădiți o lume de la zero însă și exagerați voit anumite aspecte ale realității sau anumite caracteristici ale personajelor. E mai ușor de spus adevărul, scriind ficțiune?

Da. E mult mai simplu să spui adevărul așa. Spre exemplu, eu scriu astăzi despre situația din Ucraina și faptul că folosesc fantasticul îmi permite să spun această poveste mai ușor, mai direct – decât în cazul în care aș scrie un eseu, să zicem, politic. Și asta îmi permite totodată și să îl ajut pe cititorul care nu este familiarizat cu situația din

Ucraina (în acest exemplu) sau cu oricare altă situație din altă țară, să descopere mai ușor anumite aspecte ale realității, decât prin alt tip de scriitură.

Trebuie să existe și o anumită doză de adevăr, în ficțiune – miezul de la care pornesc lucrurile – sau poate o poveste fi pur și simplu construită folosindu-te de imaginație?

Cred că este imposibil să scrii o poveste pur imaginară, pentru că autorul, fie el și al unei opere fictive, trăiește în realitate. Și, spre exemplu, multe dintre personajele construite de mine sunt inspirate din personajele întâlnite de mine în viața de zi cu zi – de cele mai importante persoane din viața mea: membri ai familiei, prieteni. Și, desigur, personajele respective au deja o bază construită – una bazată pe adevăr, chiar dacă cele din povestirea fictivă nu prind viață.

„Fantasticul e un perete care permite cititorului să intre mai ușor în poveste”

Dar dacă ele sunt inspirate de membri ai familiei și de prieteni, nu au și anumite

calități sau defecte inspirate din propria dumneavoastră persoană?

În poveștile mele, personajele mele sunt inspirate cu precădere din prietenii mei dar da, le dau câte puțin și din personalitatea mea – sub diverse forme. Există unele caracteristici absolut catastrofale și există unele absolut simpatice. Eu chiar mă inspir din realitate; chiar și atunci când încerc să construiesc și descriu un peisaj care nu există, utilizez imagini pe care deja le am în minte pentru că le-am văzut în câteva locuri și mă folosesc de lucruri pe care le-am simțit sau auzit până atunci, în lumea reală. Așa se construiește imaginea aceea fantastică – prin intermediul realității – e un perete care permite cititorului să intre mai ușor în poveste.

Ajunge mesajul pe care doriți să-l transmiteți mai ușor la cititor, prin ficțiune?

Da, eu cred că da. Eu nu mă consider, trebuie să spun de la bun început, autorul unui mesaj; nu cred că asta este scopul meu principal. Prima mea dorință atunci când scriu este aceea de a povesti ceva anume și de a face oamenii să viseze. Dar, în același timp în care îi fac să viseze, eu pot să le vorbesc și despre lucruri importante – exemplul Ucrainei este unul important. Romanul fantastic pe care îl scriu despre Ucraina astăzi pot spune că este un mod prin care eu trag un semnal de alarmă prin care spun oamenilor: atenție, aproape uitați de lucrurile care se întâmplă în Ucraina. Priviți și într-acolo.

Sunt subiectele pe care le alegeți preluate din presă?

Nu – nu întotdeauna.

Jurnalismul este ancorat în realitate, iar ficțiunea este, dacă putem spune așa, o continuare a ei. Cât de tolerant este jurnalistul din dumneavoastră cu scriitorul, când scrieți ficțiune?

Este foarte, foarte tolerant. Spun, cu mâna pe inimă, că prefer ficțiunea, în detrimentul realității. Când m-am întrebat singur acest lucru, am realizat că în mine pot spune că trăiesc împreună două persoane: jurnalistul, omul obiectiv, care lucrează la „Courrier international” și omul care scrie literatură, cu poveștile lui.

Și spuneți că nu se intersectează aceste două personalități absolut niciodată?

(*Râde*) Ba da, m-ați prins. Am să revin încă o dată la Ucraina – aici se intersectează, pentru că m-am folosit în poveste de lucrurile pe care eu le cunoșteam deja din cariera mea de jurnalist. Am construit astfel, prin intermediul lor, contextul unei povești fantastice. Dar mai apoi, când am început să povestesc ce se întâmplă mai departe, jurnalistul n-a mai mers cu mine; s-a oprit acolo.

Care este lucrul cel mai important într-un roman polițist – putem să luăm drept exemplu *Logodnica neagră* – firul complicat al poveștii sau atmosfera și misterul care înconjoară întâmplările?

Eu nu cred că sunt autor de romane polițiste.

Spre exemplu, în seria mea despre Ucraina, personajul principal este, da, un polițist. Pentru mine acesta este însă un pretext să pot spune o poveste și să introduc cititorul mai rapid în lumea pe care o construiesc. Dacă vrei să faci asta, romanul polițist e ideal și de aceea am apelat la el. Toți cititorii cunosc codul romanului polițist – toți se atașează foarte ușor de detectivul care, după cum știi deja, anchetează cazul. Cred, prin urmare, că un roman polițist reușit este un amestec perfect de două lucruri: de anchetă polițistă și de atmosferă – ambele dozate în egală măsură.

„Pentru mine, povestitorii sunt un lucru esențial într-o țară”

Dar nu vă este teamă, atunci când scrieți un roman polițist, că va fi tratat de către cititor drept un alt roman polițist publicat – care nu are nimic important ascuns, în spatele poveștii? Că el va uita să caute alte înțelesuri în el?

Nu, nu cred, pentru că în momentul în care eu scriu, povestesc ceva, sunt numai în postura celui care povestește. Ce contează pentru mine cel mai mult în acel moment în care scriu, în care povestea îmi vine în minte – este un lucru greu de explicat. Dar după ce aștern pe foaie ultimul lucru, când știi că s-a terminat tot ce am avut de spus, mă gândesc imediat la prietenii mei și mă întreb: „oare cum vor reacționa ei când vor citi ce am

scris, când vor citi pasajul ăsta?” și încerc să îl fac cât mai pe înțeles. Pentru mine e foarte important începutul poveștii, finalul ei și momentul în care eu dau povestea prietenilor mei, ca ei s-o citească.

Ați spus că v-ați îndrăgostit de România acum 40 de ani, când ați văzut-o pe Nadia la Jocurile Olimpice și ați spus atunci și că vă doriți mult să ajungeți aici. După ce ați vizitat-o, s-a ridicat țara la înălțimea așteptărilor?

Da – cu siguranță da. Este teribilă țara asta (*râde*); pot spune că o iubesc chiar mai mult decât înainte s-o vizitez.

Ați spus că dacă în Franța scriitorii „se întrec în lansarea ideilor filosofice, fără a mai ști să nareze, românii încă mai au darul povestitului”. E atât de important pentru un popor să-și păstreze povestitorii?

Pentru mine povestitorii sunt un lucru esențial într-o țară. E foarte bine ca un popor să aibă și filosofi, dar povestitorii sunt mai importanți, zic eu. Un povestitor are o memorie uriașă și se ocupă de un registru al poveștilor. El vorbește despre lucruri care s-au întâmplat – dar le aduce în prezent. Povestitorul este, prin urmare, liantul dintre timpuri; dintre trecut, prezent și viitor. Filosoful, pe de altă parte, stă așezat într-un fotoliu și constată. El constată și își dă cu părerea despre lumea care se întâmplă în jurul lui. Bernard-Henri Lévy a spus că filosofia nu este

altceva decât arma războiului. Și cred că e oribil. Și așa nu iubesc mult filosofia, dar dacă, în plus, mai vedem și că devine o armă a războiului este deja un lucru catastrofal. Și totuși, prin această viziune asupra filosofiei Bernard-Henri Lévy a antrenat mulți oameni care, mai apoi, au adoptat-o. Uite, povestitorul poate spune, în cele din urmă, o poveste despre cum un filosof a antrenat o țară într-un război – totul petrecut filosofic. Filosoful ce poate spune despre povestitor? Nimic. Pentru mine, o țară care se dezvoltă este o țară care creează, o țară care are povești și povestitori. Și România are foarte mulți.

„Sunt bigam: sunt îndrăgostit de România și, totodată, am o dragoste uriașă pentru Ucraina”

Ați afirmat că sunteți extrem de îndrăgostit de Ucraina. Cu această țară de fel de povești aveți – de unde a pornit această pasiune?

Pot spune un lucru care o să sune ca o mare prostie (să mă scuzați) – sunt bigam: sunt îndrăgostit de România și, totodată, am o dragoste uriașă pentru Ucraina. Ucraina, pentru mine, are o poveste asemănătoare cu aceasta a României. Iubesc Ucraina încă de când era sub stăpânire sovietică – am mers în Ucraina înainte să fi venit chiar în România, pentru prima dată și am văzut acolo lucruri care m-au atins cu adevărat.

Cum ar fi? Cel fel de lucruri v-au impresionat atunci?

Brutalitatea societății. Societatea ucraineană, cea post-sovietică. Aici, vedeți, în România, viața nu este ușoară – dar aici nu este o lume post-sovietică, este una post-comunistă. În țările post-sovietice există o societate atât de brutală, care te șochează – este o lipsă totală de respect între oameni; un lucru care nu are cum să nu te neliniștească. Odată cu revoluția și războiul, brutalitatea oamenilor chiar s-a agravat.

Dacă discutăm despre contextul politic și starea Ucrainei de astăzi – ați analizat situația din Ucraina și ați spus că „tot ce se întâmplă ca mișcare naționalistă sau mișcare pro-ucraineană în Ucraina este considerat ca fiind fascist și că așa crede opinia publică, pentru că așa a fost indus”. Cum ar putea fi combătut acest lanț de știri false care, de fapt, acoperă adevărata tragedie care se petrece acolo?

Este într-adevăr dificilă lupta împotriva acestui tip de știri false, pentru că are legătură cu începutul; chiar cu începutul EuroMaidanului. La începutul Maidanului erau acolo studenții și comercianții, dar media pro-rusă a început să spună că aceștia sunt așa-numiții „banderiști”, iar pentru ruși Stepan Bandera (de unde și numele lor) era liderul rezistenței naționaliste ucrainiene în timpul celui de-al Doilea Război Mondial. Rezistența naționalistă ucraineană a rezistat împotriva naziștilor și împotriva sovieticilor – a re-

zistat amândurora. Era complicat, pentru că uneori negocia cu unul dintre ei și lupta cu celălalt și viceversa. În propaganda sovietică de după război, banderiștii erau egali cu colaboratorii pro-naziști. De fiecare dată când mișcarea națională ucraineană a încercat să se exprime în legătură cu al Doilea Război Mondial, discursul Moscovei a fost unul care spunea că „mișcarea națională ucraineană nu este nimic altceva decât mișcarea nazistă”. Nu era deloc subtilă exprimarea lor, dar era foarte eficientă pentru ei, pentru că își atingeau scopul. La Maidan chiar asta s-a întâmplat. S-a dovedit că da, în Ucraina, ca în România sau chiar și Franța, există mișcări de extremă dreapta. Da, unele mișcări de extremă dreapta utilizează simbolurile naziste. Pentru a vă oferi un exemplu: după Maidan, după plecarea președintelui pro-rus, au avut loc acolo alegeri legislative – partidul de extremă dreapta, care nu a vorbit mult în timpul Maidanului, s-a prezentat la alegeri. Ce procentaj au avut la alegeri? 1.80 %. Au făcut mult zgomot – au fost violenți. Pentru media pro-rusă este simplu să vorbească despre ei. Este foarte simplu – și este adevărat că o revoluție făcută numai de către studenți și din micii negustori este considerată de către o mare parte din Europa drept un puci nazist. A lupta împotriva ei înseamnă a spune adevărul – e cea mai simplă cale. Dar mulți oameni preferă să asculte propaganda politică, în locul adevărului. E, din păcate, mult mai simplu pentru ei.

„Majoritatea partidelor franceze de dreapta este pro-rusă”

Cum preia presa franceză pulsul întâmplărilor din Ucraina?

Poziția oficială a guvernului este de a impune sancțiuni Rusiei și de a tinde să recunoască că Rusia este agresorul din toată povestea aceasta – asta este însă doar cea oficială; a președintelui. O parte din media îmbrățișează și ea aceeași părere și mulți colegi ai mei redau inteligent războiul din Ucraina. Ei spun că nu sunt fasciști acolo și că nu este o revoltă împotriva Rusiei, ci este de-a dreptul o invazie a Rusiei. Populația însă este total dezinteresată. Populația franceză nu este interesată deloc de orice s-ar întâmpla în Europa de Est – de absolut nimic din zona aceasta. Ultima etapă este însă cea mai gravă: după guvern și populație urmează poziția partidelor politice. Majoritatea partidelor de dreapta este pro-rusă; a dreptei clasice. Doamna Marine Le Pen este pro-rusă; este plătită de Rusia; domnul Jean-Luc Mélenchon este și el pro-rus convins.

Jean-Luc Mélenchon a fost văzut de către studenții francezi, la ultimele alegeri, drept o salvare, nu drept un personaj pro-rus. De ce credeți că a fost favoritul tinerilor?

Mulți tineri l-au votat pentru că, desigur, chestiunea Ucrainei nu a interesat pe nimeni acolo. În rest, Mélenchon are pur și simplu idei care au ademenit tinerii occidentali – revoluția perpetuă

INTERVIURILE FILIT

și altele asemănătoare. Un mare partid al tinerilor francezi a lucrat mai mulți ani pentru îndeplinirea acestor idei ale lui, așa că i-a cooptat ușor. Eu spun că pentru a realiza că Le Pen și Mélenchon sunt la fel trebuie invitați amândoi la aceeași masă și provocați să discute despre Ucraina – atunci toată lumea va vedea că ambii sunt perfect de acord și de aceeași parte. Dar din

păcate nimeni nu o va face niciodată. Acesta e jocul și se joacă până la capăt.

(Interviu realizat de Aryna Creangă,
www.opiniastudenteasca.ro,
19 noiembrie 2018)

Raymond Clarinard

Adela GRECEANU

„Aș vrea să reușesc să nu fac literatură”

În prima zi de #FILIT 2018 m-am întâlnit cu Adela Greceanu, scriitoare și jurnalistă care, dacă ar fi s-o plasez într-un canon personal, face parte din suita de scriitoare „fetițe” precum Nora Iuga, Ana Maria Sandu sau Simona Popescu, pentru imaginarul feminin și pentru prospețimea și tinerețea textelor, lucru pe care i l-am și spus înainte de interviu. Un fel de „Kate Bush” a poeziei, pentru că Adela Greceanu nu numai că este poetă chiar și atunci când scrie proză, dar îți inspiră și un comportament poetic atunci când vorbești cu ea.

Înainte să îi iau interviul sub cortul FILIT, Adela m-a întrebat pe un ton timid despre ce o să vorbim, recunoscând că de obicei ea este cea care interviuează. I-am promis că vom vorbi despre cărțile ei, ceea ce a bucurat-o. Imediat a urmat un dialog viu, în care Adela a anticipat și o discuție la care meditasem mult înainte, despre cartea ei, Mireasa cu șosete roșii.

Ai participat la FILIT încă de la prima ediție, ca jurnalist, din partea României Culturale. Ce ți se pare că s-a schimbat de la o ediție

la alta? Cum este FILIT în comparație cu alte festivaluri la care ai participat?

Îți mulțumesc tare mult că m-ai pus într-o serie de autoare pe care le iubesc foarte-foarte mult, sunt trei dintre autoarele mele preferate, Ana Maria Sandu, Simona Popescu și Nora Iuga. Nora este, cred, cea mai tânără dintre noi și o să fie mereu cea mai tânără, în orice context (*râde*). Da, într-adevăr, am venit la FILIT de la prima ediție și nu cred că sunt mulți care se pot lăuda cu performanța asta, deja e o performanță, iată, suntem la a VI-a ediție, sper să ajung și la următoarele, măcar la câteva dintre ele și măcar într-una dintre cele două posturi: cea de jurnalist sau cea de scriitor sau chiar ambele, dacă se poate, în cel mai fericit caz. Ce s-a schimbat la FILIT? Țin minte că la prima ediție deja era mare festival, deja erau sute de evenimente, zeci de scriitori importanți și de la noi și din străinătate, serile FILIT deja aveau strălucirea pe care o au și acum, deja era public. Asta este extraordinar la Iași, asta am remarcat de la prima ediție: că aici, nu știu ce se întâmplă, cum se face – am tot întrebat și eu ca jurnalist – cum se explică faptul că

sunt atât de mulți cititori la Iași și atât de mulți cititori tineri. Cum se face că vin tinerii la întâlnirile cu scriitorii, că scriitorii care se duc la licee se întâlnesc cu niște liceeni care deja le-au citit cărțile și știu foarte multe despre ei și sunt pasionați și îi întâmpină uneori ca pe niște staruri rock, cu aplauze și cu ovații, cum am auzit că s-a întâmplat? Nu știu care e explicația, dar probabil contează foarte mult și tradiția. În Iași s-a citit dintotdeauna. Iașul a fost un epicentru cultural, un epicentru mai ales al literaturii, și în secolele trecute, dar și la începuturile literaturii noastre moderne, în secolul al XIX-lea. FILIT-ul a avut două ediții ceva mai restrânse, au fost niște probleme, niște discuții, niște neînțelegeri, dar bine că s-au rezolvat și s-a revenit la amploarea din primele ediții și iată că acum suntem la a VI-a ediție, iar FILIT este mare și minunat și e o atmosferă extraordinară aici, pe care eu nu am mai întâlnit-o nicăieri. E o vibrație. Toată lumea se bucură, toată lumea citește, toată lumea vorbește despre literatură, despre scriitori, despre cărțile preferate și, dacă treci pe aici, nu ai cum să nu te contaminezi de bucuria asta de a fi prin preajma cărților și a scriitorilor. Nu știu dacă s-a schimbat ceva, poate că nici nu trebuie să se schimbe foarte multe, e foarte bine cum e FILIT-ul și e foarte important să existe în continuare, așa cum este acum.

Pe cine ți-ai dori să vezi la acest festival în următorii ani? Dar, dacă ar fi să deplasăm

puțin discuția și să ieșim cumva din conformismul ei, mă gândesc și la personaje sau autori care nu mai există. Pe cine ai invita și pe cine ai intervieva?

Dintre cei care nu mai sunt printre noi, mi-ar fi plăcut să îl văd pe Gellu Naum, de pildă. Eu cred că ar fi făcut o seară FILIT extraordinară, dacă ar fi acceptat să vină, desigur. Dintre cei străini, care nu mai sunt în viață, mi-ar fi plăcut să îl văd pe Roberto Bolaño, care este un autor imens, și pe care l-am descoperit de curând, grație unui mare fan al lui, printre scriitorii români, Marin Mălaicu-Hondrari. El ne-a spus multora de Bolaño, înainte să apară în limba română, ce scriitor grozav este și, datorită lui, l-am citit. Apoi, pe cine altcineva? Pe Julio Cortázar mi-ar fi plăcut să îl văd aici la FILIT, dacă e să ne ducem cu imaginația foarte departe. M-aș putea duce cu imaginația până la Sappho, dacă ar fi să ne extindem atât de tare în domeniul luptei în timp. Iar dintre cei care sunt în viață și pe care am putea să avem șansa să îi vedem la FILIT, cred că dintre scriitorii români au fost deja foarte mulți, unii s-au și întors, au fost de mai multe ori. Dintre străini sunt o grămadă de scriitorii minunați, în lumea asta mare, care, nu știu, poate la un moment dat vor ajunge aici. Mie, personal, mi-ar plăcea să îl văd pe Paul Auster, la FILIT. Apoi, și pe prietenul lui, Enrique Vila-Matas, care a fost prieten și cu Bolaño.

Pe cine mi-ar mai plăcea să văd? Mi-ar plăcea să văd o autoare argentiniană tânără și foarte in-

teresanță și care acum începe să crească, să ajungă pe val, cum se spune, Mariana Enriques. Există o carte a ei publicată în limba română, la editura ART, *Ce am pierdut în foc*, se cheamă, o carte de povestiri. Mi-ar plăcea să îi văd pe toți aceștia la FILIT, dar și pe alții, desigur. Cu siguranță organizatorii au listele lor și probabil că au făcut deja invitații pentru anii viitori fiindcă e foarte greu să prinzi un scriitor important și să îl aduci aici, pentru că scriitorii aceștia mari și deja cunoscuți și traduși în zeci de limbi au agenda făcută pe un an, poate chiar mai mult.

Chiar mă bucur că ai amintit de Gellu Naum. Urma să te întreb ceva legat de el, dar voi reveni. Până atunci, tocmai a apărut *Mireasa cu șosete roșii* tradusă integral. Cum speră să fie receptată cartea de către cititorii străini?

Da, e într-adevăr prima traducere integrală a unei cărți scrise de mine. Până acum, am avut doar fragmente din cărți traduse prin antologii sau prin reviste literare străine. M-am bucurat foarte tare, evident, ca la prima traducere. Nu ți se întâmplă de două ori să ți se traducă o „prima dată” o carte. E tradusă în maghiară, într-adevăr. Pentru a mine a fost o surpriză, a venit așa pe neașteptate, după zece ani de la apariția în România a romanului. Știu că în Ungaria se citește foarte mult, se citește mult mai mult decât în România. Ei au o piață de carte mult mai mare și mai dezvoltată decât a noastră. Nu-mi dau seama cum va

fi primită. Sper să ajungă la câțiva cititori și deocamdată nu am reacții, de-abia a apărut. Nu știu dacă o să am, dacă o să ajungă la mine. Eu sper să aibă câți cititori a avut în România, tot atât să aibă și în Ungaria.

Că tot am adus vorba despre acest roman, care e roman numai după paratext, dacă e să ne luăm după ceea ce scrie pe prima pagină, pentru că spui undeva că „un roman este un text-magnet”. Sintagma mi s-a părut foarte ofertantă și seducătoare întrucâtva, pentru că nu te consideri o prozatoare, ci mai degrabă o poetă. O astfel de atitudine față de roman nu este cu totul nouă în literatură. Chiar la Gellu Naum mă gândeam, care se juca cu teoria genurilor și își numea una dintre cărți „roman”, și nu știu dacă m-am hazardat în a găsi anumite similitudini între *Mireasa cu șosete roșii* și *Zenobia*. Mi s-a părut că există un „aer de familie” între cele două. *Mireasa* e o poetă, așa cum Naum-personajul e poet, primul personaj poet din literatura română, din câte știu eu. Și ca atmosferă, mi se pare că e un fel de răspuns la *Zenobia*, într-o variantă feminină. Mătușa Zizi chiar îl citează pe Naum: „pisicile în trei culori sunt cele mai rare”, spunea. Există o influență sau e doar o impresie de lectură?

Da, mi s-a mai spus că *Mireasa*... poate fi citită și ca un răspuns la *Zenobia*. Probabil că e ceva din Naum care a răzbătut în cărticica asta a mea, pen-

tru că, în perioada în care am scris *Mireasa cu șosete roșii*, îl citeam asiduu, într-adevăr, și o vizitam și pe doamna Lygia Naum. Pe el nu am apucat să îl cunosc, l-am văzut o singură dată la o întâlnire la Uniunea Scriitorilor, demult de tot, unde el era prezentat ca „marele poet”, seniorul poeziei, ultimul suprarealist „nu știu ce” și atât. Dar după ce el s-a prăpădit, am cunoscut-o pe doamna Lygia Naum și am avut bucuria s-o vizitez de câteva ori în ultimii ei ani de viață, și atunci am citit și recitat și cărțile lui Naum, dar și cartea Simonei Popescu despre Gellu Naum, pentru că prin Simona Popescu am ajuns eu la Gellu Naum. O mică paranteză: în adolescență când am încercat să citesc *Zenobia*, pentru prima dată, nu am înțeles nimic. După câțiva ani am dat peste *Salvarea speciei. Despre suprarealism și Gellu Naum*, și cartea aia mi-a deschis ușa către Gellu Naum, și către *Zenobia*, și către poezie, și către el, că el însuși era poet din cap până în picioare, de la început până la sfârșit, era poet, Poetul. Și probabil că ceva a trecut în cartea mea, eu nu-mi dau seama, nici măcar acum după zece ani de când a apărut, nu am detașarea necesară, și poate că nu o s-o am niciodată, ca să văd ce legături ar putea fi între ce scria Naum și ce am scris eu acolo, dar probabil că există un „aer de familie” acolo. Citiții își dau seama mai bine decât autorul ce se întâmplă în cărțile lor și cu cine se înrudesesc cărțile lor. E posibil să fie un aer comun între cărțile astea. Nu pot decât să mă bucur că sunt,

cel puțin prin cartea asta, în zona aia, care mă interesează și în care mă regăsesc, mă simt eu acasă, eu sunt de acolo, în orice caz. Nu știu cum se cheamă zona asta.

Într-adevăr, bănuiesc că este și bucuria autorului să i se găsească tot felul de afiliații sau, dimpotrivă, de exemplu lui Gellu Naum nu îi plăcea să fie comparat cu cineva.

Exact. Zicea: dacă spui un nume, gata, te-ai trezit etichetat, nu mai scapi de etichetă. Bucuria cititorului e diferită de bucuria scriitorului, dar este la fel de importantă.

Acum 4-5 ani ai semnat un volum care a însemnat o revenire la poezie, după un deceniu. E vorba de *Și cuvintele sunt o provincie. Undeva spunea că „adevărul este că fiecare cuvânt e numai vârful unui aisberg”*. Mi se pare o definiție foarte bună pentru tot ce scrii, pe mine m-a dus cu gândul și la „poezia tranzitivă” pe care o teoretizează Gheorghe Crăciun, dar a ta e cu o anumită „secretivitate”, e o poezie cu secrete, așa spune. Una dintre tehnicile literare pe care le-am identificat este repetiția, care creează o diferență creatoare. E voit procedul sau vine în mod natural?

Da, e curios. Nu cred că a mai remarcat cineva asta. Eu nu am remarcat, nu e voită, într-adevăr. E cumva instinctivă, probabil, dar așa este, repet și în cartea asta de poezie și în celelalte se pot găsi repetiții. Probabil simt nevoia cumva să subliniez anumite lucruri, și să dau și un soi de ritm

scriiturii prin repetiție. Ce am observat eu după ce am publicat câteva cărți este că nu repet numai cuvinte sau sintagme, ci și personaje chiar sau teme, să le zicem așa, teme, dacă putem numi temă întâlnirea dintre o fetiță și un băiat despărțiți de un gard de sârmă. Asta e una dintre temele mele, de pildă, și o temă foarte importantă despre care am scris până acum în două cărți și nu știu dacă o să mai scriu, dar simt că acolo e un nucleu din care eu am tras niște fire și din care m-am dus acolo pe mai departe. Repetiția e făcută cu ochii închiși, dar probabil că e una dintre mărcile scrisului meu. Cred că am fost un Monsieur Jourdain. Făceam repetiție diferențiată, cum îi spui tu, fără să știu că fac repetiție diferențiată (*râde*).

Ai declarat în „Suplimentul de cultură” că nu vrei să faci literatură. Mai ești de acord cu această idee?

Asta e o idee de când eram foarte tânără, cred că eram la liceu, și nu scrisesem încă ceva care să merite publicat, dar eu aveam această idee, nu știu de unde, că eu nu vreau să fac literatură, nu vreau să intru în tiparele deja construite de alții, de atâția alții și că vreau să-mi găsesc drumul meu, vreau să mă feresc de etichete, de modele, de tipuri de scriitură, și că trebuie să-mi găsesc neapărat vocea mea, care să fie doar a mea, după care să fiu recunoscută, așa cum își dorește până la urmă orice scriitor, orice artist. Știu că mi-am dorit foarte mult asta atunci, foarte devreme, di-

nainte să fiu scriitoare, până la urmă. Da, continui să cred în asta. Aș vrea să reușesc să nu fac literatură și să îmi văd de scrisul meu, indiferent ce formă va avea el, că va fi poezie, că va fi proză, că va fi „rroman” sau proză poetică, că va fi rudă cu Gellu Naum sau cu alți autori pe care îi iubesc, totuși să fie acolo ceva care să spună foarte multe despre mine, până la urmă, cred că asta ne dorim, cred eu, cu toții, să reușim să spunem ceva despre noi, să ne spunem nouă.

Apropo de asta, despre scrisul ca formă de căutare a identității, e ciudat cum din perspectiva mea ca cititoare, deși scrii despre propria persoană, pare că ți se adresează în mod direct, că nu poți fi acuzată de egoism sau solipsism, pentru că ieși din zona asta și te adresezi cumva și cititorului.

Mulțumesc tare mult. Acesta e omagiul suprem pentru un scriitor, care scrie la persoana I și, chiar voiam să adaug în urma răspunsului dinainte că, da, vreau să spun ceva despre mine, dar mi-ar plăcea ca cei care citesc să citească despre ei. Până la urmă, ne întâlnim cu toții într-o zonă comună, adică într-o zonă a umanului, de fapt, venind pe căi diferite, foarte diferite, fiecare pe drumul lui.

Ce lecturi te-au impresionat în ultima vreme? Lucrezi la un proiect nou?

Uite, o carte care mi-a plăcut foarte mult și care a apărut acum, de câteva zile, este primul roman al Andreei Răsuceanu, *O formă de viață*

INTERVIURILE FILIT

necunoscută. Mi-a plăcut foarte mult. Cred că e una dintre cărțile anului, cel puțin. Și mă bucur că Andreea Răsuceanu s-a hotărât să scrie și proză, nu doar proză eseistică. Anul trecut am descoperit o autoare chiar la FILIT, pe Tatiana Țîbuleac, cu *Vara în care mama a avut ochii verzi*. Deja e un hit cartea asta. S-a făcut și un spectacol de teatru și a devenit o autoare foarte cunoscută și iubită. A publicat și anul ăsta o carte, *Grădina de sticlă*, nu am citit-o încă, dar e acolo în vârful teancului de cărți care așteaptă să fie citite. Am citit peste vară o carte care nu e ficțiune, *Homo*

Deus. Scurtă istorie a viitorului de Yuval Noah Harari, un istoric israelian, care este un povestitor fabulos, te trece prin toată istoria omenirii cu un talent de povestaș pe care nu cred că îl întâlnești la mulți istorici. Eu lucrez mereu la un proiect nou sau la mai multe, chiar (*râde*). Acum am un text de proză pe care l-am început înainte să public volumul de poezie apărut acum patru ani. Deci, lucrez mereu.

(Interviu realizat de Elena Donea,
www.semnebune.ro, 9 noiembrie 2018)

Adela Greceanu și Paul Cernat, Muzeul „Vasile Alecsandri” Mircești

Ion BARBU

„Umorul, la vremea asta, e o chestiune total neserioasă. Când ar trebui să fie cea mai serioasă din lume”

Cu ironia și umorul în sânge, caricaturistul Ion Barbu pare să nu trădeze prin niciun cuvânt distanțarea de artă și de tot ceea ce a reușit să construiască și demoleze până acum, prin umor. Urmând modele precum René Magritte, cărora le-a dedicat, la rândul lui, muzee și spații pe care a vrut să le țină departe de „muzeele osificate” și construindu-și un oraș pe care l-a desenat după pofta inimii, astăzi se află, spune el, într-o misiune continuă de a „aduce omul pe calea cea bună” – tot prin caricatură.

„Nu trebuie să ne fie teamă de lumina zilei doar pentru că aproape întotdeauna scoate în evidență o lume mizerabilă”, a spus René Magritte. Ați lucrat 15 ani la mina din Petrila. De ce vă era mai teamă – de subteran sau de lumina zilei?

Pe Magritte eu îl consider cel mai mare caricaturist – drept pentru care i-am făcut și un muzeu. Muzeul e al meu, se numește „Muzeul Instalatorului Român”, dar este împodobit de jur împrejur cu felurite obiecte care sunt puse pe

fațadele lui. Sub fiecare scrie: „ceci n’est pas une...”, text urmat de denumirea obiectului respectiv. Țsta ar fi un omagiu al meu adus lui Magritte. Referitor la cele două lumi, dacă stau și mă uit în urmă, prin prisma celor 15 ani pe care i-am petrecut în subteranele Minei Petrila, aș putea spune că lumea de afară e mai urâtă decât lumea subterană; cum se spune și despre copii – că le-ar fi mai bine în burta mamei, decât atunci când ar ieși afară; și asta mai ales în vremurile în care trăim.

Și lui Iona, al lui Marin Sorescu, îi era mai bine înăuntru, în burta balenei, decât afară?

Da, întotdeauna e mai bine la întuneric.

„Cred că fiecare trebuie să sape prima dată în el însuși și apoi restul vine de la sine”

Ce lecții ați învățat în mină, la 1.000 de metri subteran?

Știți cum e, eu am mai spus că ucenicia am făcut-o la Mina Petrila unde, după terminarea facultății, am prestat 15 ani ca topograf. Făceam atunci o referire la Petrila, care cred că e valabilă

și pentru lumea de după. Spuneam că Petrila e ca un iceberg și că 90 la sută din ea se află sub pământ. Într-adevăr, lucrurile cele mai spectaculoase, și din punct de vedere arhitectural, le-am întâlnit mai mult în subteran decât la suprafață. Cred că și România, dacă extindem puțin, are aceleași probleme ca Petrila. Lucrurile cele mai frumoase urmează să fie decopertate, pentru că deocamdată pare că au ieșit la suprafață numai mizeriile.

Și cam cât credeți că o să dureze, până vor fi decopertate?

Depinde. Dacă fiecare român ar fi un miner destoinic (acum aduc un elogiu minerilor – *râde* – deși imaginea lor a fost terfelită sau, mai bine zis, și-au terfelit-o singuri) ar fi bine. Cred că fiecare trebuie să sape – să sape prima dată în el însuși și apoi restul o să vină de la sine.

„Dacă stau și mă uit în urmă, prin prisma celor 15 ani pe care i-am petrecut în subteranele Minei Petrila, aș putea spune că lumea de afară e mai urâtă decât lumea subterană”

Primele desene pe care le-ați făcut erau în pachetele mamei, păstrate acasă. Cam pe atunci, când le făceați, v-ați dat seama că ce urmează să faceți e caricatură?

Aici stă ascunsă o poveste tare frumoasă – eu la Petrila am făcut un muzeu care se numește chiar „Muzeul mamei”. El are acum un succes ne bănuț de mine pe-atunci, la vremea la care îl con-

struiam. Oamenii care vin acolo sunt des încercați de lacrimi și chiar am zis că atâta timp cât intrarea este liberă, „consumatorii” muzeului înțeleg să-și plătească vizita la muzeu printr-o sintagmă de-a lui Ion D. Sîrbu, care sună cam așa: „Lacrimi valută forte”.

Și cum este asta pentru dumneavoastră, care sunteți învățat să primiți plata prin răs?

Îi duc repede la Muzeul Instalatorului și reechilibrez imediat balanța emoțională. Revenind la mama mea, care a făcut un lucru extraordinar (a făcut mai multe) – ea a avut pasiunea aceasta de a strânge după fiecare copil; și a avut patru. A strâns după fiecare toate caietele și cărțile, iar după fiecare an de studiu le-a împachetat și depozitat pe toate într-o pivniță lipsită de șoareci (lucru foarte important). Culmea, deși știam de existența lor, le-am descoperit abia recent. Solicitat fiind, pentru „Noaptea Albă a Galeriilor”, să duc la București niște pachete de acolo, le-am redescoperit și am avut o senzație unică – m-am mișcat. Erau așa, ca niște madlene de Proust. Când le-am desfăcut am văzut că au un haz teribil și apoi am realizat și că pachetele din prima perioadă din școala generală conțineau niște lucruri în care era foarte greu să decelezi niște urme de educație, cât – mai curând – observai că sunt pline de propagandă sovietică. Nu m-am crezut în stare să aduc niște ode Uniunii Sovietice și soldatului sovietic, dar am descoperit acolo niște compuneri ale mele pe tema asta.

Nu v-ați recunoscut?

Nu, deloc. Și, spre exemplu, într-o compunere am găsit niște rânduri care sunau foarte tare ca o delatțiune la adresa unui coleg de-al meu, care nu se încadra în canoanele educaționale comuniste. M-am distrat foarte tare și cred că va urma o perioadă în care voi valorifica aurul acela pierdut, păstrat în pachetele maică-mii.

Cum a apărut „Cercul Artiștilor Dispăruți” și din cine era alcătuit?

A fost un experiment făcut de mine, în anii '87-'88, în Petrila, la actuala școală „Ion D. Sârbu” și am vrut să fac (și am dus gândul până la capăt) o istorie a literaturii române cu ajutorul copiilor. Am vrut ca ei, copiii, să picteze ceva foarte pretențios – portrete de scriitori. Am ajuns până la ultimii moderniști cu această expoziție care a fost dusă ulterior și la Muzeul Literaturii Române; a ieșit foarte bine. Arc peste timp, vreau să spun că am descoperit aceste desene care (bravo mie!) am ținut să fie făcute pe un material rezistent în timp – un soi de pictură pe lemn. Erau în jur de 200 de lucrări pe care le-am descoperit într-o magazie a școlii. Atunci s-a trezit brusc în mine jurnalistul de investigație și am plecat pe urmele copiilor acelora, pentru că voiam să văd ce au ajuns în viață. Surpriza a fost extraordinară! Cercul acela de desen era, de fapt, România la o scară mai mică. Toți copiii aveau varii profesii (niciunul artist) și erau răspândiți în toată lumea – din

Australia până în America. Am constatat însă cu tristețe că doar un singur copil și profesorul lor au rămas, ca proștii, în Petrila (*râde*).

Unul dintre îndemnurile profesorului din *Dead Poets Society* era – „No matter what anybody tells you, words and ideas can change the world!”. Asta credeți și dumneavoastră, pe-atunci? Credeți că vor schimba copiii aceștia ceva?

Mie îmi place mult să mă joc. Bine, că joaca mea devine ulterior una serioasă, cu atât mai bine. Am constatat refăcând traseul copiilor, după 20 de ani, că pentru unii această experiență a fost definitorie. Pentru alții însă nu a fost la fel. O fată, cea care a rămas în Petrila, este în prezent vânzătoare la un second-hand. Când m-am dus la ea s-o întreb: „Codruța, mai ții minte, acu' 20 de ani, când am făcut noi...” – nu-și amintea absolut nimic. Cartea pe care am făcut-o ulterior, pe baza proiectului, e împănată cu câteva gânduri ale foștilor elevi care vorbesc la superlativ despre cum experiența i-a modelat – e drept, a ieșit mai mult un album, nu o carte, conceput ca un pachet cultural. Mi-au plăcut reacțiile pe care oamenii le-au avut la lansarea lui; s-au pronunțat mulți la modul laudativ și spuneau că e o carte tulburătoare și este adevărat. Toată aventura aceea din anii respectivi mi s-a părut o chestie foarte colorată în cei mai cenușii ani ai ceaușismului – și cred că și copiii au văzut-o la fel.

„Am venit aici, la Iași, cu gândul de a deschide primul Muzeu de Poezie din România”

Se întâlnesc poezia și caricatura?

Mie mi s-a părut că cea mai bună glumă care s-a făcut asupra mea a fost aceea că, acum doi ani, am fost laureat al premiului de poezie „Petre Stoica” – eu, care nu am scris în viața mea o poezie. Ca ironia să fie completă, acum am venit aici, la Iași, cu gândul (iar fapta îl va urma foarte curând) de a deschide primul muzeu de poezie din România. Propunerea a venit din partea lui Lucian Dan Teodorovici și ca urmare a faptului că am scos atâtea cărți despre poezie; unii spun că aș fi cel mai devotat slujitor al ei. Nu-i contrazic (râde). Eu sper ca acest muzeu al poeziei pe care-l voi face la Iași să rupă tradiția muzeelor osificate ale literaturii – în care lumea vine să vadă un palton sau o pălărie. Eu vreau ca acesta să fie un muzeu de instalații poetice, în care lumea să intre, să descopere poezia, să se joace cu ea, să-și dorească să o ia acasă, să o fure și să plece fericită și schimbată.

După anii '90, ați început colaborarea cu mai multe publicații – ați fost la „România Liberă”, iar apoi ați ajuns la „Academia Cațavencu” și „Dilema Veche”. Spuneți, într-un interviu, că făceați naveta și că veneți, în special, pentru ședințele de redacție – „Pentru că nu puteai rata așa ceva. Cred că în perioada aia am râs cât pentru șapte vieți”.

Sunteți nostalgic, dacă vă gândiți la jurnalismul anilor '90?

Da, și mai ales când văd ce a ajuns presa în zilele noastre și cât a mai rămas din ea. Îmi pare foarte rău. Nu știu cine ar mai fi făcut 14 ani naveta săptămână de săptămână, fără concedii, doar de dragul de a lucra într-un colectiv în care aveai afinități cu toată lumea, plecai întotdeauna din redacție cu mari dureri de burtă de la atâtea râs și care încă mai avea romantismul unei prese care luptă pentru o cauză.

Când ați început să nu vă mai găsiți locul în redacțiile respective?

Când colegii mei au dat de gustul banilor. A intrat Vântu (n. red. Sorin Ovidiu Vântu) în redacția „Academiei Cațavencu” și s-au spart toate geamurile și toate ferestrele din cauza curentului – știți, vântul are calitatea asta (râde). Odată cu spartul geamurilor, s-a spart și gașca, pentru că banul ia ochii multora și schimbă caractere. E destul material aici cât pentru o carte întregă.

„Petrila, o lume ce nu seamănă cu nicio așezare posibilă, cu nimic și nimeni de nicăieri”, ați scris pe un zid din oraș. Cum sunt viețuitorii acestei lumi, cum îi vedeți?

Nu i-aș lăuda, pentru că nu am motive s-o fac. Sunt, ca toată țara asta, imobili. Și mă refer mai ales la tineri. Eu întotdeauna sunt foarte surprins; Iașul mă surprinde foarte mult prin numărul de voluntari pe care îi angrenează aici, la Festivalul Internațional al Literaturii și Traduce-

rii. Eu, pe de altă parte, săracul de mine, nu reușesc să strâng la Petrila nici vreo cinci voluntari. Dacă strâng cinci e mare lucru și cam toți sunt de vârsta a treia. Eu am zis o vorbă profetică: soarta Petrilei se va schimba din temelii atunci când numărul voluntarilor din Petrila îl va depăși pe cel al voluntarilor care vin din altă parte să voluntarieze acolo. E o chestie foarte tristă, mai ales că voluntariatul în Petrila ar fi o chestie benefică și distractivă și plină de învățăminte. Cu atât mai mult cu cât Petrila chiar nu are de oferit absolut nimic cultural în timpul anului. Nu ai cinematograf, nu ai teatru, stadion, filarmonică – muzee au, dar se feresc ca dracul de tămâie să intre în ele.

E o frică de necunoscut; sunt acolo oameni pe care eu încerc să-i înțeleg, oameni care poate că n-au intrat niciodată într-un muzeu și atunci teritoriilor acestora necunoscute este de înțeles că le e cam frică să le treacă pragul. E ca în mină – ai o săptămână de instructaj înainte – altfel nu ai voie să intri; asta cred că trebuie făcut și cu ei, trebuie să-i pregătim. Poți să umpli Petrila de versuri (cum am făcut-o eu) și reacția la care mă așteptam atunci era că am să fiu eroul Petrilei, că am îmbrăcat Petrila în poezie, că, vai mie!, ce lucru frumos am făcut! Reacția a fost inversă – au luat-o drept vandalism, satanism. Eu cred că sunt de fapt niște lucruri pe care nu le înțeleg și cărora nici nu caută să le pătrundă înțelesul, nu caută să întrebe despre ce e vorba. Să ne întoarcem tot la Sîrbu, pentru că eu spun că vorbele lui au acum

o foarte mare valoare și actualitate. El zicea că au dispărut cu desăvârșire întrebările fundamentale: „Cine? Ce? Unde? Cum? Când?”. Lumea nu mai pune întrebări, ci pare că are doar răspunsuri.

Pot poezia și caricatura să ajungă la omul simplu, care nu are în spate o educație pe care și-a consolidat-o ani la rând? Este rolul poetului sau caricaturistului să le adapteze?

Dar de ce întotdeauna artistul să fie acela care trebuie să-și coboare nivelul? De ce publicul nu? Îi e interzis și lui să mai pună mâna pe o carte? Dacă ai pus mâna pe o carte, altfel vezi lumea. Mă uit la ceva și zic doar: „Ah!”. Nu, domn'le, nu ai dreptul să spui așa ceva, pentru că nu ai pregătirea. Poți poate să fugi de un răspuns și să zici, ca intelectualii ăștia care-mi plac mie, când văd o chestie pe care n-o pricep: „Interesant!” (râde). Adică un fel de: „Nu prea pricep eu, dar ca să nu spună lumea că sunt chiar prost, zic ceva acolo – să fie”.

Într-un interviu despre *Planeta Petrila*, Andrei Dăscălescu a spus „cred că Ion Barbu e un showman și de fiecare dată când apăream cu camera îmi zicea – «băi, am o idee nouă, hai să facem chestia asta»”. În ce măsură sunteți un showman; sunteți omul de spectacol sau lucrați mai bine în singurătate?

Îmi place, evident, să-mi fac desenele de unul singur, în singurătate; dar îmi place și să pretez, să ies în piața publică și să-i testez pulsul. Întot-

deuna mizez foarte tare pe reacția adversă pe care o stârnesc prin manifestările mele și asta face parte din show.

„Degeaba cerem publicului să facă o baie bună înainte; cred că și umorul trebuie să facă una”

Când spuneți „reacția adversă” vă referiți la cea a autorităților locale, din Petrila?

La toată lumea (*râde*), dar în special la autorități. Petrila și-a schimbat primarul și acum, noul primar, nu că ar fi cu foarte mult diferit față de celălalt, dar are o calitate importantă (dezvoltată la sugestia mea) – pune întrebări. I-am spus: „Întreabă, mă, unde nu știi!”. Și am constatat că mă întreabă. Spre exemplu, acum am făcut o dezvelire a unui grup statuar, în Petrila, a lui Ion D. Sîrbu și Brîncuși pentru că ei au o poveste tare drăguță în spate – Ion D. Sîrbu a contribuit la „Coloana Infinitului”. E preluată dintr-o scrisoare pe care Sîrbu i-o scrie la bătrânețe lui Virgil Nemoianu, în care relatează un episod din anii '37-'38, în care el se angajează ucenic la atelierele centrale din Petroșani, loc în care se construia „Coloana Infinitului”. De la turnătorie veneau niște trapezoide, cum le numea Sîrbu, pe care trebuia să le frece cu perii de sârmă, cu șmirghel cu tot – de își distrusese mâinile de tot.

Din când în când, spune el, apărea în incinta atelierelor „un popă mic, bărbos, care înjura

foarte tare gorjenește”. Arc peste timp, prin '66, ajuns secretar literar la teatrul din Craiova, Sîrbu e trimis de conducere să ducă la Târgu Jiu niște oaspeți. Atunci, vede pentru prima dată „Coloana Infinitului” și realizează că trapezoidele la care a muncit el erau de fapt elemente din lucrare, iar acel popă mic și bărbos care-i înjura era chiar Brîncuși. Episodul ăsta care mi s-a părut foarte-foarte frumos a fost transpus într-un grup statuar grație unui sculptor foarte bun, Darius Hulea, din generația tânără a artelor din Cluj. A fost inaugurat în Petrila acum două săptămâni. Având în vedere că era un eveniment epocal să dezvelești o statuie, a venit primarul și m-a întrebat cum se face, ce trebuie făcut. Eu i-am spus care sunt etapele, cum trebuie să prezinte și ce trebuie să spună. I-am mai băgat însă și o chestie de la mine (*râde*) pe care el a luat-o *ad litteram* și a pus și imnul, „Deșteaptă-te române”, la dezvelirea statuii; a purtat chiar și banderola tricoloră peste piept.

De ce credeți că românii nu știu să râdă de ei înșiși? Nu au o educație în ceea ce privește umorul?

Nu, nu au deloc. În general, lumea visează la niște lucruri grobiene – deși nu e numai publicul de vină. Sunt de vină și producătorii de umor (în care mă includ). Și ei trebuie să intervină. Degeaba cerem publicului să facă o baie bună înainte; cred că și umorul trebuie să facă una. Hai să-l curățăm de vulgar; mi se pare că umorul, la

INTERVIURILE FILIT

vremea asta, e o chestiune total neserioasă – când ar trebui să fie cea mai serioasă din lume. E plin de impurități (minereste vorbind).

Ce ați încercat, poate, să vindecați prin umor și nu ați reușit?

Omul. În general, se zice (sau am zis-o eu, sau a zis-o altcineva – să o dăm anonimă) că misiunea caricaturii, la fel ca a bisericii, este să aducă omul

pe calea cea bună. Fiecare cu mijloacele specifice. Acum, după atâția ani de caricatură, nu știu dacă am reușit să aduc vreunul – să zicem poate că unul (pe mine).

(Interviu realizat de Aryna Creangă, www.opiniastudenteasca.ro, 5 noiembrie 2018)

Ion Barbu și Tabelul periodic al elementelor poetice

Cătălin HOPULELE, Andrei MIHAI

Unsprezece povești neștiute despre 11 cei mai cunoscuți scriitori ieșeni din istorie

În pregătirea Festivalului Internațional de Literatură, Interpretare și Traducere (FILIT) de anul acesta, conducerea Muzeului Național al Literaturii Române Iași a avut o idee inedită – a rugat 11 dintre cei mai promițători tineri scriitori contemporani să intre în pielea a 11 scriitori care au marcat Iașul și i-au dat forma pe care o are astăzi și să realizeze o biografie romanțată.

„E un proiect care a ieșit mult mai fain, care a stârnit mult mai mult interes decât ne așteptam atunci când l-am gândit împreună cu Lucian Dan Teodorovici. De la *Ego. PROZA* încoace, colecția care lansa la Polirom 7 tineri autori deodată, în 2004, n-am mai văzut un așa interes pentru o colecție de carte în România. Iar ideea de a reînvia, de a atrage în FILIT scriitori clasici, patroni ai muzeelor literare din Iași, îmi este la fel de dragă ca FILIT-ul, pe care l-am gândit împreună cu Lucian Dan Teodorovici și Dan Lungu”, a declarat Florin Lăzărescu, coordonator de programe al FILIT.

În seria de volume „Scriitori de poveste”, întâlnim curioasa poveste despre cum a bătuit

după moarte Sadoveanu locurile în care a trăit, putem citi un interviu la 100 de ani după moarte cu Vasile Pogor, primar al Iașului, mergem în inspecții sanitare cu Otilia Cazimir, îl vedem pe Nicolae Gane ca un adolescent timorat și nu ratăm, desigur, alți clasici ieșeni – Eminescu, Creangă sau Alecsandri. „Ziarul de Iași” vă prezintă în continuare în exclusivitate o scurtă prezentare a celor 11 volume care vor vedea lumina tiparului odată cu deschiderea festivalului, de pe 3 octombrie, și care vor fi livrate și cu „Ziarul de Iași” într-o campanie ulterioară, derulată după finalizarea festivalului.

Fără a avea pretenția de a fi cronici veritabile, textele încearcă să surprindă acele elemente, fie romanțate, fie reale, care ne-au surprins, din viața scriitorilor ce au marcat pentru totdeauna Iașul.

Negruzzi, pe urmele lui Arkadi Arkadievi

Constantin Negruzzi este unul dintre scriitorii ieșeni care nu a primit atât de multă atenție pe cât ar fi meritat. Fiu de boier, învățat, unionist, ce ajunge primar al Iașului și apropiat al domnitorului Alexandru Ioan Cuza, dar nu participă activ la revoluția din 1848.

Scriitor și traducător prin excelență, răpus la 60 de ani de boală, moștenirea lui Negruzzi peste timp a rămas în Iași, nu doar prin cei doi copii pe care i-a avut: unul dintre cele mai importante licee din capitala Moldovei îi poartă astăzi numele.

Intrat în pielea personajului, Bogdan Răileanu îl prezintă ca un boier conștient de poziția sa socială: un om învățat într-o țară cu educația la pământ, cu un românism asumat, cu sentimentul de apartenență la ceva mai mult decât condiția pe care o avea. În cartea lui Răileanu, Negruzzi e conturat ca un mare puzzle, recompus până spre finalul cărții, dar nu integral.

Marcat în copilărie de întâlnirea cu scriitorul rus Pușkin, își încearcă talentul literar și cel de traducere încă dinainte de 15 ani. Aici este punctul de la care faptele romanțate ale lui Bogdan Răileanu se țeș cu realitatea și pierzi șirul între imaginar și real.

Îl descrie pe scriitorul ieșean după un duel cu un rus la Galați când s-a jurat apoi că nu mai pune niciodată mâna pe armă, ca un om hăituit de cenzură și, înainte de 1848, de domnitorul Sturdza, lucrând îndeaproape cu Kogălniceanu și vorbind mereu despre unire, un țel constant de-al lor, dar pentru care nu simte că a făcut mereu îndeajuns.

Cartea întregă este scrisă ca un film pe bandă dat cu fast-forward. Hăituit mereu de faptul că trebuia să facă mai mult în viață, de fantasma unui rus care rămâne necunoscut – Arkadi

Arkadievici, care-l urmărește până pe patul morții, în cartea lui Răileanu, Negruzzi ar fi vrut să călătorească mai mult, dar simte că a făcut-o prin personajele pe care le-a tradus.

„Se simțea acest barcagiu peste Styx care trecea personaje și situații dintr-o lume în alta”.

Eminescu, în prăpastia nebuniei

Eminescu e nebun. Obsedat de singurătate, la sanatoriu, își ține toate poeziile într-un caiet gros de două degete, de 25 de centimetri, legat în marochin cu închizători de metal. E un nebun distopic, bipolar, adesea cu personalități multiple.

Iar în primele 30 de pagini din cartea Florinei Ilis îl vezi pe Eminescu nebunul, și pe Eminescu înnebunit de dragostea pe care i-o purta Veronicăi Micle.

„Ce schimbare fizică, câtă decădere! Mustățile lungi, neîngrijite, părul mult rărit, obrajii trași și privirea. Privirea ce trădează fără tăgadă nebunia”, spune chiar doctorul din romanul Florinei Ilis despre Eminescu, când îl vede a doua oară, după ce mai fusese adus o dată la el, în 1883.

Aici, romanul prinde o parte din realitatea nespusă despre Eminescu, care a fost diagnosticat cu un soi de demență din 1883 și a umblat ultimii ani din viață, până în 1889, încercând să se vindece. A murit la sanatoriul Mărcuța, unde doctorii scriau că se credea Matei Basarab și picta zidurile cu sumele de bani cu care voia să cumpere lumea.

SCRIITORI DE POVESTE

Tot Basarab se credea Eminescu și în cartea Florinei Ilis, un domnitor care spunea mereu „toate numele istoriei sunt eu”. În porțiunile de luciditate, Eminescu își amintește de viața cu Veronica, de faptul că îi plăcea să citească mai multe cărți deodată și să facă însemnări în toate.

În tiradele sale între nebunie și luciditate, Eminescu aproape că-l scuipă pe domnul Maiorescu, e preocupat de tot ce se întâmplă în țară, dar se dezice de politică de parcă l-ar fi ars limba vorbind despre ea.

Din prăpastia nebuliei nu avea cine să îl mai salveze pe Eminescu – fără Veronica, abandonat de toți, singur nu se putea trage la liman.

Nici tatăl – „Cu nimic nu m-am ales. De ce? Nu

știu. Mi-a reușit altceva. Mi-a reușit eternitatea, tată! Nu te bucuri?”, nici fratele – „Cât și-ar fi dorit acesta să-l scoată de acolo. Și poetul și-ar fi dorit asta. Să plece la țară, să colinde în natură”.

Tot romanul curge dintr-o suflare, fără titluri, capitole, fără pauză, tot ce rămâne la final e dragostea neîmplinită pentru Veronica. Și versurile sale, recitate la propria-i înmormântare.

Bardul Alecsandri, unionist și diplomat de carieră

Adela Greceanu îl portretizează pe Vasile Alecsandri cu ochi de istoric, spirit de critic literar, aplomb de lucrare științifică și cu o blândețe de care scriitorul, dramaturgul și poetul moldo-

Colecția „Scriitori de poveste”, Editura Muzeelor Literare Iași, 2018

vean nu prea a beneficiat la viața lui.

Și Adela Greceanu îl scoate din miezul cu care ne-am obișnuit, nu vorbește doar de artistul Alecsandri, ci de omul politic, revoluționarul sau de diplomatul Alecsandri, cel pentru care moșia de la Mircești va rămâne mereu un rai spre care se va întoarce pe tot parcursul vieții. Cum a ajuns însă Alecsandri, din drumul său spre a fi un mare bard, la aplombul unionist? A iubit.

Mai exact, a iubit-o pe sora lui Costache Negri, un bun prieten al său. Cu Elena a plecat în Europa pentru a încerca să găsească medici care să o ajute să se vindece de afecțiunea de care suferea. Au străbătut Veneția, Madridul, Parisul, au mers în Sicilia și s-au hotărât să se întoarcă acasă.

Drumul anevoios și suferința din ce în ce mai mare a Elenei Negri i-au adus moartea, pe vapor, în drum spre casă, iar atunci Vasile Alecsandri și-a dedicat țării iubirea pe care o avea pentru Elena.

Astfel, bardul de la Mircești trece de la a pune temeliiile dramaturgiei românești – el fiind cel căruia, la 22 de ani, i se montează prima piesă originală scrisă vreodată în limba română, comedia *Iorgu de la Sadagura* – la redactarea de versuri patriotice pe care le rostim și astăzi, dar puțini știu că sunt scrise de el, Deșteptarea României sau Hora Unirii.

Alecsandri nu are temerile lui Negruzzi, chiar dacă amândoi au fost boieri și contemporani, se implică activ în revoluția din 1848, fuge din țară când aceasta este înnăbușită, și mulțumește

mereu curentului pre-pașoptist care i-a mânat pe boieri să își trimită copiii în școlile apusene să învețe.

Alecsandri era îndrăgostit de Paris, unde a luat bacalaureatul și a urmat studii de medicină. Acolo a pledat pentru românism, mai apoi pentru recunoașterea unirii și, după venirea lui Carol, pentru regat. A făcut-o mereu scârbit de politică și tânjind după colțul său de la Mircești, deși a călătorit cât a putut de mult, ajungând până în Maroc.

Dosoftei și păcatul mândriei

Un bătrân obosit, deși dacă i-ai ști doar vârsta nu l-ai crede, slujitor al limbii române până la final, care își dictează viața unui preot tânăr, avid de cunoștințe, care parcă seamănă cu el, în tinerețe. Undeva în lungul exil din Polonia. Așa îl descrie Cristian Fulaș pe Dimitrie Barila, pe mitropolitul Dosoftei, unul dintre cele mai dificil de creionat personaje din colecția Scriitori de Poveste.

Și unul dintre scriitorii patroni ai Iașului despre care se știe cel mai puțin, deși o clădire simbolică îi poartă numele chiar în fața Palatului Culturii – Casa „Dosoftei”. Cristian Fulaș surprinde prin stilul abordat, care când abundă în detalii, când se pierde în povestire.

Acesta a creionat povestirea vieții mitropolitului în anii de exil din Polonia, unde a fost obligat să stea toată viața, trecând prin toate momentele care l-au marcat, de la intrarea în călugărie la Probota la perioada petrecută ca mitropolit al Moldovei.

A luat cu el în Polonia, când a plecat, moaștele Sf. Ioan cel Nou de la Suceava, sperând să le aducă atunci când Moldova își va recăpăta puterea, dar au stat mai bine de un secol în Polonia, la mult timp după ziua de 13 decembrie 1693, când mitropolitul s-a stins din viață.

În romanul lui Cristian Fulaș, *Dosoftei* este un bătrân legat pe viață de limba română, care a tradus cât a putut de mult, care a pus în versuri *Psal-tirea*, dar nu a publicat-o în Moldova – „îți poți închipui cu cât drag învățam să mă joc cu limba pământului Moldovei, limba aceasta în care și azi vorbesc și în care nădăjduiesc să mă sting”.

Sadoveanu, fantoma care a bântuit cimiti-rul Bellu

Mihail Sadoveanu nu mai dormea în dormito-rul matrimonial, ci într-un fotoliu poreclit „Bâr-logul”, care-i căpătase forma și unde îi plăcea să stea să citească. Acolo a adormit, în cartea lui Tudor Ganea, și în seara zilei dinainte să moară, când sforăia ca de obicei: atât de tare că toți ve-cinii de pe stradă își încuiau ferestrele.

Tudor Ganea împletește realitatea cu închi-puirea cu atât de mult tâlc încât nu-ți mai dai seama exact unde încetează istoria și unde înce-pe fantezia. Cu o zi înaintea morții sale, în carte, slujitoarea le spune legiștilor că l-a văzut pe Sadoveanu cântând și mergând pe ulițele din sat, după ce acesta suferise un infarct cu opt ani în urmă care-l omora pe zi ce trece, care-i produ-sese un defect de vorbire și nimeni nu-l mai vă-

zuse sau nu-l mai auzise vorbind cu multe luni înainte de moarte.

Autorul își coase foarte bine istorisirea, iar Sadoveanu începe să fie văzut, după moarte, în diferitele locuri din țară care i-au fost reperi scriitorului în timpul vieții.

O femeie l-a văzut scriind la un birou dintr-o fostă reședință, o alta a alergat după ce Sadoveanu a asmuțit pe ea un câine de vânătoare care apoi a început să patruleze în fața unei alte vile în care a stat scriitorul între războaie, iar milițianul care le-a anchetat a fost socotit nebun de colegi când l-a văzut și el pe autor, de data asta în Ciorogârla, unde l-a alergat prin sat cu o pușcă.

Povestirile continuă într-un stil ludic, expli-când și cum a ajuns Sadoveanu să scrie multe din-tre operele sale, pornind de la unele întâmplări reale sau închipuite, în ceea ce este una dintre cele mai bine legate, antrenante și imaginative cărți din colecția „Scriitori de poveste”.

Vasile Pogor, un interviu după 100 de ani de la moarte

Vasile Pogor își spune povestea singur, sau cel puțin asta i-a pus în plan Mihai Buzea când a pre-gătit volumul cu viața marelui scriitor și politi-cian ieșean, care a fost, în timpul vieții, de mai multe ori primar al Iașului.

În cartea sa, Mihai Buzea îi ia un interviu lui Vasile Pogor, sau mai degrabă unei apariții a aces-tuia, în aprilie 2018, uitându-se la Iași ca la un oraș pe care nu-l mai recunoaște față de „anii de

aur“ pe care i-a trăit până la Primul Război Mondial.

Vasile Pogor își spune romanțat povestea în interviu – cum a plecat din țară la 17 ani la studii în străinătate mai mult cu gândul că domnitorul Sturdza era cu ochii pe el și pe toți fiii de boier pe care îi bănuia că s-au implicat în revoluția din 1848, dar nu avea cum să o dovedească. Că s-a oprit în drum spre Lviv la o cârciumă unde s-au îmbătat și au strigat „Vive la liberté” până au fost arestați și a trebuit să îi elibereze ghidul lor francez.

După ucenicie, cea mai dură experiență povestită de Pogor este reîntoarcerea în țară, când se angajează la Tribunal ca funcționar după ce venise de la Sorbona. Casa sa, moșia din Bucium, a devenit casă încă din 1858 pentru discuțiile despre Unire, despre un domn comun în Moldova și în Țara Românească.

Tot la el acasă se reuneau și membrii Societății *Junimea*, cu ani înainte de 1863, când aceasta a luat naștere. Și tot casă spune și acum Casei „Pogor” din Copou, care-l face să nu fie uitat, un alt nume mare al Iașului într-o enumerare fără sfârșit.

Mihai Codreanu, părintele sonetului românesc

Prin ochii lui Dan Coman avem șansa să-l întâlnim pe „părintele sonetului românesc”, Mihai Codreanu, poet, dramaturg, avocat și traducător, membru corespondent al Academiei Române.

Dan Coman ne arată un Iași ușor mohorât, parcă încețosat în zilele de iarnă, ori prăfuit în zilele calde.

Îl vedem pe Mihai Codreanu ca printr-un vis leneș, plin de detalii și figuri de stil surprinzătoare, care nu te lasă să sari nici măcar un rând.

„Asta e tot ce rămâne: un spațiu fără margini, ascuns printre clădiri necunoscute, acoperit în întregime de zăpadă. Grămăjoare de aer cald ieșind de sub aripile unei vrăbii trezite brusc, spărgându-se ca niște balonașe de săpun în întunericul înghețat”, ne descrie Dan Coman Bacău, unde Mihai Codreanu fusese mutat disciplinar de la Colegiul Național din Iași atunci când aplaudase ironic discursul unui profesor.

Momentele din viața lui Mihai Codreanu curg aproape suprarealist, ca o halucinație. Din Iași sau Bacău ne trezim împreună cu Mihai Codreanu tocmai la Paris, când acesta avea 24 de ani și era proaspăt absolvent de Drept, apoi ne trezim brusc la „Bolta Rece”, ajungem pe nesimțite la Teatrul Național din Iași, ca mai apoi să ne trezim din visare în cămăruța lui insalubră din spatele Creditului Bancar.

Anul 1900 îl găsește pe Mihai Codreanu, iar noi, ca niște prieteni curioși, îi urmăm fiecare pas. Cumva însă mereu ne întoarcem la Iași și la „Bolta Rece”, pe nesimțite. Aici a fost inima poetului și aici a rămas, plutind încă în aerul Copoului.

Dan Coman nu se sfiește nicio clipă să spună lucrurilor pe nume, iar de la stilul boem, frazele lungi și descrierile amănunțite sare brusc la so-

nete deocheate și glume fără perdea. Nu există logică temporală a romanului și nici măcar una spațială. Așa cum a fost și Codreanu, în afara timpului său.

Ion Creangă, vânzător de tutun, popă, învățător și poet

Andrei Crăciun începe „povestea lui Ion Creangă” cu sfârșitul, cu momentul morții sale. Îl descrie pe scriitor așa cum îl vedeau oamenii în 1890, pe 1 ianuarie, momentul în care i-a venit sfârșitul.

„«Cum, Doamne apără și păzește, să moară tocmai Popa Smântână?» Ca ieri era zdravăn de s-a arătat la șosea, umblând, în prag de Anul Nou, cu niscaiva alișveriș pentru debitul dumisale de tutun”.

Andrei Crăciun scrie în graiul și în stilul lui Creangă, iar din primele rânduri ai impresia că „Popa Smântână” este cel care îți povestește momentul în care, la 52 de ani, a făcut ultimul drum prin mahalaua Iașului.

După primul capitol, Andrei Crăciun împletește povestea lui Creangă cu zvonurile auzite în târg despre scriitor, cu scrierile naratorului din Țicău despre sine, dar și cu ce s-a scris despre scriitor mai aproape de zilele noastre.

Este pe jumătate detectiv, pe cealaltă jumătate povestitor, iar cartea și viața lui Creangă se scurg pe nesimțite în mâinile tale, așa cum face apa când o ții în căușul palmelor înainte să apuci să-ți astâmperi setea pe deplin. Povestea lui Creangă

curge astfel ușor, te prinde și nu te mai lasă, iar cartea, completată de tot felul de notații ale lui Andrei Crăciun, ba e roman, ba document, ba poveste de spus la gura sobei.

După o epistolă către scriitorul Ion Creangă, în care i se povestește cum l-au văzut oamenii și ce s-a întâmplat după ce acesta s-a prăpădit, Andrei Crăciun devine umbra lui Creangă prin târgul Iașului. Îi numără bucatele din farfurie și e atent să nu-i scape nicio înghițitură de vin.

Tot umbra lui Creangă este și când acesta ajunge acasă, în Țicău, când se plimbă prin cercurile înalte ale societății, dar și când se întâlnește cu prietenii săi sau cu scriitorii de la Junimea. Nu aflăm foarte multe informații noi despre viața lui Creangă în afară de miturile pe care le-am tot citit în manuale. Însă ne confirmă faptul că Ion Creangă a iubit libertatea și ne învață că un om nu trebuie să îndure „zăbală”.

Junimistul Nicolae Gane, arhitectul Iașului modern

În cartea lui Iulian Ciocan îl întâlnim pentru prima dată pe Nicolae Gane ca pe un adolescent emoționat, gata să prezinte prima scrisoare de dragoste iubitei sale. Nicolae Gane este însă prezentat înainte de prima sa lectură la Junimea, la doi ani după ce acesta se mută la Iași și este numit președinte al Curții de Jurați.

Prima sa nuvelă, *Fluierul lui Ștefan*, nu avusese încă prima lectură, iar pe Nicolae Gane îl măcina grija că scriitorii de la *Junimea* îi vor critica aspru

creația și nu va mai putea să calce pragul cenaclului. Iulian Ciocan duce atât de departe emoțiile lui Nicolae Gane, încât acesta nici măcar nu e în stare să citească nuvela în fața junimiștilor, așa că Maiorescu îl scapă de chin și continuă el lectura.

O lectură care mișcă toți colegii de cenaclu, iar Nicu Gane scapă în sfârșit de apăsarea din săptămânile în care și-a pregătit nuvela. Suntem purtați apoi prin copilăria fără griji, de conaș, a lui Gane, ne sunt prezentate plimbările cu carul cu boi, dar și momentul în care se maturizează forțat atunci când este martorul violențelor dintr-o familie de țărani.

Ajungem apoi din nou la Iași, la momentul în care, convins că noroiul alungă orice idee literară, își propune să ajungă primar și să paveze străzile orașului. Suntem apoi purtați constant de la copilărie la maturitate, la prima iubire și momentele fără griji la disputele politice, la momentele premergătoare Marii Uniri și la diferite episoade de la *Junimea*.

Episoadele, deși la mari distanțe unul de celălalt în ceea ce privește timpul desfășurării, se împletesc natural. Ba chiar ușurează lectura și reușesc să ofere o privire cât mai largă către viața lui Nicolae Gane, „părintele” Iașului modern, primar cu cinci mandate, care a pavat străzile și a început realizarea proiectului de canalizare.

Pașii de domnișoară ai Otiliei Cazimir

Povestea Otiliei Cazimir începe la „Cățeaua leșinată”, un loc în care mahalaua Iașului de la în-

ceputul secolului XX este plină de viață, unde jandarmii beau și mănâncă pe cheltuiala cârciumarului, care încearcă să-i țină cât mai mult acolo de frica nopților „sparte adesea de câte un foc de armă și de sunetul pașilor alergând cu disperare prin întuneric”.

Simona Antonescu pare să fi uitat cu totul că ea este pe urmele Otiliei Cazimir, iar în primele pagini ne trezim la „Cățeaua leșinată”, printre mese și pahare cu băutură. Abia câteva pagini mai târziu, micuță și îmbrăcată bătrânește, o întâlnim și pe Otilia Cazimir, însoțită de doi funcționari, care spune șoptit, în mijlocul cârciumei, „Inspecție!”.

Cartea Simonei Antonescu ne-o arată în primele pagini pe Otilia Cazimir de după dispariția lui Topîrceanu, sfâșiată de durere și capabilă doar să accepte că „Top” nu mai este, însă nu și moartea sa.

Povestea Otiliei Cazimir, pe numele ei adevărat Alexandrina Gavrilescu, se scurge apoi pe nesimțite în perioada în care era elevă, la primele momente în care iubirea i-a dat pentru prima dată târcoale și la întâlnirile cu Topîrceanu. Romanul devine unul adolescentin, plin de culoare și energie, în care fiorii primei iubiri încălzesc cititorii ca un foc vesel în miez de iarnă.

Așa aflăm și cum a prins drag Otilia Cazimir de biletele de papagal, de visele și năzuințele care se ascundeau în aceste răvașe. Acțiunea romanului are loc la un an după moartea lui Topîrceanu, însă paginile sunt umplute de flashback-uri către

cea mai fericită perioadă din viața poetei, cea în care „Top” încă era în viața ei.

Trecem prin viața Otiliei pe nerăsuflăte și în pas tineresc, așa cum sunt mereu poveștile bătrânilor despre tinerețea lor. Cartea Simonei Antonescu pare ca o spovedanie făcută de un alter ego al Otiliei Cazimir sau ca o poveste despre poetă a unuia dintre cei mai apropiați confidenți ai ei. Un martor mut al iubirii dintre doi mari poeți care și-au scris viața la Iași.

Topîrceanu, un prunc „cât o găină d-aia pitică”

Alex Tocilescu este cel care se plimbă prin viața lui George Topîrceanu și-i începe povestea „cu începutul”, chiar de când scriitorul avea câteva ore și abia începea să sugă la sânul Paraschivei, mama sa, și să asculte cum taică-su, Ion Topîrceanu, se plânge că ba are capul prea mare, ba că îi mic la trup „cât o găină d-aia pitică”.

Alex Tocilescu merge apoi cu Topîrceanu la școală și-i martor la crearea primei poezii, prin clasa a III-a, când a trebuit să mituiască un coleg, pe Stănciuc, cu o peniță și un nasture pentru a-i asculta prima creație.

Ajungem apoi la poznele pe care le făcea Topîrceanu și cum a fost propus spre exmatriculare după ce a aruncat cu cocoloașe de hârtie în pedagog, dar și la primele ocheade pe care le arunca scriitorul peste gard la fete, apoi la momentul în care se amorezează de Victoria, o tânără învățătoare de 23 de ani cu care se și că-

sătorește și are un copil.

Alex Tocilescu prezintă povestea lui Topîrceanu cu un umor subtil. Nu-ți vântură glumele pe sub ochi, ci se joacă cu vorbele, te ține cu sufletul la gură ca un adevărat povestitor, ca mai apoi să-ți stârnească hohote de râs cu un final pe care îl anticipai deja, dar pe care Tocilescu știe cum să ți-l ofere.

Afli apoi poveștile din spatele fotografiilor în care este immortalizat Topîrceanu, îl vezi pe scriitor prin ochii unui porumbel care-i stă la geam și apoi îl urmărește pe poet prin oraș. Abia în capitolul IV îl vedem pe Topîrceanu mutat la Iași, în 1911, și suntem părtași la prima sa întâlnire cu Garabet Ibrăileanu și cu lumea din capitala Moldovei.

Abia după nașterea copilului său cu Victoria vedem și episodul întâlnirii cu Otilia Cazimir, pe numele ei adevărat Alexandrina Gavrilescu, și primul lor sărut. În paginile scrise de Alex Tocilescu vezi momentele din viața lui Topîrceanu ca într-un film vechi.

Suntem părtași la plecarea pe front a poetului, la viața sa din tranșee, munca la calea ferată și zilele petrecute în lagăr. Volumul lui Alex Tocilescu despre Topîrceanu aproape că nu poate fi numit biografie. E un roman despre un poet și un gazetar, poate prea scurt pentru câte ai vrea să afli, dar suficient de lung încât să prinzi și mai mult drag de Topîrceanu.

(www.ziaruldeiasi.ro, 28 septembrie 2018)

Cătălin HOPULELE

De vorbă cu autorii colecției „Scriitori de poveste”

După demersul în care „Ziarul de Iași” a prezentat în exclusivitate cele 11 cărți din colecția „Scriitori de poveste” care va fi lansată anul acesta la FILIT, în care au fost prezentate biografiile romanțate a 11 scriitori marcanți pentru istoria Iașului, vă propunem de data aceasta să îi ascultăm pe cei 11 scriitori contemporani care au scris biografiile respective. I-am întrebat ce cred despre Iași, despre FILIT și despre scriitorul sau scriitoarea care a prins din nou viață în romanul lor din și de colecție.

Simona Antonescu – „Scriitori de poveste” m-a ajutat să descopăr fețe ale Otiliei Cazimir pe care nu le cunoșteam. Mi-a fost stârnit simțul dreptății și am devenit pe loc un fel de avocat al acestei scriitoare. Astăzi nu mai sunt sigură cine pe cine a apărut: eu pe ea, de uitare, sau ea pe mine, de superficialitatea de a judeca un scriitor numai după o parte a scrierilor sale. Mergând pe urmele Otiliei Cazimir, am descoperit un Iași când pitoresc, bucolic și așezat, când răvășit de furtunile pe care le-au adus cu ei sutele de mii de refugiați, în 1916. Este un oraș pe care istoria l-a

pus în cele mai inedite situații, iar el a ieșit mereu cu înțelepciune din ele. FILIT-ul este, în acest moment, cel mai important festival de literatură din țară. Atmosfera care se creează aici are ceva special, între cei care au participat o dată la FILIT există pentru totdeauna un fel de legătură, ca și cum ar fi devenit cumva rude.

Mihai Buzea – FILIT? Păi da: anul trecut am bolborosit de ciudă că pe Adrian Georgescu l-au chemat, și pe mine nu, ziceai că-s Vulcanii Noroioși; pe urmă am citit *Exitus* și m-am calmat. Îl chemaseră pe merit, cartea mi-a-nchis gura. Iașul? Cătăline, mă faci să râd! Orașul tău și cu mine avem cea mai tensionată relație (în afară de relația lui cu Radu Pavel Gheo), dar despre asta nu pot da detalii că fac spoiler. Ne-am cunoscut în '91-'92, epoca Marii Bișnițe... ce tineri eram! Și eu, și Iașul. Mai mult Iașul... Pogor a fost o figură! Și el, și taică-său: bătrânul Pogor era harnic și răzbătător, dar doar Pogor fiul a devenit legendă. Nu spun acum de ce, sunt înnebunit de frica murei în gură, citești cartea și priviți-vă-n ochi: l-ați meritat?

Iulian Ciocan – Nu știam, atunci când am început să scriu, că Iașul va deveni un reper important în biografia mea literară. Dar el a devenit. În Iași, la Polirom, am publicat trei romane. În Iași am avut întâlniri frumoase cu liceeni. Acum sunt invitat la FILIT, un Festival minunat. Nu-mi imaginam acum 15 ani că un asemenea Festival e posibil în Iași. E un efort organizatoric deosebit. O dată pe an, Iașul se transformă într-un fel de Meccă a literaturii, un loc în care vin scriitori foarte importanți din toată lumea. De aceea, nu am ezitat prea mult atunci când Florin Lăzărescu mi-a propus să scriu biografia romanțată a lui Nicolae Gane. A fost un pic dificil pentru mine – un basarabean și un autor de distopii – să scormonesc în secolul al XIX-lea. Dar era vorba de un junimist faimos și de un primar care a realizat lucruri colosale, de un om foarte important pentru Iași, iar Iașul e foarte important pentru mine. Așa că m-am pus pe treabă. Am avut o miză dublă: să nu mă îndepărtez foarte tare de realitate și să-i ofer cititorului posibilitatea să găsească niște detalii adevărate, dar, totodată, să dau frâu liber fanteziei acolo unde biografia te invită parcă să desăvârșești lucrurile nesigure, vagi. M-am străduit să fac un text care să nu plictisească. Sper că am reușit.

Dan Coman – Era dimineață, îmi beam cafeaua și răsfoiam gazetele când m-a sunat Florin Lăzărescu și mi-a propus să scriu despre Codreanu. Am acceptat pe loc, entuziasmat: ideea era atât

de faină, de neașteptată și de proaspătă încât m-am apucat de lucru în aceeași zi. Știam puține lucruri despre Mihai Codreanu. Știam și mai puține lucruri despre cum să scrii o biografie romanțată. Nu știam nimic despre tutunul de pipă, pedanterie, ursul de pluș, orbirea treptată, actrițele de la Naționalul ieșean, nimic despre bani, prietenie sau despre Ecaterina – însă bucuriile și surprizele au fost uriașe: treptat, am descoperit un personaj fabulos de care m-am atașat mult mai mult decât îi e permis unui autor față de personajul său. Sunt absolut sigur: colecția de față va străluci multă vreme de acum încolo. Dacă cei care administrează muzeele ar avea – măcar o dată la cinci ani, asemenea ideii, lucrurile s-ar îndrepta mult și ar reîncepe să funcționeze după dreapta măsură. Acum e dimineață, îmi beau cafeaua în Iowa City și răsfoiesc gazetele. Sunt aici cu o bursă pentru literatură, în cadrul unui program faimos: IWP, împreună cu alți 27 de scriitori din întreaga lume – și vreau să vă spun că cele mai des invocate lucruri – atunci când se vorbește despre România/ atunci când ceilalți vorbesc despre România – sunt cele legate de cinema, de Dracula și de FILIT. Ceea ce, să recunoaștem, nu e deloc puțin lucru. Pentru mine e absolut reconfortant: țara din care vin își reconstruiește, în felul ăsta, consistența.

Andrei Crăciun – Nu mai știam ce scriitor a fost Ion Creangă. În ultimii șaptesprezece ani, câți

au trecut de când am terminat liceul, nu l-am mai recitat. Mi-a căzut *Harap-Alb* la Bacalaureat, și atunci am încheiat socotelile cu humuleșteanul. Am greșit. Când mi s-a propus să scriu o carte despre viața lui, am acceptat mai greu decât accept de obicei să scriu. Mă temeam că nu sunt în măsură. Apoi m-am gândit că măcar așa îl voi reciti integral. Am scris-o pentru a mi-l salva pe Creangă pe care îl uitasem (precum și pe Creangă pe care nu îl descoperisem încă). Am fost egoist, dar n-am greșit. Altfel, Iașul are de ce să fie mândru de moștenirea sa literară, de Creangă cu asupra de măsură, dar și de prezentul său, pe care FILIT tocmai reușește să îl facă inubliabil.

Cristian Fulaș – *Povestea lui Dosoftei* a venit ca o surpriză pentru mine. Am fost invitat în proiect în primăvară, a fost o perioadă de studiu și o încercare de a înțelege (din nou, la aproape 20 de ani de la absolvirea facultății) contextul și miza primelor încercări de literatură în limba noastră. Mitropolitul Dosoftei a fost în mod cert un deschizător de drumuri în această privință, putându-se spune că lui îi aparține prima creație în versuri în limba română (*Psaltirea în versuri*). Apoi, am descris în carte și contribuția mitropolitului la istoria tiparului și a tipăriturilor în limba română, făcând totodată și un istoric și o descriere a procedeele tehnice de realizare a tiparului. Cred că prin acest proiect FILIT s-a permanentizat, s-a clasicizat; lecturile, întâlni-

rile sunt mai degrabă lucruri care rămân în memoria afectivă și mitizează literatura, în timp ce o colecție de cărți tipărite rămâne în timp și, într-un fel, arată mult mai clar lucrurile care se fac pentru literatură în cadrul unui festival de amploare.

Tudor Ganea – E complicat să scrii cu temă și specie literară dată (biografie romanțată). E și mai complicat când în această ecuație intră un scriitor pe care nu-l mai citiseși din liceu. Și, ca totul să meargă uns, timpul de predare al manuscrisului să fie foarte scurt. Când mi-a fost propusă implicarea în acest proiect, am refuzat în primă fază. Sadoveanu mă speria. Și acum mă sperie. Inconștient cum sunt, am acceptat. Ciudățenia vine în momentul în care începi să scrii – încorsetat ca o mumie în toate fașele restrictive de mai sus – și îți place. Îți place redescoperirea autorului de pe care sufli praful, scrisul lui, îți place arheologia monografică și dirigenția de șantier la care te-ai înhămat deși în fiecare zi ai certitudinea lucrului prost făcut. Acesta a fost paradoxul în interiorul căruia m-am mișcat: îmi plăcea ce fac, dar eram convins că e greșit. Mi-a tremurat mâna pe tot parcursul scrierii nuvelei, asemenea unui medic rezident ce face prima tăietură în sala de operație. Mi-a ieșit un fel de arătare, un Frankenstein despre care încă nu știu dacă se poate ridica și merge. Indiferent de cum va fi primită cartea, un lucru mă bucură mult: că vin din nou la Iași, la FILIT.

SCRIITORI DE POVESTE

Adela Greceanu – Am ascultat vocea lui de la diferite vârste, așa cum „se aude” ea în scrisori și însemnări, în poezie, în scrierile dramatice, în proză, am ascultat voci ale celor care au vorbit despre el și epoca sa, în vremea lui și mai târziu, am decupat fragmente din aceste voci și am construit o poveste despre Vasile Alecsandri. Cititorii ei sper să descopere delicatețea sufletească a lui Alecsandri, patriotismul lui, patriotismul unui spirit european, luminat, și să aibă curiozitatea să-i citească mai ales textele de proză. FILIT-ul, nu știu cum se face, creează o stare de bucurie care pare să molipsească pe toată lumea care trece pe acolo – scriitori, traducători, cititori. Bucuria de a fi împreună în jurul unor cărți. Sper ca anul acesta să ne bucurăm împreună și de cărțile din colecția „Scriitori de poveste”.

Florina Ilis – Lucian Dan Teodorovici a fost cel care mi-a vorbit prima oară despre acest proiect într-o întâlnire prilejuită de Târgul Gaudeamus de la București, în toamna anului trecut. Inițiativa lui Lucian mi s-a părut extraordinară cu atât mai mult cu cât venea din partea directorului Muzeului Literaturii din Iași, adică a unui scriitor care știe că, pentru a atrage publicul înspre locurile memoriei noastre culturale, este nevoie, pe lângă informațiile de istorie literară corespunzătoare, și de o poveste. Am acceptat să scriu *Povestea lui Eminescu* fiindcă romanul meu *Viețile paralele*, publicat în 2012, îl are pe poetul Mihai Eminescu drept personaj principal. După cei șapte ani de lucru la *Viețile paralele*, Eminescu nu mai era pentru mine un necunoscut... Florin Lăzărescu mi-a explicat viziunea întregului proiect, astfel că n-a fost dificil ca, din întreg materialul adunat

Colecția „Scriitori de poveste”, Editura Muzeelor Literare Iași, 2018

pentru *Viețile paralele*, să adaptez o poveste a lui Eminescu care, sper eu, să fie și pe gustul publicului larg, iubitor de cultură. Mă bucur să revin la FILIT după câțiva ani. Am participat chiar la ediția sa inaugurală, dar de atunci au trecut niște ani, iar festivalul a evoluat foarte mult. Programul din acest an al festivalului este unul extrem de bogat, iar evenimentele, lansările și discuțiile vor fi, fără îndoială, și pentru publicul din Iași foarte plăcute și instructive. Aștept cu nerăbdare să mă întâlnesc cu cititorii și să le spun *Povestea lui Eminescu...*

Bogdan Răileanu – Negruzzi, ce e cu Negruzzi, mai mult decât nuvela *Alexandru Lăpușeanul*, mi-am spus când am ales din oferta lui Florin Lăzărescu să scriu despre acest autor. Aveam de ales între el și Sadoveanu și încă cineva, nu mai știu. De Sadoveanu am fugit din start, așa că Negruzzi a rămas alături de mine pentru o perioadă, mă trezeam dimineața cu el în cap căutând să îl apuc de undeva și să construiesc o poveste, mergeam la serviciu, apoi seara înainte să adorm treceam imaginar prin curtea moșiei de la Trifești cu mâinile la spate, zgâriind cu vârful pantofului în colbul curții ca și când aș fi căutat în pământ un loc din care să încep. Nu am mai scris o biografie niciodată. Ce puteam să spun despre acest om? Mă interesa omul mai mult decât scriitorul și asta mi-am dorit să ating, pielea boierului de Iași, a ministrului de Finanțe, a

tatălui, a soțului, a bărbatului care s-a confruntat cu două revoluții de-a lungul vieții la granița dintre imperii. Mihai Iovănel m-a îndrumat către niște biografii și am reușit să obțin una de pe Okazii.ro scrisă de Liviu Leonte care m-a ajutat foarte mult. Asta și restul scrierilor lui Negruzzi, mai ales scrisorile care oglindesc puțin din firea omului și a autorului.

Alex Tocilescu – Când Florin Lăzărescu m-a întrebat dacă aș vrea să scriu o carte despre Topîrceanu, am zis „da” pe loc, pentru că propunerea mi s-a părut mult prea bizară ca să poată fi refuzată. Era ultimul lucru pe care mi-ar fi trecut prin cap să-l fac; nu știam mai nimic despre Topîrceanu, cum nu știam mai nimic nici despre Iașul vremurilor despre care urma să scriu. Și, deși m-am documentat cât de cât și mai toate întâmplările din carte au o oarecare bază în realitate, a ieșit o biografie foarte, foarte, foarte romanțată, despre un Topîrceanu inventat în mare parte de mine. Profesorii de română s-ar putea să fie puțin scandalizați de cum s-a transformat poetul prin filtrul meu, dar am senzația că elevilor s-ar putea să le placă ce a ieșit. Abia aștept să prezint cartea la FILIT – și-s tare curios care va fi reacția cititorilor.

(www.ziaruldeiasi.ro, 2 octombrie 2018)

Jovi ENE

„Proza este locul unde poate fi descoperit mai ușor omul din spatele scriitorului” (Simona Antonescu)

Una dintre premierele ediției a VI-a a Festivalului Internațional de Literatură și Traducere Iași 2018 a fost, așa cum a fost prezentată și de Lucian Dan Teodorovici, directorul festivalului, apariția Colecției „Scriitori de poveste”, apărută la Editura Muzeelor Literare Iași, care reunește 11 cărți scrise de scriitori români contemporani despre viețile unor mari oameni de cultură din Iași și din împrejurimi, precum Ion Creangă, Mihai Eminescu sau Mihail Sadoveanu.

Aceste cărți vor fi lansate de FILIT 2018 și am avut prilejul să asist la prima astfel de întâlnire, la Muzeul Otilia Cazimir, fiind vorba de lansarea cărții *Povestea Otiliei Cazimir*, scrisă de Simona Antonescu. A prezentat cartea și a discutat cu autoarea și cu publicul Bogdan Crețu. Acesta și-a început discursul spunând că această colecție este un proiect foarte frumos, fiind vorba despre o provocare „aruncată” de Muzeul Literaturii din Iași unor scriitori contemporani pentru a scrie o biografie romanțată/ un roman/ un mini-roman despre scriitori esențiali din Iașul istoric. Acest gen literar este, de altfel, un tip de scriere cu des-tule pretenții.

Bogdan Crețu, profesor universitar doctor la Universitatea „Al. I. Cuza” din Iași, un om pe care îl admir pentru siguranța în exprimare și erudiția sa, a continuat precizând că o biografie este o construcție, nu este o simplă înșiruire de date, dând exemplul cunoscut al biografiilor scrise de G. Călinescu. Cât despre Otilia Cazimir, subiectul biografiei despre care se vorbea, ea este un personaj mult mai interesant decât știm (de altfel, chiar și noi, cititorii semi-profesioniști, nu îi știm decât câteva poezii, care au constituit obiectul studiului din liceu. Pentru cei din afara Iașului, Otilia Cazimir e o enigmă). Asta pentru că ea a trăit într-o perioadă activă a lumii literare românești, așa că romanul Simonei Antonescu nu este doar despre Otilia Cazimir, ci și despre Iașul din perioada revistei „Viața Românească”, despre cartierele lui, cu personalitățile și metehnele acestuia.

În plus, din punctul de vedere al lui Bogdan Crețu, Simona Antonescu a avut norocul acestei întâlniri cu Otilia Cazimir, care a devenit un adevărat personaj în cartea sa, o întâlnire norocoasă.

Luând cuvântul, Simona Antonescu a declarat

SCRIITORI DE POVESTE

că i-a fost un pic dificil să înțeleagă diferența dintre București și Iași (ea fiind totuși ploieșteancă), chiar dacă își făcuse baia de interbelic cu *Darul lui Serafim*. Proiectul privind acest volum i-a fost comunicat de către Florin Lăzărescu prin telefon, în condițiile în care nu era familiarizată cu Otilia Cazimir: „Îi citisem doar poezia, nu și proza, locul unde poate fi descoperit mai ușor omul din spatele scriitorului”. A recuperat, a citit și proza, a descoperit lucruri noi, a citit și biografia Otiliei Cazimir scrisă de George Sanda, găsită pe la anticari și care a constituit una dintre sursele importante bibliografice.

Lansarea de carte a continuat cu discuții asupra cărților Simonei Antonescu (mai ales asupra seriei începute la Editura Nemi), asupra relației dintre Otilia Cazimir și George Topîrceanu și asupra implicațiilor literaturii epocii interbelice asupra anilor ce au urmat. S-au acordat autografe și s-a răspuns la întrebările celor prezenți, totul într-o atmosferă intimă, în Muzeul „Otilia Cazimir”, acum aglomerat, dar care merită vizitat pe îndelete în zile mai liniștite. Deocamdată, toată resursele merg spre FILIT 2018.

(www.filme-carti.ro, 4 octombrie 2018)

Bogdan Crețu și Simona Antonescu,
Muzeul „Otilia Cazimir” Iași
Foto: Andi Spot

Jovi ENE

„Mi-ar plăcea ca oamenii să citească Ion Creangă” (Andrei Crăciun)

Evenimentele despre noua colecție de la Editura Muzeelor Literare Iași, „Scriitori de poveste”, au continuat ieri, 4 octombrie 2018, cu lansarea cărții *Povestea lui Ion Creangă*, de Andrei Crăciun, în frumoasa ambianță de la Bojdeuca marelui povestitor. Amfitrion a fost Paul Cernat, iar lansarea și discuțiile de după au fost atât foarte descriptive și pline de informații, cât și amuzante și în legătură directă cu cei din sală. Desigur, un mare merit îl are aici Andrei Crăciun, un autor atent și polivalent, care folosește un limbaj direct și cu multe nuanțe de ironie, pe care le înțeleg cei care îl urmăresc în proză, publicistică sau emisiuni la radio.

Cel care a deschis seara a fost Paul Cernat, care a mărturisit că a citit cartea în tren și a avut câteva momente în care a simțit „pielea găinii”, întrucât a simțit în mare parte cartea ca un discurs de îndrăgostit, autorul intrând foarte bine pe lungimea de undă a lui Ion Creangă. Problema este că auzim des că Ion Creangă este prea regional, că e greu de citit, de preferință trebuie să o facem cu dicționarul, dar el era la fel și pentru junimiștii crescuți în școlile franceze. El nu a fost

chiar așa de ruginit precum pare, ci este chiar *friendly* pentru cei de azi, se simte foarte bine în contemporaneitate.

Discutând despre „cărțică” (o expresie care a stârnit oarece controverse), Paul Cernat consideră că aceasta este o contribuție demnă de luat în seamă, o carte aflată între proză și biografie, fiind o proză a unui om care încearcă să vorbească, să comunice cu omul despre care scrie. Volumul este un dialog foarte simpatic și foarte convingător, în care biograful a apelat la scriitor, la talentul lui, și o face foarte bine. Istoricul literar are totuși o rezervă, prin absența din cuprinsul cărții a Smărăndiței popii, care l-a vizitat pe Creangă la Iași mulți ani mai târziu și a lăsat chiar și o mărturie, într-un interviu târziu, acordat lui Mihail Sadoveanu, în anii 1918-1919.

Andrei Crăciun, în stilul său caracteristic, glumind, dar luându-se și în serios, a mărturisit că după propunerea venită de la cei de la editură, s-a gândit că nu ar fi rău dacă ar mai citi și el un Creangă. Așa că l-a luat la mână pe scriitorul moldovean și a descoperit că nu se știe aproape nimic despre el. A citit cărțile lui, cărțile despre

SCRIITORI DE POVESTE

Ion Creangă și a încercat să recupereze tot mai mult un autor mai uman (ba chiar l-a făcut să aibă ceva probleme cu prostata), ba chiar a plasat în volumul său și ceva semințe de scandal.

În privința receptării lui Creangă, Andrei Crăciun a spus că i-ar plăcea ca oamenii să-l citească pe Ion Creangă, pentru că vor descoperi că era bun, avea ritm, avea miză morală, avea un scop. Era un naiv, credea că lumea putea fi îndreptată. Adevărata natură a lui Ion Creangă este că a fost un învățător. În prezent, școala face un lucru rău în

privința lui Creangă, dar el poate și trebuie să fie recuperat.

Pe scurt, Andrei Crăciun spune și chiar a spus în cadrul discuției: „RECOMAND ION CREANGĂ”.

Iar noi vă spunem că abia așteptăm să citim tot volumul, din care autorul a citit o simpatică parte chiar în cadrul lansării, parte ce a dezvăluit și, în același timp, promite lucruri interesante în cărticica apărută.

(www.filme-carti.ro, 5 octombrie 2018)

Andrei Crăciun la Bojdeuca lui Ion Creangă din Țicău
Foto: Andi Spot

Jovi ENE

„Vasile Pogor și Nicolae Gane merită să ne întoarcem în timp și să scriem despre ei” (Iulian Ciocan)

Cărțile din colecția „Scriitori de poveste” mi-au devenit simpatice încă de la lansarea de acum două zile, așa că ieri am participat la o dublă lansare a unor cărți aparținând colecției: *Povestea lui Nicolae Gane*, de Iulian Ciocan și *Povestea lui Vasile Pogor*, de Mihai Buzea. Cei care au prezentat și au întreținut lansarea au fost Bianca Burța-Cernat și Paul Cernat. Ambianța: Muzeul „Mihai Eminescu” din Parcul Copou.

Bianca Burța-Cernat a început lansarea prin afirmația că cele două cărți sunt foarte consistente și foarte atrăgătoare, fiind un amestec de ficțiune și adevăr istoric, două micro-monografii despre intimitatea cercului de la Junimea și nu numai, pentru că vorbim despre cărți ce evocă secolul al XIX-lea în general și Iașiul acelor timpuri.

Discutând despre *Povestea lui Vasile Pogor*, cartea lui Mihai Buzea, Bianca Burța-Cernat consideră că este un pic atipică, pentru că povestea lui este reconstituită printr-un dialog; Mihai Buzea știe foarte bine cum se face un interviu, pentru că este și jurnalist, așa că l-a convocat pe Pogor la un interviu, numai că personajul princi-

pal se transformă, cunoscând și realitățile prezentului (știe neologisme, există acolo referințe culturale precum *Citizen Kane* etc.)

Paul Cernat (care îmi place în mod deosebit ca moderator și om ce explică foarte cumpătat și inteligent orice ține de istoria noastră literară) a spus că Nicolae Gane a contribuit la maturizarea junimiștilor în cultura română, deși pare să fie un junimist de plan secund. Totuși, a fost un foarte bun memorialist, dar și primul traducător sistematic al lui Dante.

Cartea lui Iulian Ciocan deschide ferestre către niște detalii mai inedite ale biografiei lui Gane, fiind o cărticică în spiritul acestuia, într-un realism molcom, un pic ironic, tacticos, consideră Paul Cernat. De altfel, se pare că acest volum este prima monografie despre viața lui Nicolae Gane.

Întrebați fiind despre felul în care se raportau la personalitățile despre care au scris înainte de propunerea lui Florin Lăzărescu, Mihai Buzea a răspuns, franc, că Pogor, via Casa *Pogor*, era pentru el doar un restaurant. Iulian Ciocan a spus că nu știa decât un lucru, și anume că era doar un

junimist de mâna a doua. Așa că, după ce a acceptat propunerea, a citit trei luni cam tot ce a găsit de și despre Nicolae Gane, mai ales la Biblioteca Națională de la Chișinău (o carte foarte interesantă fiind cea cu discursurile parlamentare din acea perioadă): „Scriind despre el, am descoperit un om foarte important, care are câteva proze ce-l fac un precursor al lui Sadoveanu”. În viziunea lui Iulian Ciocan, Nicolae Gane e un om aproape fără defecte, apreciindu-i onestitatea și corectitudinea.

În schimb, Pogor nu a fost un om fără defecte, fără vicii (deși acestea erau mai degrabă la nivel uman, fără să facă afaceri murdare, ilegale), a explicat Mihai Buzea: el s-a născut bogat și a fost un om lipsit de griji materiale; nu avea talent literar; avea, în schimb, un talent imens de a lenevi.

Discuțiile au continuat cu mai multe intervenții din public, continuând până la proiectele viitoare ale scriitorilor, într-o atmosferă relaxată și plină de referințe culturale.

Într-un mesaj final către public, cei doi autori au spus:

Mihai Buzea: „Citiți aceste cărți, vă rog, că suntem săraci!”

Iulian Ciocan: „Oamenii aceștia merită să ne întoarcem în timp și să scriem despre ei.”

(www.filme-carti.ro, 6 octombrie 2018)

Iulian Ciocan

Luiza VASILIU

Negruzzi, diavolul și spionii ruși

Cum ar fi dacă unii dintre cei mai buni scriitori contemporani din România ar primi fiecare pe mână câte un autor din canon (dada, dintr-ăla de manual), i-ar cerceta viața și scrierile, i-ar cunoaște contextul vremii și i-ar reconstitui în 100 și ceva de pagini o biografie lejer romanțată, din care tu, cititorul, ai afla tot ce n-ai știut niciodată despre cele mai mari nume din literatura română? Ar fi frumos, nu?

Păi tocmai s-a întâmplat la Iași, la FILIT, cel mai important festival de literatură de la noi, unde la început de octombrie a fost lansată colecția „Scriitori de poveste”: 11 scriitori contemporani au scris despre cei 11 scriitorii cărora le sunt dedicate muzeele din rețeaua Muzeului Național al Literaturii Române Iași: Ion Creangă, Mihai Eminescu, Mihail Sadoveanu, George Topîrceanu, Otilia Cazimir, Vasile Pogor, Nicolae Gane, Constantin Negruzzi, Vasile Alecsandri, Mihai Codreanu și Mitropolitul Dosoftei. Cărțile se găsesc la Iași, în rețeaua de muzee, și online, pe site-ul editurii MLR (un volum costă 12 lei). Autorii care au acceptat să scrie despre colegii lor mai mari sunt Andrei Crăciun, Florina Ilis, Tudor

Ganea, Simona Antonescu, Mihai Buzea, Bogdan Răileanu, Dan Coman, Adela Greceanu, Cristian Fulaș și Alex Tocilescu.

Pentru că ne-a plăcut teribil colecția lansată la Iași și pentru că vrem să ajungă la cât mai multă lume, publicăm până de Crăciun fragmente selectate de câțiva dintre autori, desenate de ilustratori unul și-unul.

Începem cu Bogdan Răileanu, care l-a documentat atent pe Costantin Negruzzi și a scris o minunăție de carte, pe care ne-am fi dorit sincer s-o fi citit înainte ca pojghița canonului să-l transforme pe autor într-o statuie de neatins. L-am întrebat pe Bogdan dacă ar ieși la bere cu Costache, acum că știe atâtea despre el. Ne-a spus că ar ieși, clar, „la palatul Știrbey, în Buftea să îi arăt unde chiuleam eu în liceu și unde probabil că am discutat pentru prima oară despre „Alexandru Lăpușeanu”. I-aș da și o țigară, evident, dacă ar fuma”. Zice că cel mai mult l-a surprins „faptul că a răzbit în viață, că a fost ministru de finanțe, primar al Iașului în ciuda carierei literare, deci și el a fost un scriitor de timpul liber.” (Luiza Vasiliu)

Cum a fost, de fapt, tot experimentul ăsta pentru Bogdan?

„Biografia lui Costache Negruzzi a fost ca un exercițiu de matematică. Timp de câteva luni, aproape zilnic, deschideam documentul word și mă duceam în meniul Review unde apăsam pe butonul Word Count ca să văd câte semne mai am până ajung la destinație. Asta și din cauză că a fost greu cu scrisul la început. Nu știam de unde să apuc o biografie romanțată, dar pe urmă cred că mi-am răspuns singur și am decis că biografie romanțată e o biografie despre Costache Negruzzi așa cum cred eu că aș fi scris despre mine dacă aș fi fost Costache Negruzzi și aș fi făcut ce a făcut el. A se nota tonul ironic la adresa mea.

Ce mi-a plăcut cel mai mult la acest demers e că am reușit să păstrez delirul într-un context real și să reflect totuși și cele mai importante și relevante lucruri despre Costache Negruzzi. M-am folosit de diavol, spioni ruși și tot felul de dialoguri speculative ca să surprind câteva tonuri ale epocii și ale omului. Nu știu cât am reușit cu adevărat. Ce mi-a mai plăcut a fost faptul că, lucrând pe viața unui om, povestea practică are început, cuprins și sfârșit, iar misiunea mea nu a mai fost atât de grea ca atunci când trebuie să te gândești cum sfârșește personajul.”

15 septembrie 1848 – rămășițele revoluției

Ochii se mișcau sticloși, de la oglindirea din geam în care își putea vedea ceașca de cafea la scena de peste drum, unde un țigan își bătea cei

doi copii lângă un coș de nuiele răsturnat. Din coș încă se mai rostogoleau pe caldarâmul din piatră cubică roșii mici care lărgeau pata de culoare din mijlocul străzii. Copiii erau desculți, murdari și cu hainele lălâi jucând pe ei în ritmul loviturilor. Pentru o clipă simți în nări mirosul îmbâcsit al copiilor și al lacrimilor, îl simțise de atâtea ori când trecuse prin piețele din târg. Un miros distinct, de țigan. Cuvântul țigan lucea ca o lamă de cuțit între gândurile sale. Încerca să își dea seama dacă știuse vreodată originea acestui cuvânt. Sorbi din cafeaua turcească pe care o ținea în ceașcă și se gândi apoi la originea cuvântului *turc*. Se întoarse cu spatele la bărbatul care snopea copiii în bătaie. Mai treceau și alți oameni pe stradă, dar nimeni nu zicea nimic.

– Fiecare cuvânt înseamnă ceva pe lumea asta, spuse cu o voce egală ca și când ar fi continuat o conversație întreruptă de bătaia de afară.

– Ce vrei să spui, Costache?, se auzi vocea Mariei.

– Uite spre exemplu *țigan* sau *român*, cuvintele astea ne spun ceva, răspunse, doar că noi le luăm pe degeaba. Nu e multă lume care știe ce înseamnă să fii român sau țigan.

– De asta ar trebui să existe mai mulți oameni ca tine, Costache, interveni un bărbat cu mustați elegante care își lăsă ceașca de cafea pe o măsuță de lemn, oameni care să ne lumineze pe noi, restul. Ar trebui să traduci mai mult decât ai făcut-o până acum. Ar trebui să aduci lumină printre bieții noștri români.

Costache se uita la măsuța de lemn. Semăna cu o măsuță pe care o văzuse în copilărie la Chișinău în salonul în care se întâlnise cu Pușkin. Pușkin! Oare câți oameni din orașul ăsta știau cine era Pușkin? Oare țiganul de afară, copiii lui sau copiii copiilor lui vor citi vreodată *Șalul Negru*? Se uită pe fereastră. Țiganul dispăruse. La marginea drumului un băiețel plângea și se uita la mama lui cum aduna roșiile rămase întregi în urma bătăliei.

– Nu știu dacă de un traducător e lucrul de care au nevoie românii acum, spuse Costache și se așeză în fotoliul de lângă fereastră.

– Ba poate cine știe, spuse Maria ridicându-se și verificând ibricul de cafea.

– Fără îndoială, românii au nevoie de înțelepciune, spuse Costache. Bănuiesc că toată lumea a auzit deja despre înfrângerea revoluției de la București. Dar nu știu dacă știți ce s-a întâmplat în Dealul Spirii, acolo unde practic au fost măcelăriți românii noștri de turcii a căror cafea o bem noi în dimineața asta. Ce ironie!

Maria și bărbatul cu mustăți se uitară la Costache contrariați. Femeia lăsă cafeaua jos ca arsă și se întoarse la scaunul ei.

– Ei, nu-i nevoie să renunțăm acuma la cafea, vă dați seama, spuse Costache zâmbind. Ce vină are copacul de cafea sau turcul care o vinde în prăvălie? Nu ei decid războaiele. În schimb un conducător înțelept, chiar și al unei revoluții, face diferența. În Dealul Spirii, dragii mei s-a cerut

înțelepciune și s-a oferit impulsivitate. O companie de pompieri se întorcea spre cazarmă, iar în drumul ei a trebuit să treacă pe un podeț îngust pe care erau și trupe ale lui Kerim-pașa. Un sublocotenent român a lovit din greșeală cu cotul un soldat turc, superiorul turcului îl lovește pe român cu latul sabiei. Vă dați seama ce situație, orașul era sub asediul turcilor practic, și cineva trage sabia din teacă, ba mai mult lovește pe un român, doar înțelepciunea ar fi putut fi pavază pentru românii din compania de pompieri, dar ea nu a fost de găsit la tânărul sublocotenent. A scos pistoalele și a tras. L-a ucis pe maior și apoi a tras asupra lui Kerim-pașa. Vă dați seama că turcii nu au mai putut fi opriți. Cum va fi consemnat de istorie acest tânăr care în mod inutil a dus la moartea altor confrăți ai săi? Eroism? Prostitie? Nu vreau să mă gândesc, dar iată un exemplu care mă ajută și mai bine să răspund celor care mă întreabă de ce nu mă implic în revoluții. Socot că e nevoie de înțelepciune înainte de orice faptă de curaj.

Se lăsă liniștea. Negruzzi se ridică din fotoliul său și se uită iar pe fereastră. Țiganii dispăruseră. În urma lor rămaseră strivite zeci de roșii.

(www.scena9.ro, 12 noiembrie 2018)

Cristina HERMEZIU

În salonul de la conu Costache...

11 scriitori de astăzi au fost invitați să scrie biografia romanțată a celor 11 scriitori clasici care au și case memoriale la Iași sau în Moldova. Au rezultat niște fabuloase bijuterii literare, erudite și nonșalante, subiective și ludice, de citit oricând de copiii de azi sau de copiii de ieri, crescuți cu „statuile” unor Costache Negruzzi, Ion Creangă, Vasile Alecsandri sau Mihai Eminescu. Bogdan Răileanu s-a invitat acasă la „conu Costache”, pe malul Prutului. Toate poveștile au fost lansate în cadrul FILIT, Festivalul Internațional de Literatură și Traducere care a avut loc între 3 și 7 octombrie la Iași. Alături de câțiva scriitori străini de mare calibru (Sylvie Germain, Jón Kalman Stefánsson, Jonathan Franzen, Veronica Roth), o impresionantă pleiadă de scriitori români din diferite generații a făcut bucuria sutelor de întâlniri, printre care 17 organizate în licee, și alte peste zece în rețeaua de muzee literare regionale – ultimele cu ocazia unui proiect excepțional, intitulat „Scriitori de poveste”. La acest exercițiu inteligent de demuzeificare au participat cu tușă personală și talent Florina Ilis (Povestea lui

Mihai Eminescu), Simona Antonescu (Povestea Otiliei Cazimir), Cristian Fulaș (Povestea lui Dosoftei), Bogdan Răileanu (Povestea lui Costache Negruzzi), Mihai Buzea (Povestea lui Vasile Pogor), Iulian Ciocan (Povestea lui Nicolae Gane), Dan Coman (Povestea lui Mihai Codreanu), Adela Greceanu (Povestea lui Vasile Alecsandri), Tudor Ganea (Povestea lui Mihail Sadoveanu), Andrei Crăciun (Povestea lui Ion Creangă), Alex Tocilescu (Povestea lui George Topârceanu). Un experiment literar „ventriloc”, prin care scriitorii de azi s-au strecurat în viețile unor „zei” pentru a-i face oameni. Seria Scriitori de poveste inițiată de MNLR Iași reușește un dialog cu dublu sens: prin vocea câtorva scriitori tineri de azi se reinjectează o sevă nouă în percepția unor scriitori de patrimoniu.

Cum s-au împărțit „rolurile”, cum ți-a revenit ție rescrierea vieții lui Costache Negruzzi? Ai afinități cu conu Costache, sau dimpotrivă, a fost o provocare tocmai fiindcă n-aveați nimic în comun?

Inițial am avut de ales și alesesem Sadoveanu.

Aveam un plan despre cum să scriu biografia lui Sadoveanu în așa fel încât să fie interesantă pentru elevii de liceu. Planul, pe scurt, era următorul: un elev de liceu cu porecla Sadoveanu se desparte de iubita lui și declanșează o furtună emoțională adolescentină în sufletul acestei fete. După despărțirea de Sadoveanu, fata începe să aibă vivid dreams cu momente din viața scriitorului Mihail Sadoveanu și le povestește unei prietene. Părea un plot excelent și un mod contemporan de a monta în scenă detalii ale vieții lui Mihail Sadoveanu. Încă iau în considerare această găselniță pentru viitoare scrieri. Dar această idee nu a trecut, așa că am revenit asupra autorilor și l-am ales pe domnul Negruzzi, pentru că, recunosc, nu trăise atât de stufos precum Sadoveanu și, oricum, datele biografice despre el sunt mult mai închețate, ceea ce cumva mi-a devenit folositor în efortul de a romanța. Sincer vorbind nu am afinități pentru Negruzzi, întotdeauna mi s-a părut un autor rece cu nuvela lui dark de care nu m-am apropiat niciodată cu adevărat, dar trecând dincolo de scrierile obligatorii, am dat peste un autor viu, cald care nu este înfățișat cu tot umorul și candoarea sa specifice moldovenilor.

E vorba de o comandă literară: care au fost obstacolele? Ce te-a „chinuit“ cel mai tare? Să alegi doar anumite episoade din viața lui Negruzzi, sa-l faci uman, sa transpuie epoca, să nu fii prea didactic? Ai avut in minte publicul țintă?

Am scris mereu gândindu-mă la mine cel din liceu, ce aș fi vrut eu să citesc despre Negruzzi atunci, ce m-ar fi făcut mai curios în legătură cu acest autor. Deci, da, cred că publicul țintă este cel la care m-am raportat cel mai mult și la mine, până la urmă, pentru că o biografie romanțată presupune o intervenție în biografia respectivă și îmi doream să am o contribuție de care să fiu mulțumit la final, nu doar să înșirui niște detalii istorice. Am urmărit mereu să arăt omul din spatele scriitorului și prin intermediul lui, evident, epoca în care a trăit. La vremea respectivă putem doar să ne imaginăm gradul de corupție a societății, incultura sau intoleranța care domneau printre oameni și cumva am încercat să îmi imaginez dialoguri și situații pe diverse teme la modă atunci, teme care îl preocupau pe Negruzzi, cum era situația țiganilor și felul în care erau ei percepuți în societate. Evident că toate situațiile au un nivel de ficțiune ridicat, nimic din ce se spune cu adevărat în această carte nu e real, dar pleacă de la fapte reale, de la interese ale acestui scriitor moldovean trecut prin două revoluții. Vă dați seama, ce înseamnă totuși să prinzi revoluția de la 1821 și pe cea de la 1848 și unirea de la 1859, să fii primar al Iașului și să ai relații bune cu toți domnitorii Moldovei. Pentru mine Negruzzi este un pacificator, un cărturar care își cunoaște obiectivele și care înțelege că nu dreptatea și violența vor aduce progresul neapărat, dar asta poate și unde la vremea respectivă democratiza-

rea și accesul la cultură erau reduse și se bazau pe mințile luminate ale pașoptiștilor. Scriind la această biografie, la început am fost derutat de faptul că nu reușeam să prind un twist al acțiunii, nu reușeam să găsesc punctul ăla intens al acțiunii în care personajul meu pățește ceva, am fost tentat inițial să explorez o temă falsă a lașității lui Negruzzi care a făcut non-combat la revoluția de la 1848, dar am renunțat pentru că nu puteam să mă centrez doar pe acest aspect, era prea mic și prea fals, el a combătut așa cum a putut și din postura lui de om politic angajat. Dar viața lui Negruzzi era aspectul pe care trebuia să mă concentrez și mi-am dat seama că pot să româneț, pot să găsesc twist-ul în fiecare secvență relevantă pe care am istorisit-o adăugând personaje fictive sau situații care se dezvoltă în preajma unor momente istorice din biografia autorului și care se comportau ca niște hârtii de turnesol și puneau în evidență omul sau perioada în care a trăit el.

Cred că sunt patru mari teme în povestea ta a lui Negruzzi: limba, cenzura, țigani, rușii. Sunt firele obsesive ale vieții sale? Sunt ele firele obsesive ale lumii (noastre) de azi?

Nu le-am numărat, dar cred că așa include între temele acestei biografii și familia. E o temă care apare în diverse contexte și care cred că a fost importantă în viața lui Negruzzi. Bănuiesc că familia a fost și unul dintre motivele pentru care a preferat o carieră de evitare a marilor riscuri. Temele

pot fi văzute și ca niște obsesii, Negruzzi este obsedat de limbă și de ce poate fi făcut în sprijinul construirii limbii române, se simte dator, este un traducător înainte de toate, pentru că doar așa se poate îmbogăți limba și se poate crea o literatură proprie, văzând cum fac alții, preluând și adaptând. Literatura lui Negruzzi în sine pare a fi o literatură făcută din datoria de a recupera memoria trecutului și de a pune bazele a ceea ce va să fie literatura. Fiind un deschizător de drumuri, un făuritor, un *doer* cum se spune azi, Negruzzi a avut parte și de cenzură. Lumea nu era pregătită pentru ideile lui, așa că a fost cenzurat acolo unde a fost mai îndrăzneț, unde a avut opinii contrare domniei sau bisericii. Astăzi aceste teme nu mai nasc cenzură, chiar și în România libertatea de expresie este destul de mare, se poate spune orice și poate că asta e marea problemă, că se spun prea multe prostii și prea puține lucruri curajoase și adevărate. În zilele noastre Negruzzi probabil că ar fi fost un profesor universitar la catedra de Filologie, deosebind grâul de neghină, un păstrător al valorii, dar tare mă tem că știind atâtea limbi străine ar fi fost demult plecat în Franța sau o altă țară în care nu ar fi trebuit să se confrunte din nou cu fanarioții din țările române.

Există un *clin d'oeil* foarte simpatic la filmul „Aferim!” al lui Radu Jude. De ce? Cum ți-a venit ideea?

Am fost foarte entuziasmat când mi-a venit

SCRIITORI DE POVESTE

ideea acestei intersecții dintre filmul lui Radu Jude și viața lui Costache Negruzzi. Teoretic ar fi putut fi posibilă, el însuși, Negruzzi, a lucrat în administrația Țării Moldovei și s-a confruntat cu tot felul de situații, cunoștea zapcii cu siguranță și știa povești, așa că potențialul acestei întâlniri mi s-a părut real și l-am exploatat sper cum se cuvine. Mă temeam că va fi greu de făcut legătura cu „Aferim!”, dar cred că funcționează și oricum dialogurile dintre zapciu și Negruzzi construiesc context pentru epoca respectivă chiar și pentru un cititor fără referințe cinematografice. Din

școală ieșim cu „Dacă voi nu mă vreți, eu vă vreau”, lipit pe fruntea lui Negruzzi, autorul nuvelei istorice *Alexandru Lăpușeanul*. Tu ce etichetă i-ai lipi acum, rescriindu-i viața? Cine a fost omul Costache Negruzzi? A fost un înalt funcționar al Moldovei, adeptul unei politici de viață a minimelelor riscuri pe care a împletit-o cu datoria de a făuri o limbă și un început de literatură pentru oamenii din partea asta a lumii.

(Interviu realizat de Cristina Hermeziu, www.adevarul.ro, 25 octombrie 2018)

Bogdan Răileanu la Muzeul „Constantin Negruzzi”, Hermeziu, comuna Trifești

Jón Kalman vs. Stefánsson
foto: Corneliu Grigoriu

Jovi ENE

„Mă lupt ca literatura de calitate să ajungă la cât mai mulți oameni” (Raisa Beicu)

Ziua de sâmbătă se deschide, în ultimele ediții ale FILIT Iași, cu discuții despre bloggeri și alte „specii internautice” destinate publicului cititor de literatură. În acest an, discuția de la Casa FILIT a avut titlul „Booktrailer, booktube și blog – alte feluri de a promova literatura” și a fost moderată de Eli Bădică. Invitații au fost: Raisa Beicu, blogger la RaisaBeicu.ro, Daria Câmpeanu, booktuberiță la Daria Prietenă cu Cărțile, și Claudia Popescu, despre care aflăm anul trecut cu aplicația iZiLIT, iar acum continuă cu CLIPLIT – Carte în 7Arte.

Pentru cei pasionați de literatură și felul în care ea este promovată pe Internet, dar nu numai, discuția a fost foarte agreabilă, punând accentul nu numai pe trecutul și prezentul influenței internetului, ci și pe anumite aspecte legate de viitorul apropiat. Simpatice și foarte tânăra Daria Câmpeanu a spus că nu s-a așteptat să aibe atât de mulți oameni care o urmăresc, aproximativ 14.500 de abonați pe Youtube. Discutând despre lucrurile care o deranjează, a menționat presiunea, pentru că sunt foarte multe cărți populare, pentru care este nevoie să citească și apoi

să vorbească, tocmai din acest motiv. Și există, într-adevăr, o presiune în acest sens, ea are dreptate și a dovedit foarte multă sinceritate și a spus direct ceea ce crede: poate că noi toți, bloggerii, simțim la fel, dar nu vrem să deranjăm sau să speriem. Ea nu a făcut-o.

Raisa Beicu, povestindu-și intențiile înainte de a deveni blogger, a spus că, atunci când a început să scrie, marea miză a fost să scrie despre cărți. Considerând că literatura e un bun psiholog, a dorit să arate unor oameni că literatura de bună calitate îți poate rezolva multe probleme ale vieții și a exemplificat spunând că literatura a ajutat-o mai mult decât terapia. Mai târziu, acum, mulțumirea ei cea mai mare este că și-a păstrat direcția, nu s-a dus spre ceea ce e *cool* în literatură (motiv pentru care și noi o apreciem foarte mult!).

Claudia Popescu a făcut o istorie a proiectelor pe care le promovează Biblioteca Județeană din Brașov (un loc foarte drag mie, de vreme ce acolo îmi petreceam zilele în facultate, acolo am studiat un an de zile pentru lucrarea de licență), începând de la iZiLIT, primul proiect, cel care are

acum aproape 400 de autori români, acum proiectul CLIPLIT, prin care încearcă să creeze book-trailere de artă, ambele reprezentând un mod creativ de a promova literatura și mijloace inedite, dar puternice, de a ajunge la public.

Atunci când Eli Bădică a condus discuția spre plusurile și minusurile comunităților pe care le-au constituit, Raisa Beicu a făcut o frumoasă pledoarie în favoarea autorilor și cărților „adevărate”: „Eu mă lupt ca literatura de calitate să ajungă la cât mai mulți oameni, mă lupt ca să ajungă în față chiar autorii care merită citați”. Și a adăugat, printre altele, că a ajuns să construiască o comunitate de cititori pe care a visat-o. Daria Câmpeanu, care are doar 12 ani, a mutat discuția spre recomandările de lectură și a spus, lucru confirmat și de ceilalți, că este foarte greu să faci recomandări dacă nu cunoști acea persoană. Claudia Popescu a găsit o soluție pentru ca tinerii să citească, să vedem cât se adevărește: să le recomanzi să citească literatură română contemporană.

Este scrisul despre cărți o meserie, este o pasiune? Ei bine, pentru cei mai mulți bloggeri, pentru Raisa Beicu în special, blogul de carte a fost și a rămas o pasiune, de vreme ce lucrează cu totul altceva (și eu simt la fel, și eu, îmi venea să strig!). Ea scrie despre cărți pentru că altfel nu poate să trăiască și viața devine interesantă doar atunci când lupți pentru pasiunile tale și, pe de altă parte, pentru că literatura a scos-o din zona în care se afla. Și apoi, „nu trebuie să scrii doar de

dragul de a scrie”.

Această ultimă afirmație a fost întărită de Eli Bădică. Ea a spus că cititorii vor cerne lucrurile și „recenziile”, cele de pe internet, și vor alege în timp pe cei pregătiți în detrimentul celor mai puțin pregătiți (spre nepregătiți).

Ultima discuție a zilei a fost despre o recomandare de carte sau, mai bine zis, despre cartea pe care o citesc acum, fie și la FILIT 2018. Prima care a răspuns a fost Daria Câmpeanu, care citește acum *Ultima oară când ne-am luat rămas bun*, de la Editura Leda Edge, o carte adolescentină, dar care este destul de tristă. Raisa Beicu nu s-a abținut (nici nu avea cum) și a recomandat mai multe cărți, precum cărțile lui Franzen (unul dintre favoriții ei), *Între cer și pământ*, de Steffánson, *Dulcele bar* (cartea cu care nu dă greș), amuzantul David Sedaris, dar și poezia lui Ioan Es Pop. Claudia Popescu a recomandat, spre bucuria mea, Colecția „Scriitori de Poveste”, apărută cu ocazia FILIT 2018, în care descoperim, în același timp, atât scriitori români contemporani, cât și clasici.

O discuție foarte agreabilă, din toate punctele de vedere.

(www.filme-carti.ro, 6 octombrie 2018)

Jovi ENE

„Este nevoie de implicarea scriitorilor” (Dorina Rusu)

Primul eveniment pe care l-am urmărit la Casa FILIT (în cortul din Piața Unirii din Iași), din seria „Scriitori în centru”, i-a avut ca invitați pe scriitorii Roland Orcsik (Ungaria, dar născut în Iugoslavia, cartea *Comandoul Fantomă* fiind publicată la Editura Paralela 45), Dorina Rusu (autoarea unei cărți foarte bune, *Râsul*, Editura Polirom, despre care v-am spus aici) și Tomáš Zmeškal (scriitor ceh, cu tată congolez, romanul *Scrisoare de dragoste în scriere cuneiformă* fiind publicat la Curtea Veche Publishing). Moderator a fost „vocea” Cosmin Perța.

Tema centrală a părut a fi literatura socială, modalitatea în care scriitorii aduc în literatura lor un mesaj, condiția scriitorului imigrant în propria țară și în propria literatură. De altfel, Cosmin Perța a pus următoarea întrebare, adresată celor trei scriitori invitați „în centru”: „*Literatura trebuie să aibă, să aducă un mesaj?*” Răspunsurile celor trei s-au învârtit apoi în jurul acestei întrebări.

Roland Orcsik, foarte direct și implicat în discuție, a spus că în romanele sale folosește des polifonia: folosește și gândurile și sentimentele sale, dar nu vrea să transmită direct un mesaj prin cărțile sale, ci îi lasă pe cititori să îl găsească. Tomáš Zmeškal, care a scris un roman inclusiv despre condiția de ceh născut din tată congolez și care observă reacția celor din jur la această situație, a declarat că nu încearcă în niciun mo-

ment să fie obiectiv în romanele sale. Acest lucru este o chestie legată de generația în care a crescut și din care aparține, pentru că literatura cehă din tinerețea sa era realistă, era comunistă. Așa că nu mai poate fi obiectiv, ci implicat.

În schimb, Dorina Rusu nu crede în literatura socială, în literatura cu mesaj: „*Dacă o carte este cu adevărat bună, nu trebuie să îți propui să o scrii ca mesaj pentru cineva sau pentru ceva. În schimb, scriitorii ar trebui să aibă un mesaj în societate, e nevoie de implicarea scriitorilor. Cred în rolul pe care scriitorii trebuie să și-l asume.*”

Tomáš Zmeškal a exemplificat discuția cu literatura propriei țări. Începând cu secolul al XIX-lea, scriitorii din Cehia au simțit o formă de povară, de vreme ce toată lumea se aștepta ca literatura scrisă de ei să ajute la eliberarea de sub Imperiul Austro-Ungar. Cehia sau Cehoslovacia a fost mereu sub ocupație sau sub anumite influențe, fie austro-ungară, fie sovietice, fie otomane. De aceea, mereu s-a pus problema ca literatura să salveze cumva națiunea.

Întrebată fiind despre cartea sau cărțile viitoare, Dorina Rusu a explicat că toată experiența sa din domeniul audiovizualului, mass-mediei a generat povești și se va transforma mai devreme sau mai târziu în literatură.

(www.filme-carti.ro, 4 octombrie 2018)

Elena DONEA

Jurnal extim de FILIT

Vineri, 5 octombrie 2018, la Teatrul Național „Vasile Alecsandri”, pe seară, a avut loc mult așteptata întâlnire cu Jonathan Franzen, scriitor american care este deja un fenomen în literatura contemporană. Marius Chivu, gazda serii, a menținut un dialog viu și autentic cu Franzen în care au discutat despre necesitatea cărților, despre romanul de familie, despre anxietatea virtuală, despre cititorul serios, dar și despre subiecte mai prozaice precum privitul păsărilor, sau despre giumbușlucuri lingvistice precum „brânza ficțiunii” – sintagmă care a luat naștere dintr-o confuzie (Marius Chivu a folosit termenul „homage”, iar Franzen a înțeles „fromage”).

Una dintre temele literare abordate de Franzen este familia, însă acesta a recunoscut că scrierile sale sunt la limita dintre autobiografic și ficțiune, întrucât personajele sale sunt pe cont propriu și nu sunt neapărat inspirate din familia sa, ci e tot el sub diferite forme. De aceea, pentru a scrie o carte diferită, a trebuit să devină mereu o altă persoană. Franzen a discutat și despre necesitatea romanului în era digitală. Autorul consideră că internetul ne alienează și ne pune

identitatea între paranteze, de aceea oamenii au nevoie de romane mai mult decât realizează. De exemplu, un cititor serios nu e, cum ne-am așteptat, un critic sau un filolog, ci un prieten care a făcut închisoare și care a depins de cărți.

Publicul a fost foarte încântat de prezența celor doi pe scenă, întrucât au depășit convenționalismul întrebărilor, iar Franzen a avut un spirit jovial și tonic în contrast cu aparenta sobrietate a lui Chivu, contaminat și el, în cele din urmă, de umorul lui Franzen.

După evenimentul cu Franzen, a urmat „noaptea îngrozitor de lungă a poeziei”, moderată de Claudiu Komartin, Cezar Paul-Bădescu, Cosmin Perța, Radu Vancu. La casa FILIT, scaldată într-o lumină verde smarald, mi-am creat propriul meu eveniment, întrucât nu am stat în mod convențional pe scaune, ci pe o pernă, pe jos, de unde am urmărit reacțiile publicului prin mișcările picioarelor. Cei care erau interesați de poezie și-au înrădăcinat picioarele ca niște caracatițe în jurul scaunului și nu l-au mai părăsit, în vreme ce alții băteau din picioare în ritmul poeziei sau când conținutul poemului avea ceva erotic, fie să-

reau de uimire sau de disconfort. Dacă ar fi putut să aplaude picioarele! Au citit poeți români de toate vârstele poetice, de la „maestrul yoda es. pop al poeziei noastre” (e vorba de Ioan Es. Pop), până la elevi de Licart. Am ascultat poezie pe bandă rulantă, uneori nici nu-mi dădeam seama când începe poemul pentru că unii vorbeau precum scriu, în vreme ce alții nici măcar nu începeau să recite vreodată.

Sâmbătă, 6 octombrie 2018, am fost la „Întâlnirile clubului de comunicare culturală Logos”, care a avut loc la Palatul Culturii din Iași, moderat de prof. Serinella Zara, cu un public foarte tânăr, format din liceeni. La eveniment au fost invitați Iuri Andruhovici, scriitor ucrainean, tradus la noi cu romanul *Moscoviada* și Roland Orcsik, scriitor sârb, mutat în Ungaria, tradus de Andrei Dosa cu cartea *Comandoul Fantomă*, alături de traducătoarele Dana Băbulescu și Oana Franțescu. Discuția a avut în vedere subiecte precum prietenia, pasiunile celor doi autori, solitudinea omului modern, despre cum putem avea grijă de educația spirituală a tinerilor și s-a încheiat cu o mică dezbatere propusă de elevi, despre suporturile moderne de lectură (telefon, tabletă, reader).

Întrebați cum împacă timpul liber și pasiunile cu munca, Iuri Andruhovici a precizat că el nu le separă niciodată, în vreme ce Roland Orcsik își găsește mai greu timpul pentru scris, familia împreună cu hamsterul și câinele ocupând un loc

central. Însă, el își găsește material pentru scris din vise sau din ceea ce îi mai inspiră câinele său (toată sala râde), care, deși nu-i poate răspunde la telefon ca membrii familiei, e un agent literar de nădejde. Ambii scriitori au în comun și pasiunea pentru muzică și colaborările de ocazie cu câte o trupă rock sau punk. Iuri Andruhovici a povestit despre primele sale încercări care nu erau tocmai literatură, întrucât își imagina că scrie lyrics-uri pentru o formație rock. Între timp, a devenit poet și mai târziu a început să scrie proză, dar uneori mai colaborează mai mult sau mai puțin profesionist cu trupa poloneză Karbido. În privința vieții lor virtuale, Iuri Androhovici a mărturisit că nu folosește Facebook, în schimb petrece foarte mult scriind corespondență electronică și încearcă să răspundă fiecărui cititor care îi scrie. Roland Orcsik, pe de altă parte, e un consumator de conversații pe teme politice pe diferite grupuri de Facebook.

Am plecat de la eveniment cu gândul că am mai pus doi autori necunoscuți pe lista mea de lecturi, dar și cu întărirea bănuielii pe care o aveam de ceva vreme, și anume că scriitorii contemporani nu sunt niște somități (chiar dacă unii sunt clasici în devenire, asta e cu totul altă discuție) ci niște persoane pe care, asemeni personajului lui Salinger, îți vine să le suni ori de câte ori ai chef, sau să le dai un mesaj pe Facebook, prin care să îi întrebi ce mai fac, să ți-i apropii mental ca prieteni. Cred că ăsta a fost și senti-

mentul elevilor din sală, care păreau foarte relaxați în prezența celor doi și care nu au ezitat să intre în dialog cu ei.

La casa FILIT, mi-am continuat itinerariul literar cu o întâlnire între Domnica Drumea și Ioan Es. Pop, moderată de Radu Vancu, la care s-a discutat despre mediul ostil al poetului ca modalitate de dezvoltare, despre diferite pseudo-teorii inventate *ad-hoc* de Radu Vancu, care a fost țapul ispășitor al teoriilor despre poezie, chiar dacă la un moment dat l-a citat pe Naum cu „teoria strică omenia” („și nici nu o întreține multă vreme”, adaugă Ioan Es. Pop), asta nu l-a oprit să se joace cu diferite sintagme năstrușnice cu aer de concept literare, precum „poezii anticorpi”, „poezia e un mare indisciplinator, după cum a spus Pessoa de la Craiova”, „poetul care duce pe un umăr un crin ca pe o pușcă” etc. – toate preluate de la poeți din diferite timpuri. O discuție teoretică despre poezie trezește mereu ostilități, mai ales din partea poezilor, însă Vancu a reușit să împace seriozitatea teoretică cu spontaneitatea. Discuțiile au fost întrerupte din când în când de lectura celor doi poeți – foarte diferiți între ei ca formulă poetică.

Seara s-a încheiat cu o întâlnire cu Veronica Roth la Teatrul Național „Vasile Alecsandri”, Iași, moderată de Iulian Tănase. Deși nu a fost atât de animată ca întâlnirea cu Franzen, metoda lui Iulian Tănase mi-a stârnit toată invidia, pentru că, recunosc, toată ziua mă gândisem la metoda

asta (fără să știu ce planuri avea el pentru eveniment), și anume aceea de a lua cât mai multe interviuri atipice scriitorilor de la FILIT printr-un joc de societate popularizat de Marcel Proust încă din 1890 și care încă se mai practică. Metoda se numește *Chestionarul lui Proust* și constă într-un set de întrebări, în care convenția sincerității și a direcției trebuie respectate. Deși sala nu prea a fost receptivă la metodă (am auzit remarci de genul: parcă îi adresează întrebări de oracol), pe mine m-a umplut de entuziasm. Poate ce a greșit Iulian Tănase a fost faptul că nu a legat foarte bine răspunsurile de întrebări și totul părea dezlânat, dar eu m-am bucurat, repet, în secret pentru faptul că Iulian Tănase a pus în practică ideea care m-a urmărit toată ziua. În altă ordine de idei, ca orice idee suprarealistă, cum e și chestionarul lui Proust, ea poate opune rezistență uneori.

Altfel, Veronica Roth este o prezență foarte plăcută și elegantă, cu un aer firesc în ținută și comportament, dublate de umor și o anume volubilitate. Scriitoarea este una dintre cei mai cunoscuți autori de literatură young adult și a devenit cunoscută prin seria de romane distopice „Divergent”.

Autoarea ne-a împărtășit câteva dintre tehnicile ei de lucru ca scriitor: îi place să rescrie, dar mai ales să găsească momentul luminos în care decide să fixeze ceva ce nu plănuse. Înainte să se apuce să scrie profesionist, îi plăcea să îi imite pe alții (prima carte care a inspirat-o e o antologie

ET IN FILIT EGO

de proză scurtă), dar odată ce și-a luat în serios munca a constatat că atunci când te apuci de scris, locuiești cu totul acolo. Printre autorii ei preferați se numără Alice Munro, îi place să joace jocuri video, iar atunci când scrie o inspiră Lady Gaga (sala râde puternic).

Eu mă bucur că Iulian Tănase a prezentat-o pe Veronica Roth prin *Chestionarul Proust*, printr-un dialogism atipic, chiar dacă publicul ieșean nu prea a simțit aerul suprarealist al dialogului, precum și ironia din tăcerile prelungi dintre cei doi interlocutori. Seara, la Casa Filit s-a lăsat cu discotecă.

Așa cum spuneam și în articolul anterior, Iașul este deschis coincidențelor stranii de tot felul, de la modul în care sunt invitați scriitorii, nu numai după afinități, dar și după o anumită „filosofie” sau „aer de familie” care poate veni dintr-o zonă din care nu te aștepți, cum ar fi pasiunea pentru un gen muzical sau anumite incidente biografice, până la evenimentele minore de peste zi care te trimit mereu la literatură și iar literatură.

(www.semne bune.ro, 19 octombrie 2018)

Casa FILIT din Piața Unirii, Iași

Jovi ENE

Cum a fost la FILIT 2018

Cea de-a șasea ediție a Festivalului Internațional de Literatură și Traducere Iași – FILIT s-a încheiat. La cele peste 130 de evenimente și expoziții cuprinse în program au participat aproximativ 34.000 de spectatori, care s-au bucurat de prezența a 300 de invitați din toată lumea.

Printre aspectele remarcate au fost prezența numeroasă a publicului, interesul manifestat de acesta, implicarea comunității prin numeroși voluntari și evenimente conexe, precum și numărul ridicat de evenimente și distribuția geografică a acestora – activitățile culturale s-au desfășurat în tot orașul, dar și alte localități din județ.

Numeroși invitați au vorbit deja despre FILIT în termeni elogioși: „I FILIT. Am simțit că a fost excelent” (scriitoarea americană Veronica Roth, creatoarea seriei „Divergent”); „Este unul dintre cele mai mari evenimente de acest gen din Europa. E minunat să stai de vorbă cu atât de mulți cititori și scriitori” (scriitorul ceh Tomáš Zmeškal); „Un festival pentru cititori – se simte pasiunea lor” (scriitorul islandez Jón Kalman Stefánsson); „Este un festival surprinzător și atât de interesant” (jurnalistul japonez Nagayo

Taniguchi); „Un proiect grozav; cred că se face o treabă foarte bună aici” (scriitorul spaniol Eduardo Caballero); „A fost o primire foarte călduroasă. Este un festival minunat” (scriitoarea franceză Sylvie Germain); „Este, fără îndoială, cel mai bun și cel mai dorit festival de literatură și aș zice că e chiar un model în România. Este tânăr și autentic” (scriitoarea Gabriela Adameșteanu) etc.

În cadrul ultimului eveniment FILIT, la Teatrul Național „Vasile Alecsandri” Iași, scriitoarea Tatiana Țîbuleac a primit „Premiul liceenilor pentru cea mai îndrăgită carte apărută în anul 2017” pentru romanul *Vara în care mama a avut ochii verzi*, oferit de Inspectoratul Școlar Județean Iași. Scriitoarea a mulțumit FILIT și Inspectoratului Școlar Județean Iași, subliniind că „Am găsit din nou (la asta însă mă așteptasem) un oraș luminat de FILIT și de literatură”.

FILIT este un proiect anual finanțat de Consiliul Județean Iași prin Muzeul Național al Literaturii Române Iași.

(www.filme-carti.ro, 11 octombrie 2018)

Alina PURCARU

FILIT 6, modul divergent

Pentru cineva care a urmărit de aproape viața FILIT-ului, Festivalul Internațional de Literatură de la Iași, devine destul de limpede că o încercare de a cuprinde tot ce are acest Festival de oferit e, din start, falimentară. Ajuns la a șasea ediție, Festivalul s-a transformat într-un conglomerat tentacular de evenimente și întâlniri, la al căror ritm nu se poate face față decât, eventual, recurgând la dedublare. Oferta a fost, și în acest an, gândită nu numai pentru a răspunde foarte multor categorii de cititori, dar și pentru a conecta cât mai mulți dintre participanții la viața cărții, *in extenso*: redactori, editori, critici, jurnaliști, agenți, traducători și, desigur, scriitori și cititori.

FILIT-ul a avut zile pline și alerte, oameni realmente interesați și pasionați de literatură, scris și citit, bună dispoziție și public entuziast. Serile au captat, cum era de așteptat, cea mai mare atenție și participare, invitați fiind, pe scena Teatrului Național „Vasile Alecsandri“, scriitori și profesioniști care, în timp, au iscat adevărate pasiuni. Prezentatorul fiecărei întâlniri a fost Cătălin Sava. Deschiderea a fost făcută de două scriitoare pe cât de diferite, pe atât de proteice,

Gabriela Adameșteanu și Sylvie Germain, care, ghidate de gazda seriei, Simona Modreanu, au găsit ca teren comun istoria și violențele ei, dar și modul foarte particular prin care ficțiunea le poate recupera, cu uneltele imaginației, în perimetrul prozei. La această ediție a FILIT, Gabriela Adameșteanu a sărbătorit, de altfel, și apariția unui nou roman, abia ieșit din tipografie, *Fontana di Trevi* (Editura Polirom), care o readuce în prim-plan pe Letiția Branea, personaj românesc de anduranță, protagonistă a unei trilogii pe care acest roman o încheie, propunând, în același timp, și un survol al istoriei de dată recentă.

Vedeta celei de a doua seri a fost scriitorul islandez Jón Kalman Stefánsson, în dialog cu Robert Șerban. Autor cu o amprentă stilistică imposibil de confundat și creatorul unei trilogii pur și simplu adictive, pe care acum o avem și în limba română, *Trilogia fiordurilor*, Jón Kalman Stefánsson a fost o prezență caldă, profundă și cuceritoare. Cu un umor pe care nu l-ai fi intuit, citindu-i romanele – *Între cer și pământ*, *Tristețea îngerilor* și *Inima omului*, toate trei într-o tonalitate gravă, toate trei traduse din franceză de

Magda Răduță, la Editura Polirom) –, Stefánsson a vorbit cu onestitate și lăsând emoția la vedere. A povestit despre frumusețea aurorii boreale, de care nu te poți sătura, despre întunericul care te înfășoară și te adăpostește în nopțile lungi din Islanda, despre bucuria cu care-și fierbe cafeaua, cu gândul la o zi în care poate scrie în transă, despre bucuria nemărginită pe care i-o aduce scrisul. E unul dintre scriitorii îndrăgostiți de spațiile albe pe care scrisul le păstrează deschise în fața lor, un poet convertit la proză, care rămâne poet în fiecare frază pe care o așterne pe hârtie. Un poet care spune că, dacă Dumnezeu ar exista, ar fi, la rândul lui, poet, iar noi, creații mai bune sau mai slabe. Și un scriitor deschis, empatic, care crede în curiozitate și o prețuiește, pentru că ea, curiozitatea, ne dă șansa prețioasă de a înțelege ceva din lume, oricât de îndepărtată sau de aspră ar fi. Lui Jón Kalman Stefánsson, hermeneutul fiordurilor și al singurătăților nordice, i-a urmat, în cea de a treia seară a Festivalului, Jonathan Franzen: un adevărat superstar, aclamat drept „romancierul american prin excelență”, ajuns pe coperta *TIME* și citit cu devotament de Barack Obama, un scriitor cu milioane de cărți vândute, cu premii intimidante și traduceri peste tot în lume, un autor conștient de propria anvergură, care unora le pare prea prolix, iar altora, dimpotrivă, prea comercial. La Iași, Jonathan Franzen a fost în formă și a răspuns întrebărilor lui Marius Chivu cu mult umor, oferindu-le fanilor din sală

câteva momente delicioase. Cele două ore de dialog au acoperit teme de toate mărimile, de la detaliile din culisele scrisului, până la zona plăcerilor simple, *bird watching*-ul fiind una dintre ele – deși, luând în calcul complexitatea speciilor și inteligența lor, poate că nu ar fi tocmai nimerit să fie clasificat drept o plăcere simplă. A vorbit însă cu mult umor despre păsări, chiar dacă, în general, nu suportă întrebarea, reluată, probabil, de nenumărate ori, dată fiind notorietatea pasiunii pe care o are pentru necuvântătoarele cu penaj. Din public au venit multe întrebări, notate pe bilete, ocazie cu care am aflat că scriitorul a fost îndrăgostit de un personaj, Reneé, căruia i-a dat viață într-unul dintre romanele de dinainte de faimă, *Strong Motion*, și că actuala sa parteneră seamănă cu acel personaj. Sau că Franzen este un nume suedez, tatăl său având această descendență, dar care nu i-a lăsat scriitorului moștenire și un vocabular suedez. Sau că, dat fiind contextul referendumului, ar fi stat acasă dacă era român. Dialogul dintre el și Marius Chivu a fost un survol informal al temelor lui Franzen, care a dezvăluit că abia acum lucrează la un roman despre familii [*sic!*], dar și al realităților Americii din ultimele administrații. S-a vorbit despre muzică, dar și despre fericire, despre memorie, una dintre puținele vase care o pot conserva, sau despre bucuria de a deschide un roman scris cum trebuie, care e totuna cu bucuria de a intra într-un spațiu în care există sens

și ordine. A fost o seară în care Franzen, în drumul lui spre Madagascar, le-a oferit fanilor din Iași un episod ad-hoc din spectacolul Franzen, impecabil conținut în cărțile sale, accesibile, din fericire, cititorilor români și publicate la Editura Polirom.

În penultima seară a Festivalului, treptele Teatrului „Vasile Alecsandri” au fost luate cu asalt de grupuri de adolescenți care așteptau cu sufletul la gură să intre la întâlnirea cu Veronica Roth, o scriitoare-cult în rândul puștilor. Autoare a unei serii care a ajuns rapid în topul vânzărilor, *Divergent*, Veronica Roth este pe locul I în topul New York Times, iar cărțile ei (*Divergent*, *Insurgent*, *Allegiant*, urmate de *Four: A Divergent Collection* și de recenta *Carve the Mark*) au transformat-o într-un adevărat superstar, cu milioane de fani în lumea întreagă, în rândul adolescenților, mai ales după ce romanele i-au fost și ecranizate, tot cu mare succes. Sala a fost plină până la refuz, în special de adolescenți care strângeau la piept nu una, ci câteva dintre romanele stufoase, cu intrigă SF/fantasy, ale scriitoarei americane. Alături de gazda serii, Iulian Tănase, Veronica Roth a apărut pe scenă radioasă, deschisă să răspundă întrebărilor, cu un aer foarte proaspăt și lipsit de pretenții. I-a făcut să râdă pe puștii din sală, care i-au trimis teancuri de foi pe care își formulară mesajele, a răspuns foarte firesc unei lungi serii de întrebări, practic un oracol în desfășurare, care a început cu cărțile și s-a încheiat cu fericirea

personală. Veronica Roth a dat autografe pe scenă, dar pentru că cititorii doritori lăsau să se înțeleagă că va fi o seară lungă de dat și solicitat autografe, a fost nevoie de organizare cu numere de ordine și de restricția la o singură carte semnată. A fost o seară în care am văzut adolescenți cu cărțile la piept, urmărind-o cu admirație, în care am auzit, în jurul meu, discuții despre alte autoare preferate de fete și băieți crescuți cu fantasy-uri și literatură YA. Cassandra Clare și Anna Todd întruneau un consens. Ei puteau oferi oricărui cârcotaș dovada imbatabilă că adolescenții nu numai că citesc, dar fac mari pasiuni pentru serii și pentru autorii lor. Înainte să intre Veronica Roth pe scenă, am întrebat niște vecine de scaun ce-ar face dacă ar afla că vine J.K. Rowling la Iași. S-au uitat la mine ca la cineva care tocmai rostise parola corectă pentru intrarea în grup: „OMG, aș leșina!” „Și eu”, le-am zis, complice, și apoi am tras cu urechea, de acum, legitim, la discuția lor despre *Divergent*, dar și despre Anna Todd, care se pare că vine la București, dar ele, micile cititoare, nu se știe dacă se vor putea deplasa de la Iași. Pasiunea cu care fete și băieți inteligenți și curioși urmăreau aceste scriitoare și personajele care le transformaseră în fani exigenți (nu li se părea ok ca cineva care nu știe nimic despre acest gen să ocupe locuri de care s-ar fi putut bucura fanii adevărați!) e un semn foarte limpede că bucuria cititului a fost descoperită și că, de aici încolo,

gusturile se pot contorsiona în fel și chip. Veronica Roth însăși, întrebată despre recomandări sau obiceiuri de lectură, a spus că pot începe de oriunde, numai să citească și să descopere că această practică e una care oferă bucurie și care te transformă. A vorbit, la rândul ei, despre două dintre scriitoarele preferate, Marilynne Robinson și Alice Munroe, pe care le citește cu plăcere, o plăcere disputată cu autorii de SF favoriți, Philip K. Dick sau Franck Herbert.

Ultima seară de FILIT a fost rezervată surorii bune a ficțiunii realiste, reportajul, iar cei care au pledat cauza acestui gen deloc la îndemâna oricui au fost Eugen Istodor, Viorel Ilișoi și Adelin Petrișor. Tot în ultima seară, liceenii și-au înmânat Premiul pentru Cea mai îndrăgită carte, care anul acesta a ajuns la Tatiana Țîbuleac, pentru romanul *Vara în care mama a avut ochii verzi*, apărut anul trecut la Editura Cartier, roman care a fost premiat, tot anul acesta, și de liceenii din București, în cadrul Galei Premiilor *Observator cultural*. Au fost, așadar, seri pe cât de diferite, pe atât de ofertante, cu săli pline și cu un public curios și exigent. Lor li s-au adăugat, pe parcursul a cinci zile saturate de evenimente, sute de invitați care, prin ceea ce scriu și fac, ar putea desena o adevărată hartă, în perpetuă mișcare, a literaturii contemporane la care avem acum acces.

Ceea ce se dezvoltă dincolo de propunerile foarte variate ale unui program ticsit, din prima

și până în ultima zi a Festivalului, este o ofertă foarte atent concepută, astfel încât categorii diferite de cititori, dar și de profesioniști din breasla cărții să fie atrase în atmosfera Festivalului. Nu numai programul „Scriitorii în centru”, care a adus, zilnic, în Casa FILIT, autori de primă mână, români și străini, dă profilul aparte al Festivalului, ci și foarte multe alte evenimente dedicate oamenilor din breaslă: dezbateri, ateliere sau mese rotunde. Continuând inițiativa de a pune în contact literaturi, prin toți actorii care pot intermedia această apropiere, și această ediție a fost foarte generoasă cu traducătorii de literatură română, care au fost protagoniștii foarte multor întâlniri.

Modulul „Scriitori printre liceeni”, devenit parte din identitatea FILIT, este un exemplu clasic despre șansele substanțiale pe care literatura contemporană, română și străină, le are în rândul adolescenților. Fără excepție, toți scriitorii cu care am stat de vorbă au avut numai lucruri admirative de spus despre felul în care liceenii și profesorii lor i-au primit, i-au citit și i-au copleșit, apoi, cu întrebări nu tocmai facile. Întâlnirile propuse sub umbrela „Casa copilăriei”, de la Palatul Copiilor din Iași, au funcționat, pe toată durata Festivalului, ca un magnet pentru toți cei interesați de fantasy, de literatura pentru copii și de scriitorii români care se ocupă de acest segment. Au fost acolo, au citit și au stat de vorbă cu copiii scriitoare foarte diferite, care, pe lângă cărțile care

le-au asigurat statutul de autoare, au scris, recent, și pentru copii: Moni Stănilă, Adina Rosetti, Simona Antonescu, Alexandra Rusu. Lor li s-a alăturat și cea mai tânără autoare prezentă la acest Festival, Delia Calancia, care și-a prezentat volumul apărut anul trecut, la Editura Humanitas, *O zi din viața Deliei*. Toate întâlnirile de la Palatul Copiilor au fost moderate de Iulian Tănase. Un alt hub pentru amatorii de fantasy, în special, a fost „Casa Fantasy“, unde, pe lângă faptul că au rulat în continuu ecranizări celebre s-au petrecut și întâlniri cu scriitorii de gen.

Lista completă a autorilor între ale căror evenimente s-a făcut un zigzag constant este următoarea: Kamila Shamsie (Marea Britanie), Sylvie Germain (Franța), Iuri Andruhovici (Ucraina), Eduardo Caballero (Spania), Evald Flisar (Slovenia), Catherine Lovey (Elveția), Lluís-Anton Baulenas (Spania), Goce Smilevski (Macedonia), Roland Orcsik (Ungaria), Sveta Dorosheva (Ucraina/Israel), Lorenzo Silva (Spania), Yannick Haenel (Franța), Tomas Zmeskal (Cehia), Carl Frode Tiller (Norvegia), Catherine Gucher (Franța), Marc Axelrod (SUA). Lor li se alătură importanți autori români precum Gabriela Adameșteanu, Irina Teodorescu, Liliana Lazăr, Carmen Firan, Augustin Cupșa, Dorina Rusu, Ana Maria Caia, Andrei Crăciun, Florina Ilis, Mihai Buzea, Iulian Ciocan, Tudor Ganea, Cristian Fulaș, Alex Tocilescu, Bogdan Răileanu, Adela

Greceanu, Adelin Petrișor, Viorel Ilișoi, Eugen Istodor.

Lor li se adaugă o serie de poeți minunați, care au citit și au discutat admirabil în fața unui public clar interesat, cunoscător și pasionat: Andrei Dósa, Florin Partene, Nicoleta Nap, Radu Nițescu, Nichita Danilov, Ioan Es. Pop, Alex Văsieș, Theodor Dună, Andra Rotaru, Benji Horvath, Diana Geacăr, Domnica Drumea, Robert Șerban, Nicolae Coande. Fiecare întâlnire ar merita propria relatare, pentru că realmente au fost evenimente cu miez, atent pregătite de toți cei implicați: scriitori, traducători, moderatori și organizatori. Un rând de aplauze se cuvin maratonului de poezie, din cadrul nopții albe a poeziei, când zeci de poeți s-au perindat la microfon și și-au succedat vocile, într-o ștafetă fără pretenții, din care s-au văzut pasiunea și bucuria spontană. Și li se mai cuvin felicitări lui Lucian Dan Teodorovici, Florin Lăzărescu și întregii echipe FILIT.

FILIT 6, un festival iubit, așteptat, profesionist organizat și frecventat, își duce mai departe buna reputație și servește literatura, deschizând-o către toți cei care vor să-i dea o șansă.

(www.observatorcultural.ro,
12 octombrie 2018)

Cristina HERMEZIU

Emoții FILIT. Album festival

Ambițios, gândit pe mai multe dimensiuni, FILIT Iași e un eșafodaj complex, o structură vie și caldă creată pentru a produce și a capta dialogul din inima literaturii: ediția din 2018 înseamnă 300 de invitați – scriitori străini și români, traducători, editori, manageri culturali, jurnaliști –, 150 de evenimente, 200 de voluntari.

Între 3 și 7 octombrie 2018, orașul Iași a devenit un furnicar literar, un nexus unde imaginația și punerea ei în cuvinte, ideile și sclipirea lor prin vorbe au avut scenă deschisă și au avut public, din plin. Au avut ecou și priză directă sub formă de emoții, dedicații pe cărți, priviri îmbujorate și întrebări febrile pentru scriitori, dezbatere și formule memorabile, efemeride și vorbe de duh, hohote de râs și înfiorări anonime. Nu degeaba eticheta informală a festivalului, haștagul său viral găsit și folosit de public e un englezism simpatic și semantic pertinent, *I can FILIT*. Ambițios, gândit pe mai multe dimensiuni, festivalul FILIT e un eșafodaj complex, o structură vie și caldă creată pentru a produce și a capta dialogul din jurul și din inima literaturii: ediția din 2018 înseamnă 300 de invitați – scriitori străini și ro-

mâni, traducători, editori, manageri culturali, jurnaliști –, 150 de evenimente, 200 de voluntari. Miile de spectatori dau sens acestui uriaș dispozitiv care își propune să celebreze literatura într-un mod viu, și care presupune în amonte investiții importante, inteligență și energie, timp și rețea profesionistă, bani publici și parteneriate private. Creat acum șase ani la inițiativa scriitorilor Lucian Dan Teodorovici și Florin Lăzărescu, pus pe picioare de managerul de atunci, scriitorul Dan Lungu, Festivalul FILIT este organizat de Muzeul Național al Literaturii Române din Iași prin Consiliul județean Iași, beneficiind de fapt de priceperea și de profesionalismul unei echipe restrânse, o mână de oameni. Lucian Dan Teodorovici, directorul MNLR Iași, Florin Lăzărescu, Amelia Gheorghiuță, Monica Salvan, Georgiana Leșu, Iulian Pruteanu, Alina Aron, au adus la Iași 300 de invitați, între care, protagoniști ai Serilor FILIT de la Teatrul Național, se numără mari nume din literatura lumii: Sylvie Germain (Franța), Jón Kalman Stefánsson (Islanda), Jonathan Franzen (SUA), Veronica Roth (SUA). O impresionantă pleiadă de scriitori ro-

mâni din diferite generații a făcut bucuria sutelor de întâlniri, printre care 17 organizate în licee, și alte peste zece în rețeaua de muzee literare regionale – ultimele cu ocazia unui proiect excepțional în cadrul ediției FILIT 2018, intitulat „Scriitori de poveste”. 11 scriitori de astăzi au fost invitați să scrie biografia romanțată a celor 11 scriitori clasici care au și case memoriale la Iași sau în Moldova: au rezultat niște fabuloase bijuterii literare, erudite și nonșalante, subiective și ludice, de citit oricând de copiii de azi sau de copiii de ieri, crescuți cu „statuile” unor Costache Negruzzi, Ion Creangă, Vasile Alecsandri sau Mihai Eminescu. Un exercițiu inteligent de demuzificare la care au participat cu tușă personală și talent Florina Ilis (*Povestea lui Mihai Eminescu*), Simona Antonescu (*Povestea Otiliei Cazimir*), Cristian Fulaș (*Povestea lui Dosoftei*), Bogdan Răileanu (*Povestea lui Costache Negruzzi*), Mihai Buzea (*Povestea lui Vasile Pogor*), Iulian Ciocan (*Povestea lui Nicolae Gane*), Dan Coman (*Povestea lui Mihai Codreanu*), Adela Greceanu (*Povestea lui Vasile Alecsandri*), Tudor Ganea (*Povestea lui Mihail Sadoveanu*), Andrei Crăciun (*Povestea lui Ion Creangă*), Alex Tocilescu (*Povestea lui George Topârceanu*). Voi reveni într-un alt articol la acest experiment literar ventriloc, cu mărturii de la scriitorii de azi despre experiența lor de a se fi strecurat în viețile unor „zei” pentru a-i face oameni. Rămân pe străzile însorite ale Iașilor pentru un tur de orizont și un prim decupaj subiectiv

de la una dintre cele mai intense ediții FILIT. Un festival e o ieșire din bibliotecă și din singurătatea superbă a paginilor de carte, un festival e locul geometric în care numele de pe copertă coboară într-o privire cu dus-întors, în care traducătorii ies spectaculos din spatele cortinei, în care ei, zeii, devin oameni. Emoții FILIT. Efemeride cu Sylvie Germain care în avion, la venire, a căutat să-mi arate, în carnețelul ei plin de hârtiuțe, ce nimic insignifiant și prețios păstrase de la precedentă sa fugitivă întâlnire cu Iașul, cu ani în urmă. Discuția caldă cu Gabriela Adamșteanu, deasupra norilor, în zbor spre FILIT, care nu-și ținuse încă în palmă noua carte, *Fontana di Trevi*, ultimul volet din trilogia vârstelor. Scriitorul islandez Jón Kalman Stefánsson, așezat la o cafenea de pe strada Lăpușneanu, citind în soare un manuscris. *Is it your next novel?* Bruno Mazzoni, traducător de literatură română în italiană, și Steinar Lone, traducător norvegian, la Biblioteca centrală, într-un delicios duel de sintagme, cuvinte sau emoții intraductibile. Cum traduci «duduie»? Dar când în *Patul lui Procust* de Camil Petrescu, îndrăgostitul trece de la „dumneavoastră” la „dumneata”, pentru a reveni apoi la „dumneavoastră” în dialogurile cu femeia admirată, cum transpui această evoluție sufletească într-o limbă care nu cunoaște decât „tu”? Febrilitatea discretă a lui Lucian Dan Teodorovici lângă cortul din Piața Unirii, să nu-l ajungă vreo veste de ultim moment, cum ar fi un scriitor care să nu mai poată

ajunge la Serile FILIT. „Câte manuscrise o fi pierdut Tinca“, reflectează Paul Cernat, istoric literar, în curte la Bojdeuca lui Creangă, în timpul dialogului său cu Andrei Crăciun, cel care a rescris viața humuleșteanului cu îndrăzneli post-postmoderniste, imaginând o întâlnire a acestuia cu Nichita. „Tema mea centrală e nebunia“, îl aud pe Cristian Fulaș, într-o întâlnire, alături de Ana Maria Caia, moderată de criticul și cercetătoarea Bianca Burță Cernat. „Într-o carte cu zece personaje eu scriu zece cărți, spune prozatorul, trebuie să dau fiecărui personaj forța de a sta singur, dacă îl scoți de acolo să stea în picioare“. Ce voci aud scriitorii, întreabă Simona Modreanu pe scena Naționalului ieșean și scriitoarea franceză Sylvie Germain spune că a scrie e o stare de polifonie, înseamnă să auzi vocile din spatele cuvintelor și să reactivezi depozite psiho-genealogice care ajung și la epoca lui Homer. „Autorul se experimentează scriind“, se confesează Gabriela Adameșteanu, care-și descoperă propria carte la urmă, odată terminată. Pădurea de mâini ridicate la întâlnirile cluburilor *Alecart* și *Logos*, când în amfiteatre arhipline, elevii se înghesuie să pună întrebări scriitorilor. „De ce ați ales ca unul din personaje, o femeie, să fie româncă?“ Cu privirea ei marină, zâmbitoare, Sylvie Germain spune că uneori un personaj, deși nu știi mai nimic despre el, se naște ca să-ți faci ție însuți o bucurie. Inger Johansson, traducătoarea în suedeză a romanului *Solenoid* de Mircea Cărtărescu, strecoară acest

uriază adevăr, uitat de noi toți când citim, dar nu și de FILIT, care l-a inclus în titulatură și, concret, în programul său: „În istoria universală a literaturii, o carte are doi autori: scriitorul și traducătorul“. S-a răs bine cu Jonathan Franzen și Marius Chivu, a fost acolo, pe scenă, o chimie între ei. Cu postura sa de rock star novelist, care și-a scris *Purity* preț de două mandate ale lui Obama, americanul a surfat între pudoare și stand up comedy, boțind în pumn hârtiuța cu întrebarea venită din public, sunteți fericiți? După care ne-a tras de urechi pe fiecare, fiindcă uităm să mai interacționăm cu noi înșine și uităm pur și simplu să gândim, preocupați să ne creăm întruna sinele pe care să-l arătăm lumii pe facebook. Un întreg miez de noapte a încăput la lași în cortul din centru: în sală erau 200 de spectatori, cu gecile lor cenușii, iar toate culorile se perindau pe scenă. „Vă rog, nu mai veniți cu tartină la bibliotecă“, citea, în față, Adela Greceanu. Într-o noapte albă a poeziei, cu 50 de poeți prezentați de Claudiu Komartin, Cezar Paul-Bădescu, Cosmin Perta și Radu Vancu. Clipele de complet anonimă când, din velurul fotoliilor simți, ca și sutele de vecini din sală, că scriitorul vorbește pentru tine. „Dacă Dumnezeu există, Dumnezeu e poet. Noi suntem poeziile pe care le scrie“. O promisiune între cer și pământ, marca Filit, în dialogul dintre Jón Kalman Stefánsson și poetul Robert Șerban. Cu toate emoțiile paroxistice ale organizatorilor, niciun scriitor n-a trimis vorbă că nu mai ajunge.

ET IN FILIT EGO

La cafeneaua de pe cea mai celebră stradă a Iașului, Jón Kalman Stefánsson nu dialoga cu viitoarea sa carte ci adnota manuscrisul unui prieten din Oslo. Cu siguranță, Sylvie Germain a mai adăugat în carnețelul ei de scriitor un alt nimic esențial, salvat din zilele petrecute în acest an la FILIT. În avion, la venire, dintre paginile lui, scriitoarea franceză mi-a arătat într-un minuscul

petic împăturit de hârtie o floare de tei, culeasă cu ani în urmă din cimitirul evreiesc din Iași. Între emoțiile FILIT se numără și această misterioasă și condensată clipă de bucurie, presimțirea unor romane care vor veni.

(www.adevarul.ro, 8 octombrie 2018)

Întâlnirea traducătorilor și a managerilor culturali de la FILIT

Michael HAULICĂ

FestiValuri

Cine numără bobocii toamna înseamnă că știe să numere, așa că poate număra și festivalurile literare. Vorbim azi cu câțiva scriitori invitați la festivaluri și evenimente literare internaționale și începem cu sextetul pe care s-a bazat în acest an Casa Fantasy, aflată la a doua ediție în cadrul Festivalului Internațional de Lilteratură și Traducere Iași, cunoscut mai simplu ca FILIT. Deschiderea festivalului spre literatura fantasy are două beneficii majore: aduce la FILIT un public tânăr care, altfel, poate ar rămâne deoparte în zilele festivalului, dat fiind comportamentul de fandom al cititorilor unei astfel de literaturi pe de o parte, iar pe de alta integrează în viața literară un grup de scriitori care scriu, publică, vând cărți, au fani și nimic n-ar justifica marginalizarea lor. Succesul celor doi ani de existență ai Casei Fantasy sper să-i păstreze pe organizatorii festivalului ieșean în această tendință de a reîntregi familia scriitorilor români. Și poate, în anii ce vor veni, vom asista și la apariția unei noi Case, Casa Misterelor, dedicată autorilor de romane polițiste, mystery&thriller etc.

Dar să vedem cu ce impresii s-au întors de la Iași, de la FILIT, cei șase autori de SF&fantasy care au petrecut cinci zile în Casa Fantasy:

Oana Arion: A fost odată ca niciodată...

Acestea sunt cuvintele pe care sunt tentată să le folosesc pentru a descrie experiența trăită la FILIT 2018. Nu zâmbiți, vă voi explica, iar la sfârșit îmi veți da dreptate.

La fel ca în basme, totul a început cu ceva neașteptat, ceva care m-a scos din rutina zilnică: invitația de a lua parte la Festivalul Internațional de Literatură și Traducere, secțiunea fantasy. Nu vă pot descrie bucuria și mândria pe care le-am simțit în acel moment. Pe măsură ce zilele treceau, scenariile pe care le cream în minte erau din ce în ce mai colorate și mai dinamice. Dar nimic nu mă putea pregăti pentru emoțiile care m-au încercat în clipa în care am pășit pentru prima oară pragul Casei FILIT. Oameni zâmbitori, așa cum rar mai întâlnești în frumoasa noastră capitală, o atmosferă relaxată, cărți, îmbrățișări, toate acestea fiind marca înregistrată a festivalului.

În basme lucrurile bune se întâmplă pe parcursul a trei zile. La Iași am trăit nu trei, ci cinci zile minunate. Am cunoscut oameni extraordinari, prea mulți pentru a-i enumera, am legat prietenii, am discutat despre cărți, despre literatură, am ascultat povești din spatele poveștilor și

am fost impresionată de organizarea impecabilă.

Cele două evenimente, unul la Casa Fantasy și celălalt la Liceul „Grigore Moisil”, au constituit un bun prilej de a cunoaște oameni interesați de literatura contemporană și mi-au reamintit – dacă mai era nevoie – motivul pentru care continui să scriu: acela de a aduce puțină bucurie în suflet și zâmbete pe chipurile cititorilor.

Dacă am vreun regret, mă întrebați? Ei bine, mi-aș fi dorit ca editura cu care colaborez să se implice în acest proiect, așa cum ar fi fost normal, dar nici măcar această lipsă de interes nu îmi poate umbri bucuria de a fi fost parte a acestui extraordinar eveniment cultural.

Da, a fost odată ca niciodată FILIT.

Raymond Clarinard: Am avut șansa de a fi invitat la FILIT, la Iași, de trei ori în ultimii trei ani, în postura de redactor șef al revistei *Courrier International*, o revistă care este compusă în exclusivitate doar din traduceri ale unor articole din presa străină în limba franceză. Am reușit astfel să vorbesc studenților ieșeni despre munca pe care o fac cotidian, un gest care îmi face mereu plăcere. Anul acesta însă, reîntoarcerea mea în dulcele târg al Leșilor a avut o savoare excepțională, căci am fost invitat de data aceasta și ca scriitor, invitație care a fost pentru mine o mare onoare. Autor de romane fantastice, am avut bucuria de a participa la o întâlnire la Casa Fantasy,

un eveniment care a fost dintotdeauna situat într-o altă locație decât inima manifestărilor FILIT, și e păcat că este așa. Pentru mine însă a fost ocazia de a avea două întâlniri formidabile. Pe de o parte, cu un autor remarcabil, Daniel Timariu, cu care am schimbat impresii și am împărtășit păreri pasionante. Pe de altă parte, cu un public numeros, atent și entuziast. Fermecat și încântat, am promis deja organizatorilor că voi reveni pentru FILIT 2019, cu dorința sinceră de a petrece și mai mult timp la Casa Fantasy!

Oliviu Crâznic: Am considerat din prima clipă invitația FILIT ca onorantă, din trei motive: aveam să mă aflu printre scriitorii faimoși în întreaga lume (ca Veronica Roth, de pildă, autoarea ecranizatului *Divergent*); activitatea mea prezenta interes major pentru un important centru cultural (Iași), altul decât cel în care activam (București); urma să particip la Casa Fantasy, proiect coordonat de un om de cultură ale cărui opere le citesc și le admir de ani mulți (în special pe cele din universul DemNet) – Dan Doboș. Existența acestui segment aparte dedicat literaturii fantastice în cadrul unui festival de amploare îmi dă speranța că fantasticul românesc începe în sfârșit să lase în urmă anatema comunistă („literatură pentru copii și tineret”). Felicit FILIT (și, în mod special, persoanele cu care am interacționat cu acest prilej: Dan Doboș, Florin

Lăzărescu, Georgiana Leșu ș.a.) pentru organizarea impecabilă, menită să îl facă pe orice scriitor român să se simtă la același nivel cu marii scriitori occidentali. A fost, fără dubiu, cel mai reușit eveniment cultural la care am participat până acum.

Teodora Matei: Surprinzătoare și onorantă invitația de anul acesta la FILIT 2018! M-am simțit acceptată în lumea „celor mari”, nu numai pentru că invitații „Casei Fantasy” ai primei ediții, de anul trecut, sunt autori cu experiență și merite recunoscute, sau pentru că domnul Dan Doboș ne-a primit ca pe niște prieteni dragi, dar și pentru că mi-aș fi dorit să fiu peste tot, să pot absorbi cât mai multă informație de la cei prezenți. Extraordinară vizita la Colegiul Pedagogic „Vasile Lupu”! Minunat taifasul de două ore cu gazda „Casei Fantasy”, timp de stat olecuță la povești despre scris, dar și despre oameni. Extraordinare serile FILIT de la Teatrul „Vasile Alecsandri”! Organizare de excepție, invitați de marcă din țară și străinătate... Emoție creativă la superlativ! Cu siguranță, literatura SF&fantasy trebuia să-și aibă propriii mesageri.

A fost o sărbătoare a iubitorilor de cărți, cinci zile însorite în care s-a vorbit despre bucuria de a scrie, de a transmite emoția unor texte din alte limbi.

Cristina Nemerovschi: M-am bucurat când am primit invitația pentru ediția din acest an a FILIT-ului, pe de o parte pentru că auzisem numai cuvinte frumoase despre atmosfera de la festival, din partea unor scriitori prezenți în anii trecuți, și pe de altă parte pentru că Iașul este printre orașele unde am cei mai entuziasmați cititori, iar lansările cărților mele ies întotdeauna memorabil aici.

Cred că e o idee extraordinară să existe și evenimente dedicate literaturii fantasy, SF, horror, thriller în cadrul unui festival foarte mediatizat, tocmai pentru că eu cred că nu există neapărat „literatură de nișă”, ci doar literatură scrisă bine și literatură scrisă prost. Punctul forte la Casa Fantasy a fost scriitorul Dan Doboș, care a moderat excelent și perfect adaptat la fiecare invitat în parte.

M-am simțit „în priză” în toate cele cinci zile ale festivalului, pentru că în fiecare dintre ele am avut întâlniri cu cititorii – atât cele anunțate, cât și cele care s-au întâmplat pe loc. Categoric am plecat de la Iași cu mai multă inspirație și poftă de scris.

Daniel Timariu: Când m-a sunat Dan Doboș ca să mă întrebe ce părere am despre FILIT, nimic nu-mi sugera ce avea să urmeze: o invitație la cel mai mare festival de literatură din România. Am fost încântat, apoi speriat de perspectiva de a face parte din lista invitaților FILIT-ului. Apoi m-am mai liniștit, pe măsură ce mă documentam și dis-

ET IN FILIT EGO

cutam cu alți invitați. FILIT-ul este o casă uriașă, special concepută pentru scriitori și traducători, o casă având multe alte căsuțe, printre care una dedicată fantasticului, numită, foarte sugestiv: Casa Fantasy, o casă care-mi va deveni acasă timp de cinci zile.

De la bun început, ceea ce m-a impresionat a fost organizarea impecabilă. De la invitație, rezervare hotel, bilete de avion, până la primirea pe aeroport, explicarea evenimentelor, prezentarea orașului. Totul a mers așa cum rar mi-a fost dat să văd pe la noi: ca pe roate. Desigur, acesta este în mare măsură rezultatul bunului management, pus în practică de zeci, poate sute de voluntari. Practic, Iașul ne-a așteptat și primit cu brațele deschise, gazde fiindu-ne toți ieșenii. Pentru că FILIT-ul este o stare de spirit ce transformă frumosul oraș într-o bijuterie literară.

Din prima zi am făcut cunoștință cu locurile principale ale manifestării, pentru mine: Casa FILIT și Casa Fantasy, admirabil organizate și primitoare. Casa Fantasy a fost centrul de greutate al activității mele în Iași. Organizatorul, Dan Doboș, directorul Bibliotecii Județene „Gh. Asachi” Iași, scriitor și promotor al literaturii science-fiction și fantasy, ne-a primit pe toți cei cinci fantastici cu brațele deschise, într-un mediu neprotocolar, prietenesc. Casa Fantasy având pereții din cărți și reviste, un colț separat pentru proiecții video și mulți fani curioși să întâlnească scriitori de fantastic în carne și oase. Discuțiile au fost plăcute fiind transmise online pe facebook (unde se pot găsi și acum ca înregistrări).

(www.observatorcultural.ro,
2 noiembrie 2018)

Casa Fantasy

Cezar GHEORGHE

La FILIT, nu la referendum

Cea de-a șasea ediție a Festivalului Internațional de Literatură și Traducere Iași – FILIT (3-7 octombrie 2018) s-a încheiat. La FILIT au fost prezenți mari autori, cu milioane de exemplare vândute în întreaga lume, laureați sau nominalizați ai National Book Award, „Man Booker” Prize, ai Premiului „Goncourt”, Premiului Uniunii Europene pentru Literatură, Premiului Consiliului Nordic pentru Literatură etc. Publicul a avut ocazia de a-i cunoaște pe scriitorii Jonathan Franzen (SUA), Jón Kalman Stefánsson (Islanda), Kamila Shamsie (Marea Britanie), Sylvie Germain (Franța), Iuri Andruhovici (Ucraina), Eduardo Caballero (Spania), Evald Flisar (Slovenia), Catherine Lovey (Elveția), Lluís-Anton Baulenas (Spania), Goce Smilevski (Macedonia), Roland Orcsik (Ungaria), Sveta Dorosheva (Ucraina/Israel), Lorenzo Silva (Spania), Yannick Haenel (Franța), Tomas Zmeskal (Cehia), Carl Frode Tiller (Norvegia), Catherine Gucher (Franța), Marc Axelrod (SUA) și, din România, îi amintim pe Gabriela Adameșteanu, Marin Mălaicu-Hondrari, Cezar Paul-Bădescu, Mariana Codruț, Andrei Crăciun, Augustin Cupșa, Dorina Rusu, Ana Maria

Caia, Andrei Crăciun, Florina Ilis, Mihai Buzea, Iulian Ciocan, Tudor Ganea, Cristian Fulaș, Alex Tocilescu, Bogdan Răileanu, Adela Greceanu, Adelin Petrișor, Viorel Ilișoi, Eugen Istodor.

Pe lângă structura cunoscută a evenimentelor (Serile FILIT, Scriitori în Centru – Casa FILIT, Casa Poeziei, întâlniri în licee etc.), au avut loc și proiectele Casa Copilăriei și Casa Fantasy.

Casa Poeziei i-a avut ca oaspeți pe Andrei Dosa, Florin Partene, Nicoleta Nap, Radu Nițescu, Nichita Danilov, Ioan Es. Pop, Alex Văsieș, Theodor Dună, Andra Rotaru, Benji Horvath, Diana Geacăr, Domnica Drumea, Robert Șerban, Nicolae Coande, Claudiu Komartin, Moni Stănilă

În cadrul ultimului eveniment FILIT, la Teatrul Național „Vasile Alecsandri” Iași, scriitoarea Tatiana Țâbuleac a primit „Premiul liceenilor pentru cea mai îndrăgită carte apărută în anul 2017” pentru romanul *Vara în care mama a avut ochii verzi*, oferit de Inspectoratul Școlar Județean Iași. Scriitoarea a mulțumit FILIT și Inspectoratului Școlar Județean Iași, subliniind că „Am găsit din nou (la asta însă mă așteptasem) un oraș luminat de FILIT și de literatură”.

FILIT este un proiect anual finanțat de Consi-

liul Județean Iași prin Muzeul Național al Literaturii Române Iași.

La întâlnirea cu Domnica Drumea și Ioan Es. Pop de La FILIT 2018, Radu Vancu, moderatorul dialogului, le-a pus celor doi poeți următoarea întrebare legată de participarea acestora la cencluri literare: Ce v-a făcut să vreți să fiți împreună cu cei care scriau în același timp cu voi și care vedeau literatura în chip asemănător? Atât răspunsul lui Ioan Es. Pop, cât și lectura poetului *Ieudului fără ieșire* au fost memorabile, dar pe mine m-au emoționat peste măsură cuvintele Domnicăi Drumea, asumate și chiar trăite cu toată vulnerabilitatea sesizabilă în modulațiile vocii (vocea din volumul de poezie *vocea!*), o autenticitate tipică poezilor care scriu așa cum sunt și sunt așa cum scriu: ei înșiși până la capăt. Domnica a vorbit despre fracturiști într-un mod diferit de toate discursurile auzite de mine până acum despre mișcări literare care au dat manifeste și au influențat mai multe generații. Modelele, spunea ea, erau colegii și prietenii mei. Am simțit că se întâmplă ceva cu noi, am simțit nevoia de a trăi, simți și scrie împreună. La nevoia aceasta de a fi împreună și înconjurat de cei cu care ai afinități elective mă gândesc acum că FILIT-ul s-a încheiat. Dacă ar fi să mă gândesc acum să fac un zoom-out, cum spun cei care fac film, nu pot să nu observ că, ascultând cuvintele Domnicăi, suntem înconjurați, aproape matern, de frumosul cort alb al Casei FILIT, care ne ocrotește de tot ceea ce se desfășoară afară.

Pe tot parcursul festivalului, am simțit acest contrast izbitor pe unde am mers. În interior, în Casa FILIT și în toate spațiile formale și informale în care avea loc festivalul, nu găseai decât căldură, înțelegere și un sentiment de apartenență la o comunitate pentru care literatura e mai mult decât o artă. Afară, pe lângă multele biserici din Iași, vedeai împrăștiate mesaje cu reclame la tristul referendum care s-a desfășurat în zilele de 6-7 octombrie. Erai confruntat cu o cu totul altă retorică: agresivă, intolerantă, care instiga, într-un mod total necreștin, la diviziune și la ura față de aproapele tău. În interior, dinspre FILIT erai întâmpinat cu un mesaj european, plural și proteic, puteai discuta cu traducători și scriitori din toate țările lumii, în exterior, dinspre referendum te loveau încrâncenarea și naționalismul ultraconservator și retrograd care dorește să ne scoată din Europa.

Mi se pare minunat că pot scrie acum acest text cu inima ușoară, știind că acest spirit profund european răspândit de FILIT a învins și că referendumul a picat. Dar stau și mă întreb: Ar fi fost acest dezastru prevenit dacă în România nu ar exista aceste insule de libertate precum FILIT? E de ajuns să ne uităm la unele state europene și la ce s-a întâmplat în București pe 10 August pentru a vedea cât de ușor se poate aluneca spre liberalism.

Cred că aici este marele merit al organizatorilor Florin Lăzărescu, Lucian Dan Teodorovici și al întregii echipe FILIT: această abilitate extraor-

dinară de a organiza, an de an, o adevărată comunitate în jurul festivalului. Și o mare parte dintre ieșeni au înțeles că aderarea la această comunitate este cea mai bună soluție dintre lumile posibile. Oamenii au ales să meargă la lecturi de literatură, au ales să asculte scriitori vorbind, au ales să fie împreună cu cei care trimit în lume un mesaj al toleranței și al incluziunii.

S-a vorbit mult despre venirea lui Jonathan Franzen din acest an la FILIT, un eveniment pentru care era deja de ajuns să fii prezent la Iași, sau despre dialogul pe care Robert Șerban l-a avut cu Jón Kalman Stefánsson pe scena Teatrului Național, care m-a făcut să caut apoi cu disperare cărțile din Trilogia fiordurilor. Doi scriitori uriași, care aparțin unei comunități globale, ale căror opere se înscriu în acea noțiune de World Literature, păstrându-și în același timp acele trăsături locale ale propriei identități. Dar îndrăznesc să spun că nu acestea au fost cele mai importante evenimente de la FILIT din acest an, cel puțin nu în sensul relevanței pentru modul în care este percepută literatura română în străinătate. În ceea ce mă privește, cele mai importante evenimente de la FILIT au fost cele dedicate traducătorilor și traducerii. La Iași au venit traducătorii: Ingrid Baltag (Germania), Mauro Barindi (Italia), Olga Bartosiewicz (Polonia), Elena Borrás (Spania), Florica Courriol (Franța), Jean-Louis Courriol (Franța), Inger Johansson (Suedia), Bruno Mazzoni (Italia), Steinar Lone (Norvegia), Philippe Loubiere (Franța), Eva Ruth Wemme

(Germania). Aceștia li s-au adăugat jurnaliști, manageri culturali, editori din țară și străinătate, care au participat la mese rotunde, ateliere, debateri și întâlniri cu autorii prezenți la festival. Efectul acestor întâlniri se va resimți pe mai mulți ani în traduceri și prezențele scriitorilor români în lume, în imensul capital de imagine pe care aceștia îl vor aduce României în anii următori. Cred că inițiativa organizatorilor de a menține un interes viu, an de an, pentru traduceri și activitatea traducătorilor este trăsătura care diferențiază FILIT de celelalte festivaluri din România. Evident că nici organizarea ireproșabilă nu poate fi ignorată. Faptul că, de când cobori din avion, ești tratat ca la marile festivaluri de film și primești o atenție care te face să te simți privilegiat. Nu mai vorbesc despre lecturile pe care autorii le fac în licee și imensul rol formator pe care festivalul îl îndeplinește an de an. E de ajuns să vorbești cu liceenii de la Alecart pentru a te convinge ce impact esențial a avut existența festivalului asupra lor.

Cortul alb de la FILIT și toate locurile în care se întâmplă festivalul m-au făcut să mă simt în siguranță. În interiorul său există numai încredere, o încredere pe care numai literatura autentică și oamenii care o creează ți-o pot oferi.

Can you FILIT too?

(www.observatorcultural.ro,
11 octombrie 2018)

ET IN FILIT EGO

Noaptea Albă a Poeziei

Ionuț SOCIU

10 scriitori și traducători vorbesc despre FILIT 2018

De-abia m-am întors de la Iași și sunt în continuare confuz. După câteva zile la FILIT, contactul cu realitatea e destul de brutal. Senzația post-festival e aproape una de panică, cum pățeam în adolescență, când plecam din tabără și simțeam că se destrăma un (mic) univers. Un prieten îmi zicea ieri într-un mesaj: „ce păcat că viața nu e un FILIT continuu”, iar altul îmi trimitea un selfie ros de suferință lângă cortul demontat de la Casa FILIT.

În clipa în care am ajuns la Iași, săptămâna trecută, am uitat instant de toată tensiunea aia pre-referendum. Erau niște zile frumoase de toamnă, orașul era plin de scriitori, traducători și jurnaliști (români și străini) și peste tot se întâmpla ceva: lecturi, vernisaje, conferințe și dialoguri cu elevii și studenții. E incredibil să vezi săli pline cu elevi care știu să asculte și să pună întrebări deștepte și incomode, și care îți dau speranța că literatura e vie și că nu poate fi confiscată (și nici osificată) doar de câțiva aleși. De fapt, asta a fost una dintre chestiile foarte tari ale FILIT-ului, încă de la prima ediție, în anul 2013: o deschidere constantă către public, însoțită de un ton relaxat,

cu umor și fără snobism. Ton pe care îl imprimă chiar organizatorii acestui festival, scriitorii ieșeni Lucian Dan Teodorovici și Florin Lăzărescu împreună cu toată echipa lor. FILIT e cel mai mare festival de literatură din România și, după cum spunea cotidianul spaniol El País în 2013, era, „deja, la prima sa ediție, cel mai important festival literar din Europa de Est”.

În fiecare seară, pe scena Teatrului Național din Iași, aveau loc Serile FILIT, unde invitați au fost, printre alții, autoarea franceză Sylvie Germain, Gabriela Adameșteanu, scriitorul islandez Jón Kalman Stefánsson și scriitorii americani Veronica Roth și Jonathan Franzen (vedeta ediției de anul ăsta). Din această serie, preferații mei rămân Stefánsson și Franzen, doi vorbitori profunzi și amuzanți, sensibili și autoironici și cu un magnetism extraordinar.

Și, evident, seara continua cu degustări de vin, discuții lungi & noaptea albă a poeziei. Plus raiduri nocturne prin Iași și prin camerele de hotel, unde se făceau chefuri din alea ca în studenție. O chestie care mi-a plăcut foarte tare e că oamenii lăsausu garda jos și nu mai defilau cu acea mască

rigidă care se poartă la evenimente culturale. Aici aveai voie să fii patetic, să-i îmbrățișezi pe alții și să le faci declarații siropoase. Și dacă tot am pălăvrăgit atât de mult despre festival, m-am gândit să-i rog pe câțiva dintre invitați - prozatori, poeți și traducători - să-mi spună ce le-a plăcut la FILIT 2018.

Ana Maria Sandu

FILIT-ul e TIFF-ul literaturii. Am glumit, la un moment dat, într-o discuție cu niște prieteni, și am zis că o să îmbătrânim numărând edițiile Festivalului de film de la Cluj. Am senzația că așa se va întâmpla și cu Festivalul de la Iași. Am fost prima dată la ediția cu numărul doi, din 2014.

Geografia evenimentului s-a mai modificat, cortul alb tronează acum în Piața Unirii, orice scriitor, oricât de mizantrop ar fi, pleacă cu un zâmbet misterios pe față și visează un timp, cu ochii deschiși, că există undeva cea mai bună dintre lumile posibile pentru el și pentru cărțile lui. Mai ales după ce s-a întâlnit cu publicul tânăr, care a fost expus în acești ani de FILIT unei supra-doze de literatură contemporană, ceea ce mi se pare unul dintre cele mai spectaculoase efecte ale Festivalului.

Pentru Jonathan Franzen aș fi mers și cu bicicleta până la Iași, dacă ar fi trebuit. El habar n-are câtă admirație e în această declarație.

Breasla asta a scriitorilor nu e cea mai unită, dar la Iași se creează un spirit de familie, care e

extrem de plăcut. Râdem mult, ne ironizăm unii pe alții, stăm până dimineața afară, la fumat și la băut, și uneori dansăm La Bază, care e un bar simpatic din oraș. Intri într-un ritm aproape ficțional, care o să-mi lipsească un timp.

(Ana Maria Sandu este scriitoare și jurnalistă. Cea mai nouă carte a ei este Pereți subțiri, apărută la Editura Polirom.)

Alex Tocilescu

Când vii la FILIT ca scriitor, festivalul ăsta e minunat în incredibil de multe feluri. În primul rând, ți se pare că e, totuși, o șmecherie să scrii cărți – pentru că la FILIT ești tratat ca o mică vedetă. În al doilea rând, descoperi zeci de oameni faini, de la voluntarii cu care stai de vorbă despre orice până hăt noaptea târziu, la scriitorii cu care te întâlnești la o țigară și pe care o oră mai târziu îi cumperi pe furie pentru că ți-a plăcut enorm de ei, până la organizatorii festivalului pe care ai vrea să-i iei cu tine la București ca să facă și acolo ceva atât de mișto. Dar după aia realizezi că ceva așa mișto nu se poate face în altă parte, așa că-i lași aici ca să facă ceva la fel de mișto și anul viitor.

(Alex Tocilescu este scriitor și publicitar. Este autorul unei biografii romanțate a lui Topîrceanu, apărută în colecția Scriitori de poveste, lansată la FILIT și despre care o să puteți citi mai multe pe S9 în curând.)

Tatiana Țibuleac

Se ia un oraș nici prea mare, nici prea mic, exact cât să-l poți convinge să fie de partea ta, nici bogat, nici sărac, dintr-o țară tot așa, și se dă drumul la literatură. Restul se va întâmpla de la sine – și oamenii care știu să-ți explice drumul în trei limbi străine, și copiii care citesc fără să fie trași de mânecă, chiar și scriitorii care nu se judecă. Cineva, sunt sigură, a scris aceste rânduri ca un început de poem, ieșenii însă le-au furat și le-au transformat în FILIT.

(Tatiana Țibuleac este scriitoare și jurnalistă. Recent, a publicat la Editura Cartier romanul Grădina de sticlă. A câștigat premiul liceenilor în cadrul FILIT 2018.)

Bogdan Răileanu

Despre FILIT nu pot încă gândi cu mintea celui care eram când am plecat din București pe 2 octombrie 2018. Eram un om normal, din București, care scrisese două cărți, nesigur încă pe mine. Ajuns la Iași totul a luat alte proporții. O dulce și otrăvitoare importanță s-a instalat în sistem. Voluntarii, elevii din licee, profesorii, discuțiile de la Casa FILIT, serile FILIT urmate de alte discuții în noapte, căldura și umorul ieșenilor, scriitorii uriași care mâncau aceleași sărmăluțe ca și tine în restaurantul de la Hotelul Unirea, și nu în cele din urmă finalul melancolic peste care s-a suprapus suspansul unui referen-

dum încheiat cu bine, toate mi-au forjat în inimă o încredere pe care o credeam imposibil de recuperat.

(Bogdan Răileanu este scriitor. Este autorul unei biografii romanțate a lui Negruzzi, apărută în colecția Scriitori de poveste, lansată la FILIT și despre care o să puteți citi mai multe în curând pe S9.)

Augustin Cupșa

La FILIT am apucat să dorm 4-5 ore pe noapte. În timpul ăsta, Iașul livrează și consumă literatură în binge. Autori de pe trei continente și vreo 20 de limbi, discuțiile, conferințele, plus puștii de la Alecart, unde m-am simțit ca la o conferință de presă după derbi. Și geanta plină de cărți, de care am tras în drum spre casă. Și toate discuțiile de la țigară. Când am ajuns în Paris, chestiile astea încă se învârteau pe disc. Cum zicea traducătoarea Elena Borrás aseară: FILIT-ul în 500 de caractere? A, da. La FILIT e cel mai mișto, punct.

(Augustin Cupșa este scriitor. Cea mai nouă carte a lui este Așa să crească iarba pe noi, apărută la Editura Humanitas.)

Andrei Dósa – câteva gânduri despre FILIT

N-aș putea spune că mi s-a întâmplat de multe ori să fiu copleșit de entuziasmul unor tineri pa-

sionați de poezie, dar atunci când s-a întâmplat nu prea am știut cum să reacționez. Am trăit și eu în trecut emoția primei întâlniri cu câțiva poeți pe care îi apreciam foarte mult, cu toate astea nu știu cum trebuie procedat când ești obiectul unui astfel de entuziasm. Nu cred că e suficient să bagi priviri binevoitoare, să-i bați pe umeri sau să le dai cărți cu dedicații.

Când stă pe gânduri sau cântărește răspunsul, Franzen își folosește tot corpul. Cred că ar putea să țină un curs de intelligent-on-scene-moving la facultățile americane și la masteratele de creative writing.

Scriitorul Roland Orcsik mi-a făcut cadou o sticlă de pălincă făcută de unchiul lui pentru că i-am tradus din maghiară romanul *Comandoul Fantomă*. Poeții români au apreciat asta.

În dimineața ultimei zile am încercat să readuc la normal camera de hotel în care am stat în perioada festivalului. După patru nopți albe, în care în camera 504 s-au perindat cel puțin douăzeci de oameni și au dormit chiar și șase, mi-am dat seama că e imposibil să fac asta. Dar în timp ce strângeam sticlele goale și scumierele improvizate, am zâmbit cu îngăduință gândindu-mă la toată căldura umană degajată între cei patru pereți în decursul acestor nopți.

(Andrei Dósa este poet și prozator. A publicat recent la Editura Polirom romanul Ierbar.)

Alexandru Vakulovski

FILIT 2018 a fost exact așa cum m-am așteptat: o grămadă de oameni de cultură adunați într-un loc și un oraș care așteaptă să-ți facă pe plac. E o nebunie frumoasă care, spre deosebire de alte lucruri de pe la noi, ar fi bine să nu se schimbe. Spre exemplu, la întâlnirea Logos cu Svetlana Dorosheva și Moni Stănilă, copiii au fost extraordinari, iar coada la autografe l-ar fi impresionat pe orice muzician. FILIT e rock! Pe de altă parte, aici, ca la orice festival de literatură, mă bucur să mă întâlnesc cu mulți scriitori și, împreună, să descoperim orașul, cafenelele, barurile (că pe la biserici și mănăstiri ne-au dus anul trecut Lia și Costică Acosmei). Anul acesta fiecare scriitor încerca să te ducă în altă parte, dar reușeam să ne înțelegem până la urmă. I-am strigat și cântat în cor lui Robert Șerban LAMUȚIANI câteva zile, am fost la un chef studentesc ca la sfârșitul anilor '90, găzduit de Andrei Dosa, iar traducătorul Steinar Lone ne spunea bancuri românești. Și multe-multe-multe altele, care încap în cuvântul FILIT.

(Alexandru Vakulovski este poet, prozator și traducător.)

Elena Borrás Garcia

Sunt puține locuri în care literatura reușește să treacă dincolo de cartea pentru acel public

ET IN FILIT EGO

consumator care nu este și producător de literatură, în oricare dintre formele ei. Iată că la Iași, încă de la prima ediție, acest lucru se întâmplă. Cu peste 100 de evenimente, oferta de la FILIT este una consistentă și diversă – de la literatură pentru copii la poezie și ateliere de traducere – și m-a bucurat enorm că publicul a fost la fel de consistent și divers. Lăsând la o parte că acest festival e de o calitate absolut indiscutabilă, pentru mine mai are o dimensiune personală foarte puternică: (re)întâlnirea cu niște oameni pe care îi iubesc cu adevărat (în scrisul lor și dincolo de

el), care reușesc să mă emoționeze enorm, într-o limbă care mă fascinează și de care mi-e dor în fiecare zi. La toate acestea, trebuie să mai adăugăm faptul că la FILIT noi, traducătorii, avem oportunitatea deosebită de a ne întâlni cu alți colegi și viitori colegi, dar și cu editori și scriitori într-un context în care chiar simțim că munca pe care o facem este cu adevărat apreciată. De contact, știm că contează.

(Elena B. Garcia traduce cărți și filme românești în spaniolă. Locuiește în Salamanca.)

Public licean la FILIT

Andra Rotaru

FILIT a avut capacitatea de a fi pentru mine un cadou din care, după ce l-am deschis, au apărut alte cadouri. A fost un Woodstock al poeziei, o tabără literară, o rezidență, un campus, o rezervație cu scriitori „protejați”. Evenimentele care reunesc scriitori, moderatori, jurnaliști etc. creează ramificații firești. Odată cu FILIT avem acces la secretele din spatele unor cărți valoroase (de multe ori dialogurile cu scriitorii ne dezvăluie și alte perspective), la întâlniri cu scriitori pe care până acum îi citeam doar în traducere sau îi vedeam ecranizați.

Nu reușesc prea des să mă emoționez de față cu alții, dar în timpul dialogului pe care l-am avut cu Cezar Paul-Bădeascu, alături de Nichita Danilov, subiectele au fost atât de naturale, încât pot să zic că doar Elena Vlădăreanu a reușit să mă fac să să plâng în direct, la radio.

(Andra Rotaru este scriitoare. Ultima ei carte este Tribar, apărută la Editura Nemira.)

Valeriu A. Cuc – poet și reparator de servere

Când am ajuns duminică acasă, la Cluj, adus de un prieten, șofer elegant și prudent, dar ferm, asemeni criticii literare pe care o scrie, m-a luat așa o tristețe. Și nu e că sunt sentimental (ba sunt), dar de când am pornit, până când am scos cele două sticle de vin aduse de la festival, totul s-a petrecut constant la nivel turbo: hai la cort la

Casa FILIT, hai în bază să bem o bere, hai la lectura lui Văsieș, hai în camera de hotel ca să știi tu ce, hai să mâncăm ceva să nu murim, e lectura Dominicăi, hai să ne facem o poză cu ea, mai bea o bere, expoziție la Meru, hai la Franzen, uite-l pe Marius Chivu îmbrăcat într-o cămașă roz citind la micul dejun ceva articol unor doamne care bagă ouă fierte la masa lui, hai să degustăm bere 7 Coline (excelentă), înapoi la cort că avem de rezistat la o noapte albă a poeziei, hai la Silent Party, du-te, fă-mi poză când mă sărut cu Drăgoi în noaptea referendumului, hai, nu mergem și noi să?, fă asta, vino, hai înapoi, of, de ce ai plecat așa repede? Și apoi stop: bucătărie, apartament gol, două sticle de vin și un an până la următorul FILIT. Așa a fost și vorba lui Vlad Drăgoi:

„mă simt pierdut/ atât de pierdut/ în distanță/ și mă simt singur/ atât de singur/ în inima mea.”

(www.scena9.ro, 10 octombrie 2018)

Sala Mare a Teatrului Național Iași, gazdă tradițională a Serilor FILIT

Monica STOICA

FILIT – Festivalul de Literatură Iași 2018 / Kilometri de puritate, kilograme de divergent...

La Iași iese-n fiecare an distracție & antren la FILIT. Am pornit cu trenul. Îți dai seama de ce: e loc de ascultat viețile omului. Am ajuns la Iași. Și acolo am citit o serie de cărți despre cât de cool sunt autorii ăia pe care școala îi ponosește: Creangă, Eminescu, Topîrceanu. Într-o seară scriitorul american Jonathan Franzen – *Puritate* mi-a spus de pe scena Teatrului Alecsandri cu un zâmbet sarcastic: „uite care-i folosul cărții. Un cititor serios e Will, prietenul meu, care a depins de cărți și așa a supraviețuit timp de 15 ani în care a făcut închisoare”. În altă seară, Veronica Roth – *Divergent* mi-a vorbit despre fobii, frici și succes. Stai, că n-a fost festivalul de literatură al tocilarilor, s-au făcut și chefuri, s-a vorbit și de eșecul referendumului pentru familie. Așa e FILIT, „feel it!”.

Urcată-n tren către FILIT Iași

Beau cafea să mă dezmeticesc. Mă uit în jur, lumea e tolănită-n CFR. E drum lung. 7 ore. Dar te bați cu viața pe burtă. Uite, așa e. Mi-am luat

roman de citit pe drum: *Toată lumina pe care nu o putem vedea* de Anthony Doerr. Pullizer 2015. Un adolescent din Germania hitleristă și o fetiță oarbă din Franța.

Nu-s singura

O fată citește Kazuo Ishiguro. O tanti citește două cărți alternativ. Una *Aforisme despre viață și moarte*, cu citate din Dante, Eminescu, Rilke, Ovidiu & Evanghelii. Și cealaltă carte: *Incursiune în paranormal*.

În ritm de tren, merge bârfa

Două băbuțe care povestesc de cum beau bărbații până pică și cum o femeie din sat a căzut matoală-n prispă și-a murit și bărbatul ei se temea să pună mâna pe ea că poate îl acuza poliția că a mătrășit-o, fiind, desigur, beat mort și dânsul. Se vorbește de înmormântări, bani, pensii, flacoane de medicamente, toaleta trenului care nu-i curată lună, nașul care „vine sau nu vine, dați-mi un răspuns”, muzică, fotbal, jocuri video, referendumul pentru familie, vinul care

toamna asta a ieșit cu un gust dubios și e predispus la oțetire, must & tocănițe lăsate-n frigider de mame pentru copii, reumatisme, cadouri, școală, seriale, vacanțe, amintiri din copilărie. *Eu nu mint, așa s-a întâmplat*, zice o povestașă CFR. Se privește melancolic spre apusul soarelui portocaliu atunci când ajungem în gară la Iași.

Nimeresc la seria Mari Scriitori Români @ Iași

Scriitorii sunt așa aproape de tine că te fac să vrei să le poți copia mintea pe un hard disk extern și să o inserezi la tine-n cap. Uite, de exemplu 11 scriitori contemporani au scris biografii romanțate despre VIP-urile literaturii române: Ion Creangă, Mihai Eminescu, Mihail Sadoveanu, George Topîrceanu, Otilia Cazimir, Vasile Pogor, Nicolae Gane, Constantin Negruzzi, Vasile Alecsandri, Mihai Codreanu și Mitropolitul Dosoftei.

Cărțile sunt scurte și fanteziste, cât să nu plictisească și să nu smulgă peri albi cititorului contemporan.

Așa am ajuns la bojdeuca lui Creangă, unde Andrei Crăciun și-a lansat reconstituirea despre autorul Amintirilor

Criticul literar Paul Cernat, moderatorul întâlnirii cu Andrei Crăciun, a făcut o remarcă ce ne-a

deschis ochii. „Vă dați seama că în căsuța aceasta mică încăpeau toate cele trebuincioase, nici nu era nevoie de mai mult”. Crăciun își trăsesese pălărie și cojocel de lână, chiar aducea a Creangă. A povestit că nu-l mai citise pe autor de când îi căzuse la Bacalaureat. „Creangă a sfârșit obez (mergea des la băi, dar doar dacă găsea pe altcineva care să plătească pentru el, fiindcă era cumpătat cu cheltuirea banului din punguța personală) și epileptic (moștenindu-și mama). Nu s-a abținut de la poftele pânteceleului. În noaptea revelionului 1889/ 1890, când a murit, trecuse pe la franze-lăria lui Szzakmary, unde a consumat craflelele umplute cu povidlă, bine pudrate cu zahăr (adică niște gogoși) și sunt mărturii că s-ar fi împărtășit și cu niște băuturică, să stingă gogoșile, pe la mai multe cărciumi din oraș. A închis ochii înainte de miezul nopții”. <https://www.bookaholic.ro/re-descoperirea-clasicilor-care-era-treaba-cu-ion-creanga.html>

Alex Tocilescu a scris despre George Topîrceanu.

„E un Topîrceanu inventat de mine, în timp ce mi închipuiam că un specialist în Topîrceanu vine să judece ce scriu despre Topîrceanu. Așa am putut să-i fac biografia”. Cartea începe cu nașterea lui Topîrceanu. Comică de râzi ca năță-răul. Tocilescu scrie că Topîrceanu era un bebe

urât, iar părinții constată și dâșii cât e de urât, în timp ce soră-sa mai mare întrebă la ce e bun nou-născutul dacă nu poate încă să meargă la joacă.

Seara, chef și parolă la cort

Acolo era distracția, oamenii FILIT se strângeau în bisericuțe, comentau orice, dădeau ghes caterincilor. Cu scriitoarea Sylvie Germain am vorbit filozofic despre Rău. „În fiecare dintre noi este un sâmbure malign, urmăriți-vă gândurile, gândul rău e acolo, doar că nu se menține. Prin personaje, scriitorii pot fi sfinți, dar și ticăloși“, mi-a spus Germain. Pe scriitoarea și ilustratoarea Sveta Dorosheva am întrebat-o dacă crede în magie neagră și ritualuri, așa cum se vede în desenele ei satirice, diavolești, cu zâne, gnomi și spiriduși. „Nu, nu cred. De aici și pastișa, felul în care sunt desenate spiritele malefice. Tratatel de magie și grimoarele, manuscrisele medievale ilustrate sunt pentru mine ludice, imaginative și atât“.

În acest timp, pe lângă cort trecea o doamnă cu un smartphone, vorbind tare, apăsă:

„Da, aici în Piața Unirii s-au strâns mulți oameni, cred că se pregătesc de Sfântă (Sfânta Parascheva – n. r.)” Poate așa era, nu? Era 22:30 și se cânta în cort Adam’s Nest – alternativ, shoe-gaze, melancolic, oniric.

The Big Jonathan Franzen

E scriitor d-ăla adevărat de romane complexe & deștepte. La Iași a venit în blugi, a recunoscut că-i plac păsările, că e, cum zice americanul, pasionat de birdwatching. „Păsările sunt drăguțe, dar nu sunt de treabă. Nu de treabă. Sunt mașini de ucis. Seucid între ele. Ce straniu, nu? Ființa umană e capabilă de ambele, poate fi când de treabă, când excesiv de crudă. Dar păsările nu“, a spus Franzen la FILIT.

Cronicile zic că scrie despre familii, dar lui Franzen îi place să contrazică. „Lucrez acum la un roman despre familie. Nu cred că celelalte romane ale mele exprimă asta foarte clar, ci mai degrabă cuprind personaje care, întâmplător, sunt înrudite. Relațiile dintr-o familie sunt dificile, reprezintă un subiect tare. E suficient să spui «este vorba despre o mamă și fiul ei» și atenția îți este captată“.

Criticul Marius Chivu, moderatorul întâlnirii cu Franzen, îi arată că poartă ciorapi cu imprimă. Desenele sunt cu păsări, probabil papagali, adaugă Chivu. „Îmi pare rău, sunt tucani, sunt păsări diferite, nu le confundați“. E autorul cărților superinteligente, dar cu multe pagini, cărți cât pepenii roșii. *Corecții*, despre o familie în declin, *Libertate*, o cronică acidă a nevrozei furișate în sânul vieții americane și *Purity*, în centru cu tânăra Purity Pip Tyler, fată cu mari speranțe în

haosul lumii reale. Franzen a refuzat să meargă la emisiunea lui Oprah, dar a apărut pe coperta revistei „Time” în 2010. A luat buluc de premii. Știe pe dinafară piesele și versurile de la Moody blues, despre care spune că e „una dintre cele mai proaste trupe din lume”. Înainte să-și scrie romanele a fost cercetător în laboratorul de seismologie din departamentul de fizică a pământului și științe planetare de la Harvard. La FILIT a primit de la Societatea Ornitologică din România insigne cu păsări care nu există în America de Nord.

Maratonul poetzilor

Poeții, o noapte, ne-au băgat în venă metafore. Stătea lume ghemuită, ațipită, aciuată, ahtiată după poezie ascultând versuri la microfon. Electrozi la creier de la: Liviu Antonesei, Radu Andriescu, Șerban Axinte, Lucian Bălan, Lucian Brad, Marius Chivu, Nicolae Coande, Mariana Codruț, Ioan Coroamă, Valeriu A. Cuc, Nichita Danilov, Andrei Dósa, Cornelius Drăgan, Vlad Drăgoi, Domnica Drumea, Teodor Dună, Lia Faur, Anastasia Gavrilovici, Diana Geacăr, Vlad A. Gheorghiu, Adela Greceanu, Benji Horvath, Matei Hutopilă, Viorel Ilișoi, Claudiu Ioan Maftei, Marin Mălaicu-Hondrari, Sebastian Mihail, Nicoleta Nap, Emilia Nedelcoff, Radu Nițescu, Andrei Novac, Luca Ouatu, Florin Partene, Andreea Petcu, Bogdan Alexandru Petcu, Ioan Es. Pop,

Florentin Popa, Florentina Pocovnicu, Roxana-Maria Prisecariu, Silviu Romaniuc, Andra Rotaru, Andrei Rusu, Moni Stănilă, Robert Șerban, Vlad Tăușance, Alex Văsieș.

Veronica Roth, scriitor de succes fără fitze.

Ai pomenit?

A publicat cărțile din seria Divergent, după care s-au tras filme la Hollywood. Eu m-am dus să văd sclipici, fițe, arogantze. Ia bă, cum e un scriitor de bestseller-uri? Tinerei scriitoare de succes i s-au pus întrebări de oracol. Am aflat că i-e frică de ridicol și că are fobie de insecte. Dacă soțului ei nu i-ar plăcea unul dintre romane, spune că ar pica în depresie sau că ar arunca romanul la gunoi. Am aflat că însușirea pe care o apreciază cel mai mult la un bărbat e curiozitatea și că, deși romanele ei sunt lungi și SF și de acțiune, nu scrie așa pentru bani & faimă. „Credeți-mă, dacă aș fi vrut să fac bani, scrisul era cea mai proastă alegere”. N-avea harfe, zâmbea timid. A dat sute de autografe adolescenților. Mai târziu a venit la cortul FILIT, a luat băutura gratis de la un barman care prezenta la o tejghea niște cocktail-uri cu tărie, a băut și vin de cătină, și-a pus căștile de Silent Disco pe urechi și a făcut scheme de dans. Cool girl, mi-am zis.

Silent Disco. 2 portrete de Oameni FILIT

Cortul se împânzise de lumină fosforescentă. Scriitorii, jurnaliștii, traducătorii, editorii, organizatorii, criticii literari, librarii dansau fără să deranjeze pe nimeni, accesând cele trei canale cu bossa – nova, drum & base, electro. Mai rămăsese vin pe fundul unor sticle și cei perspicace le ghi-ceau din ocheade. Aflu alte vieți:

Uite-l la Silent Disco pe adolescentul Cehov, așa i-am spus eu. Știa rusă, frate, jucase la liceu în Republică, *Pescărușul* în rusă. Vorbea de muzică ca de palma lui dreaptă. Glumea fără tăgadă, dar era și serios. Citea filosofie, Nichita Stănescu, vorbea de etică și dansa pe ritm cu figuri. Era un fel de tocilar, dar și un fel de actor.

Uite-o pe Ana-Maria. Am dezbătut parașutismul și insectele silofage. Făcuse și parașutism la Clubul Aeronautic, știa ce e aia o parașută de rezervă, pentru că fusese în pericol o dată, când aproape dăduse aparatul cu ea de pământ.

Insectele?

Ana terminase restaurare la Arte și-mi povestea de cum se îndepărtează armatele insectelor din lemn. Așa o lume minusculă, de care Ana avea cunoștință. Poți îndepărta insectele adulte și larvele, dar nu ouăle, pentru ouăle rezistente la substanțe trebuie să aștepti să eclozeze și apoi

faci alt tratament, îmi povestea. Se ocupa de mobilier vechi, de scaune brâncovenești și scrinuri, de piese funcționale, dar și de cele muzeificate. Repara icoanele, catapetesmele și lucra și în atelier icoanele ei.

Acum, la FILIT, venise cu stand-ul Muzeul Memoriei.

Acolo puteai, printr-o instalație interactivă, să ascuți mesaje din trecut și să-ți înregistrezi mesaj vocal pe care inițiatorii proiectului urmau să ți-l transmită peste fix un an. Culmea, va fi mesaj din trecutul tău, cum îi spunea Ana.

(www.hotnews.ro, 11 octombrie 2018)

Karin BUDRUGEAC

Ne mai salvează literatura?

Am ajuns la FILIT fix cu o zi înainte de referendum, într-un oraș prins între Sfânta Parascheva și literatură. După un pumn de emoții, duminică seara am aflat c-a câștigat literatura.

Mai toți participanții din festival cu care am vorbit erau foarte surprinși că la Iași încă se citește. Cei mai entuziasmați erau scriitorii mai mult sau mai puțin debutanți care participaseră la întâlniri cu liceeni sau studenți și primiseră acolo printre cele mai mișto întrebări: chiar li se citiseră cărțile! Pe acest fond de entuziasm și amor de carte generalizat am pus două întrebări unor 16 oameni dintre cei pe care i-am întâlnit la FILIT, scriitori, voluntari, editori, dar și cititori pribegi. [Karin Budrugeac]

1. Un lucru pe care ți l-a adus FILIT.
2. Ne mai salvează literatura? Cum?

1 – **Ana Maria Sandu**, scriitoare și jurnalistă

1. De fiecare dată când aud copii și tineri care spun că vor să se facă scriitori, le spun și că e o îndeletnicire cu mai puțin sclipici decât și-ar putea imagina. Și că au mari șanse să treacă pe

lângă autori pe stradă sau să călătorească cu ei în același metrou, fără să-i recunoască și să știe că oamenii ăia au scris niște cărți minunate. N-au devenit „vedete”, ci au rămas niște autori mișto, pe care îi citesc niște sute, iar dacă au noroc, niște mii de oameni. În același timp, dacă își vor da seama că scrisul va fi mai important pentru ei decât orice foc de artificiu, atunci nu le va păsa deloc și vor fi fericiți când vor putea să transforme poveștile, pe care le au în cap și în suflet, în realitate.

FILIT-ul e un festival de literatură. Adică, e locul care îi aduce împreună și îi pune față în față pe scriitori și pe cititorii lor. Și asta e un mare dar. Nu cred să fi întâlnit – la cele două ediții de festival la care am fost – vreun autor care să nu îmi fi povestit despre cum a fost la discuția cu liceenii sau cu elevii de gimnaziu, de la Iași. Ce întrebări le-au pus, cum le-au citit romanele. E un sentiment de acasă, pe care îl ai atunci când ești alături de cei din breasla ta. Fie că este vorba despre scriitori români sau de cei străini.

2. Literatura ne poate salva în multe feluri. Dar e nevoie de răbdare, de curiozitate și de antrena-

ment de cititor pentru asta.

Uitați-vă în jur, toată lumea citește câte ceva pe un smartphone. Cred că suntem cei mai mari consumatori de informație din istoria omenirii. Dar ficțiunea și poezia par să fi devenit un fel de Cenușărese. Sunt oameni (deloc puțini), care vor zice că pot să trăiască bine merci și fără să aibă de-a face cu ele. Așa o fi, nu-i contrazic. În fond, suntem atât de diferiți. Și literatura are această super putere: vorbește despre fiecare dintre noi și ciudățeniile noastre.

Pe Ana Maria Sandu o găsești în fiecare săptămână în „Dilema Veche”. Zilele astea editează împreună cu Svetlana Cârstean gazeta de cartier „District 40”: al 3-lea număr tocmai a ieșit din tipar.

2 – **Alessandra Hrițcu**, elevă și voluntară FILIT

1. FILITUL mi-a arătat că oamenilor mari le pasă de cum vezi lucrurile indiferent de vârstă și ce faci.

2. Literatura încă ne salvează, ne ajută să ne educăm și să ne formăm o imagine despre lumea în care trăim.

Alessandra are 17 ani și e elevă la Colegiul Național „Mihai Eminescu” din Iași. Dependentă de cafea și de citit, e primul ei an ca voluntară la FILIT. După BAC, vrea să studieze criminologia și dreptul la Cambridge.

3 – **Vlad Tăușance**, fost poet, actual moderator

1. Am rămas cu un tricou care mi-a rămas mic. Și cu o relație din ce în ce mai matură cu Iașul, un oraș care merită răbdare și atenție. FILIT te face să te întorci la Iași cu chef de făcut chestii. Care o să se vadă în cinci-zece ani.

2. Ne salvează în măsura în care o lăsăm. Dacă vrem escapism și cărămizi în turnul de fildeș, avem literatură pentru câteva vieți. Dacă vrem să schimbăm lumea de azi sau România, avem câteva rafturi. Aici poate fi o miză pentru generația excelentă de prozatori locali: cărțile alea care schimbă filmul și perspectiva socială. Nu țin minte nimic de genul ăsta scris în limba română recentă. În schimb, s-a documentat mult și intim, iar asta, pe termen lung, ajută la o contra-istorie sănătoasă.

Vlad crede în societatea civilă și inovație alături de colegile lui de la Friends For Friends. Este, de curând, foarte nevrotic apropo de piesa de teatru „Ne știm de 100 de ani” pe care a scris-o anul ăsta și care pleacă în mini-turneu, în regia lui Ștefan Iordănescu.

4 – **Laura Cozmîncă**, studentă și voluntară FILIT

1. Când eram mai mică, în orașul meu natal se ținea anual un bâlci, timp de o săptămână, care coincidea cu finalul vacanței, și, implicit, cu începutul școlii. Nu era eveniment pe care să-l aștept mai cu nerăbdare. Orașul fiind mic, alte distracții

nu prea erau. Și-așa era de dezolantă priveliștea finalului... când, cu inima încă bubuindu-mi de emoția zborului, priveam cum se dezmembrează tot, bucată cu bucată, rămânând acolo amintiri. Îmi șopteam mereu în gând „Ne vedem și anul viitor”. Imaginea cortului FILIT dezmembrat la fel, bucată cu bucată, imediat după terminarea festivalului așteptat timp de un an, m-a proiectat involuntar acolo.

Ce mi-a adus FILIT? N-aș putea numi doar un ceva, însă m-a pus față în față cu mine însămi și mi-a arătat drumul pe care aș vrea să merg, cunoscând oameni admirabili, scriitori și jurnaliști. Și prieteni, în primul rând... prieteni. Cred că FILIT-ul este printre puținele festivaluri de această amploare care lasă în urmă prietenii adevărate, atât între voluntari, cât și între voluntari și scriitori.

2. Deși România este codașă la capitolul citit, eu văd mereu în jurul meu oameni cu cărți în mână, sau îmi povestesc măcar tangențial de ultima carte citită. Cititul este cea mai accesibilă formă de evadare, poți fi oricine și oriunde pentru o scurtă perioadă de timp, și-apoi o poți lua de la capăt. Literatura tot despre oameni este, pentru că în final, ajungi să-l înțelegi și să-l accepți pe cel de lângă tine. Scriitorii au cea mai faină super-putere: cea de a aduce împreună oamenii.

După 2 ani de voluntariat la Filit, la 28 de ani, Laura s-a decis să dea la Jurnalism, unde e acum

studentă în anul I. În restul timpului, o găsești ca baristă la cafeneaua Fika, unde se zvonește că face cea mai bună cafea din Iași.

5 – **Marius Chivu**, scriitor și critic literar

1. FILIT-ul îmi aduce an de an extazul de a trăi câteva zile printre oamenii mei, prieteni sau străini, făcând ce ne place cel mai mult în viață: să citim, să discutăm și să ascultăm vorbindu-se despre cărți și literatură. FILIT-ul e un fel de trial al Paradisului.

2. Literatura „salvează” cu ghilimele și doar pe cei dispuși să se lase „salvați” de ea. În sensul că te ajută să cunoști și să înțelegi mai bine sau, în cel mai rău caz, să te resemnezi în ceea ce privește condiția noastră ca specie. Literatura, acest mix miraculos de imaginație și experiență, este sau ar trebui să fie cel mai fidel ghid prin viață al nostru. Prin accesul la experiențele Celuilalt îți dezvoltă „rațiunea și simțirea”, îți întreține conștiința ridicând întrebări ipotetice sau neasumate, te formează, te încurajează și/ sau te consolează. Literatura e un companion existențial, chiar și ca distracție. Depinde de fiecare dacă o folosește ca un colac de „salvare” sau ca un frisbee.

MC a intrat în al 7-lea an de când ține, cu Florin Iaru, cursuri de creative writing; face seria de întâlniri lunare Absent nemotivat de la Qreator (unde vorbește despre scriitori uitați) și tocmai i s-a reeditat cartea de poezie *Vântureasa de plastic* la Humanitas.

6 – **Diana Bădica**, scriitoare

1. FILIT mi-a adus bucuria apartenenței la o comunitate, ceea ce înseamnă enorm pentru un începător ca mine.

2. Nu literatura per se ne salvează, ci deschiderea noastră către ea – de aceea festivalurile și evenimentele fac un lucru grozav. Atât scriitorii, cât și cititorii, se agață de o ancoră, scrisul și cititul, iar ce face fiecare mai departe e destinul fiecăruia. Cel mai important pentru mine e ca ancorele să existe și să se matureze.

Diana scrie în continuare proză scurtă dar predă luna asta și manuscrisul primului ei roman, care va apărea la editura Polirom.

7 – **Luca Istodor**, student și activist

1. În ultimii ani, recunosc că am citit puțin doar pentru mine, și mai mult pentru facultate. De obicei, în timpul semestrului, îmi aleg cursuri unde îmi place subiectul, deci știu că îmi vor plăcea și lecturile. Avem zeci de pagini de citit pe săptămână, și nu prea ne mai rămâne timp să citim și în plus. FILIT mi-a adus aminte cât de multe opțiuni există out there, cum e să ai zeci de cărți din care să poți alege, fără să trebuiască neapărat să te ghidezi după o programă. Mi-a dat motivația ca semestrul ăsta, pe care mi l-am luat liber de la facultate, să mă apuc serios de citit, în special cărțile alea care stau pe acasă și despre care îmi spun în fiecare vacanță că o să le termin.

2. Ne salvează dacă suntem deschiși să îi

înțelegem pe cei despre care citim, fie ei fictivi sau reali. Ne salvează prin povești, ne salvează fiindcă citim despre alții și aflăm ce gândesc și prin ce au trecut, ne salvează fiindcă poate conecta, indirect, oameni care altfel nu s-ar fi întâlnit niciodată.

Luca Istodor e student la Harvard în ultimul an și activist LGBT. Acum își scrie lucrarea de licență despre drepturi gay în Guyana și organizează Super, în București, festival de și pentru adolescenți care împlinesc 7 ani anul viitor, în iunie. Fix înainte s-ajungă la FILIT a scris acest eseu personal despre cum s-au simțit pregătirile pentru referendum pentru o persoană queer.

8 – **Elena Marcu**, editoare

1. Un limbaj comun care remapează terenul pentru exploratorii timizi sau chiar pentru observatorii activi.

2. Fuck yes! Literatura nu înseamnă mereu evadare. Pentru unii dintre noi, mai niciodată. E punctul 0 în care eroii improbabili devin mai ușor de identificat în troleu, în care situațiile improbabile devin răspunsurile la una dintre cele mai comune întrebări: how was your day?, punctul în care începem să ne îndepărtăm puțin de nepăsare.

E cititoare de meserie și co-fondatoare Black Button Books. A tradus James Baldwin, Maggie Nelson și co-tradus Virginia Woolf. Cadet la Școala Feministă de Vară. Bea prea multă cafea de prea multă vreme.

9 – **Anca Dumitrescu**, editoare

1. Sunt convinsă că e foarte important pentru un scriitor să încerce să-și „seducă” publicul și este și asta o școală și o parte a „meseriei”; dacă acum zece ani aveam impresia că pentru mulți scriitori români ideea de comunicare cu potențialii lor cititori intră la categoria „opera mea și cu mine n-avem nevoie să convingem pe nimeni”, la FILIT m-am bucurat să observ că lucrurile s-au schimbat și că mulți scriitori români încearcă să „ne scoată la o cafea” în lecturile publice.

2. Așa cum ne poate salva orice manifestare umană cu potențial empatic. Fără de care, zic eu, este foarte greu să existe potențial educativ. „Oamenii sunt răi pentru că nu au imaginație” (citată aproximativ din Marin Preda) rămâne pentru mine una dintre sintetizările cele mai exacte ale felului în care ne poate salva literatura.

Printre zilnicele activități redacționale Black Button Books cu care se mândrește Anca zilele astea, se lansează *Gândirea riscantă*, de Jonah Sachs, în prezența autorului. Tot săptămâna asta intră în tipar eseuul Virginiei Woolf, *O cameră doar a ei*, pe care fetele l-au tradus vara asta.

10 – **Silvia Guță**, psihoterapeută

1. Hm. Prima dată la hotel de 4 stele. Dar, într-un registru mai serios, cred că FILIT mi-a dat puțin înapoi din senzația aia de mult uitată de timp care stă pe loc. Și asta nu pentru că nu s-ar

fi întâmplat lucruri încontinuu acolo, ci pentru momentele în care lecturile autorilor mi-au pus prezentul pe hold și m-am pierdut puțin în timp, doar ascultându-i.

2. Cred că ceea ce salvează literatura e libertatea fiecăruia dintre noi de a da formă realității după bunul plac. Mă sperie tehnologia prezentului într-o oarecare măsură, căci se bazează atât de mult pe imagine procesată, servită la pachet cu cheia de interpretare, încât mă face să mă întreb cât timp vom mai avea încă libertatea de a ne imagina lucruri cu propria noastră minte. Și atunci când ea va fi amenințată, oare vom mai putea reacționa?

Silvia face parte încă de la începuturi din echipa Ideo Ideis, unde coordonează activitățile de dezvoltare comunitară. La Fundația „Friends For Friends”, pentru proiectul „In a Relationship”, a dezvoltat un test de relație și un atelier de abuzuri în relații, pentru adolescenți.

11 – **Bogdan Răileanu**, scriitor

1. FILIT mi-a adus o întâlnire foarte tonică și interesantă cu jurnalistul, poetul, scriitorul și omul Andrei Crăciun cu care sper pe viitor să stabilesc o colaborare gastronomică solidă și foarte sănătoasă, eventual demnă de a fi notată în biografia marelui autor.

2. Literatura a salvat la începuturile ei trecutul istoric, a redat memoriei anumite întâmplări. În prezent literatura nu mai salvează nimic cu ade-

vărat, e mai degrabă o metodă slow de profilaxie împotriva manipulării și prostiei, dar cine mai preferă, ca să nu zic halește, slow things în zilele noastre.

Bogdan se pregătește pentru un moment de expunere în public în cadrul „Pe Bune Live” și pentru o călătorie la Veneția în vederea unei documentări despre oraș, care va apărea în următoarea lui carte. Așteaptă vești legate de o posibilă ecranizare a romanului *Dinții ascuțiți ai binelui*.

12 – Ana Maria Lemnaru, ilustratoare

1. FILIT a construit contextul multor întâlniri dintre oameni care îmbogățesc viața unii altora prin experiențele lor. Eu m-am bucurat să aflu cum au pornit călătoriile scriitoricești ale invitaților și m-am lăsat inspirată de pasiunea și entuziasmul lor de a scrie. La rândul meu voi da mai departe moștenirea!

2. Literatura nu ne salvează, ea e doar un instrument, iar cine rezonază cu acesta, poate găsi răspunsuri pentru multe dintre întrebări, care ulterior să îi ajute în viață.

Ana-Maria ilustrează literatură și aspiră să pună în valoare puterea poveștilor în educație și dezvoltare socială. Două cărți ilustrate de ea care ies în toama aceasta sunt *În Gura Marelui Urs* cu text care îi aparține, o poveste despre copiii și adolescenții închiși la Târgșor pe perioada comunistă, și *Nimeni nu zboară niciodată singur*, de Victoria Pătrașcu.

13 – Andrei Dósa, poet și scriitor

1. Reîntâlnirea cu prieteni și amici poeți din diferite colțuri ale țării și din Republica Moldova. De cele mai multe ori ajungem să fantazăm despre cum ar fi să ne cumpărăm împreună un spațiu pe care să-l transformăm în casă de creație și lejereală. Evident că e un gând utopic, probabil că n-am crea nimic, ne-am bea mințile și ne-am deprava în ultimul hal, dar e frumos că, de fiecare dată când ne revedem, ne gândim la asta.

2. Prin elementul său cathartic și prin faptul că prin intermediul ei reușești să te imersezi într-un alt timp, având un cu totul alt ritm decât cel cotidian, în care suntem bombardati fără oprire de informații, agresați de trafic, sâcâiți de funcționari. Omul va simți întotdeauna nevoia de a vedea prin ochii altcuiva, iar ochelarii VR nu vor reuși niciodată performanța de a ne transplanta în mintea unui alt om la nivelul la care o face literatura.

La începutul verii asteia, Andrei a publicat *Ierbar*, un roman despre un wannabe regizor și prietenii lui lipsiți de direcție. În rest, proaspăt intrat în rolul de tată, încearcă să fie unul cât mai bun și își dorește să revină la starea senină de dinainte să înceapă să scrie, când nu se gândea la existența sa ca la o posibilă materie primă pentru literatură.

14 – Christine Cizmaș, actriță

1. Vin să joc de câțiva ani la Iași, în cadrul Festivalului Internațional de Teatru pentru Publicul

Tână, împreună cu „Auăleu” și de fiecare dată mă întâlnesc cu FILIT. Multe standuri cu cărți, multe întâlniri, eu nu am timp de nici una – dar mă bucur de oameni și de cărți. Dacă aș putea și sper să-mi ofer această plăcere pe viitor, aș veni la FILIT și mi-aș umple sufletul și gândurile cu paginile scrise de autori pe care altfel poate că nu aș avea cum să îi descopăr.

2. Vorbim foarte mult despre salvare. Pare că suntem în plin declin? Habar n-am! Literatura pentru mine e ca pâinea cu ou sau pâinea cu unt și cu gem sau cu miere, asta îmi dădea Oma (bunica) să mânânc dimineața. Bunica nu mai este de foarte multă vreme, dar eu îmi fac singură pâinea cu ou acuma (rar ce e drept), că cică nu-i prea sănătos, prăjeală, dar și când mă bag într-o felie... n-are egal. Așa e și cu literatura! Și n-are contraindicații!

Christine Cizmaș este din Timișoara, fondatoarea „Scârț Loc Lejer” și al teatrului independent „Auăleu” și tocmai ce a încheiat un turneu prin țară cu spectacolul lor *Miorița*, pe care l-a jucat și la Iași.

15 – **Andra Alexa Anastasia**, ilustratoare

1. De la FILIT am rămas cu amintirea primei ediții când eram destul de entuziasmată că se întâmplă așa ceva în Iași și fugeam în pauza de la muncă să ajung la cort să prind și eu ceva din eveniment. De-a lungul celorlalte ediții am rămas cu câțiva prieteni.

2. Cred că literatura ne salvează pentru că ne arată că totul e posibil. Partea bună este că e accesibilă oricui și pentru câteva ore poți trăi și vedea lumea prin ochii altcuiva, nu trebuie decât puțină imaginație. Cred că ne ajută să devenim oameni mai buni, mai empatici, și să relaționăm mai ușor cu cei din jurul nostru. Plus că e mișto să te îndrăgostești de o carte și să vrei să nu se mai termine niciodată.

Alexa Andra Anastasia este fost librar Cărturești Iași, iar acum face parte din echipa Street Delivery București. Momentan încearcă să jongleze cu motherhood-ul și ilustrația.

16 – **Cristi Luca**

1. În portretul din *Exerciții de admirație* pe care i-l face Cioran lui Benjamin Fondane (după gusturile mele, cel mai mare eseist pe care l-a dat Iașul), notează următoarele: „Paradis al neurasteniei, Moldova e o provincie de un farmec trist, de-a dreptul insuportabil. La Iași, capitala ei, am petrecut în 1936 două săptămâni: în lipsa alcoolului, aș fi murit de urât, un urât ce se topea pe picioare. Fondane cita adesea versuri din Bacovia, poetul plictisului moldav, plictis mai puțin rafinat dar mult mai coroziv decât spleen-ul. Pentru mine rămâne o enigmă faptul că atâția oameni izbutesc să nu piară din cauza lui”. Revenind la întrebare, în 2018, la FILIT, cotele de entuziasm și bună dispoziție sunt ceva mai ridicate, șansele de a prinde spleenul ăsta legendar sunt nule. Și e

ET IN FILIT EGO

bine ca scriitorii și publicul să prindă puțină încredere în ei și în ceilalți, nu știi când reappare plictisul și în ce forme.

2. Mă sperie propozițiile care conțin verbul „a salva” sau, mai ales, substantivul „salvare”. Prefer mai degrabă propoziții cu verbe mai diluate, anemice: „a ajuta”, „a întreba”, „a surprinde”, „a nedumeri”, „a confuza”. Iar preferatele mele, ca și în cazul domnului Radu Cosașu, rămân frazele cu adversative de genul: „dar”, „însă”, „ci”. Și după pirueta asta, răspunsul la întrebare ar fi următorul: „nu știu, dar mi-ar plăcea să o facă” (varianta op-

timistă) sau „nu știu, dar mi-ar plăcea să nu o facă” (varianta pesimistă).

Cristi Luca ar putea să fie critic de film, dar preferă să fie doar un cinefil, vasluian-ieșean-bucureștean, fără însușiri și fără activități publice.

(www.sub25.ro, 11 Octombrie 2018)

Voluntari FILIT

Alina VÎLCAN

Mic jurnal din paradisul cărților

Între 3 și 7 octombrie, pășeau prin Iași ca pe tărâmul literaturii. Festivalul Internațional de Literatură și Traducere Iași transformase orașul în spațiul fermecat în centrul căruia întâlneai la tot pasul scriitori, iar dacă aveai noroc aceștia erau Jón Kalman Stefánsson, Jonathan Franzen, Veronica Roth...

Iași, 3 octombrie

În prima zi de FILIT din acest an, aeroportul din Iași pare să fie locul în care și-au dat întâlnire scriitori, jurnaliști, iubitori de carte de tot felul. Orașul își întâmpină oaspeții cu o zi însoțită, în care micile tramvaie îl traversează ducând cu ele reclame la vinul Cotnari, la Noaptea Albă a Gale-riilor sau la FILIT, acest festival devenit repede cel mai important eveniment de profil din estul Europei. Participanți și voluntari deopotrivă, conștienți că iau parte la ceva ce nu se îndoiesc că e o sărbătoare, aleargă de la un eveniment la altul – de la Casa FILIT din Piața Unirii, unde din zori și până-n noapte discuțiile literare nu mai conțin, la liceele care găzduiesc întâlniri între

elevi și scriitori, la Bojdeuca lui Creangă, dar unde nu, căci festivalul a împânzit întreg orașul, de-ai zice că e o carte uriașă, și fiecare stradă e o pagină, și fiecare adresă e un rând. Seara, toate drumurile duc la Teatrul Național „Vasile Alecsandri”, locul serilor FILIT de șase ani încoace, pe scena căruia au urcat autori de marcă, de Nobel chiar – de la Herta Müller (în 2014) la Gao Xingjian (în 2017). Azi e rândul scriitoarelor Sylvie Germain și Gabriela Adameșteanu. Una dintre cele mai cunoscute scriitoare franceze și una dintre cele mai cunoscute scriitoare din România, ambele publicate de Gallimard (*Dimineața pierdută*, de Gabriela Adameșteanu, apărută la editura franceză în 2005), stau față în față. Printre discuții despre filosofie și literatură, se citește fragmente din *Întâmplări dintr-o viață*, de Sylvie Germain (editura Nemira, 2014):

De acum înainte se prezintă noilor sale cunoștințe ca Barbara. Barbara Bérégance. Are dreptul, e prenumele ei, înscris ca atare în actele de identitate, așa a numit-o mama ei, e singurul dar pe care i l-a făcut, odată cu viața. Îl poartă ca

pe o chemare către fugară, necunoscuta contopită cu apele Mediteranei și deopotrivă ca o evocare a timpului când ei doi, tata și mama, s-au iubit, fiindcă, oricum, trebuie să se fi iubit înainte de despărțire, și mama l-a iubit, măcar un pic, la început.

Iar Gabriela Adameșteanu citește din cel mai nou roman al său – *Fontana di Trevi* (editura Polirom, 2018):

La 21 decembrie '89, a fost o vreme de martie, cer albastru și 20 de grade spre prânz. S-au hotărât să meargă la un film, în centru, dar au așteptat mult până când, în fine, a venit un autobuz neașteptat de gol. În dreptul Conservatorului, șoferul a strigat că circulația e oprită, a coborât în fugă și a luat-o, de nebun, la goană prin Cișmigiu. Pasagerii vorbeau despre un miting, dar ei n-au ascultat ce, au luat-o pe jos.

Când au ajuns pe Calea Victoriei, lângă Athénée Palace, au înlemnit. Toată curtea Palatului, până la grilaj, era plină de soldați cu armele îndreptate spre clădirea Comitetului Central, iar de la restaurantul Cina, pe strada Onești, până în Magheru, drumul era blocat, dar de cine!? Doar în filmele de pe video mai văzuseră asemenea costume de extratereștri, cu scuturi și căști translucide, masați, rânduri, rânduri.

Iași, 4 octombrie

În a doua zi de festival, ajungi la Bojdeuca lui

Creangă (Muzeul „Ion Creangă”), pășești în căsuța cu cerdac și analizezi minute în șir fiecare obiect expus. Afli că locul nu duce deloc lipsă de vizitatori. Apoi ascuți aspecte din viața povestitorului în timpul lansării cărții *Povestea lui Ion Creangă* (editura Muzeelor Literare, colecția „Scriitori de poveste”), de Andrei Crăciun, parte a unui proiect marca FILIT care și-a propus să realizeze în an centenar scurte biografiile ale scriitorilor care au trăit în Iași, printre care Eminescu, Negruzzi, Topârceanu, Dosoftei, Otilia Cazimir etc., fiecare dintre acestea fiind semnate de un scriitor din zilele noastre. Reconstruite în puțin peste 100 de pagini, viețile scriitorilor readuși astfel în atenția cititorului tânăr sunt pline de farmec. Iată cum se deschide biografia romanțată a lui Creangă:

E 1 ianuarie 1890 și un zvon negru pleacă din mahalaua Țicăului și începe să cutreiere ulițele Iașului: umblă vorbă că a murit domnul Ion Creangă.

Și cuvintele acoperă tot dulcele târg, dar târgului nu-i vine a crede, până ce nu bate cum se cuvine clopotul a mort. Că nu era prima oară când a umblat vorba asta, că, așa, din gura oamenilor, se mai prăpădise o dată sărmanul Creangă, pe la 1884, de a ajuns vestea până la fecioru-său Constantin, la București.

Se miră și flăcăii de-l știa de când îi învățase carte și domniile cei la costum de haine se miră:

cum, Doamne apără și păzește, să moară tocmai Popa Smântână? *Ca ieri era zdravăn de s-a arătat la șosea, umblând, în prag de Anul Nou, cu niscaiva alișveriş pentru debitul dumisale de tutun de-l ținea acum Zahei, frate-său, pe strada Golia.*

Jón Kalman Stefánsson

Zilele curg rapid la FILIT și nici nu știi când se face din nou seară și oare câți scriitori să fi ascultat deja până la întâlnirea care încheie o nouă zi – aceea cu islandezul Jón Kalman Stefánsson, pe care toți îl iubesc pentru *Trilogia fiordurilor* (*Între cer și pământ, Tristețea îngerilor și Inima omului* – ed. Polirom). S-a băut whiskey la întâlnirea cu Stefánsson, căci s-a întâmplat să fie chiar de ziua poetului Robert Șerban, cel care l-a luat la întrebări despre literatură, dar și despre vreme sau fotbal. Stefánsson a povestit relaxat despre cum și-a adăugat prenumele de Kalman, pentru că avea un nume banal – Jón, care ca și Ion al nostru e întâlnit în rândul a nenumărați islandezi, și nici Stefánsson nu e chiar rar. Și apoi despre cum înainte să devină celebru a publicat câteva cărți pe care nimeni în afară de el nu pare să le fi citit și chiar când se gândea să renunțe la scris și să facă ceva mai profitabil cu viața lui, s-a întâmplat să înceapă *Trilogia fiordurilor*, scrisă cu vocea aceea poetică de neconfundat, și nu trebuia să fie o trilogie, dar pe măsură ce scria primul volum știa că va mai scrie unul și pe măsură ce îl scria

pe al doilea știa că nici acesta nu va fi ultimul.

Stefánsson lucrează privind aurora boreală și încă nu s-a săturat, fiindcă *niciodată nu te saturi de frumusețe*. Vede în poezie o adevărată armă pentru islandezi, încă de pe vremea când luptau cu danezii, și își imaginează cum în viitor cărțile de poezie vor fi cele mai citite – pentru că ne plângem că nu avem timp, apoi ne așezăm pe canapea și citim romane lungi. Îți ia un minut să citești o poezie, dar îți poate schimba viața, așa spune Stefánsson, cel mai poet dintre prozatorii invitați la FILIT în acest an. Și nu doar scrisul lui are poezie, ci și viața, căci înainte de a fi scriitor de succes a fost polițist, ba chiar ar fi spălat pozele. Dacă nu îl iubeai deja citindu-i cărțile, ceea ce e puțin probabil, e de ajuns să-l vezi ca să-l iubești.

Unde se termină visele, unde începe realitatea? Visele vin dinăuntru, sosesc, picătură cu picătură, din lumea pe care fiecare o purtăm în noi, vin cam strâmb, firește, dar e ceva pe lume care să nu fie strâmb, e ceva care să nu se transforme în altceva, azi te iubesc, mâine te urăsc – cel care nu se schimbă înșală pe toată lumea. (Jón Kalman Stefánsson – Inima omului, editura Polirom, 2018)

Iași, 5 octombrie

E ziua în care ajunge la Iași Jonathan Franzen. Trebuie să fi citit cel puțin unul dintre romanele

Corecții, Libertate, Puritate (editura Polirom). Toată lumea l-a citit pe Franzen, scriitorul care, iată, pe scena FILIT, vorbește despre pasiunea sa pentru păsări, despre divorțul său, despre moartea părinților săi, despre cum și-a scris cărțile. Interlocutorul său, criticul literar și scriitorul Marius Chivu, a venit pregătit – poartă șosete colorate cu păsări, ba chiar a trecut și pe la organizația ornitologilor și îi oferă invitatului 5 insigne (căci atâtea romane a scris) cu păsări din Europa care nu pot fi găsite în America. Reții de la Franzen că e mai ușor să scrii despre prezent, pentru că nu trebuie să cauți informații, acestea sunt peste tot în jurul tău. Ai impresia că asști la un show tv american de calitate, așa cum e bine să fie atunci când în fața ta stă un scriitor american de un asemenea calibru. Franzen nu dezamăgește. Poartă un pulover cu mânecile suflecate, jeansi și bocanci și își cere scuze pentru vestimentația sa, care însă îl face probabil și mai simpatic în rândul tinerilor din sală, sală ce a fost ocupată până sus, la balcon, de atingi cu mâna tavanul frumos ornamentat al teatrului. Două ore și apoi Franzen pleacă în Madagascar. La Iași, în cepe noaptea albă a poeziei.

Iași, 6 octombrie

E penultima zi din festival și toată lumea o așteaptă pe Veronica Roth. Autoarea seriei „Di-

vergent” (*Divergent, Insurgent, Experiment* – ed. Corint) a ținut o conferință de presă cu o zi înainte, în care a vorbit despre perioada petrecută în Cluj-Napoca, orașul în care locuiește un unchi de-al soțului său și unde ea a construit și un limbaj de inspirație maghiară ușor de recunoscut în paginile cărților sale.

Veronica Roth

Acum, în a patra seară FILIT, îmbrăcată în alb, își salută publicul, care a umplut din nou până la refuz sala, spunând *bună seara, mulțumesc, cu plăcere*. Recunoaște că în primele trei săptămâni la Cluj nu prea a îndrăznit să iasă din casă, mai ales că nu știa limba română. Adevărul e că nici nu a învățat-o, anturajul său din Cluj vorbind mai ales maghiara. Veronica Roth are 30 de ani și s-a născut la New York. Nu face pe modesta și nu ascunde că s-a îmbogățit din literatură. Este, de asemenea, co-producător al filmului *Divergent*, cu Kate Winslet. Se declară foarte legată de familie – soțul, mama. Întrebată de Iulian Tănase, poet și om de radio, dacă ar trebui să aleagă între a-și scrie cărțile și soțul ei, nu a ezitat: „Aleg întotdeauna oamenii. Lucrurile sunt făcute pentru oameni, altfel n-au niciun rost”. Sunt zile de referendum în România, iar Veronica Roth, ca și Franzen cu o seară înainte, se pronunță împotriva. „Dacă aș fi român, nu aș vota”, spusese Franzen. Însă dacă Franzen lua drumul Africii

după FILIT, Roth urma să meargă, cum altfel, la Cluj-Napoca. Dacă nu știți, vine în România aproape în fiecare an. Bineînțeles, sunt șanse să o întâlnești mai ales la Cluj!

Iași, 7 octombrie

E ultima zi de festival. Vezi cum din Casa FILIT, cortul acela alb uriaș, păzit de omulețul FILIT care flutură-n vânt îndemnând în aceste zile trecătorii să intre, se strâng spre seară cărțile, aparatele de cafea, mesele, scaunele, tot, și nu-ți vine să crezi cât de repede s-a mai încheiat o ediție, a VI-a. Teatrul Național „Vasile Alecsandri” găzduiește o seară a reporterilor, iar publicul are astfel ocazia să-i asculte pe Viorel Ilișoi sau pe Adelin Petrișor. Însă în acest timp, cei mai mulți dintre noi își iau cărțile și amintirile și părăsesc tărâmul literaturii. Încă o dată, sărbătoarea a ajuns la final!

Pe drumul de întoarcere, citesc *Libertate*, de Franzen:

Se știa că Patty crescuse în Est, într-o suburbie a New Yorkului, și că primise una dintre primele burse integrale pentru fete ca să joace baschet în Minnesota, acolo unde, în cel de-al doilea an de facultate, potrivit unei plăcuțe agățate pe peretele biroului de acasă al lui Walter, ajunsese până în finalele naționale. Un lucru straniu la Patty, dată

fiind puternica ei aplecare spre familie, era faptul că nu avea nicio legătură vizibilă cu rădăcinile ei. Trecea vară, iarnă, fără ca ea să pună piciorul afară din St. Paul – și nu era prea clar dacă cineva din est, poate chiar părinții ei, veniseră vreodată în vizită.

Participanți și voluntari deopotrivă, conștienți că iau parte la ceva ce nu se îndoiesc că e o sărbătoare, aleargă de la un eveniment la altul – de la Casa FILIT din Piața Unirii, unde din zori și până-n noapte discuțiile literare nu mai contesc, la liceele care găzduiesc întâlniri între elevi și scriitori, la Bojdeuca lui Creangă, dar unde nu, căci festivalul a împânzit întreg orașul, de-ai zice că e o carte uriașă...

(www.ziarulmetropolis.ro, 14 octombrie)

Andrei CRĂCIUN

Câte ceva despre #FILIT: jos pălăria, ieșeni! Culegătorul de harfe

La prima ediție a festivalului, întâmplarea face să fi fost într-o cârciumă chiar din Iași, la un concert dat de Vama.

Vorbisem cu Tudor Chirilă să scriu un reportaj despre un mini-turneu de-al lor (am mai fost, cu aceeași ocazie și la Focșani, unde o mulțime în delir scanda Bote!, Bote!, la o lansare de modă a îndrăgितului designer heterosexual Bote). Nici nu știam că FILIT există. Nu mai știu cum am aflat – trecuse binișor de miezul nopții – că există așa ceva pe pământ, dar nu mi-a venit să cred, cum oltenilor la auzul faptului că trăiesc, între oameni, prin lume, și girafe.

Un an mai târziu, nu mai știu cum se face că am ajuns la festival, ziarist acreditat. Am făcut chiar și interviuri cu scriitori, inclusiv unul pe care nu l-am publicat niciodată în care domnul Arriaga povestea cum îi place să ucidă cu cuțitul său de vânătoare. A fost foarte frumos. Nu cunoșteam scriitorii și nici acum nu îi cunosc, preferând, cititor fiind, să îi citesc decât să ne batem pe burtă pe la agape și simpozioane. Chiar

și așa, am întârziat la lucrările unor mese la niște ateliere de bere, până când m-au prins zorile. Am ajuns în cele din urmă într-un cămin studentesc unde eram cazat și am zis să adorm, numai că a căzut geamul și a nins în cameră, de era să mor nins ca un clasic. Niște tinichigii de-ai locului au intervenit prompt și n-am mai murit. A fost cel mai frumos FILIT pentru mine. La întoarcerea acasă, într-un autocar, mi-am cunoscut și viitoarea nevastă, cum s-ar spune. Ca să vedeți până unde s-a ajuns.

Mai an, am ajuns și eu, cât de cât, scriitor. Am umblat prin licee pe la copii deștepți și am aflat, de la un prieten scriitor, istorii fantastice. Se spune că există în Iași un bărbat chel care susține că el a inspirat desenul omulețului FILIT.

L-am căutat prin tot dulcele târg, dar ia-l de unde nu-i. Nu l-am aflat. Alta: zice că umblă prin Iași tot așa unul orb de zdrăngăne o vioară de ani de zile, dar nu s-au lipit două note de el. Nici pe el nu l-am găsit, mi-ar fi plăcut să-l cam scriu. Alta: zice că umblă prin Copou să facă negoț un

vânzător de broaște țestoase (zece lei cea mare, cinci lei cea mică). Nici el nu mi s-a arătat. Văzând că nu îi găsesc, ce-am făcut: am umblat pe la periferia Iașului pentru un reportaj, dând de două mari personaje, Costică Curentatu' și mama lui, pe care prompt i-am și scris pentru îndrăgita platformă Recorder, al cărei părinte cofondator s-a întâmplat să fiu.

Și așa am ajuns până în zilele noastre, când am venit la Iași în ciudata calitate de biograf al lui Ion Creangă. Ziceți-mi creangolog, creangofil sau cum veți considera. Cert e că am scris o cărticică despre povestea vieții și operei humuleșteanului. Am umblat prin radiouri și licee, pe la bojdeucă și muzee și prin piețe făcând vorbire despre acest volum care nu are altă calitate decât aceea că este, totuși, despre Ion Creangă și nu se cuvine să îl lăsăm pe cel mai mare povestitor al românilor pradă uitării.

În rest, am dat și eu ureche pe la scriitori consacrați, încercând să învăț de la fiecare, fie și puțin. Am încercat să fac propagandă umorului și neseriozității (am consemnat riscul să apară prin Iași scriitori cu propriile statui în cârcă), am calomniat pe nedrept hipsterii doar ca să râd de cum se supără ei când nu au unanimitate în apreciere și am îndemnat pe toată lumea să se gândească, în fiecare zi, măcar cinci minute pe zi, la

propriul omolog bulgar.

Acestea fiind spuse, așa mi-am trăit FILIT-urile și adevăr vă spun vouă, iubii cititori: au fost zile frumoase, nu doar îndurabile, cum sunt atâtea altele.

Pe cale de consecință, îmi dau jos pălăria, ieșeni.

(www.suplimentuldecultura.ro,
15 octombrie 2018)

3 FILIT 2018, povestea unei ediții memorabile

SERI DE FILIT

- 5 Andrei MIHAI – Sylvie Germain și Gabriela Adameșteanu au vorbit
despre cum își construiesc romanele
- 7 Dana MISCHIE – Gabriela Adameșteanu, Sylvie Germain
și istoria care orientează scrisul
- 10 Aryna CREANGĂ – În Islanda, Dumnezeu a devenit poet
- 14 Andrei MIHAI – Jón Kalman Stefánsson, scriitorul islandez care a spălat podele,
a fost polițist sau pietrar
- 18 Jovi ENE – „Respir prin ceea ce scriu” (Jón Kalman Stefánsson)
- 19 Dana MISCHIE – Franzen: „Părinții mei nu au făcut nimic toată viața
decât să-mi ofere, mi-au dat și mi-au dat...”
- 23 Eli BĂDICĂ – Franzen: „Sunt eu, eu, eu peste tot”
- 26 Dana MISCHIE – Veronica Roth: „Nu am înțeles de cât de multă smerenie
aveam nevoie ca persoană”
- 29 Cătălin HOPULELE – Despre Veronica Roth
sau succesul de a vinde 30 milioane de cărți până la 30 de ani
- 32 Cătălin HOPULELE – Ultimele două Seri FILIT, cu Veronica Roth, Viorel Ilișoi
și Adelin Petrișor
- 35 Aryna CREANGĂ – Ultima Seară FILIT: Nimic mai strălucitor decât gazetăria
- 39 Jovi ENE – „Am găsit din nou un oraș luminat de FILIT și de literatură”
(Tatiana Țîbuleac)

INTERVIURI FILIT

- 41 Jonathan FRANZEN – „Ne ducem viețile apăsăți de rușine”
- 47 Jón Kalman STEFÁNSSON – „Mă gândesc că, dacă Dumnezeu există,
el trebuie să fie poet”
- 53 Sylvie GERMAIN – „Am nevoie de scris, face parte din felul meu de viață”

SUMAR

- 57 Gabriela ADAMEȘTEANU – „Ca romancier ai lumea întregă!”
- 65 Kamila SHAMSIE – „Nu e treaba scriitorului să fie optimist”
- 69 Tomáš ZMEŠKAL – „A fost important că am trăit în perioada comunistă”
- 73 Éric VUILLARD – „Avem o societate construită pe un clivaj...”
- 80 Goce SMILEVSKI – „Personajele tale îți spun că nu e direcția potrivită...”
- 86 Mark AXELROD-SOKOLOV – „Orice noțiune de nebunie în literatură este legată de
stilul în care povestea este scrisă”
- 90 Svetlana DOROSHEVA – „Să desenez e un drog, să scriu e o plăcere”
- 96 Raymond CLARINARD – „Populația franceză nu este interesată deloc de orice
s-ar întâmpla în Europa de Est”
- 102 Adela GRECEANU – „Aș vrea să reușesc să nu fac literatură”
- 108 Ion BARBU – „Umorul, la vremea asta, e o chestiune total neserioasă.
Când ar trebui să fie cea mai serioasă din lume”

SCRIITORI DE POVESTE

- 115 Cătălin HOPULELE, Andrei MIHAI – Unsprezece povești neștiute
despre 11 cei mai cunoscuți scriitori ieșeni din istorie
- 124 Cătălin HOPULELE – De vorbă cu autorii colecției „Scriitori de poveste”
- 129 Jovi ENE – „Proza este locul unde poate fi descoperit mai ușor
omul din spatele scriitorului” (Simona Antonescu)
- 131 Jovi ENE – „Mi-ar plăcea ca oamenii să citească Ion Creangă” (Andrei Crăciun)
- 133 Jovi ENE – „Vasile Pogor și Nicolae Gane merită să ne întoarcem în timp
și să scriem despre ei” (Iulian Ciocan)
- 135 Luiza VASILIU – Negruzzi, diavolul și spionii ruși
- 138 Cristina HERMEZIU – În salonul de la conu Costache...

142-143 **JÓN KALMAN versus STEFÁNSSON** (Corneliu Grigoriu)

ET IN FILIT EGO

- 144 Jovi ENE – „Mă lupt ca literatura de calitate să ajungă
la cât mai mulți oameni” (Raisa Beicu)
- 146 Jovi ENE – „Este nevoie de implicarea scriitorilor” (Dorina Rusu)
- 147 Elena DONEA – Jurnal extim de FILIT
- 151 Jovi ENE – Cum a fost la FILIT 2018
- 152 Alina PURCARU – FILIT 6, modul divergent
- 157 Cristina HERMEZIU – Emoții FILIT. Album festival
- 161 Michael HAULICĂ – FestiValuri
- 165 Cezar GHEORGHE – La FILIT, nu la referendum
- 169 Ionuț SOCIU – 10 scriitori și traducători vorbesc despre FILIT 2018
- 176 Monica STOICA – FILIT – Festivalul de Literatură Iași 2018 / Kilometri de puritate,
kilograme de divergent...
- 181 Karin BUDRUGEAC – Ne mai salvează literatura?
- 189 Alina VÎLCAN – Mic jurnal din paradisul cărților
- 194 Andrei CRĂCIUN – Câte ceva despre #FILIT: jos pălăria, ieșeni!
Culegătorul de harfe

DACIA LITERARĂ

Revistă de reconstituiri culturale • Anul XXIX (serie nouă din 1990)

Nr. 4(151) / iarnă 2018-2019

Date de apariție:

primăvară – 15 martie

vară – 15 iunie

toamnă – 15 septembrie

iarnă – 15 decembrie

■ SERI DE FILIT

■ INTERVIURI FILIT

■ SCRITORII DE POVESTE

■ JÓN KALMAN versus STEFÁNSSON

■ ET IN FILIT EGO

ISSN (Tipărit) 1220-7322

ISSN (Electronic) 1584-2657

www.muzeulliteraturiiiasi.ro

www.emliasi.ro